

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

1979-2022 YILLARI ARASI DİYANET ÇOCUK DERGİSİNDE YER
ALAN PEYGAMBER KISSALARININ DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Merve PEKSÖZ ERAY

ANKARA 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

1979-2022 YILLARI ARASI DİYANET ÇOCUK DERGİSİNDE YER
ALAN PEYGAMBER KISSALARININ DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Merve PEKSÖZ ERAY

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN

ANKARA 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

1979-2022 YILLARI ARASI DİYANET ÇOCUK DERGİSİNDE YER
ALAN PEYGAMBER KISSALARININ DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

1- Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN

2- Prof. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH

3- Doç. Dr. Safiye KESGİN

Tez Savunması Tarihi

13.06.2024

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN danışmanlığında hazırladığım “1979-2022 Yılları Arası Diyanet Çocuk Dergisinde Yer Alan Peygamber Kıssalarının Din Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 12.07.2024

Merve PEKSÖZ ERAY

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ŞEKİL LİSTESİ.....	III
TABLO LİSTESİ	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
ÖNSÖZ.....	VIII

BÖLÜM I

GİRİŞ

1	ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
2	ARAŞTIRMANIN AMACI	7
3	ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	7
4	ARAŞTIRMA SORULARI	8
5	İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	9
6	İLGİLİ KAVRAMLAR.....	13
7	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	15
7.1	VERİ TOPLAMA	16
7.2	VERİ ANALİZİ.....	17
8	KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	18

BÖLÜM II

DİNİ GELİŞİMDE ÇOCUK EDEBİYATI VE KISSALAR

1	DİNİ GELİŞİM KURAMLARI.....	19
2	BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI.....	21
3	BİLİŞSEL GELİŞİME DAYALI DİNİ GELİŞİM KURAMLARI	22
4	ÇOCUK EDEBİYATI	29
5	ÇOCUK EDEBİYATININ DİNİ GELİŞİME ETKİSİ.....	35
6	KUR'AN KISSALARININ ÖZELLİKLERİ.....	36
7	KUR'AN KISSALARI VE EĞİTİM İLİŞKİSİ.....	38
8	KISSA METİNLERİNDE GÖRSEL KULLANIMI.....	42

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUMLAR

1	DİYANET ÇOCUK DERGİSİNDE KUR'AN KISSALARI	44
1.1	DERGİDE DETAYLI YER ALAN PEYGAMBER KISSALARI	53
1.1.1	Hz. İbrahim ve Hz. İsmail	54
1.1.2	Hz. Musa	75
1.1.3	Hz. Nuh	94
1.1.4	Hz. Âdem	107
1.1.5	Hz. Salih.....	124
1.1.6	Hz. Hud.....	135
1.1.7	Hz. Davut	144
1.1.8	Hz. Süleyman	152
1.1.9	Hz. Yunus	159
1.1.10	Hz. İsa	166
1.1.11	Hz. Yusuf	177
1.1.12	Hz. Eyyûb	187
1.1.13	Hz. Lût	192
1.1.14	Hz. Şuayb.....	198
1.1.15	Hz. İdris	205
1.1.16	Hz. İshak	210
1.2	DERGİDE HAKKINDA BİLGİ VERİLEN PEYGAMBERLER.....	214

BÖLÜM IV

TARTIŞMA VE SONUÇ

TARTIŞMA	223
SONUÇ	236
ÖNERİLER	239
KAYNAKÇA	240
ÖZET	252
ABSTRACT	253

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 Diyanet Çocuk Dergisi 23. Sayı, s.20.	72
Şekil 2 Diyanet Çocuk Dergisi 466. Sayı, s. 12.	72
Şekil 3 Diyanet Çocuk Dergisi 23. Sayı, s. 20-21.	73
Şekil 4 Diyanet Çocuk 2006 Ek Sayı, s.27.....	73
Şekil 5 Diyanet Çocuk Dergisi 236. Sayı, s.6.	74
Şekil 6 Diyanet Çocuk Dergisi 466. Sayı, s.12.	74
Şekil 7 Diyanet Çocuk Dergisi 430. Sayı, s.10.	75
Şekil 8 Diyanet Çocuk Dergisi 11. Sayı, s.24.	91
Şekil 9 Diyanet Çocuk Dergisi 2006 Yılı Ek Sayı (Haziran), s.43.....	93
Şekil 10 Diyanet Çocuk Dergisi 294. Sayı, s.24.....	94
Şekil 11 Diyanet Çocuk Dergisi 470. Sayı, s.12.....	94
Şekil 12 Diyanet Çocuk Dergisi 310. Sayı, s.26-27.	105
Şekil 13 Diyanet Çocuk Dergisi 1. Sayı, s.10.	106
Şekil 14 Diyanet Çocuk Dergisi 20. Sayı, s.28.	106
Şekil 15 Diyanet Çocuk Dergisi 237. Sayı, s.22.....	106
Şekil 16 Diyanet Çocuk Dergisi 463. Sayı, s.12.....	107
Şekil 17 Diyanet Çocuk Dergisi 18. Sayı, s.23.	121
Şekil 18 Diyanet Çocuk Dergisi 462. Sayı, s.12.....	121
Şekil 19 Diyanet Çocuk Dergisi 155. Sayı, s.24.....	122
Şekil 20 Diyanet Çocuk Dergisi 462. Sayı, s.12.....	123
Şekil 21 Diyanet Çocuk Dergisi 22. Sayı, s.28.	132
Şekil 22 Diyanet Çocuk Dergisi 465. Sayı, s.12.....	132
Şekil 23 Diyanet Çocuk Dergisi 2. ve 22. Sayısı.....	134
Şekil 24 Diyanet Çocuk Dergisi 428. Sayı, s.10.....	135
Şekil 25 Diyanet Çocuk Dergisi 465. Sayı, s.12.....	135
Şekil 26 Diyanet Çocuk Dergisi 21. Sayı, s.26.	143
Şekil 27 Şekil 27 Diyanet Çocuk Dergisi 327. Sayı, s.22.	144
Şekil 28 Diyanet Çocuk Dergisi 464. Sayı, s.12.....	144
Şekil 29 Diyanet Çocuk Dergisi 472. Sayı, s.12.....	151
Şekil 30 Diyanet Çocuk Dergisi 434. Sayı, s.10.....	152
Şekil 31 Diyanet Çocuk Dergisi 435. Sayı, s.10.....	159
Şekil 32 Diyanet Çocuk Dergisi 473. Sayı, s.12.....	159
Şekil 33 Diyanet Çocuk Dergisi 371. Sayı, s.2.	166

Şekil 34 Diyanet Çocuk Dergisi 471. Sayı, s.12.....	166
Şekil 35 Diyanet Çocuk Dergisi 34. Sayı, s.24.	175
Şekil 36 Diyanet Çocuk Dergisi 371. Sayı, s.3.	176
Şekil 37 Diyanet Çocuk Dergisi 437. Sayı, s.10.....	176
Şekil 38 Diyanet Çocuk Dergisi 26. Sayı, s.20.	183
Şekil 39 Diyanet Çocuk Dergisi 431. Sayı, s.10.....	186
Şekil 40 Diyanet Çocuk Dergisi 468. Sayı, s.12.....	187
Şekil 41 Diyanet Çocuk Dergisi 432. Sayı, s.10.....	192
Şekil 42 Diyanet Çocuk Dergisi 469. Sayı, s.12.....	192
Şekil 43 Diyanet Çocuk Dergisi 370. Sayı, s. 2.	197
Şekil 44 Diyanet Çocuk Dergisi 370. Sayı, s.2.	205
Şekil 45 Diyanet Çocuk Dergisi 369. Sayı, s. 2.	210
Şekil 46 Diyanet Çocuk Dergisi 369. Sayı, s.3.	214
Şekil 47 Diyanet Çocuk Dergisi 369. Sayı, s.2,3.....	221
Şekil 48 Diyanet Çocuk Dergisi 370. Sayı, s.2,3.....	221
Şekil 49 Diyanet Çocuk Dergisi 371. Sayı, s.2,3.....	222
Şekil 50 Diyanet Çocuk Dergisi 18. Sayı.....	230
Şekil 51 Diyanet Çocuk Dergisi 35. Sayı.....	230
Şekil 52 Kısaslarda Görsel Kullanım Oranı	232
Şekil 53 İncelenen Kısaslarda Yer Alan Görsellerin Uygunluk Oranı	234
Şekil 54 Görsel Seçiminde Uygunluğun Yıllara Değişim Grafiği	235

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 Peygamberlere Göre Kıssa Sayıları	44
Tablo 2 Yıllara Göre İşlenen Peygamber Kıssaları	49
Tablo 3 Hz. İbrahim ve Hz. İsmail Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	55
Tablo 4 Hz. İbrahim ve Hz. İsmail Kıssasının Ayet İçeriği	68
Tablo 5 Yıllara Göre Hz. Musa Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	75
Tablo 6 Hz. Musa Kıssasının Ayet İçeriği	86
Tablo 7 Yıllara Göre Hz. Nuh Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	95
Tablo 8 Hz. Nuh Kıssasının Ayet İçeriği	102
Tablo 9 Hz. Âdem Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	107
Tablo 10 Hz. Âdem Kıssasının Ayet İçeriği	117
Tablo 11 Yıllara Göre Hz. Salih Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	124
Tablo 12 Hz. Salih Kıssasının Ayet İçeriği	130
Tablo 13 Yıllara Göre Hz. Hud Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	136
Tablo 14 Hz. Hud Kıssasının Ayet İçeriği	141
Tablo 15 Yıllara Göre Hz. Davut Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	145
Tablo 16 Hz. Davut Kıssasının Ayet İçeriği	149
Tablo 17 Yıllara Göre Hz. Süleyman Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	152
Tablo 18 Hz. Süleyman Kıssasının Ayet İçeriği	157
Tablo 19 Yıllara Göre Hz. Yunus Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	159
Tablo 20 Hz. Yunus Kıssasının Ayet İçeriği	164
Tablo 21 Yıllara Göre Hz. İsa Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	167
Tablo 22 Hz. İsa Kıssasının Ayet İçeriği	174
Tablo 23 Yıllara Göre Hz. Yusuf Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	177
Tablo 24 Hz. Yusuf Kıssasının Ayet İçeriği	184
Tablo 25 Yıllara Göre Hz. Eyyûb Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	187
Tablo 26 Hz. Eyyûb Kıssasının Ayet İçeriği	191
Tablo 27 Yıllara Göre Hz. Lut Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	193
Tablo 28 Hz. Lut Kıssasının Ayet İçeriği	196
Tablo 29 Yıllara Göre Hz. Şuayb Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	198
Tablo 30 Hz. Şuayb Kıssasının Ayet İçeriği	202
Tablo 31 Hz. İdris Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	205
Tablo 32 Hz. İdris Kıssasının Ayet İçeriği	209
Tablo 33 Yıllara Göre Hz. İshak Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo	210

Tablo 34 Hz. İshak Kıssasının Ayet İçeriği	213
Tablo 35 Yıllara Göre Tanıtılan Peygamberlerin İşlenme Biçimine Ait Tablo	215
Tablo 36 Yıllara Göre Kıssaların İşlenme Sayıları.....	225
Tablo 37 Dönemlere Göre Kıssaların İşlenme Sayıları	225

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

Bkz.: Bakınız

C.: Cilt

Çev: Çeviren

Ed: Editör

Hız.: Hazreti

s.: Sayfa

S.: Sayı

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk dil kurumu

DKAB: Din kültürü ve ahlak bilgisi

D.Ç.D.: Diyanet Çocuk Dergisi

ÖNSÖZ

Sözlükte “bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek” gibi mânalara gelen kıssa kelimesi bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek aktarılması ve bu niteliği taşıyan anlatıyı ifade eder. Modeller üzerinden öğrenmeye eğilimli olan insanların öğrenme biçimlerine uygun bu anlatı Kur’an-ı Kerim’in yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Kur’an’da kıssalar, tarihten malumat sunmak amacıyla değil; ibret alma, ders çıkarma ve model sunma yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda kıssalar Kur’an’ın dolayısıyla Hz. Peygamber’in en önemli eğitim araçları arasında gösterilebilir.

Kur’an’ın yetişkin insanlara yönelik eğitici yönüyle sunduğu bu anlatı çocuklar için din eğitimi süreçlerinde de önemli bir yardımcı olarak görülebilir. Konuların öğretilmesi ve kavranmasını kolaylaştırması yönüyle kıssalar örgün ve yaygın din eğitimi süreçlerinde sık başvurulmuş bir kaynaktır.

Yapılan alan araştırmasında, din eğitimi süreçlerinde kıssalardan yararlanmanın faydasına yönelik pek çok çalışma olduğu görülmüştür. Ancak çocukların bilişsel seviyeleri ve buna bağlı dini gelişim düzeylerini dikkate alarak kıssa aktarımının önemi üzerinde durulmadığı tespit edilmiştir. Şüphesiz kıssaların din eğitimi süreçlerini kolaylaştırıcı bir destek olarak görülebilmesi için; çocukların zihinsel kapasiteleri, deneyimleri ve ilgileri dikkate alınarak sunulması önemlidir. Bu nedenle çocuklara gelişim dönemlerine uygun kıssa aktarımının önemini ele almanın, alanın bir ihtiyacı olduğu düşünülmüştür.

Çalışmada, Kur’an kıssalarının çocuklara aktarılma biçimini değerlendirmek için veriler yaygın din eğitimi aracı olarak görülebilecek, Diyanet Çocuk Dergisi’nden elde edilmiştir. “Toplumu din konusunda aydınlatmak” niyetini taşıyan Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çıkan, çocuk edebiyatı ürünlerinden Diyanet Çocuk Dergisi’nde yer alan Kur’an kıssalarının çocukların dini gelişim dönemleri de dikkate alındığında seviyeye (7-14 yaş) uygunluğu, içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Problem, ilgili araştırmalar, kavramlar ve araştırmanın yöntemi aktarıldıktan sonra dini gelişim, çocuk edebiyatı ve kıssa eğitim ilişkisi ele alınmıştır. Bulgular bölümünde ise dergide yer alan peygamber kıssaları, tarihsel sıralamaya uygun olarak; kavramlar, içerik ve görsel unsurlar yönüyle incelenmiştir. Ardından genel değerlendirme yapılarak, yıllara göre; görsel

kullanımındaki, kıssaların aktarımındaki ve kıssaların işlenme sıklığındaki değişiklikler ele alınmıştır. Sonuç bölümünde araştırma sürecinde elde edilen cevaplar ortaya konmuştur.

Çalışmanın ortaya çıkmasında; ilgisi, rehberliği ve yol göstericiliğiyle desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN' e çok teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans ders döneminde, ders aldığım değerli hocalarım Prof. Dr. Cemal TOSUN, Prof. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH ve Prof. Dr. Remziye EGE' ye teşekkürü bir borç bilirim.

Eğitim ve çalışma sürecimde; daimi hoşgörü, sevgi ve yardımlarıyla bana destek sağlayan sevgili eşime, değerli aileme ve mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın alana ışık tutmasını ve yeni çalışmalara yol göstermesini diliyorum.

Merve PEKSÖZ ERAY
ANKARA, 2024

BÖLÜM I

GİRİŞ

1 ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Gelişim; olgunlaşma, yaşantı ve öğrenme sonucunda bireyde, döllenmeden ölüme kadar görülen, düzenli ve sürekli değişimler şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Birey doğduğu andan itibaren pek çok açıdan gelişim ve büyüme döngüsüne girmektedir.

Çocukluk, gençlik ve yetişkinlik süreçlerinde bireyde biyolojik, bilişsel, psikolojik, psişik, sosyal ve ahlaki gelişmeyle birlikte dini gelişim de söz konusudur. Dini gelişim diğer gelişim alanları gibi bireye özgüdür. Bununla beraber diğer gelişim alanları ile etkileşim halinde olduğu gibi özellikle bilişsel gelişim ile de paralel ilerlemektedir.

Bilişsel gelişim konusunda önemli çalışmalar yapan J. Piaget, ortaya koyduğu kuramda gelişimin çocuğun çevredeki nesneleri zihinsel işlemlere tabi tutması ve onlarla etkileşime girmesi neticesinde gerçekleştiğini söylemektedir.² Bu etkileşimin yıllar içindeki değişim ve gelişimini ele alarak bilişsel gelişim süreçlerine yönelik bir kuram ortaya koymuştur. Piaget bu kuramıyla dini gelişim süreçleri konusunda pek çok çalışma yapılmasına önayak olmuştur. Bilişsel gelişim konusundaki incelemeleri dini araştırmalara uygulayan ilk örnekler Amerika’da David Elkind ve İngiltere’de Ronald Goldman tarafından gerçekleştirilmiştir.³

Dini gelişim süreçleri konusunda Piaget’in ortaya koyduğu bilişsel gelişim modelini temel alarak bir kuram ortaya koyan R. Goldman, dini gelişimi dönemlere ayırmıştır. Bu dönemler; Sezgisel Dini Düşünce (0-2 yaş), Birinci Geçiş Aşaması, Somut Dini Düşünce (7/8-13/14 yaş), İkinci Geçiş Aşaması ve Soyut Dini Düşünce şeklindedir.⁴

¹ Eyüp Şimşek, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, C. 4, S. 1, s.207.

² Cemil Oruç, “Piaget’nin Bilişsel Gelişim Kuramının Erken Çocukluk Din Eğitimi Yansımaları: Ronald Goldman’ın Bulguları Çerçevesinde Din Eğitiminin İmkânı”, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Kongresi*, 2016, ss.373.

³ Cemil Oruç, a.g.e., s.373

⁴ Faruk Karaca, *Dini Gelişim Teorileri*, İstanbul, Dem Yay., 2007, s.53.

Goldman, ortaya koyduğu kuramda dini gelişimin genel bilişsel gelişimle paralel ilerlediği kanaatindedir.⁵ O kuramında Piaget'in bilişsel gelişim süreçlerine benzer bir dini gelişim modeli ortaya koymuştur. Ancak dini gelişim bilişsel gelişim süreçlerine bağlı olduğu ve yaşam tecrübesiyle desteklenmesi gerektiği için bu kuramda soyut düşünceye geçiş Piaget kuramına göre bir iki yıl gecikmeli gerçekleşmektedir.

Dini gelişim konusunda ortaya konan çalışmalar din eğitimi süreçlerinin planlanması ve uygulanmasını doğrudan etkileyecek bir yol haritası olarak görülebilir. Çünkü eğitim sürecinde hedeflenen kazanımların kalıcı bir şekilde elde edilmesi ancak eğitimin bireyin ilgi ve ihtiyaçlarına bağlı olarak yürütülmesiyle mümkündür. Bu anlamda eğitimci öğrencinin yapısal ve gelişimsel özelliklerini dikkate alarak onu niçin, nasıl, ne zaman, nerede, hangi yöntemlerle, hangi nitelik ve nicelikte eğitebileceğini kestirmek için bireyin gelişim süreçlerini bilmek ve dikkate almak durumundadır.⁶

Çocuğun dini gelişim özelliklerinin bilinmesiyle eğitim sürecinin ihtiyaca ve kabiliyete uygun planlanması mümkün hale gelebilir böylece çocuğun din eğitimi etkin bir şekilde sürdürülebilir. Ayrıca eğitimin çocuk tarafından benimsenip kazanılmasını kolaylaştırarak, bu eğitimin, dini hayatına olumlu yönde katkıda bulunması mümkün hale gelebilir.⁷ Bunun yanında din eğitimi sürecinde kullanılacak materyallerin hazırlanması ve ihtiyaca göre çocukların bu materyallerle karşılaştırılmasının din eğitimi sürecini destekleyeceği düşünülmektedir.

Din eğitiminde etkin bir şekilde katkı sunan alanlardan biri de çocuk edebiyatı eserleridir. Çocuk edebiyatı eserleri, din eğitimi sürecinin kaliteli ve etkili olarak yürütülmesinde yardımcı bir materyal olarak kullanılabilir. Çocuk edebiyatı Sever tarafından “erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukları dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı” şeklinde tarif edilmiştir.⁸ Bahsedilen bu

⁵ W. Ralph Hood, “Dini Gelişim Kuramları”, (Çev. M. Doğan Karacoşkun), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, S.4, s.209.

⁶ Betül Aydın, Gürhan Can, Kurtman Ersanlı, *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Akademi, Ankara, 2011, s.16.

⁷ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Din Eğitimi*, Din Eğitimi Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege Grafiker Yay., Ankara, 2012, s.293.

⁸ Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, Tudem Yay., İzmir, 2008, s.17.

kazanımların gerçekleşebilmesi için gelişim özelliklerine ve çocuğun dünyasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu bilinçle ortaya konan ürünlerin, çocukların gelişim süreçlerini destekleyebileceği düşünülmektedir.⁹

Dergiler çocuk edebiyatı ürünlerinden biridir. Çok yönlü ve dinamik yapısıyla dergiler bazen ders kitaplarının dolduramadığı boşluğu doldurabilmektedir. Nitelikli ve gelişim dönemlerini dikkate alarak hazırlanan çocuk dergileri, çocuklarda öğrenme ve öğrendiğini hayata geçirme isteği uyandırabilmektedir.

Çocuk edebiyatı ürünlerinden dergilerde de sıklıkla kullanılan masal, fıkra, öykü, menkıbe, hikâye ve benzeri türler eğitim süreçlerinde de kullanılmaktadır. Masal ve hikâye türüyle yakın bir tür olan kıssalar da zaman zaman din eğitimi desteklemek amacıyla ortaya konmuş çocuk edebiyatı ürünleridir.

Kıssa, geçmişe ait olayların, kişilerin ve durumların anlatıldığı düz metinler için kullanılan bir ifadedir ve kıssalarda çoğunlukla yaşanmış olaylar anlatılır. Ancak kıssa bir edebiyat terimi olarak ayrı bir açıklamaya sahip olsa da yapısal özellikleri ve etkileri ile hikâye türüyle benzeşmektedir. Bu anlamda kıssa kavramının, Türkçede yaygın olarak kullanılan fıkra, öykü, masal, menkıbe, hikâye sözcüklerinin karşılığı olarak kullanıldığı durumlar görülebilir. Bu benzeşmenin yanında kıssanın diğer türlerden en temel farkı yaşanmış olayların ibret vermesi niyetiyle aktarımıdır. Bu çalışmada ise peygamber hayatlarına dair Kur'an'da yer alan ibretlik olayların yer aldığı metinlerin incelenmesi sebebiyle kıssa kavramı tercih edilmiştir.

Arapçada “kıssa” kavramı genellikle “bir şeyin ardına düşmek, ardınca gitmek” şeklindeki durumlar ve bu durumlarla ilişkili olan olaylar için kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer alan kıssa tanımı¹⁰ ise ders alınması gereken kısa hikâye şeklindedir. Bu tanımdan da yola çıkarak söyleyebiliriz ki kıssaların ders verme, sonuç çıkarma, örnek olma, model sunma ve en önemlisi eğitme gibi amaçları vardır. Bu amaçları gerçekleştirmek adına kıssaların içinde muhatabına ulaştırmak istediği pek çok

⁹ Büşra Yüksel, *Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından Behiç Ak'ın Kitaplarında Görsel Tasarım, Değerler ve Metin İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2020, s.8.

¹⁰ Türk Dil Kurumu, “Kıssa”, 2024, <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 19.04.2024)

mesaj barındırabilir. Bu mesajlar kaynaktan çıkıp alıcıya ulaştığında; alıcı, kıssadan alacağı dersi alır yahut kıssada kendi durumuna uygun bir husus varsa onu tespit eder.¹¹

Yaşanmış veya yaşanması muhtemel örnek olaylara dair anlatım, geçmişten bu yana eğitim sürecinde destekleyici bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu anlatım yöntemi, bireylerde hem kıssalarda konu edilen olaylardan ders çıkarma hem de kıssalarda yer verilen şahısları örnek alma bağlamında bir motivasyon ortaya çıkararak öğretileri kalıcı hale getirebilmektedir. Bunun en açık göstergelerinden biri, Kur'an-ı Kerim'de muhataplarını yer yer geçmiş kavimlerin kıssalarıyla baş başa bırakılmasıdır.

Kıssa anlatımının örnekleri Kur'an-ı Kerim'de yaygın olarak görülmektedir. Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önce gelmiş peygamberlerin, tarihi şahsiyetlerin, toplulukların ve milletlerin kıssaları vardır. Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen konularda yer alan kıssaların anlatılmasından maksadın tarihi olayları kronolojik bir sıralama dahilinde anlatmak olmadığı bilinmektedir.¹² Kıssaların ders verme, ibret alma misyonlarını Kur'an'da geçen kıssalarda sık sık görmekteyiz.¹³ Zira Kur'an kendini tanıtırken, (insanı) en doğru yola götürücü (bir kitap)¹⁴ olarak ifade etmekte ve öğüt vermek maksadıyla da insana her türlü misali verdiğini¹⁵ söylemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş peygamberin ismi geçmektedir. Hz. Üzeyir, Hz. Lokman ve Hz. Zülkarneyn'in de isimleri geçmesine rağmen peygamberliklerine dair bir netlik yoktur. Kur'an'da bazı peygamberlerin kıssaları insanlara ders ve ibret vermek adına tafsilatlı bir biçimde anlatılmıştır. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem (a.s.), Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Yusuf (a.s.), Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa'nın (a.s.) isimleri 282 defa geçerken, diğer peygamberin isimleri ise 235 defa geçmiş; böylelikle bu peygamberin isimleri diğer peygamber isimlerinden daha fazla yerde geçerek Kur'an-ı Kerim'de bu peygamberlerin kıssaları daha ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Bunun yanında Kur'an'da

¹¹ Asiye Yılmaz, *Kur'an'daki Kıssaların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008, s.10

¹² İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara, DİB Yay., 2007, s. 171.

¹³ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, İstanbul, İFAV Yay., 2013, s. 210-212.

¹⁴ İsra, 17/9.

¹⁵ Zümer, 39/27.

ismi zikredilen bazı peygamberlerin kıssaları özet olarak işlenmiştir.¹⁶ Hz. İdris (a.s.) ve Hz. İshak (a.s.)’ın hayat hikayeleri gibi.

Kıssaların etki gücü göz önüne alındığında, bu kaynağı en doğru şekilde kullanmanın önemi açıktır. Peygamber kıssaları çocuklara verilecek din eğitimi sürecinde başvurulabilecek önemli bir kaynaktır.¹⁷ Ancak bu kaynağın doğru kullanımı ve çocuklara doğru aktarımı kaynağın etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çıkarılan Diyanet Çocuk Dergisi de 1979’dan bu yana çeşitli sayılarda peygamber kıssalarına yer vermiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Müslüman toplumun; inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle görevli olan bir kurumdur.¹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı topluma yönelik bu görevini gerçekleştirirken ana hizmet birimlerinden biri de Dinî Yayınlar Dairesi’dir.¹⁹ Bu birim tarafından kamu yararı gözetilerek yapılan yayınlardan olan Diyanet Çocuk Dergisi, içeriğinde yer alan peygamber kıssaları yönüyle araştırmamızın konusunu oluşturmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı, geniş yelpazedeki yayınlarının temel amacını “halkımızı dinî konularda bilgilendirme, aydınlatma, millî-manevî değerlerimiz hakkında bilgi sahibi kılma, dinî-meslekî genel kültür kazandırma, teşkilatla ilgili haber konularında bilgi sahibi kılma”²⁰ şeklinde belirtmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, araştırmanın konusu olan Diyanet Çocuk Dergisi’ni, ilk olarak 1979 yılında neşretmiştir. Dergi, yayınlandığı ilk yıldan itibaren 1980 yılı ağustos ayına kadar üç ayda bir; sonrasında ise iki ayda bir yayımlanmıştır. Sekizinci sayısından itibaren ise aylık olarak çıkarılmıştır. Derginin 32 olan sayfa sayısı 1993 yılında 48’e yükselmiştir. Dergi, abonelik sistemiyle okurlara ulaştırıldığı gibi ayrıca il-ilçe müftülükleri ve Diyanet Yayınları satış noktalarından ve kurumun internet sitesinden

¹⁶M. Süreyya Şahin, “Kıssas-ı Enbiyâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kisas-i-enbiya>

¹⁷Muhiddin Okumuşlar, “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, s.237.

¹⁸ Geniş bilgi için bkz. 1965 tarihli 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”

¹⁹İrfan Yücel, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/diyanet-isleri-baskanligi>

²⁰ 1. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, Ankara, DİB Yay., 1- 5 Kasım 1993, 9/298-299.

temin edilebilmektedir. 2013 yılından itibaren ise derginin mobil cihazlarla her yerden erişimini sağlayan uygulamasıyla istenilen sayılarına ulaşılabilir. Dergi, 50 bin adet ile tüm çocuk dergileri arasında baskı sayısı açısından ilk sıralarda bulunmaktadır.²¹

Diyanet Çocuk Dergisi yayınlarında hedef kitle 7-14 yaş olarak belirlenmiştir.²² Bu yaş grubu Peygamber kıssaları ile dini çocuk edebiyatı yayınları yoluyla karşılaşmaktadırlar.²³ Dini çocuk edebiyatı ürünlerinde süreli yayınlar kapsamına giren Diyanet Çocuk Dergisinin ulaştığı kesimlerin niceliksel büyüklüğü ve derginin ülkemizin din işlerini yürüten bir kurum tarafından çıkarılması sebebiyle; akademik bir bakış açısıyla, farklı yöntemler kullanılarak titizlikle incelenmesinin faydalı olacağı kanaati oluşmuştur.²⁴ Eğitim alanında kalıcı kazanımlar elde etmemizde önemli bir araç olarak karşımıza çıkan kıssa kullanımına, Diyanet Çocuk Dergisi tarafından zaman zaman başvurulmuştur. Kalıcı kazanımlar elde edebilmek için kıssaların farklı yaş gruplarına göre belirli bir üslup ve anlatım tarzıyla verilmesi uygun olacaktır. Bu bağlamda dergide belirli periyotlarla başvuru alan peygamber kıssalarının çocukların seviyelerine uygun bir dil ve üslupla verilip verilmediği konusunun araştırılması önem kazanmaktadır.

Ancak gerçekleştirilen akademik alan araştırmalarında Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi ve İslâm Araştırmaları Merkezi'nin İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanında, Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer alan peygamber kıssaları özelinde bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmada Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamber kıssalarını çeşitli sayılarında konu eden derginin, hangi kıssaları nasıl işlediğini, dil ve üslup tercihlerini, görsel kullanımı, ayetlerin aktarılma biçimini, kıssaların aktarımında yıllara göre herhangi bir değişiklik olup olmadığını incelemenin gerekli olacağı görülmüştür. Bu bağlamda çalışmada "Diyanet Çocuk Dergisinde hangi kıssalara, nasıl yer verilmektedir?" sorusuna cevap aranmıştır.

²¹ Zafer Yıldız, "Diyanet Çocuk Dergisinin Din Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, S. 15, s. 373-374.

²² Nurgül Sarı, *Diyanet Çocuk Dergisi Özelinde Çocuklar İçin Siyer Çalışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2020, s.13.

²³ Millî Eğitim Bakanlığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatı <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318> (Erişim Tarihi: 25.10.2022)

²⁴ Geniş bilgi için bkz. "1965 tarihli 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun".

2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Diyanet Çocuk Dergisi, Türkiye’de süreli çocuk yayınları arasında ulaşılabilirlik açısından ilk sıralarda yer almaktadır. Derginin hedef kitlesi ise okul çağını oluşturan 7-14 yaş dönemindeki çocuklardır.²⁵ Sanatsal, kültürel ve sosyal geçmişimizle ilişkili derginin, dinî çocuk dergiciliği sahasında önemli bir boşluğu doldurduğu görülmektedir. Aynı zamanda çağın gerektirdiği bilgilerin aktarılması sürecinde geçmişten bugüne kadar öncü olması sebebiyle araştırmanın temelini Diyanet Çocuk Dergisi ve çeşitli sayılarında yer alan peygamber kıssaları oluşturmaktadır.

Dini çocuk edebiyatı çalışmalarında çocuklara yaklaşım tarzının belirlenmesi önemli görülmektedir. Seviyeye uygun olmayan üslup ve kullanılan dil, bir kavram aktarmak veya bir değeri kazandırmak isterken bunu edindiremediği gibi istenmeyen etkiler bırakması da söz konusu olabilir. Bu nedenle çocukların zihinsel ve duygusal gelişimini sürdürdükleri bu dönemde yaklaşım tarzı ayrıca önemlidir. Peygamber kıssalarını kullanarak bu çağın çocuklarına yaklaşmak ve öğretim gerçekleştirilmek isteniyorsa, kıssa içeriğinin dikkatle gözden geçirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Bu ihtiyaç nedeniyle çalışmada, 7-14 yaş çocuklarına kıssaların öğretiminde nasıl bir muhtevaya yer verildiğinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte, kıssaların dil ve üslup, görsel tasarım ve yapısal özelliklerinin de incelenerek değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Ayrıca yapılmış olan bu çalışmayla din eğitimi anabilim dalına bilimsel bilgiler sunarak katkıda bulunmak ve bu konuda araştırma yapacaklara veri oluşturmak da hedeflenmiştir.

3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kıssalar; özellikle okul çağı çocuklarının kendini ifade edebilme, kendini tanıyarak kimliğini bulma, güvenli sosyal ilişkiler kurarak hayata hazırlanma sürecinde din eğitimcilerinin önemli bir yardımcısı olduğu düşünülmektedir.²⁶ Ancak kıssaların

²⁵ Sarı, 2020, s.13.

²⁶ M. Nur Pakdemirli, “İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Haziran 2011, Cilt 9, No. 21, s.153.

eğitimde beklenen olumlu etkiyi ortaya koyabilmesi için hedef yaş grubuna seviye dikkate alınarak sunulması anlamlı olacaktır.

Diyanet Çocuk Dergisi'nde peygamberlerin hayatına ilişkin bilgiler verilmiştir. Kıssaların çeşitli sayılarda işlendiği görülmüştür. Din eğitimi sürecine katkısı göz önüne alındığında Peygamber kıssalarının Diyanet Çocuk Dergisinde aktarılış şeklini dini gelişim süreçlerini dikkate alarak incelemek ve bu içerikleri ele almak alanın ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır.

İlgili yayınlar incelendiğinde Diyanet Çocuk Dergisi içinde peygamber kıssaları özelinde böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır. İlgili yayınlar başlığında da ortaya koyulduğu gibi kıssaları, ele alan çalışmalar, kıssaları eğitimde kullanmanın önemi, hangi yöntem ve teknikle aktarılabilirliği konuları tezlerde değerlendirilmiştir. Bu nedenle, Diyanet Çocuk Dergisi'nin yayın hayatına başladığı 1979 yılından 2022 tarihine kadar okuyucuya sunduğu Peygamber kıssalarındaki yaklaşımını yapısal ve boylamsal olarak ortaya koyan bir çalışma olmadığından, bu çalışma önem arz etmektedir.

Diyanet Çocuk Dergisi Peygamber kıssaları konusunda çocukların farkındalıklarını artıran önemli bir iletişim aracı olarak görülebilir. Bu bağlamda ele alacağımız konular dergide kıssaları aktarılan bütün peygamberlere ait kıssalardır.

4 ARAŞTIRMA SORULARI

Diyanet Çocuk Dergilerinde çocuklara hangi peygamber kıssalarının aktarıldığı tespit edilerek, eğitime konu olan bu kıssaların nasıl ele alındığı aşağıda yer alan sorular çerçevesinde incelenmiştir. Bu anlamda temel soru olan “Diyanet Çocuk Dergisi peygamber kıssalarını nasıl ele almıştır?” sorusuna bağlı olarak:

1. Diyanet Çocuk Dergilerinde hangi peygamber kıssalarına yer verilmiştir?
2. Peygamber kıssalarına hangi yıllarda yer verilmiştir?
3. Yıllara göre kıssaların işlenişinde içerik ve yapı olarak farklılık var mıdır, varsa bu farklılıklar nelerdir?
4. Kıssaların aktarımında amaç ibret alınması mı tarihten bilgi verilmesi midir?
5. Kıssalar ayet merkezli mi anlatılmıştır yoksa hikâye merkezli mi?
6. Kıssaların anlatımında görsellere yer verilmiş midir?

7. Görsellerin içerikle uyumu nasıldır?
8. Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer alan Peygamber kıssaları; içerik, dil ve görselleri itibarıyla 7-14 yaş çocuğunun dini gelişim seviyesine uygun mudur?
9. Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer alan peygamber kıssalarının işleniş biçimi çocuğa göre midir?

5 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Kur'an-ı Kerim kıssalarının özellikleri, eğitimde kullanımı, bireylerin din eğitimi süreçlerine olan katkısı gibi konularda alanda pek çok çalışma yapılmıştır. Kıssalarla etki yönüyle benzer olan hikayelerin eğitime yaptığı katkı da bu yönüyle çeşitli çalışmalarda aynı anlamda değerlendirilerek incelenmiştir. Yapılan alan araştırmasında çalışmayla ilgili olarak Diyanet Çocuk Dergisinin de yapı ve içerik yönüyle çeşitli araştırmalara konu edildiği görülmüştür. Bu araştırmalardan çalışmayla doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olanları şu şekilde aktarılabilir:

1. Yılmaz, “Kur'an'daki Kıssaların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”²⁷ adlı yüksek lisans teziyle kıssa ve hikâyelerin genel olarak eğitimdeki yeri ve önemi üzerinde incelemeler yapmış, bu tür malzemenin eğitimde nasıl kullanıldığı sorusuna cevap aramıştır. Çalışmada kıssalardan elde edilecek çıkarımlar başkalandırılmış ve eğitimde kıssaların kullanılabileceği yöntemler aktarılmıştır. Tezin son bölümünde DKAB müfredatından Kur'an Kıssaları ünitesi üzerinde durulmuştur. Ortaokul düzeyinde, kıssaların derslerde kullanım biçimine dair örnek uygulamalar aktarılmıştır.

2. Batar, “Kur'an Kıssalarının Bazı Eğitsel Özellikleri”²⁸ isimli makalesiyle kıssaların içerik ve üslup açısından eğitsel amaçları gerçekleştirmeye yardımcı özellikleri üzerinde durmuştur. Batar, teorik araştırmaya dayalı çalışmasıyla eğitim biliminin verileri ışığında kıssalardaki öğrenmeyi kolaylaştırıcı özellikleri ile aktif öğretim yöntem ve tekniklerinde kullanılabilecek içerik ve üslup özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır.

²⁷ Asiye Yılmaz, 2008.

²⁸ Yusuf Batar, “Kur'an Kıssalarının Bazı Eğitsel Özellikleri”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 7, S. 1, s.81-103.

Çalışma sonucunda elde edilen verilerin öğrenci merkezli öğretim yöntemlerini geliştirmede ve uygulamada yol gösterici olabileceği sonucuna ulaşmıştır.

3. Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”²⁹ adlı makalesinde Kur’an’daki kıssaların, eğitimde hikâye kullanımının öneminden yola çıkarak, din eğitimi sürecinde önemli bir destek olacağını belirtmiştir. Ancak kıssaların eğitimde kullanımının beklenen etkiyi gerçekleştirebilmesi için bazı ilkeler çerçevesinde, uygun yöntemlerle kullanılmasının önemini vurgulamıştır. Akıncı; çalışmasında, kıssa seçiminde uyulması gereken bazı ilkelerin üzerinde durmuş, bu ilkeler yoluyla seçilen kıssaların eğitimde etkili olabilmesi için onları aktarırken kullanılabilecek yöntem teknikleri belirtmiştir.

4. Yılmaz, “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur’an Kıssaları ve Kullanılışı”³⁰ isimli makalesiyle kıssaların ve kendi ifadesiyle dini hikayelerin eğitim sürecinde önemli bir destek olduğunu belirtmektedir. Çalışma içinde Yılmaz, kıssalardan çocukların da etkileneceği şekilde faydalanmak için bazı yöntem teknikler önermektedir. Özellikle gelişimlerini sürdüren çocukların soyut olan ve anlamlandırmakta güçlük çektikleri konuların anlaşılmasında kıssaların önemini vurgulamaktadır. Yaşanmış olayların ders olma özelliği ve rol model sağlama imkanını vurgulayan Yılmaz, doğru yöntem teknikle kıssaların değerlerin kalıcı hale gelmesinde katkısı olacağı sonucuna ulaşmıştır.

5. Toruk, “Din Eğitiminde Çocuk ve Hikâye”³¹ adlı makalesiyle kadim bir yöntem olarak çağlar boyu eğitimde kullanılan hikâyenin günümüz din eğitimi için taşıdığı imkânı, Kur’an kıssalarının da hikayeye benzer etkiler oluşturmamasından dolayı aynı şekilde din eğitiminde bir materyal olarak değerlendirilmesi gerektiği konusuna odaklanmıştır. Literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada Kur'an-ı Kerim kıssalarının çocukların dini eğitiminde önemli imkânları barındırdığı ve günümüzde dini içerikli hikayelerin eğitimde kullanımında artış olsa da üslup konusunda bazı noktalara dikkat edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

²⁹ Adem Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, C.10, S. 13, s.42-64.

³⁰ Macit Yılmaz, “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur’an Kıssaları ve Kullanılışı”, *İslami İlimler Dergisi*, 2014, C. 9, S. 1, s.137-154.

³¹ İsa Toruk, “Din Eğitiminde Çocuk ve Hikâye”, *Premium Sosyal Bilimler E-dergisi*, 2024, C. 8, S. 39.

6. Okumuşlar, “Eğitimde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”³² konulu makalesi ile hikâyenin önemini vurgulayarak, din ve ahlak eğitiminde hangi hikayeler nasıl kullanılmalı, sorusunun cevabını aramıştır. Okumuşlar, hikâye, kıssa ve öykü kelimelerinin benzer şekilde “başka birini izlemek” anlamını ihtiva etmesi yönüyle, eğitim açısından önemli bir yöntem olan empatiye olan katkısını vurgulamıştır. Gelişim dönemlerinin üzerinde duran Okumuşlar, akılcı çağ olarak tarif ettiği 9 yaş öncesi kıssa ve hikâye seçiminde titiz davranılması gerektiğini vurgulamıştır. Sonuçta ise seviyeye uygun kıssa seçimi, somut işlem dönemindeki çocuğa anlamakta güçlük çekeceği ayetlerin doğrudan sunulmaması, kıssalarda yanlış bilgi bulunmaması, çocuklara sunulurken görsellerden destek alınması gibi sonuçlar çıkarmıştır. Öte yandan kıssaların hisse kısmının çocuğa dayatılmaması ve çocuğun kendisinin çıkarımlarda bulunmasının önemi üzerinde durmuştur.

7. Pakdemirli, “İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım”³³ isimli çalışmasıyla eğitimde hikâye kullanımının ancak belli kriterler dikkate alınırsa beklenen etkiyi ortaya koyacağını belirtmektedir. Eğitimde kullanılacak hikayelerde bulunması gereken nitelikler nelerdir sorusuna cevap aranan bu çalışmada hikayeler biçim, içerik ve yapısal özellikleri ile ele alınmışlardır. Makalenin biçim özellikleri olarak tarif edilen; boyut, kâğıt kalitesi, sayfa düzeni, yazı, resim, kapak, cilt, mürekkep, boya ve diğer unsurlar yönüyle taşıması gereken niteliklere dair getirdiği değerlendirmeler yönüyle bu çalışmaya katkısı olacağı düşünülmektedir. Pakdemirli sonuçta ise doğru bir yaklaşımla seçilen hikâyenin çocukların dine karşı doğal ilgilerini geliştireceğini, onlara din dilini doğru kullanmayı öğreteceğini, soyut dini konuları kavramalarını kolaylaştıracağını, tüm bunlar neticesinde güncel hayatlarındaki olayları doğru yorumlama kabiliyeti elde ederek iyi insan olma yolculuğunda onları destekleyeceğini belirtmektedir.

Kıssalar ve eğitimde hikâye kullanımı özelinde yapılan çalışmalar yanında Diyanet Çocuk Dergisi’nin çeşitli başlıklarla incelendiği araştırmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan araştırmamızla ilgisi yönüyle öne çıkanlar şu şekildedir:

³² Muhiddin Okumuşlar, 2021.

³³ M. Nur Pakdemirli, 2011.

8. Sarı, “Diyanet Çocuk Dergisi Özelinde Türkiye’de Siyer Çalışmaları”³⁴ isimli teziyle hem dergiyi incelemiş hem de siyer anlatımını değerlendirmiştir. Siyer içerikli başlıkları; doğru bilgi, kaynak gösterme sorunu, kavram karmaşası, çeviri hataları, hazırbulunuşluk seviyesine uygun olmayan anlatım, anakronizm, çocuk psikolojisine uygun olmayan anlatım, hatalı görsel kullanımı gibi açılardan incelemiştir. Sonuçta Sarı, ana hedef kitlesi çocuklar olan dergide özellikle soyut kavramların sıkça yer alması sebebiyle yayın politikasında farklı hassasiyetler gözetilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

9. Aydın, “Türkiye’de Çocuk Dergiciliği: Diyanet Çocuk Dergisinin İçerik Analizi”³⁵ isimli yüksek lisans teziyle, derginin yayın politikasına güncel siyasetin etkisini 23 Nisan ve Kutlu Doğum haftasına odaklanarak Nisan sayıları özelinde incelemiştir. Aydın, derginin yalnızca nisan ayı sayılarının seçilme gerekçesini ise “bu ayın bir ulusal bir de dinsel kutlama haftasını içermesi ve dolayısıyla 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile Kutlu Doğum Haftasının içerikte ve sunumda kapladığı yeri incelemek” şeklinde izah etmiştir. Niceliksel içerik analizi yöntemiyle dergiyi inceleyen Aydın, Diyanet Çocuk Dergisi’ndeki türlerin çağdaş çocuk dergiciliğine uygun bir formatta hazırlandığını belirtmiştir. Öte yandan yıllar için ele alınan nisan sayılarında başlarda 23 Nisan vurgusu görülürken, 2004 yılından itibaren kutlu doğumun daha baskın işlendiğini tespit etmiştir. Bu durumu ise güncel siyasetle yorumlama yoluna gitmiştir.

10. Yıldız, “Diyanet Çocuk Dergisinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”³⁶ isimli çalışmasıyla derginin 1985-2004 yılları arasındaki sayılarını din öğretimi açısından incelemeye almıştır. Yıldız, dergilerdeki metinleri konularına göre tasnif etmiş ve sonrasında bu metinleri inanç ve ibadet öğretimi açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda ise derginin genel olarak inanç ve ibadet öğretimi açısından başarılı olduğu ancak görsel olarak zenginleştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmaların haricinde Diyanet Çocuk Dergisi içeriğinde özellikle kıssa anlatımını ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dergide çeşitli yıllarda yayınlanan bu kıssaların çocukların seviyesine uygunluğu, dini gelişim açısından çocuğu destekleyecek anlatım ve kavramların kullanımı, yıllara göre kıssaların işleniş şeklinde farklılıkların

³⁴ Nurgül Sarı, 2020.

³⁵ Kenan Aydın, *Türkiye’de Çocuk Dergiciliği: Diyanet Çocuk Dergisinin İçerik Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2015.

³⁶ Zafer Yıldız, 2012, s.367-390.

olup olmadığı ve kıssalar için seçilen görsellerin uygunluğu din eğitimi açısından önemli görülmektedir. Ancak alanda bu konuları kapsayacak bir çalışma bulunamamıştır. Dergi üzerinde yapılan çalışmalarda genellikle derginin; görsel tasarımı, yapı ve içeriğinin değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir.

6 İLGİLİ KAVRAMLAR

Kıssa: Kıssa kavramı kelime anlamı olarak “bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek” gibi manalara gelse de bugün bu ifadeden anlaşılan genelde Kur’an’da anlatılan yaşanmış tarihi olaylar ve peygamberlerin hayat hikâyeleridir.³⁷ Bu anlamda bir nesnenin veya kişinin izini sürmek, hikâye etmek, nakletmek gibi anlamlara da gelen kıssa türünde nakledilen içerik yüksek dini değerleri içeren tarihi olaylardan oluşmaktadır.³⁸ Bununla beraber kıssaların sadece tarihi olaylardan haberdar etmek değil aynı zamanda dinleyen kişilere bir mesaj vermek amacı da vardır.

Literatürde, Kur’an’da geçen peygamber hayatları, geçmiş topluluklara ait olaylar, önemli şahsiyetlerin başından geçenler kıssa kavramı ile ifade edilmektedir ancak Kur’an-ı Kerim’de kıssa kavramı değil çoğulu olan kasas kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Kur’an’da bu olayların aktarılması aynı köke sahip çeşitli kavramlarla da gerçekleşmiştir.³⁹ Örneğin hikâye, nebe, enbâ, hadîs kavramları bunlardandır. Master olarak ise “hikâye etmek” anlamında kasas ile aynı kökten türeyen fiillerin de kullanıldığı görülmektedir.

Kur’an’da aktarılan ibretlik olayların hikâye yerine kıssa kavramıyla ifade edilmesinde bir amaç bulunmaktadır. Bu kavramın kullanılmasındaki temel sebep kıssaların bize gönderiliş amacıyla benzerlik arz etmektedir. Kıssaların gönderiliş amacı ise insanların büyük oranda unutmuş oldukları ve gaflete düştükleri yaşanmış gerçeklikler üzerinde dikkatleri yoğunlaştırmak ve insanları ders çıkarıp ibret almaya davet etmektir.⁴⁰

³⁷ İdris Şengül, TDV, “Kıssa”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--kuran>

³⁸ İdris Şengül, “Kur’an Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi”, 1. Kur’an Sempozyumu (1-3 Nisan 1994) Ankara 1994, s. 133.

³⁹ İdris Şengül, TDV, “Kıssa”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--kuran>

⁴⁰ Suat Yıldırım, “Kur’an-ı Kerim’de Kıssalar”, *AÜİF Dergisi*, Ankara, 1979, Sevinç Matbaası, S.3, s. 38.

Özet olarak temelde kıssa türünde takip edilecek kadar önemli olan anlatıda ibret alınması, ders çıkarılması beklenen yaşanmış olaylar söz konusudur.

Arap edebiyatında ise kıssa ve hikâye ayrımının bu kadar net olmadığı görülmektedir. Kıssa türünün hikâye ile benzerliği göze çarpmaktadır ve hatta hikâye yerine kıssa kavramı kullanılmaktadır. Öyle ki son devirde Arap edebiyatında kıssa, hikâye ve romanı da içine alan geniş bir kavram olarak kullanılmaktadır.

Kıssa ve hikâye kavramlarının aralarındaki mevcut benzerlikten dolayı yapılan çeşitli çalışmalarda birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmüştür. Oysa bu iki tür birbirinin tamamen aynı değildir. İki kavramın da etimoloji olarak Arapça'dan geldiği bilinmektedir. Anlam ve içerik yönüyle de benzer olan bu iki türden hikâyede asıl olan gerçekçi-hayalî, önemli-önemsiz başkalarına aktarılıp anlatılabilecek her tür olayın naklidir. Yani hikâyede yaşanmış veya yaşanması muhtemel olaylar aktarılır. Hikâyenin illa yaşanmış bir olayı nakletme zorunluluğu yoktur. Kıssada ise farklı olarak adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olaylar, doğru ve gerçekçi nitelikleriyle ön plandadır.⁴¹ Bunun gibi her ne kadar kıssalar ve hikayeler metot yönüyle birbirlerine benzeseler de bahsedildiği gibi çeşitli farkları bulunmaktadır. Bu farklardan biri de kıssaların aktarılış amacıdır. Kıssaların Kur'an'da yer alma sıklığından sahip olduğu önem anlaşılacağı gibi aktarılan Peygamber kıssalarında bu hikayelerin insanlara aktarılma sebebi de net olarak görülmektedir. Allah'ın varlığı ve birliğine yapılan vurgu kıssaların tarihsel bir olayı aktarmaktan çok daha öte bir amaca sahip olduklarını göstermektedir.⁴² Aralarındaki ortak yön ise birinin yaptığı şeyi takip etmek ve o şeyin aynısını veya bir benzerini yaparak örneklik oluşturmaktır.

Yukarıda aktarılan bu benzerliklere rağmen bu çalışmada kıssa ifadesiyle sadece Kur'an'da dikkatlerimize sunulan peygamberlerin yaşadığı ibretlik olayların anlatıldığı içerik kastedilmekte ve bu içeriğin çocuklara nasıl aktarıldığı değerlendirilmektedir.

Hikâye: Hikâye sözlükte “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzemek, taklit etmek” anlamlarına sahiptir.⁴³ Terim anlamıyla ise hikâye, hayatın içinde olan veya olması muhtemel olayları, okuyanda dikkat ve heyecan uyandıracak

⁴¹ İdris Şengül, TDV, “Kıssa”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--kuran>

⁴² Nurullah Aydeniz, İsa Toruk, “Din Eğitiminde Çocuk ve Hikâye”, *Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Cilt 8, Sayı 39, s. 345

⁴³ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikaye>

şekilde ilgi çekici bir üslupla anlatan hacimli yazılar için kullanılan ifadedir. Hikayelerde; olay, yer, şahıs ve zaman unsurları bulunur.

Hikâyenin Doğu ve Batı toplumları için bağımsız bir tür olarak kabul edilmesi yenidir. Ancak hikâye yeni bir tür değildir. Destan türüyle olan benzerliğini ve destan türünün de mazarısını düşününce bu durum daha net anlaşılacaktır. Bağımsız bir tür olarak kabulünden önce hikâye sıklıkla masal, fabl, menkıbe, kıssa, hatta fıkra ve latife gibi diğer türlerle karıştırılmış ve bu sebeple dönem dönem bu gibi farklı isimlerle anılmıştır.⁴⁴ Hikaye'nin diğer türlerden ayrışması ve bağımsız değerlendirilmesi ilk olarak Batı'da 18.yy'da gerçekleşmiş ilk örnekler ise 19.yy'da verilmiştir.

7 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.⁴⁵ Nitel araştırma desenleri, araştırmacıya amacına uygun ve tutarlı bir çalışma ortaya koyması konusunda rehberlik eder.

Nitel araştırma türü genellikle sosyal bilimler ile davranış ve sağlık bilimleri araştırması sürecinde tercih edilmektedir. Bu araştırmada genellikle geleneksel yöntemler takip edilmektedir. Geleneksel yöntemler ile anlatılmak istenen, olayların ve olguların doğal ortamda yapay unsurlar olmadan gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasıdır.⁴⁶

Bahsedildiği gibi nitel yöntemle yapılan araştırmalarda yaygın olarak geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler gözlem, görüşme ve doküman incelemesidir. Bu yönteme göre araştırmacı bu tekniklerin ister tamamını isterse araştırmanın ihtiyacına göre birini kullanabilir. Araştırmacı bu teknikleri kullanarak topladığı bilgiyi veriye dönüştürür. Bu verileri çözümlemek için ise betimsel analiz veya içerik analizini tercih

⁴⁴ Hüseyin Yazıcı, 1998, s. 480.

⁴⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 12.Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 37.

⁴⁶ W. John Creswell, *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri*, 2.Baskı, Ankara, Anı Yay., 2019, s.3

edebilir. Betimsel analiz derinlemesine analiz gerektirmezken içerik analizi daha derinlemesine bir araştırmayı gerektirir. ⁴⁷

7.1 VERİ TOPLAMA

Çalışmada doküman inceleme yaklaşımı tercih edilmiştir. Bilindiği gibi doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Hangi dokümanın araştırma için önemli ve gerekli olduğu tercihi yapılırken ise araştırma problemi temel alınmaktadır. Araştırma problemine bağlı olarak incelenecek dokümanlar seçilirken izlenecek adımlar öncelikle dokümanlara ulaşma, orijinalliğin kontrolü, dokümanların anlaşılması, verinin analizi ve kullanılması şeklindedir. ⁴⁸

Bu araştırmada Diyanet Çocuk Dergisinin yayınlanmaya başladığı 1979 yılından tez projesinin hazırlandığı 2022 tarihine kadar olan tüm sayılar incelemeye alınmıştır. Bahse konu bu sayıların 2013 yılına kadar olan bölümüne dijitalde rastlanmamıştır. Bu nedenle öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi'nde yetkili kişilere önce telefonla ardından yüz yüze olacak şekilde ulaşılmıştır. Bu görüşmelerde derginin 2013 yılı öncesi kaydının bilgisayar ortamında olup olmadığı sorulmuştur. Böyle bir kaydın olmadığı cevabı alındıktan sonra, 1979-2013 yılları arası dergi sayılarının arşivine kütüphaneden ulaşılabilceği söylenmiştir. Bu bilginin ardından, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Ankara'da bulunan merkez kampüsündeki kütüphanede süreli yayınlar arşivine ulaşılmış ve bu yolla basılı tüm sayılar incelenmiştir. Araştırma problemine uygun olarak tüm sayılar içinden kıssalara yer verilen sayılar kayıt altına alınmıştır. Derginin dijitalde yer alan 2013 sonrası sayıları da aynı şekilde incelenmiş ve kıssalara yer verilen sayılar kaydedilmiştir. Kaydedilen bu sayılardaki ilgili sayfalar peygamber peygamber kategorize edilerek bilgisayar ortamında klasörlendirilmiştir. Klasörleme ve ardından yapılan incelemede, dergide yer alan tarihsel sıralamaya uygunluk, gözetilmiştir.

⁴⁷ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, 2021, s.36.

⁴⁸ Aslıhan Atik, *Ernest Harms ve Ronald Goldman'ın Dini Gelişim Kuramları Bağlamında Dini İçerikli Çocuk Kitapları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016, s. 56.

Peygamber kıssalarına yer verilen sayılardaki ilgili metinler araştırmacı tarafından tek tek okunmuştur. Yapılan incelemede Diyanet Çocuk Dergisi'nin peygamber kıssalarına toplam 82 sayıda yer verdiği belirlenmiştir. Bazı sayılarda birden fazla peygamberin konu edildiği tespit edilmiş ve bu sebeple ulaşılan peygamber kıssası toplam 105' i bulmuştur. Ulaşılan bu kıssalar dergide yer alma sıklığı, nasıl aktarıldığı, yıllara göre belirgin değişikliklerin olup olmadığı, kıssalarda ayet merkezlilik olup olmadığı görsellerin kullanılıp kullanılmadığı, kullanılan görsellerin uygunluğu ve dilin dini gelişim dönemlerine uygunluğu açılarından incelenmiştir.

7.2 VERİ ANALİZİ

Çalışmada analiz aşaması için içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. İçerik analizinde asıl amaç, toplanan verileri anlamlandırabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Araştırmacı Diyanet Çocuk Dergisinde yer alan 105 kıssa metnini araştırma soruları ve Ronald Goldman'ın dini gelişim kuramlarını esas alarak incelemiştir.

Dergide yer alan sıralamaya bağlı olarak inceleme sürecinde peygamberlerin gelişim sırası esas alınmıştır. Peygamber peygamber yapılan incelemeyle yıllara göre aynı kıssanın aktarılmasında herhangi bir değişiklik oluştuysa bunu tespit edebilmek hedeflenmiştir. Dergide işlenen peygamberleri göstermek için yapılan tablolarda araştırma sorularına bağlı olarak yıl, sayı, başlık, özet anlatım, herkes için anlaşılır olamayacağı düşünülen kavramlar, görsel kullanımı, görselin içeriği ve doğrudan ayet kullanımının olup olmadığı ortaya konmuştur. Tabloların altında tabloda belirtilen durumlar açılmış ve yorumlanmıştır. Özellikle kavram kullanımı ve doğrudan dini metin kullanımı konusunda Ronald Goldman'ın yaklaşımına bağlı değerlendirmeler yapılmıştır. Ronald Goldman'ın dini gelişim kuramına bağlı değerlendirmeler yapılmasının sebebi ise bu kuramın çocukların dini gelişimlerini peygamber hikayeleri bağlamında ayrıntılı ele almasındandır. Devamında kavram ve ayet kullanımları konusunda kıssa metninden alıntılarla araştırmacının tespit ve yorumları desteklenmiştir.

Tüm peygamberlere dair tek tek yapılan bu incelemelerin ardından genel değerlendirme başlığı altında incelenen tüm sayılar toplu olarak ele alınmıştır. Görsel kullanımı, yıllara göre kavram kullanımında değişim, kullanılan dilde değişim, kıssaların mesaj kısmının vurgulanıp vurgulanmaması ve yıllara göre kıssaların aktarılma sıklığı açılarından değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler örnek ve grafiklerle desteklenmiştir.

8 KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırma, Diyanet Çocuk Dergisinin 1979-2022 tarihleri arasında peygamber kıssalarının işlendiği sayılar ile sınırlıdır. Bahsedilen 82 sayının yayınlandığı yıllar ve işlenen peygamberlere tablo 2’de yer verilmiştir. Tabloda belirtilen bu sayılar dışındaki diğer sayılar araştırmanın kapsamı dışındadır. Öte yandan incelenen kıssalar dergide yer alma sıklığı, aktarılma şekli, yıllara göre belirgin değişikliklerin olup olmadığı, kıssalarda ayet merkezlik olup olmadığı görsellerin kullanılıp kullanılmadığı, kullanılan görsellerin uygunluğu ve dilin dini gelişim dönemlerine uygunluğu açılarından incelenmiştir. İncelemede belirlenen bu kriterler dışında çocuk edebiyatı ürünlerinin sahip olması gereken esaslar yönüyle derginin tamamı, bütüncül olarak değerlendirmeye alınmamıştır.

Dergide Kur’an’da geçen bütün peygamberlerin kıssalarına en az bir defa yer verildiği görülmüştür. Hz. Muhammed (s.a.v) de; hayatı, davet süreci, insanlara model ve rehber olması gibi yönlerden çeşitli sayılarda, farklı açılardan ele alınmıştır. Yapılan literatür taramasında, Hz. Muhammed’i konu alan metinler yönüyle derginin incelendiği bir çalışmanın bulunduğu da görülmüştür.⁴⁹ Hem Hz. Muhammed’i konu alan içeriğin genişliği, hem de zaten halihazırda incelenmiş olması sebebiyle, dergide pek çok sayıya konu olan siyer içerikli metinler bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Hz. Muhammed’i anlatmaya ve tanıtmaya dönük içerik, çalışmanın kapsamı dışındadır.

⁴⁹ Nurgül Sarı, 2020.

BÖLÜM II

DİNİ GELİŞİMDE ÇOCUK EDEBİYATI VE KISSALAR

1 DİNİ GELİŞİM KURAMLARI

Gelişim canlıların doğumla ölüm arasında pek çok açıdan gösterdikleri ilerlemeyi kasteden bir kavramdır.⁵⁰ İnsan da hayatı boyunca bir gelişme seyri içindedir. Gelişim insan için sürekli olmakla birlikte o, her yaşta aynı gelişimi sürdürmemektedir. Aynı zamanda gelişim her insan için de aynı hızda gerçekleşmemektedir.

Geldiğimiz noktada yapılan çeşitli araştırmalar neticesinde bireyin doğumla birlikte belli bir inanma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.⁵¹ Ancak kişinin sahip olduğu bu inanma potansiyelinin imana ve dini pratiklere yönelmesi için dini olarak belli bir gelişim seyrini takip etmesi beklenmektedir. Bir gelişim alanı olarak değerlendirilen dinî gelişim, diğer gelişim alanlarından bağımsız olmadığı gibi onlara paralel bir seyir izlemektedir. Doğumdan hatta doğum öncesinden ölüme kadar bireyin din ile ilgili her türlü öğrenmesi, becerisi, tutumu, yönelimi, değişimi ve gelişimini içine alan bir kavram⁵² olarak tanımlanan dini gelişim bireyin içinde bulunduğu çevreden de doğrudan etkilenmektedir.

Dini gelişimin bireyin gelişim hızıyla ve yeterliliğiyle ilgisi olduğu gibi çevrenin de etkisi görmezden gelinemeyecek kadar önemlidir. Bu nedenle gelişim dönemlerinin dikkate alındığı bir eğitim faaliyeti bireyin yaşa bağlı değerlendirilen dini gelişim seyrini olumlu etkileyecektir. Dini gelişim noktasında bireyin imkân ve yeterliliklerinin bilinmesi bireye sunulacak eğitimi doğrudan etkilediği için konuyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu süreçte çeşitli kuramlar ortaya konmuş ve bu gelişim seyri açıklanmaya çalışılmıştır.

Dini gelişim; doğumdan hatta doğum öncesinden ölüme kadar bireyin din ile ilgili her türlü öğrenmesi, becerisi, tutumu, yönelimi, değişimi ve gelişimini içine alan bir kavramdır.⁵³ Tanımdan da anlaşılacağı gibi genel olarak kişideki dine yaklaşımın yaşa

⁵⁰ Eyüp Şimşek, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, C. 4, S. 1, s.207

⁵¹ Cemil Osmanoglu, “Din Eğitiminin Gelişimsel Temeli Olarak İnanç”, *Bilimname XXVII*, 2014/2, s.183

⁵² Kerim Yavuz, *Günümüzde İnançın Psikolojisi*, İstanbul, Boğaziçi Yay., 2013, s.125.

⁵³ Kerim Yavuz, 2013, s.125.

bağlı değerlendirildiği görülmektedir. Dini gelişimde ifade edilen din ile ilgili ise bazen bireyin yaratıcıya yaklaşması kastedilmiş bazen de bireyin kendini anlaması ve tanımlaması için bir referans topluluğu yani belli doktrinlerle organize edilmiş bir yapı kastedilmiştir. Burada dini inancın bireysel ve toplumsal yönü olduğu görülmektedir.⁵⁴ Bu anlamda bireyin dini gelişiminde, inanma eğilimiyle⁵⁵ sosyal çevresinin etkileşiminin etkili olduğu söylenebilir.

İfade edilen genel tanımın yanında dini gelişim sürecini açıklamak ve tanımlamak konusunda tarih boyunca çeşitli yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bahse konu yaklaşımlar temel beş paradigma olarak kategorizelendirilebilir. Bunlar; biyografik, derinlik psikolojisine ait, davranışçılığa ait, özellik teorisine ait paradigmlar ve bilişsel pradigmadır.⁵⁶ Bu paradigmların yanı sıra dini gelişim sürecini anlamak ve açıklamak için yapılan çalışmaların büyük bir kısmının dindarlığı yaşı ilişkin değişiklikler açısından ele aldıkları görülmektedir. Bu nedenle pek çok kez dini gelişim kuramları başlangıç noktasını gelişimle ilgili teorilerden almışlardır.

Tarih boyunca dini gelişimi açıklamaya çalışan paradigmların öne çıkanı bilişsel paradigma olmuştur. 1960'lardan beri, dini gelişim sahasında hâkim olan bilişsel paradigma, Piaget'in geliştirdiği bir evre teorisidir. Bireyin gelişiminde bilişsel gelişim her şeyin merkezi olarak görülebilecek bir konumda olduğu için pek çok kuramcı dini gelişimi bilişsel gelişim basamaklarından ilham alarak açıklama yoluna gitmişlerdir. Bu kuramcılardan en çok bilinen ve çalışmamıza da konu olan Ronald Goldman, dini gelişimin diğer gelişim alanlarından bağımsız olmadığını diğer alanlarla paralel ilerleyen bir süreç olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmada, R. Goldman'ın J. Piaget'in bilişsel gelişim dönemlerini referans alması sebebiyle öncelikle Piaget'e ait kuram açıklanmış ardından R. Goldman teorisi ele alınmıştır.

⁵⁴ Kalevi Tamminen, Kari E., Nurmi, "Gelişimle İlgili Teoriler ve Dinî Tecrübe-I", *ERUIFD*, 2012, S.14, s. 63-87.

⁵⁵ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara, DİB Yayınları, 1983, s.44.

⁵⁶ Kalevi Tamminen, Kari E., Nurmi, a.g.e., s.65.

2 BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI

Bilişsel gelişimle ifade edilen aslında çocukluk dönemindeki zihinsel gelişim sürecidir. Bu anlamda öne çıkan en kapsamlı bilişsel gelişim kuramının J. Piaget'in ortaya koyduğu kuram olduğu kabul edilmektedir.

Piaget ismini öne çıkaran aslında ilk kez gelişim dönemlerinin sınırlarını çizmiş olmasıdır. O gelişim evrelerinden söz etmiş, bu evrelerin belirli bir sıra ve düzen içinde ilerlediğini savunmuştur. Aynı zamanda Piaget, zihinsel yeteneklerin doğumla başladığını ve insanın hayatı boyunca geliştiğini, hiç durmadığını ortaya koymuştur. Piaget bilişsel gelişimi açıklarken, çocuğun çevresindeki nesneleri algılamaya dönük zihinsel işlemlerini ve onlarla kurduğu etkileşimine odaklanmıştır. O'na göre bu süreç evrelerden oluşur ve hayat boyu sürer. Sonuçta Piaget, çocukların genel muhakeme özelliklerini yansıtan dört bilişsel gelişim aşaması olduğunu belirtmiştir. Bu aşamalar şöyledir:

- 1) Duyusal-Motor Evre (0-2 Yaş)
- 2) İşlem Öncesi Evre (2-7 Yaş)
- 3) Somut İşlem Evresi (7-12 Yaş)
- 4) Soyut İşlem Evresi (12 Yaş ve sonrası)

Diyanet Çocuk Dergisi'nin hedef kitlesi 7-14 yaş dönemidir. Bu nedenle, zihinsel gelişime bağlı dini gelişimi anlayabilmek için Piaget'in bu yaş dönemine dair tespitleri aşağıda aktarılmıştır.

1- Somut İşlem Evresi (7-11 Yaş): Okula başlama dönemine tekabül eden bu dönem bireyin zihinsel gelişim sürecinde önemli bir dönemeci oluşturur. Mantığın artık harekete geçtiği, sayı, zaman, mekân, boyut, hacim, uzaklık gibi kavramların oturduğu bir dönemdir.⁵⁷ Mantıksal çözümlemeler ancak somut olaylara dayanması halinde sağlıklı işlemektedir. Bir önceki dönemde çocuğun anlamakta güçlük çektiği korunum ilkesi bu dönemde halledilmiş bir zihinsel beceridir. Korunumla kastedilen şişenin boyutunun veya büyüklüğünün değişmesiyle içindeki sıvının miktarında bir değişimin yaşanmayacağı bilgisidir. Objeleri özelliklerine göre sınıflandırabilecek bir zihinsel yeterliliğe ulaşan bu dönem çocuğu bütün-parça ilişkisini de daha iyi kavramaktadır. Bir önceki dönemin

⁵⁷ Mustafa Köylü, 2013., s.21.

baskın özelliği olan egosantrizm özelliği de bu dönemde gerilemekte çocuğun çevresini algılama gücü kuvvetlenmektedir.⁵⁸

2- Soyut İşlem Evresi (11 Yaş ve sonrası): Soyut düşüncenin kapılarının açıldığı bu dönem, çocuğun hayatındaki bilişsel işleyişin en üst noktasını oluşturur. Yetişkin düşünme becerisinin elde edilmeye başlandığı bir dönemdir. Akılcı düşünce, problemlere çözümler üretme, eleştirel bakma, neden-sonuç ilişkilerini gereği gibi algılama becerileri bu dönemle birlikte gelişmektedir. Olayları algılamak için illa somut olarak o meselenin içinde bulunması gerekmez. Yani birey bu dönemde somutluktan uzaklaşarak soyutlama kabiliyeti edinmektedir.⁵⁹ Ayrıca bu dönemde de benmerkezci düşünme söz konusudur. Bu dönemde ergende felsefe, siyaset gibi değişik alanlara ilgi ortaya çıkar. Bu meselelere dair kendince kuramlar ortaya koyar ve bunları aksini kabul etmemecesine savunur.⁶⁰ Bu dönemde ergen kendi fikirlerinin en doğru olduğuna inanarak çevresiyle ateşli tartışmalara girebilir.

Bilişsel gelişim sürecindeki seyirde Piaget'e göre ne sadece kalıtım ne de sadece çevre etkisi ile oluşmamaktadır. Piaget'e göre her iki faktör de etkileşim halindedir. Piaget'in, bireyin çevresindeki nesnelerle ilişkisini gözlemleyerek, biliş düzeyinde bir ilerleme kaydettiği tespiti eğitim dünyasını da etkilemiştir. Dolayısıyla çevre faktörünün etkisi düşünüldüğünde bilişsel gelişim seyrine uygun olarak verilecek bir din eğitiminin önemi daha açık görülmektedir. Bu yolla ortaya konan bilişsel gelişim kuramına bağlı olarak Tanrı tasavvurunun ve dini gelişimin de ilerleme kaydettiği teziyle çeşitli dini gelişim kuramları ortaya çıkmıştır.

3 BİLİŞSEL GELİŞİME DAYALI DİNİ GELİŞİM KURAMLARI

Piaget'in ortaya koyduğu bilişsel gelişim kuramını merkeze alan pek çok düşünür çocukta dini gelişimi anlamlandırmak için dini duygu ve kavrayışı bilişsel gelişim dönemlerine uygun olarak ele almışlardır. Dini gelişimi evreler halinde ele alan ve gelişim sürecini açıklamak için çeşitli yöntemler kullanan Harms, Elkind ve Goldman bu kategoride değerlendirilebilir.

⁵⁸ Faruk Karaca, 2007, s.33.

⁵⁹ Faruk Karaca, *a.g.e.*, s.33.

⁶⁰ Murat Yıldız, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., 2007, s.44.

Harms, sözlü ifadenin çocukların dini anlayış ve algılayışlarına dair doğru ve yeterli fikir vermediği düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu düşünce onu çocuk çizimlerini değerlendirme yoluna itmiştir.⁶¹ Harms, çocuklara “Tanrı’nın nasıl olduğu” konusundaki sorusunu sormuş ve onlardan konuya dair açıklamalar yanında bir resim çizmelerini istemiştir. Harms, çalışma sonunda elde ettiği verilerle dini gelişimi üç döneme ayırmıştır.

a) Peri masalı dönemi (3-6 yaş): Çocukların Tanrı tasavvurunun duygusal olduğu bir dönemdir. Tanrı bu dönem çocuğu tarafından süper kahraman gibi algılanır.⁶²

b) Gerçekçi dönem (7-12 yaş): Önceki döneme göre çocukta Tanrı hakkındaki duygu ve düşünceler daha gerçekçidir. Tanrı yer yer gerçek bir insan gibi de düşünülürken aynı zamanda bu dönemde çocuk resimlerinde dini semboller de kullanılmaktadır.

c) Bireyci dönem (12 yaş ve üzeri): Tanrı’ya karşı yaklaşımın bu dönem çocuğunda kişiden kişiye değiştiği söylenebilir. Bu farklı anlayışları üç kategoriye toplayacak olursak ilk grup, Tanrı ve din anlayışı konusunda daha geleneksel ve muhafazakâr bir çizgidedir. İkinci grup özelliği olarak çizilen resimlerde mistik ve soyut unsurların bulunması söylenebilir. Üçüncü grupta ise din, dinlerin sembolleri vasıtasıyla ifade edilmektedir.

David Elkind, doğrudan Piaget’in gelişim dönemi özelliklerini referans alarak kuramını ortaya koymuştur. O çocukların dini kavramları algılayış düzeyine odaklanmıştır. Yahudi, Katolik ve Protestan çocuklara sorduğu sorular ışığında dini gelişim sürecini dört aşamada ele almıştır. Elkind’in çocuklara yönelttiği sorular “Sen Yahudi misin?”, “Nasıl Yahudi oldun?”, “Bir kedi veya köpek Yahudi olabilir mi?” biçimindedir. Elkind, sorulara aldığı yanıtlardan Piaget’in bilişsel gelişim kuramındaki dönemleri destekleyecek bulgular elde etmiştir. Piaget’in kuramına uygun olarak 11-12 yaşlarından önce çocukların yetişkin anlayışındaki dini kavrayıştan uzak olduğunu ortaya koymuştur.⁶³

1. Evre: Korunma ve himaye arayışı (0-2 yaş): Piaget kuramından bilindiği gibi bu dönemde kazanılan en önemli özellik nesnenin korunumu özelliğidir. Elkind,

⁶¹ Mualla Yıldız, *Çocuklukta Manevi Yaşam*, Ankara, Grafiker Yay., 2020, s. 49.

⁶² Murat Yıldız, 2007, s. 59.

⁶³ Faruk Karaca, 2007, s.44.

nesnelerin onları görsünler veya görmesinler varlıklarını devam ettirdiklerini kavrayamayan bu dönem çocuğunun bu bilişsel seviyesini, ölüm karşısındaki duruma benzetmiştir. Elkind, çocukların hayatın sonsuz olduğunu zannederek ölümü kavrayamadıklarını ve ölümle karşılaştıklarında ise zihinsel olarak bir gelişme gösterdiklerini söylemiştir.⁶⁴

2. Evre: Temsil Arayışı (3-6 yaş): Çocuk çevresini anlamak ve anlamlandırmak için dil ve imajlardan destek alarak onu temsil edecek şeyler bulmak zorunda hisseder. Çocuk geldiği bu zihinsel seviyede sembolik oyunlardan da destek alır. Örneğin çocuk Tanrı'nın varlığını kabul ettiği durumda O'nu temsil edecek şeyler arayışına girer.

3. Evre: İlişki arayışı (7-12 yaş): Bu evredeki çocuklar, nesnelerin yapısal özelliklerini, örgüt şemalarını, fonksiyonlarını, işlevlerini öğrenme eğilimi içindedirler. Dini anlamda ise Tanrı kavramını kabul etmiş ve O'nu anlamaya çalışan çocuk aşkın varlıkla nasıl ilişki kuracağı problemiyle karşı karşıyadır.⁶⁵ Birçoğu bu problemi sistemli ibadetlerdense bireysel iletişim yoluyla çözmektedir.

4. Evre: İdrak arayışı (Ergenlik Dönemi): Basit zihinsel yeteneklerin ötesine geçerek kuramsal düşünme yeteneği elde edilen bir dönemdir. Bu dönemde genç, hâkim Tanrı anlayışı ve O'na yönelik vahyi, ibadetleri kavrama problemi yaşar. Kurumsal din ile kişisel din birbirinden ayrışmaya başlar.

Goldman, dini düşünce ile dini olmayan düşüncenin birbirine paralel ilerlediğini düşünmüştür. Buradan yola çıkarak Piaget'in ortaya koyduğu bilişsel gelişim kuramını dini gelişime uyarlamaya çalışmıştır.⁶⁶ O, bireyin bilişsel düzeyindeki ilerlemenin zamanla dini düşünceye yöneldiğini belirtmektedir. Bu düşüncelerini kaleme aldığı iki eserde ortaya koymuştur. Eserleri “Çocukluktan Ergenliğe Dini Düşünce” ve “Dinsel Hazırbulunuşluluk” şeklindedir. İngiltere’de farklı ekonomik sınıf ve mezheplerden gelen çocuklar üzerinde bir çalışma ortaya koymuştur. Yaptığı bu çalışmada ortalama 6-16 yaşları arasındaki 200 çocuğa Kitab-ı Mukaddes’te yer alan öykülerden dinletmiş, dini hatırlatan çizimler göstermiş ve tüm bunlar hakkında sorular sormuştur. “Kilisede oturan

⁶⁴ Faruk Karaca, 2007, s.45.

⁶⁵ Murat Yıldız, 2007, s.52.

⁶⁶ Cemil Oruç, “Piaget’nin Bilişsel Gelişim Kuramının Erken Çocukluk Din Eğitimine Yansımaları: Ronald Goldman’ın Bulguları Çerçevesinde Din Eğitiminin İmkânı”, Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Kongresi, İstanbul, 2016, s. 373.

ve mihraba bakan çocuk, Hz. İsa'nın resmine bakan çocuk, Bir yatağın başucunda dua eden çocuk görsellerini çocuklara sunmuştur. Bu gibi soruların peşine verilen cevapları kaydetmiştir. Bu verileri bilişsel gelişim teorisyeni ve teologların bulunduğu bir sempozyumda tartışmaya açmıştır. Tüm bu veriler ve yapılan değerlendirmeler ışığında Goldman dini düşünce konusunda kendi kuramının sınırlarını çizmiştir.⁶⁷ Goldman, veriler ve bu verilere yapılan yorumlardan yola çıkmış, verileri Piaget'in gelişim dönemlerine göre değerlendirerek çocukta dini gelişimi beş evreye ayırmıştır.

1. Evre (Dini düşünce öncesi): Bu döneme bir diğer ifadeyle sezgisel dini düşünce denmektedir. Bu dönem çocuğu 0-7 yaşları arasındadır. Bu dönemde bulunan birey dini kavramları tam anlamıyla anlamaktan uzaktır. Düşünceleri mantıksızdır ve anlamlı çıkarımlar yapamaz. Örneğin bir çocuk Goldman'ın sorduğu "Musa Allah'a bakmaktan niçin korktu?" sorusuna "çünkü Tanrı tuhaf bir yüze sahiptir" cevabını vermiştir.⁶⁸

2. Evre (Birinci geçiş aşaması): Sezgisel düşünme dönemi ile somut düşünme dönemi arasında yer alan bir dönemdir. Birey bilişsel olarak sezgisel düşünceyi aşma çabası içindedir ancak uzun yaşam tecrübelerinden mahrum olduğu için bunu tam ve yeterli düzeyde başaramamaktadır.

3. Evre (Somut dini düşünce aşaması): Bu dönem Piaget'in somut işlemler aşamasına tekabül etmekte ancak yaş aralığı olarak biraz daha ileri yaşı kapsamakta.⁶⁹ Bu dönem 7/8-13/14 yaşlarına tekabül eder. Çocukların bu dönemdeki en baskın özellikleri benmerkezci düşünceleridir. Düşünme somut objeler ve çocuğun kendi tecrübeleri dışına çıkamamaktadır. Genelleme yapmaktan uzaktırlar. Çocukların bu dönemdeki Tanrı tasavvurları insan biçimli (antropomorfik) dir. Onlara göre Tanrı insan hata yaptığında onu cezalandıracak korkutucu bir güçtür.

4. Evre (İkinci geçiş aşaması): Henüz soyut düşünmek için yeterli kabiliyeti olmayan birey basit denemeler yapmaktadır. Ancak somut düşünce biçimini çoğu kez aşmaktan uzaktır. Bu dönem kazanımı olarak birey hipotetik, tümevarımsal ve tündengimsel düşünmede bir gelişme göstermektedir. Örneğin Hz. Musa'nın neden Tanrı'ya bakmaktan korktuğu sorusuna bu dönem çocuğu daha mantıklı cevaplar

⁶⁷ Cemil Oruç, 2016, s.375.

⁶⁸ Faruk Karaca, 2007, s.52.

⁶⁹ Faruk Karaca, *a.g.e.*, s.53.

vermeye çalışmaktadır. “Çünkü belki de o kötü şeyler yapmıştır”⁷⁰ gibi. Bu dönemde bireyde biliş anlamında ortaya çıkan gelişmeyle beraber Goldman çoğu bireyin bu seviyenin ötesine gidemediğini belirtmektedir.

5. Evre (Soyut dini düşünce aşaması): Bu dönem takribi olarak 13-14 yaşlarına tekabül etmektedir. Goldman kuramında soyut düşünceye geçiş Piaget kuramından farklı olarak bir iki yıl gecikmelidir. Piaget soyut düşünceye geçilen bu dönemi “soyut işlem” veya “formel işlem” diye kavramlaştırmaktadır. Goldman Piaget’in bu şekilde ifade ettiği dönemin dini düşünce sürecinde gecikmesine ilk sebep olarak dini düşüncenin bilişsel gelişime bağlı olmasını göstermektedir. O’na göre din dilini yani sembolleri, metaforları anlayabilmek için deneyimsel zenginliğe ulaşılmalıdır. Goldman’a göre bu gecikmenin ikinci sebebi ise çocuklara özellikle din eğitimi sürecinde kapasitesini aşan bir şekilde zamansız ve gereksiz bilgi yüklenmesidir. Anlayamayacağı içeriği çocuğa sunduğumuzda çocuk bu içeriği yanlış veya yüzeysel kodlayacaktır. Yüzeysel anlamı hakiki anlam olarak bu yaşlarda öğrenen çocuklar, ilerleyen yaşlarda sadece bununla yetinme eğilimi gösterirler. Bu durum da çocuğun ilerleyen yaşlardan hem dini kabulünde hem de bilişsel gelişiminde olumsuz etkilere sebep olabilir.⁷¹ Ancak belirtilmelidir ki bu döneme ulaşan ergen herhangi bir dini arayış içinde değildir. Yetişkin dünyasında var olan dini inancı anlayabilmiş olması onu dinin müntesibi yapmaz. Kabul veya reddedebilir.

Goldman, Hristiyan çocuklarda literal (harfî harfine) ve antropomorfik düşünce şeklinin yaklaşık 11 yaşına kadar sürdüğünden söz etmektedir. Çocuk ancak ergenlik dönemi ile bu düşünce şeklini aşabilmektedir. Goldaman’a göre çocuklarda baskın olan literal ve antropomorfik düşünce yapısının en büyük sebeplerinden biri din eğitimi modelidir.⁷² Yetişkinlere seslenen dini hikayelerin çocuklara sunulması da bu düşünce biçimini etkilemektedir. Çünkü bu hikayelerde antropomorfik tema baskındır.

Goldman ortaya koyduğu çalışmasında dini düşüncenin çocukluk döneminde yoğunlaştığını ancak ilerleyen yaşlarda bu yoğunluğun azaldığını belirtmektedir. Bu

⁷⁰ Mualla Yıldız, 2020, s.54.

⁷¹ Ronald Goldman, *Religious Thinking from Childhood to Adolescence*, New York, The Seabury Press, 1964, s.64.

⁷² Ronald Goldman, *Readiness for Religion-A Basis For Developmental Religious Education*, New York, The Seabury Press, 1965, s.80.

konuda en açık tutumun ergenlik döneminde görülmeye başlandığını, bu dönemde bireyin önceki yaşlarında aldığı dini eğitimi çocukça olarak gördüğünü aktarmaktadır. Bireyde gerçekleşen bu tavır değişikliğini ise verilen din eğitiminin bilimsel bir yaklaşımdan yoksun olmasına bağlamaktadır. Din ve bilimin birbirinin alternatifi olarak sunulmasını bireyde dini inkara götürme tehlikesi olduğunu belirtmekte ve dinden sapmayı bu durumla açıklamaktadır. O'na göre din ve bilim birbirinden faydalanan iki alan olarak sunulmalıdır.⁷³ Bunun yanında çocuğa aktarılan bilgiler teolojik anlamda doğru olsa bile bu bilgilerle zamansız karşılaşmak onların din anlayışını olumsuz etkileyebilir. Anlaşıldığı gibi Ronald Goldman, çocukları dini içerikle karşılaştırmadan önce hedefe aldığımız kitlenin ulaşması gereken bilişsel seviyesini vurgulamaktadır.

Goldman, yaptığı bu tespitlerin yanında verilen din eğitiminde yöntem ve içeriğe yönelik öneriler de getirmiştir. O, bu önerileri getirirken hareket noktası, “çocuğun gelecekteki dini yaşantısının şekillenmesinde çocukluk döneminde edindiği dini izlenimler etkilidir”⁷⁴ fikridir. Bu fikirle Goldman, yaşam merkezli bir din eğitimi modeli sunmuştur. O bu modelle çocukların anlayamayacakları kavram ve sembollerden uzak bir dini anlatıyı öngörmektedir. Goldman'a göre sağlıklı koşullar ve doğru bir yöntemle hazırlanacak bir din eğitimi çocuğa kendi deneyimlerini yorumlama ve dini deneyimler yaşama fırsatı sağlamalıdır.⁷⁵ Bu yöntemde anlaşıldığı gibi amaç dini bilgi edindirmek değildir. Burada çocuğa ihtiyacı olduğu dönemde ihtiyacına uygun bir din eğitimi vermek kastedilmektedir. Çocuğa birebir ayet ve dini hikayeleri ezberletmek yerine onun günlük hayatta karşılaştığı problemlere kutsal metinlerden çözümler aramak gibi hamlelerle dini literatürü hayatın içine katmanın önemini vurgulamıştır.⁷⁶

Goldman sağlıklı bir din eğitimi gerçekleştirilmesi konusunda öğretmen yeterliliğinin de üstünde durmuştur. O'na göre öğretmen önemlidir çünkü öğretmen din duygusunu çocuğun hayatına taşıyıp onu çocuğun ihtiyaç ve yetkinlik durumuna göre yorumlama sorumluluğunu üstlenmektedir. Öğretmen çocuğun merak duygusunu teşvik etmeli, onu literal anlamaya itecek bilgi yüklü dini anlayıştan uzak durmalı, çocuğun günlük hayatından destek alıp buradan yola çıkarak bir din eğitimi uygulamalıdır. Öğretmen çocukların dua etmesini teşvik ederek duanın verdiği güven hissini çocuklara

⁷³ Ronald Goldman, 1964, s.241-42.

⁷⁴ Ronald Goldman, *a.g.e.*, s.88.

⁷⁵ Cemil Oruç, 2016, s.373.

⁷⁶ Ronald Goldman, *a.g.e.*, s.233.

yaşatmalıdır. Goldman, bu noktada çocuğun dua ederken kendi sözcüklerini oluşturmasını önemsemekte onun yaratıcı ile daha samimi ve devamlı bir bağ geliştirmesine öğretmenin destek vermesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁷⁷

Goldman'ın ortaya koyduğu teoriye göre dini duygu ve düşünce bilişsel yapıyla doğrudan ilişkilidir ve tıpkı bu yapı gibi zamanla gelişir. Bilişsel gelişim alanındaki ilerleme çocukta doğuştan zaten bir eğilim olarak var olan⁷⁸ bilinçli, gerçekçi bir din anlayışı oluşması için basamaktır. Goldman'ın yaptığı ayrımla özellikle 7 yaşından itibaren somut da olsa daha gerçekçi bir din algısı oluşmaktadır.

Goldman'a göre birey; sezgisel, birinci geçiş aşaması, somut dini düşünce, ikinci geçiş aşaması ve soyut dini düşünce gibi belli gelişim dönemlerini takip ederek dini gelişimini tamamlar. Ancak unutulmamalıdır ki bu süreçler herkes için her zaman aynı hızda ilerlememekte ve tamamlanmamaktadır. Bireyin içinde bulunduğu çevre ve aldığı eğitimler bireyin dini gelişim süreçlerini doğrudan etkileyerek bireyi inanç konusunda belli bir noktaya taşımaktadır. Bu anlamda Goldman teorisinde, gelişim dönemlerine uygun bir yaklaşımla din eğitimi vermenin bireyin dini gelişimini destekleyeceğini savunmaktadır.

Buradan hareketle çocukların manevi yapılarının zarar görmemesi için gelişimlerine uygun bir Tanrı imgesi sunulması ve onu çocuğa sunacak insanların konunun önemini kavraması gerekir.⁷⁹ Öte yandan muhatap alınan çocuklara Allah kavramını zihinlerinde oturtmamış ve soyut düşünce gelişimini tamamlamamışken “peygamber” kavramını anlatmak da ancak nitelikli çalışmalarla mümkündür. Bu sebeple bu çalışmada Diyanet Çocuk Dergisinde yer alan peygamber kıssalarının dini gelişim anlamında derginin hedef yaş grubuna uygun bir dille aktarılıp aktarılmadığı incelenecektir. Bu inceleme Goldman'ın kuramına dayanarak gerçekleştirilecektir. İncelemenin bu kurama bağlı olarak gerçekleştirilmesinin sebebi Goldman'ın kuramını ortaya koyarken dini hikayelerden destek almış olmasıdır. O, Kitab-ı Mukaddeste yer alan dini hikayeleri, çocukların hangi yaş dönemlerinde ne derece anladıklarını tespit etmeye çalışmıştır. Bu sebeple bu çalışmanın yapılacak incelemeye destek olacağı düşünülmektedir.

⁷⁷ Ronald Goldman, 1964, s.234.

⁷⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara, TDV. Yay., s.124.

⁷⁹ Mualla Yıldız, 2020, s.15.

4 ÇOCUK EDEBİYATI

Çocuk kavramı sınırları belli, henüz erişkin olmamış birey için kullanılan bir ifadedir.⁸⁰ Bu anlamda yaş kavramı özelinde yasalarda da belirtildiğine göre çocukluk dönemi 11 yaş öncesini ifade etmektedir. Buna göre ergenlik dönemi 11- 15 yaş arasında başlar, ergen ise 15- 18 yaş aralığındadır. Tüm bu süreçler sonunda erişkin olma yaşı ise 18 yaş ve üstü olarak kabul edilmektedir.⁸¹

Çocukluk dönemine yönelik yapılan tanımlamalardan bazıları ise şöyledir. Yalçın ve Altaş tarafından yapılan tanımlamada “iki yaşından ergenlik çağına kadar büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu; henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek” çocuk olarak ifade edilir.⁸²

Çocuklara yönelik yaş özelinde yapılan bu tanımlamaların yanında çocuğun kişilik özelliklerini, karakterini, duygu ve düşünce dünyasını da dikkate alan tanımlamalar da yapılmıştır. Bu anlamda Demirel’in dikkat çekici bir tanımlama yaptığı görülmektedir. Demirel, yaptığı tanımda çocuğun biricikliğine vurgu yapmıştır. O, çocuğu “doğduğu andan itibaren kendine has bir karaktere, davranışa, duyguya, zekâya ve görünümüne sahip olan, içinde bulunduğu her bir yaşa göre ayrı fiziksel, ruhsal ve zihinsel özellikler gösteren ve bu özellikleri henüz tam olarak yerli yerine oturtamamış olan, bütün bunların yanında yaratıcı özelliği en zengin ve en renkli süreci kapsayan, kendine özgü ilgi ve ihtiyaçları olan ve yine kendine özgü yeteneklerle donatılmış insan yavrusu” olarak tanımlar.⁸³

Edebiyat ise “duygu, düşünce ve hayallerin okuyucuda heyecan, hayranlık ve estetik zevk uyandıracak şekilde sözle ifade edilmesi sanatıdır”⁸⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Özeldir ise çocuklara yönelik onların öğrenmesini, hayatı anlamasını, yaratıcılığını ve hayal gücünü geliştirmesini hedefleyen edebiyat türü çocuk edebiyatıdır. Bu edebiyat türünün öne çıkan en önemli özelliği ise kaynağının da sınırının da çocuğa

⁸⁰ Büşra Yüksel, *Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından Behiç Ak'ın Kitaplarında Görsel Tasarım, Değerler ve Metin İlişkileri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2020, s. 4.

⁸¹ Kenan Aydın, 2015, s.5.

⁸² Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş, 2011, s.13.

⁸³ Şener Demirel, *Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı*, Ankara, Pegem Akademi, 2009, s.1

⁸⁴ M. Orhan Okay, “Edebiyat”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/edebiyat>

göre olması ve bütünün çocuk gerçekliğiyle oluşturulmuş olmasıdır.⁸⁵ Dilidüzgün'ün çocuk edebiyatı ürünlerine ilişkin olarak yaptığı açıklamada “edebiyat niteliğinden ödün vermemeyi, çocuğun gerçekliğinden hareket etmeyi, konularını çocuğun doğal ve güncel çevresinden seçmeyi ve çocuğa bilinçli bir okuma alışkanlığı kazandırmayı” vurguladığı görülmektedir.⁸⁶

Yapılan tanımlamalarda çocuğun gerçekliğinden hareket etme vurgulanmaktadır. Bu ifadenin ise doğal olarak pek çok farklı alanın sınırları içine girdiği görülmektedir. Örneğin eğitim bilimleri, gelişim psikolojisi, dil bilim, sosyoloji ve psikoloji gibi alanların birikimine başvurularak bir yol haritası oluşturulması mümkün görünmektedir. Bunun yanında bir edebi eseri bu doğrultuda değerlendirmek istediğimizde referans alacağımız şey bu disiplinler yanında eserin hitap ettiği toplumun kültürel-dini yapısıdır. Tüm bunlarla beraber çocuk yayını kriterleri de bir eserin çocuğa göre olup olmadığı konusunda referanstır.⁸⁷

Özelde çocuk edebiyatı ürünleri 2-15 yaş aralığına seslenmektedir.⁸⁸ Bu nedenle ilgili edebi eser hangi yaş grubuna yönelik hazırlandıysa dil, üslup ve içeriği bu yaş grubunun özelliklerini dikkate alarak oluşturmak gerekmektedir. Ancak her ne kadar eserin seslendiği grubu netleştirmek adına bu gibi ayrımlara gidilmiş olsa da her çocuğun biricik olduğunu ve gelişim basamaklarını aynı hızda çıkmadıklarını da akılda tutmak gerekmektedir.

Çocuğun ilgi ve yeterliliklerine uygun bir şekilde hazırlanan edebiyat eserleri gelişme dönemlerini sürdüren bireyler için destekleyici bir materyal olarak görülebilir. Gelişme ve yetişme çağındaki çocuklara yönelik hazırlanan ürünlerde dil düzeyine uygunluk, duygu düşünce dünyasına uygunluk, anlama ve kavrama becerilerine uygunluk kriterleri aranmaktadır. Bu nitelikleri sağlamış olan ürünler çocuğun zevk ve güzellik duygusu bakımından gelişmesine zemin hazırlar. Esasen çocuk edebiyatı ürünleri,

⁸⁵ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul, Uçan At Yay., 2019, s.26.

⁸⁶ Selahattin Dilidüzgün, *Çağdaş Çocuk Yazını*, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004, s.10.

⁸⁷ Osman Zahit Şener, Osman Zahit, *Dini Tarihi Kaynaklı Olağanüstü Anlatıların Dini Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi ve Hz. Ali Cenknemeleri'nin İncelenmesi*, Erciyes Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2021, s.15.

⁸⁸ Osman Zahit Şener, *a.g.e.*, s.15.

doğrudan doğruya çocuğu eğitmek amacıyla vücuda getirilmez ancak bahsedilen kriterler sağlandığında çocukta olumlu etki ve izlenimler bırakır.⁸⁹

Çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuğun gelişimine katkı sağlayacağı ve bunu teşvik edeceği beklenmektedir. Ancak eğitim sürecine katkı sağlayan çocuk edebiyatı ürünlerinin bu katkıyı temel hedef olarak alması ve eğitime kaygısının edebi zevkin önüne geçmesi çocuğu eserden uzaklaştıracaktır. Bu nedenle çocuk edebiyatı ürünlerinden ders kitabını hatırlatıcı bir yapıda olmaması beklenmektedir. Eğitim değerlerine yer veren çocuk kitaplarının kullandığı üsluba vurgu yapan Sever⁹⁰ çocuk edebiyatıyla ilgili olarak şu ifadeyi kullanmaktadır “Çocuk kitabı, çocuğun coşkısına, heyecanına, düşüncelerine ve gülmece anlayışına dil ve çizginin anlatım gücüyle ulaşabildiği oranda, yazılı ve görsel uyaran olarak işlevini yerine getirebilir.” Buradan anlaşıyor ki çocuklara yönelik eserlerin yoğun bir öğretme ve bilgi verme hedeflememesi çocuğu kazanmak adına önemlidir.⁹¹

Tamamen nasihat diliyle bir şeyleri öğretmeye çalışmasa da çocuk edebiyatı birtakım hedeflerin de aracı haline gelebilir.⁹² Çocuk edebiyatı tabiatı itibarıyla çocuğu bilişsel, duyuşsal, sosyal, ahlaki ve psikolojik yönden desteklenmesine imkân verebilir. Çocuğun olumlu karakter geliştirmesine destek olurken dil kullanımında da yetkinlik elde edilmesini destekleyebilir. Aynı zamanda çocuklara edebi türleri tanıtarak, onların ilgilerinin tespit edilmesini sağlar ayrıca yaratıcı hayal güçlerini de etkin hale getirmeye imkan verebilir.⁹³

Çocuk Edebiyatının bahsedilen bu hedefleri gerçekleştirebilmesi ve çocuğun karakter ve kişilik özelliklerinin, ahlâkının, hayata bakışının şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmesi için sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Bu özellikler Dilidüzyün ve Sever’in ortaya koyduğu görüşler çerçevesinde açıklanacak olursa, ilk olarak çocuk edebiyatı ürünlerinde okuma alışkanlığı edindirecek bir yaklaşım arandığından bahsedilmektedir. Bu kazanımın elde edilebilmesi için en başta çocuğun yüz yüze olduğu

⁸⁹ Tacettin Şimşek, *Çocuk Edebiyatı*, Ankara, Rengârenk Yay., 2002, s.32.

⁹⁰ Sedat Sever, 2008, s.190.

⁹¹ Kelime Erdal, “Eğitim Değerleri Açısından Çocuk Kitapları”, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Akademik Bakış, 2002, S. 17, Bursa, s.3.

⁹² Gökçe Demiryürek, *Türkiye Çocuk, Diyanet Çocuk ve Ebe Sobe Çocuk Dergilerinin Yapısal Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2009, s.14.

⁹³ Nesrin Zengin, *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*, İstanbul, Efa Yay., 2003, s.45.

metinle bağ kurmasını engelleyecek kavram kullanımının önüne geçilmelidir. Bu metinler çocuğa aşırı ve üstlenebileceğinden daha ağır sorumluluklar yükleyerek çocuğu eserden uzaklaştırmamalıdır. Nasihat dili yerine çocukları eğlendiren, düşündüren ve içinde yaşadıkları hayata onları hazırlayan bir yapıda olmalıdır. Özet olarak bu metinler çocukların bilişsel, ahlaki, sosyal ve psikolojik gelişimlerini destekleyebilmelidir.⁹⁴

Görülüyor ki edebi eserler çocuğa estetik bir bakış ve keyifli zaman geçirme imkânı verirken aynı zamanda pek çok kazanımın elde edilmesine de olanak sağlamaktadır. Alan uzmanları tarafından ortaya konan bu kriterlerin sağlanması halinde edebiyat çocuklarda beklenen etkiyi gerçekleştirecektir. Bu anlamda edebiyat genelde eğitim sürecinin destekçisi olurken özelde de dini eğitimin kuvvetli bir aracı haline gelebilir. Günümüzde edebiyatın gizil öğrenmelere yaptığı etki bilindiğinden din eğitimi sürecinde de edebiyatın imkanlarından sıkça yararlanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada incelenecek olan Diyanet Çocuk Dergisi de edebiyatın imkanlarını kullanarak çocukların din eğitimi alma süreçlerine katkıda bulunmaktadır.⁹⁵ Biz de bu sebeple dergi incelemesine geçmeden önce dini-ahlaki öğretiyi çocuklara ulaştırmada kullanılan önemli bir araç olarak dini çocuk edebiyatını açıklamaya çalışacağız.

İnsan hayatı boyunca belli gelişim dönemlerinden geçmektedir. Bu gelişim dönemlerinin her biri için belli kazanımların elde edilmesinin şart olduğu bazı kritik eşikler vardır. Özellikle çocukluk çağı boyunca süren gelişim dönemlerinin her biri bu kazanımların elde edilmesi açısından diğer dönemlere göre daha fazla önemlidir.

Dinî duygu ve düşüncenin de şekillendiği, bir yönüyle alışkanlığa dönüşmeye başladığı çocukluk çağı bu anlamda doğru bir yaklaşımla değerlendirilmelidir. Dini duygu ve düşüncede kritik dönemler olarak değerlendirilebilecek bu çağda çocuğun dinle ilgili sorularına en uygun cevaplar yalın, sade, net bir dille verilmelidir. Bunun yanında çocuğa yaklaşım tarzının belirlenmesinde bilimsel veriler dikkate alınmalıdır. Çünkü çocuğu, yaşının, algılama düzeyinin çok üstünde bir söylem ve içerikle karşılaştırmak ilerleyen süreçte çeşitli hasarlara yol açabilir. Bu anlamda çocuğa verilecek dini bilgilerin çocukların bedensel, duygusal, psiko-sosyal gelişimlerine göre seçilmesi önemlidir.

⁹⁴ Büşra Yüksel, 2020, s. 9.

⁹⁵ Geniş bilgi için bk. 1965 tarihli 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”

Çünkü ancak bu yolla, bu bilgiler onların dinî kimlik oluşturma süreçlerine de katkıda bulunabilir.⁹⁶

Tüm bu hassasiyetlere dikkat edilerek oluşturulacak edebiyat ürünleri eğitim sürecinde kalıcı kazanımların elde edilmesine katkı sağlar. Çünkü edebiyat ve eğitimin ortaklığında insana ait değerler ortaya çıktığı gibi bu değerlerin, yaygınlaşması, kökleşmesi mümkün hale gelir. Edebî eserler seviyeye uygun bir şekilde çocuklara sunulduğunda, dilin imkânları ile çocukları erdemlere ulaştırarak Allah inancı, peygamber sevgisi, inanç, ibadet hakkında mesajlar vermekte etkin rol alabilmektedir.⁹⁷

Edebiyat, dilin zengin imkanları sayesinde çocuklara dini-ahlaki değerleri edindirmede önemli bir yardımcıdır. Edebiyat, bu etkisi sebebiyle tarihsel süreç içinde çocuklara yönelik dini değerleri kazanıma dönüştürmede önemli bir misyon edinmiştir. Bu misyona bağlı olarak dini ve ahlaki değerlerin, dini motiflerin, dini bilgilerin, edebi eserlerde yer alması ve bu kanalla çocuklara ulaştırılması amacıyla zamanla bir birikim oluşmuştur. Oluşan bu birikime dini çocuk edebiyatı denmektedir.⁹⁸

Çocuklara yönelik dilin zengin imkanlarıyla oluşturulan edebi eserlerin çocuk edebiyatı olarak adlandırılması edebiyat çevrelerinin tamamının kabul ettiği bir ayrım değildir. Edebiyatın bir bütün olduğunu savunarak çocuk edebiyatı ayrımını kabul etmeyen kesimin başlattığı tartışma bir yana “dini çocuk edebiyatı” diye tarif ettiğimiz alan da edebi eserin didaktik olamayacağı gerekçesiyle kuvvetle eleştirilmektedir. Bu eleştirinin temel sebebi ise edebi üründe bilgi yüklü yapının edebiyatın söylem gücü ve estetik zevki uyandırma yönüne zarar vereceği endişesidir. Bu eleştiriyle amaçlanan edebi eserin edebi kimliğini korumaktır. Yapılan bu eleştirilere göre edebi eserin, önceliği öğretmek değil edebi zevki yakalamak olacaktır.

Eleştirilere çocuk edebiyatı ürünleri bağlamında bakıldığında ise bu ürünlerin, öğretme kaygısından çok, eğlenceli ve ufuk açıcı yanlarına vurgu yapanlar olduğu gibi

⁹⁶ Ali Baz Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2014, s.8-10.

⁹⁷ Tacettin Şimşek, *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*, Ankara, Grafiker Yay., 2016, s.332-337.

⁹⁸ Osman Zahit Şener, “Çocuk Edebiyatında Dini, Kültürel ve İdeolojik Aktarım Bağlamında Dini Çocuk Edebiyatı”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, C. 8, S. 2, s.8.

edebî eser vasıtasıyla, seçilen konuların okuru içsel bir tercihe yöneltme ve ahlaki bir karakter edinme konusunda destekleme işlevini savunanlar da vardır.⁹⁹

Edebi eserlerde bu kriterleri sağlamak kısmen mümkünken din, ahlak konularını seçerek bu alana dair kazanımlar edindirmesi hedeflenen eserlerde eğitsel olmaktan uzaklaşmak mümkün görünmemektedir. Eserin ortaya çıkış sebebi edebiyatın imkanlarını kullanarak ortaya konan söylem gücü ile çocuğa ulaşmaktır. Öğretici yönü ortadan kaldırmanın pek mümkün olmadığı bu eserlerde nicelik değil niteliğe dikkat edilmelidir. Burada nitelikten kasıt çocuğa hazır olmadığı bir dille yaklaşmamak gereğidir. Çocuğun seviyesine uygun ve estetik zevki uyandırarak, ona okumayı, öğrenmeyi sevdirecek bir yaklaşım belirlenmelidir.

Öte yandan her ne kadar modern dönemde ortaya konan eserlerde öğreticilik ve dini içerikten uzak olmak mümkün gibi görünse de geleneksel dönemde içeriğin bu konularla iç içe olduğu görülmektedir. Geleneksel dönemlerde dinin hayatın her alanına olan etkisi yönüyle ortaya konan edebi birikimi dini ve dini olmayan diye ayırmak pek mümkün değildir. Bu ayrımın ancak tüm dünyayı etkileyen Aydınlanma ve Rönesans hareketleri sonrası yapılabildiği görülmektedir. Aydınlanma ve Rönesans hareketleri öncesinde, tarih boyunca hangi toplumda olursa olsun ulusların ortaya koyduğu sözlü veya yazılı birikim dini motiflerle oluşturulmuştur. Bu konuyla ilgili Anthony C. YU çalışmasında¹⁰⁰ ; Hindu, İslami, Çin-Japon, Yahudi-Hristiyan kültürleri gibi bütün yüksek kültürel sistemlerde, edebiyat geleneğinin; dini düşünce, dini uygulama, dini kurum ve dini sembolizm ile çoğu kez birbirine geçmiş bir ilişki içinde geliştiğini ve bugün “profan” diye nitelendirilen edebiyat birikiminin de bu etkiden bağımsız olmadığını ifade eder. Anthony C. YU bahse konu çalışmasında, edebiyat-din ilişkisini kutsal metinler üzerinden örnekleriyle aktarmaktadır. Bu çalışma da göstermektedir ki din bilgisi edebiyatın içinden sökülüp alınamaz. Ancak özellikle çocuklara bu birikimi aktarırken edebiyatın bahsettiğimiz söylem gücünü kullanabilmesi için dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Ele aldığımız Diyanet Çocuk Dergisindeki kıssa metinleri de bu bağlamda incelenecektir.

⁹⁹ M. Fatih Turanalp, *Dini İçerikli Çocuk Kitaplarının Öğretmen Görüşleri Çerçevesinde*

Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2017, s.19.

¹⁰⁰ Anthony C. YU, “Edebiyat ve Din”, Çev. Âdem Çalışkan, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 1, 2004, s.227-228.

5 ÇOCUK EDEBİYATININ DİNİ GELİŞİME ETKİSİ

Birey doğduğu andan itibaren her yönüyle bir gelişim seyri izlemektedir. Bireyin ortaya koyduğu gelişimi ve bunun boyutlarını bilmek bireyi tanımak adına önemli bir güçtür. Bireyi tanımak da özellikle eğitimcilerin içinde bulundukları öğretme sürecini destekleyecek, sonuca ulaşmalarını sağlayacaktır. Bu nedenle birey pek çok açıdan ele alınmış ve onun çeşitli yönlerden gelişimi sürdürdüğü ortaya konmuştur. Bireyi tanımak adına yapılan çalışmaların hepsi önemli olmakla birlikte eğitim süreçleri açısından bakıldığında bilişsel gelişim sürecini bilmenin önemi ortadadır. Bireyin gösterdiği bilişsel gelişime paralel olarak aynı zamanda bir dini gelişim süreci içinde olduğu da çeşitli kuramcılar tarafından, yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur.

Yapılan çalışmalardan yola çıkarak bireyin bir inanma potansiyeli ile doğduğu bilinmektedir. Ancak bu potansiyelin gerçekleşmesi ve bu eğilimin imana, dini pratiklere yönelmesi biraz da çevrenin etkisiyle olmaktadır.¹⁰¹ Çevre ile kastedilen aile, toplum ve alınan eğitimidir. Bireyin dini gelişimini etkileyen bu parametrelerden en önemlisi kuşkusuz bireyin büyüdüğü ortam, yani ailedir. Ancak eğitim de dini gelişimi etkileyen önemli unsurlardan biridir.¹⁰² Bu anlamda din eğitiminin “bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci”¹⁰³ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu eğitimin kalıcı değişiklikler sağlaması dil düzeyine, duygu düşünce dünyasına, anlama ve kavrama becerilerine uygun bir yaklaşımın yakalanmasıyla mümkündür. Böyle bir din eğitiminin bireyin dini gelişimini destekleyeceği söylenebilir.

Dini gelişimi destekleyen din eğitimi süreçlerinde örgün eğitim kadar yaygın eğitimden de faydalanılmaktadır. Yaygın eğitimde ise kitle iletişim önemli bir araçtır. Kitle iletişim araçları geniş kitlelere ulaşabildiği ve insanların duygu, düşünce ve davranışları üzerinde etkili olabildiği için titizlikle incelenmeli ve yayınlar özenli olmalıdır. Dolayısıyla televizyon, radyo, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçlarındaki

¹⁰¹ Kalevi Tamminen, Kari E. Nurmi “Gelişimle İlgili Teoriler ve Dinî Tecrübe-I”, *ERUIFD*, 2012/1, S. 14, s.64

¹⁰² Cemil Oruç, “Çocuk Medyalarında Dinin Sunuluşu”, *I. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2013, C. 1, s.261.

¹⁰³ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara, Pegem Akademi, 8.Baskı, 2002, s.23.

yayınlar din eğitim ve öğretimine destek olmak niyetiyle yapılıyorsa kapsam alanının genişliği ve yayılma hızı nedeniyle incelenmelidir.¹⁰⁴

Çocukta dini gelişimi destekleyen pek çok unsurdan biri çocuk yayınlarıdır. Örneğin çocukların örgün eğitim ve aile ortamında görme şansı olmayan kahramanları rol model edinmelerini sağlayan anlatımlarla bu yayınlar, çocuğun dünyasında ayrı bir yer edinir. Hedef olarak; çocuklara yönelik onların öğrenmesini, hayatı anlamasını, yaratıcılığını ve hayal gücünü geliştirmesini amaçlayan çocuk edebiyatı yayınları, çocuklarla kurduğu bağ açısından herhangi bir ders kitabıyla kıyaslanamayacak bir güce sahiptir. Bu nedenle, çocuğa seslenen ve kullandığı dil sayesinde ona ulaşan çocuk yayınları din eğitimi sürecinde, dini gelişimi etkileyen önemli bir destektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1979 yılından beri çıkardığı Diyanet Çocuk Dergisi dini çocuk edebiyatı ürünü olarak, kitle iletişim yoluyla, çocukların din eğitimi almaları sürecine destek olmak üzere yayınlanmaktadır. Diyanet Çocuk Dergisi çocukların din eğitimi süreçlerine destek olurken edebiyattan, özelde de bir edebi tür olan kıssalardan pek çok kez faydalanmıştır. Tıpkı diğer kitle iletişim araçları gibi geniş kitlelere ulaşma gücü olan Diyanet Çocuk Dergisi içeriğinde kullanılan dil, görsel öğeler, yapı, bilgilerin doğruluğu gibi okuyucuların etkilenebileceği pek çok açıdan incelenmelidir. Bu nedenle Diyanet Çocuk Dergisi, çalışmamızda, içerdiği kıssalar özelinde incelenecektir.

6 KUR'AN KISSALARININ ÖZELLİKLERİ

Şüphesiz Kur'an-ı Kerim bir tarih kitabı veya hikâye kitabı değildir. Peygamberlerin veya diğer insanların başından geçen önemli hadiselerin, içerisinde barındırdığı ibretlik noktaları ile insanlara sunulması Kur'an'ın yol göstericiliğinin bir parçasıdır. İncelendiğinde görülecektir ki kıssa olarak ifade edilen bu ayetler genellikle tarihi olduğu gibi insanlara sunmaktan ziyade yaşanmış olaylardan alınacak mesaja vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda yaşanmış bu olaylar tamamen insanların mesaja odaklanmasına imkân verecek şekilde yan unsurlardan da arındırılmıştır. Bu yönüyle Kur'an'da geçen bu kıssaların tamamen eğitime ve yol göstericilik temel hedefinde olduğu görülmektedir.

¹⁰⁴ Zafer Yıldız, "Diyanet Çocuk Dergisinin Din Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/1, S. 15, s.368.

Kur'an-ı Kerim'de kıssa dediğimiz; sıkça tarihi olaylara, geçmiş toplulukların yaşadıklarına, peygamberlerin hayatlarına başvurulmasının sebeplerini yine Kur'an'da aktarılan bazı ifadelerde görmek mümkündür. "İnananlar için öğüt" ve "ibret verme" "önceki ilahi kitapları doğrulama" "her şeyin açıklanması", "inananlar için kılavuz", "inanmayanların batılda kalmalarını önleme" ve "hakka davet"¹⁰⁵ bu ifadelerden bazılarıdır. Kur'an-ı Kerim'de geçmiş kavimlere ve insanlara dair bu şekilde kıssaların yoğun olması, insanlığın düştüğü hataları ortaya koyarak bir daha benzeri hataları yapmanın önüne geçmek gayesiyledir. Kur'an bu yolla herkes için ortak bir ahlak nizamı oluşturmak ister.

Kur'an-ı Kerim'de bize, içerisinde ideal insanların bulunduğu, iyi-kötü ayrımını rahatlıkla yapabildiğimiz, örneklik oluşturacak olaylar aktarılır. Bu olayların aktarılmasıyla iyi ve kötü arasındaki derin ayrımın gözler önüne serilerek insanların ideal olanı yakalamaları ve bu doğrultuda bir karakter inşa etmeleri amaçlanır. Anlaşıyor ki Kur'an'da yer alan tarihi gerçekliklerin hiçbirisi rastlantısal değildir.

Öte yandan Kur'an- ı Kerim'de yer alan geçmişte yaşanan bu olayların sadece bilgi vermek niyetiyle naklen aktarılmadığı da bilinmektedir. Bu sebeple içerik, verilmek istenen mesaja uygundur. Kıssaların, insan tabiatına uygun olarak yaşantıya dönüştürülmesini kolaylaştırmak adına hayatın içinden izler taşıyan, empatiye imkân veren bir yapıda işlendiği görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de kıssalar ana hususlar etrafında işlenir ve böylece okuyanı yoracak, sıkacak ve en önemlisi verilmek istenen mesajdan uzaklaştıracak ayrıntılardan kaçınılır. Örneğin olayın kahramanına ait detaylı bilgiler, olayın geçtiği yer, tam tarih gibi bilgiler verilmek istenen mesajı destekleyecek bir faktör oluşturmuyorsa çoğu kez bu bilgilere kıssalarda yer verilmemiştir. Verilmek istenen mesajla doğrudan bağlı bulunmayan bu gibi ayrıntıların verilmemesiyle aynı zamanda aktarılan olayların, durumların her zaman ve zeminde yeniden yaşanmasının mümkün olduğu da vurgulanmış olmaktadır.

İnsan yapısı gereği kuru nasihati dinlemeye ve o nasihate uygun davranmaya eğilimli değildir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalarda mesaj buyurgan bir

¹⁰⁵ A'raf, 7/175-176; Hud, 11/120; Yusuf, 12/ 3-7-11; Kamer, 54/4-5.

dille ifade edilmez. İnsanoğlu yaşanmış, sonuçları tespit edilmiş ve empati yapabileceği durumlardan etkileneceği için Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar teoriyle pratiği kaynaştırarak ideal olan tavrın yaşantıya dönüştürülmesine imkân verir. Hal böyle olunca Kur'an'da insan terbiyesi adına sıklıkla kıssa kullanıldığı görülmektedir.

Öte yandan kıssalar insana ve insanın sınırlarına dair pek çok tahlil içermektedir. Bu yönüyle kıssalar insanı ve onun bürünebileceği tüm karakter özelliklerini yordamaya ve anlamaya imkân vermektedir. Bu sebeple sonu ve sınırı olmayan insan ruhunu daha yakından tanıyarak insana ideal olan sunulmakta ve bu yönde kendisini yetiştirme, ahlakını şekillendirme fırsatı sunulmaktadır. Bu sayede kıssalar içinde herkesin kendi yaşantısından izler bulması ve içinde bulunduğu sıkıntılardan felaha ulaştıracak yollara ulaşması mümkündür.

Kıssalar yaşanmış olaylar olarak, okuyan insana, olay kahramanları ile empati imkânı verir. Bu imkân sayesinde kişi içinde bulunduğu sıkıntılı durum konusunda teselli bularak süreçten elde edeceği kazanımlara odaklanabilir. Sıkıntılarla mücadele konusunda kendisinde güç bularak yalnız olmadığını da görmüş olur. Yaşanmış bu olaylar, çekilmiş bu sıkıntılar ve sonrasında gerçekleşen hadiseler insana her durumda iyi ve güzel olandan yana tavır almanın gerekliliğini de bir kez daha göstermiş olur. Böylece kişi doğru davranışa yönelme konusunda daha kararlı ve sağlam adımlar atar.

Tüm bu amaçlarla aktarılan kıssalar en temelde Kur'an'ın tebliğ metotlarından biridir. Dolayısıyla sözü edilen amacı gerçekleştirmeye en uygun özellikleri taşımaktadırlar. Kıssaların en önemli amaçlarından birinin tebliğ olması sebebiyle bu anlatım, din eğitimi sürecinde de önemli bir destek ve yardımcıdır. Yetişkin bireylerin örnek alma, empati kurma kazanımlarını elde edebilmesine imkân veren kıssa anlatımı onlar için en uygun yapıda ve üslupta aktarılmıştır. Çocuklara yönelik din eğitimi sürecinde kıssalardan faydalanmak ise bazı esaslara dikkat etmeyi gerektirmektedir. Bunlardan en önemlisi gelişim döneminin dikkate alındığı bir anlatım üslubu oluşturmaktır.

7 KUR'AN KISSALARI VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla yer verilen kıssaların kullanım amacının geçmişte yaşanan olayları geleceğe ulaştırmak, insanları tarihten haberdar etmek olmadığı bilinmektedir. Kıssalar, anlamından da anlaşılacağı gibi bunları aşan bir amaca sahiptir.

Kıssalar insanların rol model edinerek hayatlarını belirli bir düzene koyma eğilimlerine seslenen bir yapıya sahiplerdir. Kıssalar insanları taklit etmeye, özdeşim ve empati kurmaya davet etmektedir.¹⁰⁶ Çünkü insan, öğrenme süreçlerinde bu yolları takip eder. İnsanın öğrenme sürecine uygun yapısıyla kıssalar eğitim süreçlerinde çeşitli şekillerde kullanılmaktadır.

Bilindiği gibi eğitimin amaçlarından biri olumlu anlamda kalıcı davranış değişikliği sağlamaktır. Bu, kuru nasihat dilinin başarmaya zorlandığı bir durumu ifade etmektedir. Dolayısıyla hikâyeleştirilmiş anlatım insanda beklenen bu hedefi gerçekleştirmeye matuftur. Bu anlatım dilinin insanın ilgi ve dikkatini çekmesinden kalıcı davranış değişikliğini gerçekleştirmeye uygun olduğunu söylenebilir. Bu duruma kanıt olarak kıssaların, Kur'an'da bolca kullanılması ve bu sebeple de Hz. Peygamberin eğitim metodunda da sık sık görülmesi gösterilebilir.

Kıssaların anlatım dili hayatı boyunca farkında olarak veya olmayarak çevresinden etkilenerak öğrenen insan için dikkat çekici bir yapıdadır. Bu yapısıyla birlikte aktarılan içerik de insanlara örneklik oluşturacak şekildedir. Öte yandan dinleyeni güdüleyerek anlatıma başlayan ve farklı farklı anlatım teknikleri kullanan kıssalardan, öğrenmeye uygun bir yapısı olduğu için din eğitimi süreçlerinde de faydalanılmaktadır.

Kıssalar, kuru nasihat dilinin elde edemeyeceği veya kısa sürede kaybedeceği dikkati, kolaylıkla sağlayacak bir yapıdadır. Çünkü olay örgüsüne sahip ve karakterlerin bulunduğu bu anlatım biçimi insanın dikkatini ve ilgisini korumasına uygundur. Kıssalarda zaman, mekân gibi detayların bulunmaması da bu ilginin sürmesini destekleyen bir faktördür. Bu özellik sayesinde kıssayı dinleyen her bireyin olayın geçtiği yer ve zaman konusunda farklı şeyler hayal edebileceğinden kıssanın her bir bireyde yeni anlam alanları oluşturduğu söylenebilir.

Kıssalar içerisinde bulunan kahramanlar sergiledikleri tavırlara göre olumlu veya olumsuz rol model olarak dinleyen-okuyanın karşısına çıkmaktadır. Kişi kahramanla özdeşim kurarak hangi davranışlar hangi sonuçlara yol açar bunu açıklıkla görmüş olur ve davranışlarını bu doğrultuda düzenleyebilir.

¹⁰⁶ Aybiçe Tosun, Mizrap Polat, (2013). *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Cemal Tosun, Mizrap Polat (Ed.), Kıssa, Öykü ve Şiir ile Öğrenme, 1. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, s. 372.

Kıssaların, dolaylı yollardan vermek istediği mesajı insanlara ulaştırmaya uygun, onların ders çıkarmasını sağlayan bir anlatım dili vardır. Bu konuda Alpagoş'un ifadeleri dikkat çekicidir. Alpagoş kıssaların, canlı sembolizme sahip olması sayesinde dinleyen bireyler için anlatılan olayların gerçekliğe kavuştuğundan söz etmektedir. O'na göre kıssalar, monoton bir üsluba sahip olmadığı için bireyi sürükleyiciliği içine çektiğinden telkin edilenler kolayca benimsenecektir. Aynı zamanda çıplak hakikatlerin aklı yoracağını belirterek kıssaların bu akıcı dilinin kalıcı kazanım oluşturmada etkisini vurgulamaktadır.¹⁰⁷

Kıssaların dil ve yapı itibarıyla din eğitimi sürecine destekleri belirtildiği gibi kalıcı olacaktır. Ancak öte yandan yetişkinlere seslenen kısa metinlerinin çocuklara din eğitimi sürecinde kullanılması için seviyenin yanında bazı noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir. Kıssaların içeriğinde mucizeler dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir. Hz. Musa'nın Nil Nehri'ni ikiye yararak kavmini karşıya geçirebilmesi, İsa Peygamberin hastalara şifa sunabilmesi gibi mucizeler kısa metinlerinde yer almaktadır. Bu anlamda insanüstü olaylara ve sonuçlara sahip kısa anlatımında çocukların baştan uyarılması önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Çocuklara bu mucizelerin Peygamberin kendi çabası ile değil, Allah'ın yardımı ile gerçekleştiği net bir şekilde aktarılmalıdır.¹⁰⁸

Çocuklar çoğu zaman çevrelerinde yaşanan olayları, durumları değerlendirecek eleştirel bakışa sahip değildirler. Eğitimde hikâye ve diğer bir ifadeyle kısa kullanımı çocukları şahit oldukları olaylara, durumlara ve kahramanlara karşı eleştirel bakmaya itecektir. Çevresinde yaşananları değerlendiren çocuk bu davranışlar arasında doğru olanı belirleyip seçme konusunda daha isabetli olacaktır.

Didaktik bir üsluba sahip olan ders kitaplarının öğrenciyi yoran dili, derslerde kullanılacak kıssalarla hafifletilebilir. Kıssalar buyurgan metinlerden farklı olarak neden-sonuç ilişkisi kurdurarak ve rol model sunarak hedef kazanımı gerçekleştirebilir.

Kıssalar, öğrenciye gerçek yaşam ortamında karşılaşılabilecek problemleri karakterleri de ideal karakterleri de sunar. Bu karakterlerin seçimlerinin sebep olduğu

¹⁰⁷ Hatice Kelpetin Arpaguş, "Mitoloji Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 2003/2, s.11.

¹⁰⁸ Ayşe Çakar, 2007, s.51.

sonuçları ortaya koyarak öğrenciyi hedef davranışa yaklaştırır. Öğrenciyi gerçek yaşam ortamında karşılaşılabileceği problemler ve onlarla başa çıkma konusunda destekler.

Kıssaların beklenen bu kazanımları sağlaması için çocuklara sunulmadan önce titizlikle seçilmesi ve uygun bir dille anlatılması gerekmektedir. Bu anlamda çocuklara verilecek din eğitimi sürecinde kıssalardan yeterince destek alabilmek için bazı noktalara dikkat edilmesi önemlidir. Kıssa seçiminde dikkat edilmesi gereken noktalardan biri yaş grubuna uygun kıssa seçimidir. Somut işlemler döneminde bulunan bir çocuğa soyut anlatımın ağırlıkta olduğu bir kıssa sunulduğunda kıssanın öğretimde kullanılma hedefinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Çocuğa anlamadığı konuyu izah için, somutlaştırmasını kolaylaştırmak için sunduğumuz içeriğin çocuğun kafasını daha fazla karıştırması eğitim sürecini zora sokacaktır.¹⁰⁹ Bunun yanında bazı kıssalarda bulunan içeriği anlamak ancak dini tecrübe ile mümkün olmaktadır. Henüz yeterince dini tecrübesi olmayan bir kitleye bu tecrübeden mahrum birinin anlamakta zorlanacağı bir içerik de sunulmamalıdır. Örneğin Hz. Âdem kıssasında yer yer sembolik anlatımlar bulunmaktadır. “Meleklerin Hz. Adem’e secde etmesi” ifadesi sembolik bir anlatımdır. Secdenin yalnız yaratıcıya yönelik olduğunu bilen bir çocuk için bir insana secde edilmesi nasıl anlaşılmalıdır. Bu noktada buradaki secdenin saygıyı ifade eden hürmet secdesi olduğunun altı çizilmediği durumda çocuk için kıssa yeterince anlaşılır olmayabilir.

Din eğitimi sürecinde konuyu desteklemek için seçtiğimiz kıssanın aynı zamanda konuya tam anlamıyla uygun olması beklenmektedir. Havada kalan ve uyumu bulunmayan bir kıssa seçiminin, kıssanın beklenen etkiyi gerçekleştirmesine engel olacağı düşünülmektedir.

Kıssalarda birincil kaynak Kur’an-ı Kerim’dir. Kıssa içeriğinde Kur’an’la bağdaşmayan bilgiler bulunmamalıdır. İçerik doğru aktarılmalıdır Bunun yanında kıssa çocuğa konuyla ilgili olan kısım kadar sunulmalıdır. Kıssada yer alan detaylarda boğulmak öğrenciyi konudan ve kıssayla vermek istenilen mesajdan uzaklaştırabilir. Ayrıca kıssayı anlatmadan önce kıssanın sağlaması istenen amaç net olmalıdır Kıssa bu amaca uygun yöntem ve teknikle desteklenerek öğrenciye sunulmalıdır.

Kur’an-ı Kerim’de bazı kıssalar kısa bazı kıssalar ise çok uzun ve detaylar da içerecek şekilde sunulmuştur. Örneğin Hz. İdris Kur’an’da doğrudan yalnızca iki yerde

¹⁰⁹ Ayşe Çakar, 2007, s.50.

geçmiştir. Yine Kur'an'da Hz. İdris'in hayatına dair detaylar görülmemektedir. Ancak Hz. Yusuf'un hayatındaki pek çok detay Yusuf suresinde ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Bir öğretmenin Yusuf kıssasında dersini destekleyecek noktalar olması sebebiyle tutup bu uzun kıssanın tamamını derste anlatması öğrencilerin hikâye ile öğrenme heyecanlarını söndürecek ve onları yoracaktır. Hz. İbrahim kıssası da aynı şekildedir. Bu gibi detaylı ve uzun kıssalardan dinleyenin yaşı da dikkate alınarak kıssanın bölümlere ayrılarak aktarılması veya öğretmenin kıssalarda konuyla ilgili olmayan detay noktaları anlatmaktan kaçınması önemlidir. Ayrıca öğretmenin kıssa anlatımında öğrencilerin dikkatlerini açık tutmak için ara ara durarak öğrencilere sorular sorması faydalı olacaktır.

Tüm bu esaslarla birlikte kıssaların zaman zaman derslerde, zaman zaman da kitaplarda, dergilerde çocuklara sunulduğu bilinmektedir. Kıssaların derslerde kullanılmasında çeşitli yöntem teknikler kullanılmaktadır. Bunlar Geleneksel Anlatım, Karaktere Bürünerek Anlatım, Pantomim ile Anlatım, Hikâye Tamamlatma, Hikâye Oluşturma, Örnek Olay İncelemesi şeklinde sıralanabilir.¹¹⁰ Dergilerde kitaplarda aktarılma biçiminde ise seviye, görsel unsurlar ve mesajın anlaşılacak kavramlar kullanılmadan açık bir dille aktarılmasının önemi özellikle vurgulanmaktadır.

8 KISSA METİNLERİNDE GÖRSEL KULLANIMI

Görsel kullanımı çocukların dikkatini çekmekte ve onların dünyalarında iz bırakmaktadır. Görsel öğelerin anlamı genişleterek çocukların anlama becerilerini desteklediği bilinmektedir.¹¹¹ Bunun yanında görsel kullanımı, çocukların zihinsel kapasitelerinin artması ve somut düşünceden soyut düşünce sürecine geçme hızlarını da olumlu etkilemektedir. Metinle birbirini tamamlayan, hedef yaş grubuna uygun ve dikkat çekici görsel kullanımı çocukların okuma alışkanlıkları ve ayrıca yazınsal metinlerle kuracakları ilişkiyi de destekleyecektir. Bu sebeple çocuklara yönelik yayınlarda yer alan metinlerin görsel öğelerle zenginleştirilmesi gerekmektedir.

Bir değer kazandırılması veya bir bilginin öğretilmesi, anlaşılma ve hatırlanma oranının yazıya kıyasla daha yüksek olduğu bilinen görsellerle sağlanması daha kolay olacaktır. Resim, metinle birlikte düşünüldüğünde anlamı tamamlayan, açıklayan,

¹¹⁰ Nurullah Aydeniz, İsa Toruk, "Din Eğitiminde Çocuk ve Hikâye", *Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 2024, 8. 39, s. 345.

¹¹¹ Sedat Sever, 2003, s.159.

genişleten, bazen de metne yeni anlamlar katan bir uyarandır.¹¹² Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer alan peygamber kıssalarının çoğunda da görsel öğelerin bu desteğinden yararlanılmaya çalışıldığı görülmüştür. Ancak nasıl ki çocuklara seslenen metinlerde çocuğun yaş grubu ve bilişsel seviyesi hesap ediliyorsa görsel kullanımında aynı hassasiyetin titizlikle gösterilmesi gerekmektedir. Bu nedenle dergide yer alan görsellerin aktarılan kıssa içeriğini destekleyerek çocukların yaş grubuna uygun seçilip seçilmediğinin incelenmesi önemli hale gelmiştir.

Görsel öğelerin çocuklara yönelik yayınlarda kullanımı sırasında dikkat edilmesi gereken bazı kriterler vardır. Bu kriterler şöyle sıralanabilir:

- Kullanılan görselin anlatılan metni desteklemesi ve iletiyi tamamlaması gerekmektedir.¹¹³
- Metin üzerinde düşünme, araştırma duygularını harekete geçirebilmelidir.
- Resimler didaktik olmayan hayal dünyalarını geliştirici renk ve stillerle çocuk ruhuna ve duygularına zenginlik katmalıdır.
- Yaşanılan duygu değişimlerini ve kurguları en doğru biçimde çocuğa yansıtabilmelidir.
- Çocuğun bilişsel ve dilsel gelişimi açısından etkili öğrenme becerisi kazandırmalıdır.
- Görsel okumalarla çocuk daha zengin bir anlamlandırma sürecine girebilmelidir.¹¹⁴

¹¹² Sedat Sever, 2003, s.159.

¹¹³ Sedat Sever, a.g.e., s.159.

¹¹⁴ Nurgül Sarı, 2020, s.41.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, Diyanet Çocuk Dergisi'nin 1979-2022 yılları arasında yayınlanan sayıları arasından kıssa türüne yer verenler değerlendirmeye alınmıştır. Yapılan incelemede derginin toplam 82 sayıda peygamber kıssalarına yer verdiği görülmüştür. Kıssalara yer veren bu sayılar, yıl ve sayı bilgileriyle birlikte tablo 4'te belirtilmiştir. Yapılan incelemede derginin peygamber kıssalarına yer verirken tarihsel sıralamayı esas aldığı görülmüştür. Bununla birlikte dergide 1979-2022 tarihleri arasında, Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen bütün peygamberlerin en az bir defa konu edildiği ancak tablo 3'te belirtildiği gibi bazı peygamberlere daha sık yer verildiği tespit edilmiştir.

Bulguların ilk bölümünde; kıssaların işlenme sayısı (tablo 3), hangi sayılarda peygamber kıssalarına yer verildiği (tablo 4) ortaya konmuş, ardından tablo 3'te aktarılan sıralamaya uygun olarak peygamberler tek tek ele alınmıştır. Peygamberler özelinde yapılan incelemede yıl, sayı, başlık, kısaca anlatı, görselin bulunup bulunmadığı, görselin yapısı, varsa kapalı kavramlar ve ayet kullanılıp kullanılmadığı konuları tablo halinde sunulmuş ve ardından yorumlanmıştır. Dergide kıssasına yer verilmeyen ancak hakkında bilgi aktarılan peygamberler bir başlık altında kavram kullanımı, içerik ve yapı ile görsel yönden incelenmiştir.

1 DİYANET ÇOCUK DERGİSİNDE KUR'AN KISSALARI

Diyanet Çocuk Dergisi'nde kıssasına yer verilen peygamberlerin isimleri ve kıssaların yıllara göre aktarılma sıklığı aşağıda Tablo 1'de verilmiştir. Ortaya çıkan sayılardan bazı peygamberlerin çok defa dergiye konu olduğu bazı peygamberlerin ise yalnızca bir defa işlendiği görülmüştür. Peygamber kıssalarının dergiye konu olma sıklığı aşağıda yer almaktadır:

Tablo 1 Peygamberlere Göre Kıssa Sayıları

SIRA NO	PEYGAMBER	KISSA SAYISI
1.	Hız. İbrahim	14
2.	Hız. Musa	11

3.	Hız. Nuh	11
4.	Hız. Âdem	10
5.	Hız. Salih	8
6.	Hız. Hûd	7
7.	Hız. İsmail	6
8.	Hız. Davud	4
9.	Hız. Süleyman	4
10.	Hız. Yunus	4
11.	Hız. İsa	3
12.	Hız. Yusuf	3
13.	Hız. Eyyûb	3
14.	Hız. Lût	2
15.	Hız. Şuayb	2
16.	Hız. İdris	2
17.	Hız. İshak	1
18.	Hız. Zülkarneyn	1
19.	Hız. Yakub	1
20.	Hız. Harun	1
21.	Hız. Üzeyir	1
22.	Hız. İlyas	1
23.	Hız. Zülkifl	1
24.	Hız. Elyasa	1
25.	Hız. Lokman	1
26.	Hız. Zekerıyya	1
27.	Hız. Yahya	1

Yapılan incelemede, yayınlandığı günden 2022 yılına kadar, Hz. İbrahim'in 14 defa Diyanet Çocuk Dergisi'ne konu olduğu görülmüştür. Bu sayıyla dergiye en çok konu olan peygamberin de Hz. İbrahim olduğu tespit edilmiştir. Hz. İbrahim'in diğer peygamberlerden daha sık dergiye konu olmasında Kur'an'da kendisinden bahsedilme sıklığı neden olmuş olabilir. Kur'an'da kendisinden bahsedilme sıklığı yanında Kur'an'da Hz. İbrahim öğretisine kalıcı bir değer yüklendiği ve O'nun ulu'l azm¹¹⁵ peygamberlerden sayıldığı bildirilmektedir. Sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler anlamına gelen ulu'l azm ifadesi yanında, Hz. İbrahim'in tevhid mücadelesinde gösterdiği gayret ve sınıandığı

¹¹⁵ Ahzab, 33/7.

imtihanlar da pek çok ayette vurgulanmıştır. Nemrûd’la tartışması, kavmiyle ters düşmesi, ateşe atılması, memleketinden hicrete mecbur kalması, oğlunu kurban etmekle imtihan edilmesi gibi pek çok zorlu süreçten teslimiyetle geçtiği aktarılmaktadır.¹¹⁶ Öte yandan içinden geçtiği imtihanlar, gösterdiği mucizeler ve teslimiyeti, ayrıca kıssasının somutlaştırmaya elverişli olması kıssasının dergide sıkça yer almasına sebep olarak görülebilir. Yapılan incelemede özellikle Kurban Bayramı dönemlerinde kendisine ve oğlu Hz. İsmail’e, ayrıca yer verildiği tespit edilmiştir.

Hz. Nuh 43 yıllık periyotta dergiye 11 defa konu olmuş ve kıssası okuyucu ile buluşturulmuştur. Hz. Nuh’un da Kur’an’da sıkça zikredilmesi ve yine O’nun da ulu’l azm peygamberlerden olması dergide sık diyebileceğimiz oranda aktarılmasına sebep olmuş gibi görünmektedir. Hz. Nuh hakkında Kur’an’da 28 surede bilgi verilmiş ve 43 yerde ismen zikredilmiştir.¹¹⁷ 71.sureye ismini veren Hz. Nuh gösterdiği tevhid mücadelesiyle hem Kur’an’da hem Diyanet Çocuk Dergisi’nde sıkça işlenmiştir.

Hz. Musa dergiye 12 defa konu olmuştur. Ulu’l azm peygamberlerden olan Hz. Musa Kur’ân-ı Kerîm’in otuz dört sûresinde 136 yerde zikredilmektedir ve Kur’an ile sahih hadislerde geçmiş peygamberler arasında kendisinden en çok söz edilen peygamberdir.¹¹⁸ Ana kaynaklarda kendisinden bu kadar sık bahsedilmesi kıssasının dergiye de sıkça konu olmasına sebep olmuştur. Öte yandan doğduğu andan itibaren hayatının neredeyse tamamına şahit tutulduğumuz Hz. Musa’nın hayatı; ders, ibret ve mucizelerle doludur. Bu durum da yine dergide kendisine verilen önemi etkilemiştir.

Hz. Âdem tarihsel sıralamaya göre ilk peygamberdir. Dergide yer alan yazı dizileri hep Hz. Âdem ile başlamıştır. Bu haliyle Hz. Âdem dergiye 10 defa konu olmuştur. Yine Hz. Âdem de Kur’an’da ulu’l azm peygamberlerden sayılmış ve kıssasına detaylıca yer verilmiştir. Çocukların ilgilerini çeken, yaratılış, cennet, cehennem, melek, şeytan, Hz. Adem’in imtihanları gibi konuları barındıran kıssa dergide sık diyebileceğimiz bir oranda yer bulmuştur.

¹¹⁶ Ömer Faruk Harman, “İbrahim”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim--peygamber>, internet kaynakların erişim tarihi yazılmıyor mu dipnota

¹¹⁷ Ömer Faruk Harman, “Nuh”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nuh>

¹¹⁸ Ömer Faruk Harman, “Musa”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musa--peygamber>

Hiz. Salih'in 8, Hiz. Hud 'un 7 defa kıssası Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer almıştır. Hiz. Salih'in gösterdiği deve mucizesi ve Kur'an'da kendisi ve kavmine dair detaylı bilgi verilmesi kıssasının aktarımını kolaylaştırmıştır. Hiz. Hud da aynı şekilde Kur'an'da sıkça geçmiş ve 11.sureye ismi verilmiştir. Her iki peygamberin de kavimleri inkarda ısrarcı oldukları için helak olmuş ancak kavmi helak olan başka peygamberlerin bu sıklıkta işlenmemesi sebebiyle bu durumun kıssanın dergide işlenme durumunu etkilemediğine karar verilmiştir.

Hiz. İsmail babası Hiz. İbrahim'le birlikte Kur'an'da zikredilen ve teslimiyetiyle ibret olan peygamberlerden biridir. Bu nedenle Diyanet Çocuk Dergisi'nde 6 sayıda kıssasına yer verilmiştir.

Hiz. Davud, Hiz. Süleyman, Hiz. Yunus, dergiye 4'er defa konu olmuşlardır. Genelde, peygamber kıssalarına yer veren yazı dizilerinde yer almış onun dışında bağımsız olarak bu kıssalar işlenmemiştir. Bu durum da yine kendilerine dair Kur'an'da yer alan bilgilerin yoğunluğu ile doğru orantılıdır. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde Hiz. Dâvûd'un çeşitli özellikleri belirtilmekle beraber gerek soy kütüğü gerekse hayat hikâyesiyle ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Hiz. Süleyman ise kendisiyle ilgili detaylı bilgi verilen peygamberlerdendir. Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere tefsir, hadis, tarih ve kısas-ı enbiyâ kitaplarında bir hükümdar-peygamber olarak Hiz. Süleyman'dan ve onun üstün vasıflarından genişçe bahsedilmektedir. Kur'an'da on yedi yerde ismen geçen Süleyman'ın Hiz. Dâvûd'un oğlu ve vârisi olduğu, üstün kılındığı, şükreden, sâlih, hakim, anlayışlı bir kul olduğu bildirilmektedir.¹¹⁹ Ancak bu geniş anlatıya ve yücelten ifadelere rağmen diyanet Çocuk Dergisi'nde kıssasına oldukça sınırlı yer verilmiştir. Kur'an'da onuncu sureye ismini veren Hiz. Yunus da dergiye 4 defa konu olmuş ve kıssası aktarılmıştır. Bir peygamberin tebliğ vazifesinden yorulması gibi bir durum söz konusu olamayacağı için Hiz. Yunus'u balığın karnına sokan sürecin her seviyedeki çocuk tarafından anlaşılması mümkün olmayabilir. Bu anlatı dilini uygun bir yöntemle yakalamak biraz güç olabilir. Bu nedenlerin, Hiz. Yunus kıssasının sınırlı bir şekilde işlenmesine neden olabileceği düşünülmektedir.

Hiz. İsa ulu'l azm peygamberlerden biri olmasına ve Kur'an'da ismi sıkça zikredilmesine rağmen dergide kıssası yalnızca 3 defa aktarılmıştır. Kur'an'da, ağırlıklı olarak Âl-i İmrân, Mâide ve Meryem sûrelerinde doğumunun müjdelenmesi, dünyaya

¹¹⁹Ömer Faruk Harman, "Süleyman", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman>

gelişi, tebliği, mucizeleri, dünyevî hayatının sonu ve Allah katına yükseltilişiyle ilgili olarak bilgi verilen Hz. İsa bilindiği gibi Hristiyan inancında, İsa Mesih olarak bilinmekte ve Tanrı'nın oğlu, dolayısıyla tanrı kabul edilmektedir.¹²⁰ Hz. İsa'nın dergiye diğer ulu'l azm peygamberlere bakarak daha az konu olması bu inançla ilgili olabilir diye düşünülmektedir. Diyanet Çocuk Dergisi'nin yurt dışında yaşayan Müslüman-Türk çocuklarca yakından takip edilmektedir. Bu da Hristiyan bir toplumda yaşayan çocukların, İslam inancındaki Hz. İsa ile Hristiyan inancındaki İsa Mesih inancını anlamlandırmakta güçlük çekmelerine sebep olabilir. Bu durum da Hz. İsa kıssasının, dergide sınırlı şekilde yer almasına sebep olmuş olabilir.

Hz. Yusuf Kur'an'da kıssası çok detaylı bir şekilde aktarılan kendisi 12.sureye ismini vermiş bir peygamber olmasına rağmen dergide kıssası sadece 3 yerde aktarılmıştır. Sabır mücadelesiyle bizlere örnek olan Hz. Eyyûb hakkında Kur'an'da sınırlı bilgi bulunduğu gibi dergide de yalnızca 3 defa aktarılmıştır.

Hz. Lût, Kur'an'da ismen yirmi yedi yerde zikredilmiştir. Lût'un İbrâhim'in tebliğini kabul ettiği, onunla birlikte bereketli ülkeye ulaştırıldığı, peygamberlerden olduğu, diğer peygamberler gibi âlemlere üstün kılındığı, ona hüküm ve ilim verildiği bildirilmektedir.¹²¹ Hakkında yeterli bilgi bulunan kıssanın yetişkinlere uygun mesajları sebebiyle dergiye sınırlı konu olduğu düşünülmektedir. Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak vazifelendirilen Hz. Şuayb, dergiye yalnızca 2 defa konu olmuştur. Kavimler tüm uyarılara rağmen inkarda ısrar ettikleri için helak olmuşlardır. Hz. İdris Kur'an'da sınırlı anılmış ve dolayısıyla dergide de kıssasına sınırlı yer verilmiştir.

Hz. İshak, Hz. Zülkarneyn, Hz. Yakub, Hz. Harun, Hz. Üzeyir, Hz. İlyas, Hz. Zülkifl, Hz. Elyesa, Hz. Lokman ve Hz. Zekeriyya kıssaları dergide yalnızca birer defa geçmiştir. Bu durum, Kur'an'da sınırlı bilgi bulunmasının dergideki işlenme sıklığına etkisiyle açıklanabilir.

Sonuç olarak, kıssaların işlenme miktarında kıssanın Kur'an'da yer alma yoğunluğu ve somutlaştırarak anlatıma müsait olması gibi sebeplerin etkili olduğu düşünülmektedir. Öte yandan kavimlerin helak olması veya peygamberin mucizelerinde yoğunluk bulunması gibi detayların kıssa anlatımında belirleyici olmadığı söylenebilir. Kıssası yoğun olarak işlenen peygamberlerin tamamının ise ulu'l azm peygamberlerden

¹²⁰ Ömer Faruk Harman, "İsa", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isa>

¹²¹ Ömer Faruk Harman, "Lût", TDV İslam Ansiklopedisi <https://islamansiklopedisi.org.tr/lut>

oluşması dikkat çekicidir. Ayrıca kıssanın çocuklar için uygun ve onlar için ders çıkarılabilir olmasının da kıssa seçiminde belirleyici olduğu görülmüştür.

Öte yandan, Diyanet Çocuk Dergisi 1979-2022 yılları arası incelenmiş ve toplam 82 sayıda peygamber kıssalarına yer verdiği görülmüştür. Dergi sayısı ve peygamber kıssaları tablo 2’de aktarılmıştır.

Tablo 2 Yıllara Göre İşlenen Peygamber Kıssaları

SIRA NO	TARİH	SAYI	KISSAYA KONU PEYGAMBER
1	1 Ocak 1979	1. Sayı	Hız. Âdem
2	1 Ocak 1979	1. Sayı	Hız. Nuh
3	1 Ocak 1979	1. Sayı	Hız. İdris
4	1 Mart 1979	2. Sayı	Hız. Salih
5	1 Mart 1979	2. Sayı	Hız. Hûd
6	1 Ocak 1980	3. Sayı	Hız. İbrahim
7	1 Ocak 1980	3. Sayı	Hız. İsmail
8	1 Nisan 1980	4. Sayı	Hız. Lût
9	1 Ekim 1980	6. Sayı	Hız. Musa
10	1 Haziran 1981	11. Sayı	Hız. Musa
11	1 Eylül 1981	14. Sayı	Hız. İbrahim
12	1 Ocak 1982	18. Sayı	Hız. Âdem
13	1 Şubat 1982	19. Sayı	Hız. Âdem
14	1 Mart 1982	20. Sayı	Hız. Nuh
15	1 Nisan 1982	21. Sayı	Hız. Hûd
16	1 Mayıs 1982	22. Sayı	Hız. Salih
17	1 Haziran 1982	23. Sayı	Hız. İbrahim
18	1 Temmuz 1982	24. Sayı	Hız. İbrahim
19	1 Eylül 1982	26. Sayı	Hız. Yusuf
20	1 Ekim 1982	27. Sayı	Hız. Şuayb
21	1 Kasım 1982	28. Sayı	Hız. Musa
22	1 Aralık 1982	29. Sayı	Hız. Musa
23	1 Ocak 1983	30. Sayı	Hız. Musa
24	1 Mart 1983	32. Sayı	Hız. Davud
25	1 Nisan 1983	33. Sayı	Hız. Süleyman
26	1 Mayıs 1983	34. Sayı	Hız. İsa

27	1 Haziran 1983	35. Sayı	Hız. İsmail
28	1 Ocak 1984	42. Sayı	Hız. İsmail
29	1 Ocak 1990	114. Sayı	Hız. İbrahim
30	1 Haziran 1990	119. Sayı	Hız. İbrahim
31	1 Temmuz 1990	120. Sayı	Hız. İbrahim
32	1 Mayıs 1993	154. Sayı	Hız. İbrahim
33	1 Haziran 1993	155. Sayı	Hız. Âdem
34	1 Temmuz 1993	156. Sayı	Hız. Nuh
35	1 Ağustos 1993	157. Sayı	Hız. Hûd
36	1 Eylül 1993	158. Sayı	Hız. Salih
37	1 Mart 2000	236. Sayı	Hız. İsmail
38	1 Nisan 2000	237. Sayı	Hız. Nuh
39	1 Ocak 2005	294. Sayı	Hız. Musa
40	1 Şubat 2006	307. Sayı	Hız. Salih
41	1 Mayıs 2006	310. Sayı	Hız. Nuh
42	1 Haziran 2006	311 Ek. Sayı	Hız. İbrahim
43	1 Haziran 2006	311 Ek. Sayı	Hız. Musa
44	1 Haziran 2006	311 Ek. Sayı	Hız. Nuh
45	1 Mart 2007	320. Sayı	Hız. Âdem
46	1 Mayıs 2007	322. Sayı	Hız. Âdem
47	1 Haziran 2007	323. Sayı	Hız. Âdem
48	1 Haziran 2007	323 Ek. Sayı	Hız. Yunus
49	1 Ağustos 2007	325. Sayı	Hız. Nuh
50	1 Ekim 2007	327. Sayı	Hız. Hûd
51	1 Aralık 2007	329. Sayı	Hız. Salih
52	1 Nisan 2011	369. Sayı	Hız. Âdem
			Hız. İdris
			Hız. Nuh
			Hız. Hûd
			Hız. İbrahim
			Hız. İsmail
			Hız. Salih
53	1 Mayıs 2011	370. Sayı	Hız. İshak
			Hız. Lût
			Hız. Zülkarneyn

			Hz. Yakub
			Hz. Şuayb
			Hz. Musa
			Hz. Harun
			Hz. Davud
			Hz. Süleyman
54	1 Haziran 2011	371. Sayı	Hz. Üzeyir
			Hz. Yunus
			Hz. Eyyûb
			Hz. İlyas
			Hz. Zülkifl
			Hz. Elyasa
			Hz. Lokman
			Hz. Zekeriyya
			Hz. Yahyâ
			Hz. İsa
55	1 Şubat 2013	391. Sayı	Hz. İbrahim
56	1 Kasım 2014	412. Sayı	Hz. Nuh
57	1 Aralık 2015	425. Sayı	Hz. Âdem
58	1 Ocak 2016	426. Sayı	Hz. Nuh
59	1 Şubat 2016	427. Sayı	Hz. Hûd
60	1 Mart 2016	428. Sayı	Hz. Salih
61	1 Nisan 2016	429. Sayı	Hz. İbrahim
62	1 Mayıs 2016	430. Sayı	Hz. İsmail
63	1 Haziran 2016	431. Sayı	Hz. Yusuf
64	1 Temmuz 2016	432. Sayı	Hz. Eyyûb
65	1 Ağustos 2016	433. Sayı	Hz. Musa
66	1 Eylül 2016	434. Sayı	Hz. Davud
67	1 Ekim 2016	435. Sayı	Hz. Süleyman
68	1 Kasım 2016	436. Sayı	Hz. Yunus
69	1 Aralık 2016	437. Sayı	Hz. İsa
70	1 Ocak 2018	450. Sayı	Hz. Musa
71	1 Ocak 2019	462. Sayı	Hz. Âdem
72	1 Şubat 2019	463. Sayı	Hz. Nuh
73	1 Mart 2019	464. Sayı	Hz. Hûd

74	1 Nisan 2019	465. Sayı	Hız. Salih
75	1 Mayıs 2019	466. Sayı	Hız. İbrahim
76	1 Haziran 2019	467. Sayı	Hız. İsmail
77	1 Temmuz 2019	468. Sayı	Hız. Yusuf
78	1 Ağustos 2019	469. Sayı	Hız. Eyyûb
79	1 Eylül 2019	470. Sayı	Hız. Musa
80	1 Ekim 2019	471. Sayı	Hız. Yunus
81	1 Kasım 2019	472. Sayı	Hız. Davud
82	1 Aralık 2019	473. Sayı	Hız. Süleyman

1979 yılında yayın hayatına başlayan Diyanet Çocuk Dergisi, ilk sayıdan itibaren tarihsel sıralamaya uygun olarak peygamber kıssalarına yer verdiği bir yazı dizisi oluşturmuştur. Yazı dizine Hz. Adem’le başlanmış ve bu dizi Hz. Musa kıssasına yer veren 6. sayıya kadar sürmüştür.

Kıssalar bir yazı dizisine bağılı olarak işlenebildiğı gibi bağımsız olarak işlenen kıssalar da mevcuttur. Öte yandan dini gün ve geceler sebebiyle ilgili peygamberin kıssasına yer verilen tarihler de mevcuttur. 1 Eylül 1981 tarihinde Hz. İbrahim’in kıssasına yer verilmesinin sebebi, Kurban Bayramının, derginin yayınlandığı ay sonunda gerçekleşmesinden dolayıdır. Kıssa, Hz. İbrahim’in oğlu İsmail’i kurban etmesi imtihanı özelinde aktarılmış ve ayrıca sayfa başında Kurban Bayramı tarihi net olarak okuyucuya sunulmuştur. Yine hac mevsimi olması da kıssanın seçilmesinde tekili olmuş gibi görünmektedir.

Yazı dizisine bağılı olarak kıssa aktarımı 1 Ocak 1982 tarihinde Hz. Âdem kıssasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Bu dizi de 1 Mayıs 1983 tarihinde aktarılan Hz. İsa kıssasına kadar tarihsel sırayla peygamber peygamber devam etmiştir.

1 Haziran 1983 tarihinde Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’i anlatan kıssa okuyucuya sunulmuştur. Kıssanın hemen üstünde yeni bir yazı dizine başlandığı bu nedenle ilk olarak peygamberimizin cedit olan, Hz. İbrahim’in ele alındığı belirtilmektedir.

1 Haziran 1990 ve devamı olarak 1 Temmuz 1990 tarihlerinde okuyucuya Hz. İbrahim kıssası sunulmuştur. Bu seçimin nedeni 3 Temmuz 1990’da olan Kurban Bayramı ve hac dönemi olarak düşünülmektedir. Çocukların yaparak yaşayarak öğrenmesi adına derginin dini gün ve geceleri dikkate alarak yaptığı bu seçimin kalıcı

öğrenme için olumlu görülmektedir. Aynı şekilde 1 Mayıs 1993 tarihinde aktarılan Hz. İbrahim kıssası da aynı şekilde Kurban Bayramı arifesi olduğu için tercih edilmiştir.

1 Haziran 1993 tarihinde yine bir yazı dizisi düzeninde, Hz. Âdem ve tarihsel sıralamaya uygun olarak Nuh, Hud ve Salih peygamberlerin kıssası sırayla okuyucuya sunulmuştur. 1 Mart 2000 tarihinde yine Kurban Bayramı gündemine uygun olarak bir seçim yapılmış Hz. İsmail kıssası işlenmiştir. Aynı şekilde bir ay sonra yayınlanan sayıda muharrem ayı gündemine uygun olarak aşure merkezli bir şekilde Hz. Nuh kıssası işlenmiştir.

2006 yılında dergi ekinde ulu'l azm peygamberlerden Hz. İbrahim, Hz. Nuh ve Hz. Musa kıssalarına yer verilmiştir. 2007 yılında ise yine bir yazı dizisi biçiminde peygamber kıssalarının Hz. Adem'den başlayarak sırayla sayı sayı dergiye konu edildiğini görüyoruz. Hz. Salih'e kadar kıssalar aktarılmaya devam etmiştir.

1 Mart 2011 tarihinde ise aynı şekilde Hz. Adem'den başlayarak üç ay boyunca sayılarda peygamberler işlenmiştir. 1 Aralık 2015 tarihinde bir seri halinde Hz. Adem'den başlayarak sırayla; Nuh, Hud, Salih, İbrahim, İsmail, Yusuf, Eyyûb, Musa, Davud, Süleyman, Yunus ve İsa peygamberlere ait kıssalar işlenmiştir.

2019 yılı başında yine bir yazı dizisiyle bir seri halinde Hz. Adem'le başlayan kıssalar sırayla Nuh, Hud, Salih, İbrahim, İsmail, Yusuf, Eyyûb, Musa, Yunus, Davud ve Süleyman peygamberlerin kıssaları dergiye sayı sayı konu olmuştur.

1.1 DERGİDE DETAYLI YER ALAN PEYGAMBER KISSALARI

Çalışmanın bu bölümünde 1979-2022 yılları arasında kıssalarına yer verilen peygamberler ele alınmıştır. Dergide kıssaların yazı dizisi halinde, farklı sayılarda işlenmesinde, tarihsel sıralama esas alınmıştır. Ancak incelemede kıssaların işlenme sıklıklarının ortaya koyan tablo 1'deki sıralama takip edilmiştir. Bu bölümde peygamberler özelinde kıssalar; yıl, sayı, başlık, kısaca anlatı, görsel olup olmadığı ve içerikle uyumu, kapalı kavramların bulunup bulunmadığı, ayetin kullanılıp kullanılmadığı konularında tek tek incelenmiş ve tablo halinde sunulmuştur. Ardından, aktarılan tablolar kavramlar, içerik ve görseller açısından yorumlanmıştır. Kıssalar incelenip yorumlanırken Goldman'ın dini gelişim kuramı esas alınmıştır.

1.1.1 Hz. İbrahim ve Hz. İsmail

Diyanet Çocuk Dergisi 1979-2022 yılları arasında çıkan sayıların toplam 14 tanesinde Hz. İbrahim, altı tanesinde ise Hz. İsmail'in kıssasının yer aldığı görülmüştür. Bu sayılardan kiminde kıssa detaya inilmeden genel hatları ile aktarılmış ve tek sayıda tamamlanmıştır. Kiminde ise detaylar da verildiği için kıssa bölünmüş ve devam eden sayılarda tamamlanmıştır.

Din eğitiminde çocuğun zekâ, öğrenme ve anlayış seviyesini, daha genel bir ifadeyle çocuğun gelişim dönemlerinin özelliklerini göz önüne almak gerekmektedir. Öte yandan dinen doğrudur diye her konu ve bilgiyi gelişim çağlarını dikkate almadan öğretmeye kalkmak yerinde bir yaklaşım değildir. Bu durum zaten verilen eğitimin anlaşılmasına veya başarısız olmasına da sebep olacaktır. Seviyenin dikkate alınması konusunda peygamberimizin yaklaşımı da bu konuda örnek alınmalıdır. “İnsanlara akıllarının alacağı kadar (durumlarına göre) konuşulmasını” isteyen Hz. Peygamber, muhataplarının durumlarını dikkate alarak onların anlayış seviyesine, yaşına ve meşguliyet alanlarına göre din eğitimi yaparak bu konuda gereken tavrı bize öğretmektedir.¹²²

Piaget de çocukta kavram gelişiminin bilişsel gelişim doğrultusunda belli bir sıra izlediğini ve bu sıraya uygun düşen eğitim öğretimle bir aşamadan diğerine geçişin kolaylaşacağını belirtir. Öte yandan kavramlar hem zihinsel gelişimin ürünü hem de sonraki zihinsel gelişimin itici gücüdür. Bu nedenle çocuklara yönelik din eğitimi içeriği oluştururken muhatap kitlenin zihinsel gelişimini destekleyecek onları düşünmeye ve yeni öğrenmelere yönlendirecek bir sıralama izlenmesi gerekmektedir.¹²³ Çocukların yaşam sürecinde oluşturdukları kavramlara ek olarak yeni kavramlar kazanmaları için bu adımların dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Derginin hedef kitlesinin 7-14 yaş grubu olduğu bilinmektedir.¹²⁴ Bu yaş grubu dini gelişim kuramlarına göre daha çok somut işlem dönemindeki çocukları kapsamaktadır. Ancak aynı zamanda somut işlem döneminden soyut döneme geçiş de yine bu dönem içinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kıssaların anlatım dili incelenirken

¹²² Salih Aybey, “Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23:1 (2018): s.174.

¹²³ Süleyman Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, 1. Baskı, İstanbul, Dem Yay., 2004, s.65.

¹²⁴ Nurgül Sarı, 2020, s.13.

7-14 yaş grubu için genel ve toptan bir değerlendirme yapmanın pek de sağlıklı olmayacağı ortadadır. Bu nedenle değerlendirmeler 7-11 ve 11-14 yaş şeklinde yapılmıştır.

Hız. İbrahim ve Hız. İsmail'in anlatıldığı kıssalar yer yer kesiştiği için tabloda birlikte değerlendirilmiştir.

Tablo 3 Hız. İbrahim ve Hız. İsmail Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1980	3. Sayı	Hız. İbrahim	Hız. İbrahim'in Allah'a inanmayan bir kavme Peygamber olarak gelmesi. Kavmin Hız. İbrahim'i dinlememesi. Hız. İbrahim kavmin taptığı putları kırması sonrası ateşe atılması ancak Allah'ın onu bu ateşten koruması.	-	-	İtaat Mabed İnkârcı Allah'ın gazabı Sahife	-
1980	3. Sayı	Hız. İsmail	Hız. İbrahim'in oğlu olması. Çocuğun ve annenin Kabe'nin yanına yerleştirilmesi. Hız. İbrahim'in rüyasında oğlunu kurban ettiğini görmesi. Hız. İsmail'in itaati.	-	-	Kabile İtaat Ulu	-
1981	14. Sayı	Kurbanın Hikayesi	Hız. İbrahim'e oğlu Hız. İsmail'i kurban etmesi emrinin verilmesi. Hız. İbrahim ve Hız. İsmail'in bu emre itaat etmesi. Ancak Allah'ın Hız. İsmail yerine bir koçun kurban edilmesini emretmesi.	Var	Koyun sürüsü görseli	Vacip İtaat Şükran borcu	-
1982	23. Sayı	Putun Boynundaki Balta	Hız. İbrahim'in yaratıcıyı araması. Yıldızlar, Ay ve Güneş'in ilah olma ihtimalini düşünmesi. Allah'ı bulması. Babası ve diğer putperestleri uyarması. Putları kırması. Ateşe atılması. Ateşin Hız. İbrahim'i yakmaması.	Var	İlkel bir toplumu andıran insan, hayvan ve güneş görseli.	Ufuk Rahman Cellat Tapınak	-

1982	24. Sayı	Kurban	Hız. İbrahim'e melekler tarafından oğul müjdelenmesi. Sare ve Hacer validelerimizden iki oğlu olması. Hız. Hacer'i Mekke'nin bulunduğu yere yerleştirmesi. Hız. Hacer ve Hız. İsmail'in yaşadığı noktada zemzem çıkması. Hız. İbrahim'e Hız. İsmail'i kurban etmesinin emredilmesi. Allah'ın Hız. İsmail'in kurban edilmesine izin vermeyerek meleklerle kurban edilmesi için koç indirmesi.	Var	Koyun görseli	Kadir Aleyhisselam Helak Safa Merve Zemzem İtaat Lütuf Vacip Tavaf	-
1983	35. Sayı	Zemzem	Hız. İbrahim'in Allah'ın emri ile oğlu Hız. İsmail ve eşi Hız. Hacer validemizi Mekke'ye bırakması. Mekke'de susuzluk çekip su arayan Hız. Hacer ve oğluna zemzem suyunun ihsan edilmesi. Hız. İbrahim ve oğlu Hız. İsmail tarafından Kabe'nin inşaa edilmesi. Mekke'ye yerleşenler içinde Kureyş kabilesinin ortaya çıkması. Kabe'ye hizmet geleneğinin oluşması.	-	-	Zemzem Hazreti Kafile	-
1984	42. Sayı	Zemzem	Hız. İbrahim'in Allah'ın emri ile oğlu Hız. İsmail ve eşi Hız. Hacer validemizi Mekke'ye bırakması. Mekke'de susuzluk çekip su arayan Hız. Hacer ve oğluna zemzem suyunun ihsan edilmesi. Hız. İbrahim ve oğlu Hız. İsmail tarafından Kabe'nin inşa edilmesi. Hız. İbrahim'e soyundan Hız. Muhammed (s.a.v)'in geleceğinin bildirilmesi. Zemzem'in Müslümanların hayatındaki yeri ve nemi.	-	-	Aleyhisselam Zemzem Hız. Sallallah Aleyhi Vesellem	-

1990	114. Sayı	Halil İbrahim Sofrası	Geleneklerimiz göreneklerimiz yazı dizisine ait Hz. İbrahim'in cömertliğine dair bir metin. Türk milletinin misafirperverliği. Türklerin cömertliği, Hz. İbrahim'den devralınan bir miras. Hz. İbrahim'in "Halilullah" lakabı.	Var	Gelenek görenek odağında işlenen bir yazı olduğu için görsel kaşık oynayan bir kişiye ait	Halilullah Cihan	-
1990	119. Sayı	Ateş Ortasında Cennet Bahçesi	Putperest Nemrut'un halkı puta tapmaya davet etmesi. Kahinlerin şehri dağıtacak birinin doğacağını haber vermesi. Erkek çocukların öldürülmesi. Mağarada doğan Hz. İbrahim. Hz. İbrahim'in Allah'ı araması. Putları kırması. Ateşe atılması. Ateşin O'nu yakmaması.	Var	Her iki sayfayı da kaplayan alev görseli üzerine yerleştirilm iş metin.	Putperest Mağrur Kâhin Şehadet etmek İlahi ferman	En'am, 77
1990	120. Sayı	H. İbrahim'i n Rüyası	H. İbrahim'in rüyasında oğlu Hz. İsmail'i kurban ettiğini görmesi. Tekrarlayan rüyalar sebebiyle bunun bir emir olduğunu anlaması. Hz. İbrahim ve İsmail'in bu emre teslim olması. Bıçak kesmemesi. Allah'ın Cebrail (a.s) ile bir koç göndermesi ve koçun Mina'da kurban edilmesi.	Var	Arka planda iki sayfayı kaplayan bir koç görseli kullanılmış .	Yedi kat gök melekleri Sübhaneallah Şefaati Cenab-ı Hak Hamd Mina	-
1993	154. Sayı	Zemzem	H. İbrahim'in Allah'ın emri ile oğlu Hz. İsmail ve eşi Hz. Hacer'i şu an Kabe'nin bulunduğu yere getirip yerleştirilmesi. Zaman sonra suları biten Hz. Hacer'in su araması. Bulundukları yerden mucize bir su olan zemzemin çıkması. Orada insanların yerleşmesi. Kabe'nin tamir edilmesi.	Var	İki sayfayı da kaplayan sarı çöl ortasında su akıntısı. Görselin sağ ve soluna yerleşmiş metin.	Aleyhisselam Zemzem S. A. S Hac	-
2000	236. Sayı	H. İsmail'in	H. İbrahim'in Allah'ın emri ile oğlu Hz. İsmail ve eşi Hz. Hacer'i şu an Kabe'nin	Var	Ağaç gölgesinde büyükçe	a. s Belde Say	-

		Çocuklu ğu	bulunduğu yere getirip yerleştirmesi. Zaman sonra suları biten Hz. Hacer'in su araması. Safa ve Merve tepeleri arasında gidip gelmesi. Zemzem suyunu görmesi. Cürhüm kabilesinin suyun çıktığı noktaya yerleşmesi.		bir çocuk görseli.	Hac Umre Zemzem İhsan Halilim Taviz Cürhümlü Düstur	
2006	Dergi Eki	Ateşin Yakmadı ğı Güzel İnsan	İnsanların putlar, yıldızlar gibi çeşitli şeylere taptıkları bir ortamda Hz. İbrahim'in insanları Allah'a kulluk etmeye çağırması. Hz. İbrahim'in şehirdeki putları kırması. Nemrut'un Hz. İbrahim'i öldürmeye karar vermesi. Büyükçe bir ateş yakılması. Hz. İbrahim'in atılması. Ateşin Allah'ın emri ile Hz. İbrahim'i yakmaması.	Var	Kıssayla ilişkisi tam olarak anlaşılama yan çocukların ve bir yetişkin çizim görseli kullanılmış .	Tapınak Mucize	Enbiya, 62-65
2011	369. Sayı	H. İbrahim	Peygamberimiz 'in Hz. İbrahim'in soyundan gelmesi. Ateşe atılması ve ateşin onu yakmaması. Oğluyla beraber Kabe'yi yeniden inşa etmesi.	Var	Çocuk görseli	Hacı Zikret	Nisa, 125
2011	369. Sayı	H. İsmail	H. İbrahim'in oğlu olması. "Allah'ın kurbanı" olarak anılması. İyi bir okçu olması.	Var	Çocuk görseli	Sadık Kurban Zikret	Meryem , 54
2013	391. Sayı	H. İbrahim Gibi	Hafızlık yapan Mehmet'in sabah namazı vaktinde ezberini tekrar etmek için merdivene çıkması. Karınca ve hüthüt kuşunun diyalogunu duyması. Mehmet'in okuduğu kısımda Hz. İbrahim'in yaratıcı arayışından bahsedilmesi.	Var	Kur'an-ı Kerim okuyan bir çocuk ve karınca ile kuşun çizim görselleri iki sayfaya yayılmış. Metin bu görsellerin içine yerleştirilm iş.	Kamet En'am suresi	En'am, 78
2016	429. Sayı	Ateşin Yakmadı	Kampta bulunana üç arkadaştan Ömer'in ağzından	Var	Ateş ve ateşe	Kutsal İlah	Enbiya, 66-67

		ğ Peygamb er Hz. İbrahim (a. s)	anlatım. Hz. İbrahim'in kavmini Allah'a imana çağırması. Putlara tapan kavmin şehirde olmadığı sırada Hz. İbrahim'in en büyükleri hariç bütün putları kırması. Halkın Hz. İbrahim'e hesap sorması. Nemrut'un Hz. İbrahim'i cezalandırmak için büyük bir ateş yaktırması. Ateşe atılan Hz. İbrahim'e karşı ateşin yakıcı olmaması.		atılmak üzere kurulmuş mancınık sistemi görseli iki sayfayı kaplayacak şekilde kullanılmış . Metin görselin üstüne yerleştirilm iş.	Puthane	
2016	430. Sayı	H. İsmail (a. s)	Ömer isimli çocuğun ağzından bir anlatım. Hz. İbrahim'in, Allah'ın emri ile eşi Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail'i bugün Kabe'nin bulunduğu noktaya bırakması. Çölün ortasında susuz kalan Hz. Hacer'in su arayışı. Zemzem suyunun çıkması. Hz. İbrahim'in rüyasında Hz. İsmail'i kurban ettiğini görmesi. Hz. İsmail'in teslimiyeti. Hz. İbrahim'in İshak isimli bir oğlunun daha olması. Her iki oğlunun da Peygamberlikle şereflendirilmesi.	Var	Çölü sembolize eden sarı fon ve belirsiz bir kadın figürü ile kundakta bir bebek görseli kullanılmış . Metin görselin üstüne eklenmiş.	Zemzem Kavim Hz.	-
2019	466. Sayı	H. İbrahim'i Yakmay an Ateş	H. İbrahim'in küçük bir çocukken putların ilah olamayacağını farketmesi ve yıldızların, ayın ve güneşin ilah olup olamayacağını düşünmesi. Bunların da ilah olmadığını ilahın bunların hepsini yaratan Rabbimiz olduğunu bulması. Şehirdeki putları kırması. Nemrut'un bu sebeple Hz. İbrahim'i yaktırdığı büyük ateşe attırması. Ateşin Allah'ın	Var	İlk sayfada ateşi anımsattığı düşünülen sarı fon üstünde bir mancınık. İkinci sayfada sarı bir görselle kum tepesi. Görselin üstüne	İlah Rab a. s	-

			izniyle Hz. İbrahim'i yakmaması.		yerleştirilm iş metin.		
2019	467. Sayı	H. İsmail aleyhis salam	H. İbrahim'in Allah'tan evlat istemesi ve H. İsmail'in dünyaya gelmesi. H. İbrahim'in Allah'ın emriyle, oğlu ve eşini Mekke'ye, şu an Kabe'nin bulunduğu yere getirip bırakması. H. Hacer ve oğlu H. İsmail'in sularının bitmesi. H. Hacer'in su araması. Zemzem suyunun çıkması. Su olduğu için o bölgeye insanların yerleşmesi. H. İbrahim'in rüyasında oğlunu kurban ettiğini görmesi. Rüyaların aynı zamanda Peygamberler için vahiy aracı olabileceği bilgisi. Bu duruma H. İbrahim ve H. İsmail'in itaat etmesi. İmtihanı geçtikleri için Allah'ın kurban edilmek üzere koç indirmesi.	Var	Çölü sembolize ettiği düşünülen sarı renk ortada arkası dönüş arayış halindeki bir kadın. Kenarda bir ağaç gölgesinde yatan bir çocuk. Çocuğun topuk hizasında zemzem resmedilmi ş.	a. s Zemzem İtaat Sadakat	-

Kavram Analizi

Derginin hedef kitlesi olan 7-14 yaş grubunun özellikle henüz somut dini düşünce döneminde olan 7-11 yaş dönemi çocuklarının Goldman'a göre uzun yaşam tecrübeleri yoktur. Bu sebeple bilişsel düzeylerinin ilerleme halinde olmasına karşın henüz dini gelişim noktasında farklılıkları olduğunu belirtir. Goldman, bahse konu eksiklikler sebebiyle bu dönem bireyinde din dilinin sınırlı olduğunu kabul eder.¹²⁵ Bunun yanında O'na göre çocuklar, hakiki anlamından uzak bir dini kelime dağarcığına sahiptirler.¹²⁶ Bu durumun en büyük sebebini de ezber ve yanlış din eğitime bağlamaktadır. Bu durum ilerleyen yıllarda kavramın doğru anlamını öğrenmesine de engel teşkil edebilir. Bu bilgilerden yola çıkıldığında çocukların kavram oluşturma, kavram kazanma süreçlerini destekleyecek bir din eğitimi verilmesi gerektiği ve anlayışların üstünde anlamlar taşıyan kavramlarla zamansız karşılaşmamaları gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda H. İbrahim'in işlendiği 14, H. İsmail'in işlendiği altı sayı incelenerek, kapalı olduğu

¹²⁵ Roanld Goldman, 1964, s. 71.

¹²⁶ Ronald Goldman, *a.g.e.*, s.58.

düşünülen kavramlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Seviye, kavramın ifade ettiği anlam gibi sebeplerle her çocuğun anlamayabileceği düşünülen bu kavramlar, tablo 5'te belirtilmiştir. Bahsedilen bu kavramların bazısının dini literatüre ait, derin anlama sahip kavramlar olduğu ve bu nedenle anlaşılamayabileceği düşünülürken, bazısının sınırlı yaşam tecrübesi nedeniyle her çocuk için anlaşılır olmayacağı düşünülmektedir. Kıssada geçen bazı kavramlar ise sıklıkla duyulsa bile çocuklar ve hatta çoğu yetişkin tarafından bile anlamı bilinmeyen, genelde saygı ifade eden kavramlardır.

Kıssada geçen; İtaat, Sahife, Vacip, Rahman, Tavaf, Şehadet etmek, Sübhanallah, Şefa'at, Cenab-ı Hak, Hamd, Say, Hac, Umre, İhsan, Kamet, İlah, Yedi kat gök melekleri, Halilullah gibi kavramlar derin anlamlara sahiplerdir. Bu nedenle, özellikle somut işlem döneminde yer alan çocuklar için basit bir sözlük araştırması veya kısa bir açıklamayla tam anlamıyla elde edilemeyecektir. Öte yandan, dini bir çevrede yetişmemiş ve din dili sınırlı olan çocuklar için de bu kavramlar kapalı olarak değerlendirilmiştir. Bu gibi yayınlarda derin anlama sahip soyut kavramların, bir anda kazandırılması mümkün değilse bile, en azından kısa açıklamalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Kavram öğrenme sürecinde bireyin öncelikle farklılıkları benzerden ayırarak benzerlerden genelleme yapabilme seviyesi olarak kavram oluşturma süreci ilk adım olarak görülmektedir.¹²⁷ Burada da yaş grubu için büyük oranda kapalı ve derin anlama sahip olduğunu ifade ettiğimiz bu kavramların en azından derginin ayrılan bir bölümünde açıklanmasının kavram edinme sürecinde ilk adımı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu açıklamayla birlikte kıssaya eşlik edecek kavram etkinlikleri ile geleneksel kavram öğrenme yollarının dışında kavram öğrenme sürecinde dergi eliyle yeni imkanlar da oluşturulabilir.¹²⁸ Kıssada kapalı olarak değerlendirilen kavramların kullanım örneklerine aşağıda yer verilmiştir:

“Diğerleri de Allah'ın gazabına uğrayarak mahvolup gittiler. Hz. İbrahim'e yüce Allah on sahife indirdi. Ve kendisine "Dostum" diye hitap etti.”¹²⁹

¹²⁷ Gülten Ülgen, *Kavram Geliştirme*, 3. Baskı, Ankara, Pegem Yay., 2001, s.114.

¹²⁸ Adem Korukçu, Davut Işıkoğan, (2013). *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Cemal Tosun, Mizrap Polat(Ed.) Kavram Öğretimi (s. 352-369)1. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, s. 351.

¹²⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 3, s.29.

"- Sübhanallah! Bir peygamber, bir peygamberi kesmeye getiriyor!" diye sızlandılar.¹³⁰

"Benden selâm söyle. Benim kokumu bu gömlekten alsın, ağlamasın, teselli olsun. Ona de ki: "Oğlun sana şefaathçi olarak Cenab-ı Hakk'a gitti."¹³¹

"Sevabını düşünerek kurban kesenler önemli bir vacibi ifa etmiş sayılırlar. Peygamberimiz bir hadisinde "Kurban derisindeki her tüy sayısınca size sevap vardır. Kanın her damlası kadar mükâfat var ve o sizin sevaplarınıza eklenir, müjdeler olsun!" buyurmuştur." (İbn-i Mace)¹³²

"Yatağın en yumuşağını onlara serdi. Allah'ın rızasını kazandı ve "Halilullah" lakabını aldı. Misafirin duası ise Halil İbrahim bereketidir, zengin bir rızık çeşmesidir."¹³³

"Bu düşüncelerle uyuyan Mehmet, sabah ezanıyla gözlerini açtı. Ezanın tatlı sesine bütün ev halkı uyanmıştı. Kendini bildi bileli sabah namazına, dedesinin kametiyle uyanırdı. Yine öyle oldu..."¹³⁴

"İbrahim (a.s.) ile oğlu, Buseyr dağına geldiler. O anda yedi kat gök melekleri ağlaştılar."¹³⁵

Kıssada geçen; Mabel, İnkârcı, Kabile, Ulu, Cellat, Tapınak, Kâdir, Safa, Merve, Lütuf, Zemzem, Cihan, Mağrur, Kâhin, Mucize, Kurban, Kavim, Sadakat kavramları ise yine her çocuk tarafından aşına olunamayabilecek kavramlardır. Ancak öncesinde bahsettiğimiz kavramlar kadar kapalı ve derin içerikli olmadıkları için kıssa metninde veya derginin herhangi bir bölümünde, bir açıklama bölümüne yer verilmesiyle mesajın her çocuğa ulaşmasının sağlanacağı düşünülmektedir. Öte yandan bilişsel seviyeye, yaşa ve yaşam tecrübesine de bağlı olarak kavram öğrenmeye dayalı söz dağarcığı artmaktadır.¹³⁶ Kavramların açıklanmasının bireylerdeki kavram edinimini

¹³⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 1990, S. 20, s. 2.

¹³¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1990, S. 20, s.3.

¹³²Diyanet Çocuk Dergisi, 1981, S. 14, s.4.

¹³³Diyanet Çocuk Dergisi, 1990, S. 114, s. 4.

¹³⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 2013, S. 391, s.2.

¹³⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 1990, S. 120, s.3.

¹³⁶ Gülten Ülgen, 2001, s.126.

destekleyeceği düşünülmektedir. İlgili kavramların kullanımları aşağıda örneklendirilmiştir:

“Bir gün Hz. İbrahim onların putlarla dolu olan mabetlerine girerek elindeki baltayla hepsini kırdı.”¹³⁷

“Ya Rabbi... Zemzem bu... diye haykırdı... Sana sonsuz şükürler olsun Allahım diye secdeye kapandı...”¹³⁸

“...Allah'tan başka kimseden yardım istemeyen Hz. İbrahim'in duasını kabul etmiş, onun emanetlerinin en zaruri ihtiyaçlarını ihsan etmişti.”¹³⁹

Hazreti, Sallahu Aleyhi Vesellem, S.A.S, Aleyhisselam, a.s., Hz. gibi kavramlar ise yine Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssasında geçtiği gibi pek çok metinde karşılaşılan kavramlardır. Bu nedenle bu kavramlara sadece burada değinilecektir. Burada aktarılan ifadelerin saygı ifade eden kavramlar olduğu Müslüman bir toplumda yaşayan çocukların elbette bileceği söylemlerdir. Ancak bu ifadelerin saygı gereği söylendiğini bilmekle birlikte ne anlama geldiği konusunda soyut düşünceye ulaşmış çocukların bile net olmadığı düşünülmektedir. Soyut düşüncedeki çocukların bile tam olarak bilmediği örgün eğitim sürecinde gözlemlediğimiz bir durumdur. Hal böyleyken somut düşünce döneminde bulunan çocukların dini terminolojiye ait bu kavramların ifade ettikleri anlamları bilmesinin mümkün olmadığı düşünülmektedir. Öte yandan Ülgen'e göre kavramların adlarını bilmek önemli olsa da bu durum sadece sembol öğrenmeye işaret eder. Ancak bu durum kavram öğrenmeyi temsil etmez.¹⁴⁰ Burada da her ne kadar çocuk bu ifadelerin saygıyı içerdiğini bilse de bu durum kavramları bildiği anlamına gelmez. Bu nedenle kavramların kullanıldıklarında açıklanmasının çocukların zihninde kavramlarla ilgili öğrenme alanları oluşturacağı bunun da kavramın edinilmesi sürecinde önemli bir adım olduğu düşünülmektedir. İlgili kavramların kullanımları aşağıda örneklendirilmiştir:

¹³⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 3, s.29.

¹³⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 24, s.22.

¹³⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 2000, S. 236, s.7.

¹⁴⁰ Gülten Ülgen, 2001, s.109.

“Bu peygamber insanların en şerefli olan Hz. Muhammed Mustafa (S.A.S.)’dır.”¹⁴¹

“Hz. İbrahim (aleyhisselam) Allah' ın en büyük Peygamberlerinden biridir.”¹⁴²

“Yüce Allah Hz. İbrahim'e oğlu İsmail'in soyundan insanları doğru yola iletecek büyük bir peygamber göndereceğini bildirdi. Bu peygamber insanların en şerefli olan Hz. Muhammed Mustafa (Sallallahü aleyhi ve sellem) dir.”¹⁴³

Bu kavramların ifade ettikleri anlamı bilmeyen çocukların dinin anlaşılabilir kavramlarla örölü bir sistem olduğu düşüncesi geliştirmeleri muhtemeldir. Bu durumun da onları din ve dinin pratikleri konusunda yabancılaştırma riski olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu kadar sık kullanılıp, bu kadar yabancı olunan bu gibi kavramların derginin bir bölümünde açıklanmasının bu durumda bir çözüm olabileceğı düşünülmektedir.

İçerik ve Yapı Analizi

İncelendiğinde, dergide Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in işlendiğı bazı sayılarda ayetlerin doğrudan ifade edildiğı, bazılarında ise anlamın yaş grubunun seviyesi dikkate alınarak diyalog içinde aktarıldığı görölmüştür. Tablo 3'te bahse konu ayetlerin kullanım durumu verilmiştir. Somut düşünce seviyesinde yer alan bireylerin anlamlandırmakta güçlük çecekleri ifade ve kavramları barındıran ayetlerin çocuklara doğrudan aktarımı doğru değildir. Bu anlamda tabloda belirtilen ayet kullanımlarının kıssa metinlerinde bulunan örneklerine aşağıda yer verilmiştir.

“Doğrusu siz de babalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz. Sizin gerçek Rabbiniz göklerin ve yerin Rabbidir ki, bunları O yaratmıştır. İşte ben, bu Rabbe şehadet edenlerdenim.”¹⁴⁴

“Ben doğruya yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim.”¹⁴⁵

¹⁴¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 154, s.21.

¹⁴²Diyanet Çocuk Dergisi, 1984, S. 42, s.24.

¹⁴³Diyanet Çocuk Dergisi, 1984, S. 42, s.24.

¹⁴⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 1990, S. 119, s.3.

¹⁴⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 2013, S. 391, s.21.

“Rabbe şehadet etmek”, “göklerin ve yerin Rabbi olmak”, “Allah’a ortak koşmak” Ayetlerde sık sık rastladığımız bu ifadelerin derginin hedef kitlesini oluşturan, henüz soyut düşünce sürecinde olmayan, din diline aşına olmayan ve yetersiz tecrübeye sahip bireylerce anlaşılmayacağı düşünülmektedir. “Göklerin ve yerin Rabbi olmak” ifadesinin literal anlaşılmağa müsait olduğu ortadadır. Ayette geçen bu ifadeyi okuyan çocuk yaratıcının sadece gökleri ve yeri yarattığını düşünebilir. Peki ya canlılar ve bu ikisi arasında var olan şeyler nasıl var oldu? sorusunu sordurarak çocuk için kafa karışıklığına yol açabilir. Alandaki gözlemlerimizden elde ettiğimiz kadarıyla “ortak koşmak” söylemi de çocukların anlamakta güçlük çektikleri ve ne kastedildiğinin kapalı kaldığı bir ifadedir. “Rabbe şehadet etmek” de aynı şekilde anlamın kapalı kalacağının düşünüldüğü bir ifadedir. Şahit olmak gibi nispeten daha açık, anlaşılır kullanım varken çocuklara yetişkin teolojisinin ürünü ifadeleri dayatmanın çocukların din eğitimi süreçlerini zora soktuğu düşünülmektedir.

Anlamlandırmakta zorluk yaşanacağı düşünülen bu ayetler yanında metnin içindeki diyaloglarla çocukların kolaylıkla anlaması sağlanacak ayet örnekleri de mevcuttur. Bu duruma aşağıda yer alan kısım örnek verilebilir.

“Acımasız Kral Nemrut, olanları öğrenmiş, yanına getirtmişti Hz. İbrahim'i! Ve emretmişti kendisine secde etmesini! "Ben, Allah'tan başkasına secde etmem" cümlesi yankılanınca sarayda, "Nasıl bir Allah'a inanıyorsun sen?" diye sormuştu Nemrut öfkeyle. "Benim Rabbim hayatı veren ve alandır."¹⁴⁶

Din eğitiminde önceliklerden biri dini, yaratıcıyı, peygamberleri vb. çocuğa sevdirmektir. Korkuyu temel alan bir din eğitimi sürecinin etkisinin kalıcı olması beklenemez. Bu anlamda bu ilkeye uymayan, çocukların anlamlandırmakta zorlanacakları ve din eğitiminde bulunması istenmeyen ifadelerin bulunduğu yerler tespit edilmiştir.

“Nereye gidiyorsunuz şimdi?... Cevap verdiler:”

¹⁴⁶Diyaret Çocuk Dergisi, 2016, S. 429, s.10.

“Kardeşin oğlu Hazreti Lût’a inanmayanları helak edeceğiz... Başlarına azap yağdıracağız... Sadece Peygamber Lut ve ona inananlar kurtulacak bu cezadan... Güneş doğmadan bu işi halledeceğiz... Haydi Allaha ısmarladık...”¹⁴⁷

Aktarılan bu ifadenin Hz. İbrahim kıssasında yer aldığı görülmüştür. Oysa bir başka peygamberle ilgili olan bu anlatım Hz. İbrahim kıssasının bütünlüğünü, akıcı anlatımı bozarak çocukların kafalarının karışmasına yol açabilecek bir mesaj taşımaktadır. Hz. Lut hakkında fikri olmayan çocukların, Hz. İbrahim kıssasını öğrenmeye çalışırken bir anda farklı bir konuyla karşılaşmasının çocuğa göre ve uygun bir anlatım olmadığı düşünülmektedir.

Kıssada bulunan, çocuklar için anlatılması ve anlaşılması güç nokta olarak, Hz. İbrahim’in ateşe atılması ve ateşin onu yakmaması ile Hz. İsmail’in kurban edilme imtihanı sayılabilir.¹⁴⁸ Derginin yayınlandığı günden bu yana beş yerde Hz. İbrahim’in ateşe atılması hadisesi aktarılmıştır. Aynı şekilde Hz. İsmail’in kurban edilmesi hadisesi ise altı yerde aktarılmıştır. Mana olarak zorlayıcı yönleri ve herkes için uygun bir anlatım dili bulmanın güçlüğü¹⁴⁹ düşünülerek kıssa metinlerindeki bu bölümler incelenmiş ancak olumsuz diye ifade edilebilecek bir anlatıma rastlanmamıştır. Yalnızca derginin yayınlandığı ilk yıllarda yer alan bir ifadenin soyut düşünce seviyesinde olmayan çocuklarda, dinin emirlerinin zorlayıcılığı ve anlaşılmazlığı duygusuna yol açabileceği düşünülmektedir. Aktarılacak bu ifade hariç anlatımda titiz bir yaklaşım sergilendiği söylenebilir. Olumsuz olduğu düşünülen ifade şu şekildedir:

"SübhaneAllah! Bir peygamber, bir peygamberi kesmeye getiriyor!" diye sızlandılar.¹⁵⁰

Bu örnek yanında olumlu diye nitelenebilecek anlatım da şu şekilde örneklendirilebilir:

¹⁴⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 24, s.22.

¹⁴⁸ İna Ter Avest, “İlköğretim Çocuklarının Sorgulayıcı Dini Gelişimi (İbrahim Peygamber Örneği)”, Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar, Ankara, 2004, s. 423.

¹⁴⁹ Ahmet Yemenici, *Kur'an'daki Hz. İbrahim Kıssasının Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri Açısından Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

¹⁵⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 1990, S. 20, s.2.

“Bunun için büyük bir ateş yakıldı. Hz. İbrahim eli kolu bağlı olarak bu ateşin içine atıldı. Ancak Allah Teâlâ: "Ey ateş! İbrahim'i yakma, ona serinlik ve esenlik getir." diye ilahî ferman seslendi. Böylece Hz. İbrahim'e tuzak olarak hazırlanan o korkunç ateş, bir cennet bahçesi olmuştu.”¹⁵¹

“Günler hızla geçiyor ve İbrahim Peygamber son zamanlarda sıkça gördüğü bir rüyanın tesiriyle uyanıyordu uykudan! Rüyasında oğlu İsmail'i, ilahi bir emirle, Allah yolunda kurban ediyordu. Gördüğü rüyayı, Hz. İsmail'e de anlattı ve kendisini büyük bir olgunlukla dinleyen Hz. İsmail "Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın!" dedi babasına. Hz. Hacer'in yıllar önce Allah'ın emrine teslim olduğu gibi, şimdi de İbrahim Peygamber ve oğlu Hz. İsmail teslim olmuştu Allah'ın emrine! Ve bu teslimiyetle imtihanlarını kazanmışlardı.”¹⁵²

Görüldüğü gibi “kesmeye götürüyor” ifadesi dışında çocukların dini duygu ve Tanrı tasavvurlarını olumsuz etkileyecek bir nokta bulunmamaktadır. Ateş mucizesinde Allah'ın yardımı ve Hz. İbrahim'in teslimiyeti vurgulandığı gibi kurban imtihanında da yine her iki peygamberin Allah'a olan güvenlerinin altı uygun olduğu düşünülen bir üslupla çizilmiştir. Ancak her kıssanın ve kıssaların her bölümünün her çocuğa aktarılması gerektiğine dair bir anlayış mevcuttur. Bu anlayışı destekler vaziyette Hz. İbrahim kıssası özelinde bir çalışma da mevcuttur.¹⁵³ İna Ter Avest çalışmasını Hz. İbrahim kıssasının üç ana bölümü olduğunu düşünerek çocuklar üzerinde gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda kurban olayını ifade eden üçüncü bölümün çocuklarda karmaşık duygular ortaya çıkardığını bu duyguların da ilkokul çağındaki çocukta henüz tam olarak gelişmediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla dergide yer alan ilgili bölümlerde seviyeye her ne kadar dikkat edilmeye çalışılmış olsa da kıssanın bu kısmının çocuklar üzerinde olumsuz izler bırakma ihtimali söz konusudur.

Kıssa içeriğinin Kur'an'da aktarılma biçimine ne kadar uygun olduğunu netleştirmek adına Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meali ile ilgili kısımlar kıyaslanmıştır. Hz. İbrahim kıssasında ağırlıklı olarak ana kaynağa uyumun yakalandığı görülmüştür.

¹⁵¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1990, S. 119, s.3.

¹⁵²Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 430, s.11.

¹⁵³ İna Ter Avest, 2004, s.417.

Tablo 4 Hz. İbrahim ve Hz. İsmail Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1980 3. Sayı	İbrahim: “Belki de onu şu büyükleri yapmıştır; eğer konuşabiliyorlarsa onlara bir sorun bakalım” dedi. (Enbiya suresi 63. Ayet) Sonra yine eski inançlarına dönerek: “İbrahim! Sen de pekâlâ bilirsin ki bunlar konuşamazlar” diye çıktılar. (Enbiya suresi 65. Ayet)	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. - Belki bu büyük put kırmıştır. Görmüyor musunuz, balta onun boynunda... diye cevap verdi. O bir taş parçasıdır. Bu işi nasıl yapar? dediler. Hz. İbrahim: Öyleyse gücü hiçbir şeye yetmeyen bu putlara niçin tapıyorsunuz? (s.29)
1981 14. Sayı	Çocuk büyüüp de, beraberinde çalışıp çabalayacak yaşa gelince İbrahim bir gün: “Evlâdım! Son birkaç gecedir rüyamda seni kurban etmem gerektiğini görüyorum. Ne dersin, bir düşün bakayım?” dedi. Çocuk hiç tereddüt etmeden: “Babacığım! Sana emredilen neyse onu yap; inşallah beni sabredenlerden bulacaksın” diye cevap verdi. (Saffat suresi 102. Ayet)	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. Yavrucuğum dedi. Bir rüya gördüm. Allah seni kurban etmemi emrediyor, ne dersin. (s.5)
1982 23. Sayı	Derken gece bastırınca İbrahim bir yıldız gördü: “Bu benim Rabbim, öyle mi?” dedi. Yıldız batınca da: “Ben batıp kaybolanları sevmem” dedi. (En’am Suresi 76. Ayet)	Metin içinde tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. Böyle beni terkedip giden, yalnız bırakan, önce ışıklar saçıp sonra kaybolan bir şey benim Allah’ım olamaz... Aldanmışım... (s.20)
1982 24. Sayı	Ayakta bekleyen karısı rahatlayıp güldü; bu sırada ona İshak’ın, İshak’ın ardından da Yakup’un doğacağını müjdeledik. (Hud Suresi 71. Ayet)	Metin içinde tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. İyi ama ben ihtiyar ir adamım... Nasıl çocuğum olur?.. Melekler: Bunu Allah diliyor ya İbrahim... Onun için zor olan şey yoktur... dediler. Konuşmayı içerden dinleyen Sâriye Hanım gülerek dışarı çıktı... Söylenenlere inanmamış gibiydi... Melekler de O’na dönerek. Senin de bir oğlun olacak ey Sâriye dediler... (s.21)
1983 35. Sayı	Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar. İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinsinler. (İbrahim Suresi 37. Ayet)	Metin içinde tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. Bir gün Allah’ın bir emri üzerin karısı Hacer ile oğlu İsmail alıp bugünkü Mekke şehrini olduğu yere getirdi. Allah Hazreti İsmail’in soyundan büyük bir millet yaratacaktı. İbrahim Peygamber oğlu ve karısını bu susuz, ıssız, ot bitmez yerde bırakarak Filistin’e döndü. (s.8)

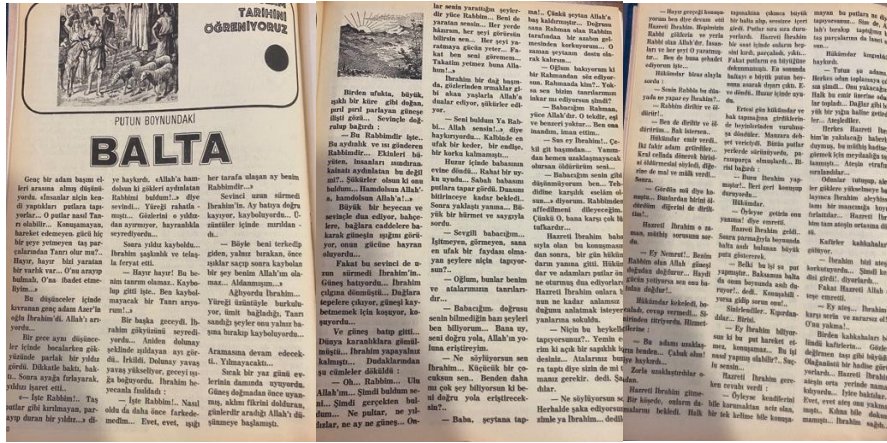
1984 42. Sayı	<i>Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim... (İbrahim Suresi 37. Ayet)</i>	Metin içinde tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. <i>İbrahim (aleyhisselam) oğlu ve karısını ıssız, susuz, ot bitmeyen bir yerde bırakıp Filistin'e döndü. (s.24)</i>
1990 114. Sayı	<i>Belli etmeden hemen ailesinin yanına gitti ve (kızartılmış) besili bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu ve "Buyurmaz mısınız?" dedi. (Zariyat Suresi 26-27. Ayet)</i>	Metin içinde tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. <i>O İbrahim ki, misafirsiz sofraya oturmadı, misafir olmadan, bir lokma yemek boğazından geçmedi. Suyun ekmeğin, etin en güzelini onlara sundu. Yatağın en yumuşağını onlara serdi. Allah'ın rızasını kazandı ve "Halilullah" lakabını aldı. (s.4)</i>
1990 119. Sayı	<i>Ayı doğarken görünce, "Rabbim budur" dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum" dedi. (En'am Suresi 77. Ayet)</i>	Metnin içinde ayetlerin bulunduğu ve bazı yerlerinin vurgulandığı görülmüştür. <i>Bir gece, ay' ı doğarken gördü ve: "Benim Rabbim budur" dedi. Ay batınca "olmaz" dedi. "Eğer Rabbim bana doğru yolu göstermezse sapıklardan olurum" diye düşündü. (s.3)</i>
1990 20. Sayı	<i>İbrahim bir gün: "Evlâdım! Son birkaç gecedir rüyamda seni kurban etmem gerektiğini görüyorum. Ne dersin, bir düşün bakayım?" dedi. Çocuk hiç tereddüt etmeden: "Babacığım! Sana emredilen neyse onu yap; inşallah beni sabredenlerden bulacaksın" diye cevap verdi. (Saffat suresi 102. Ayet)</i>	Metin içinde tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. <i>Ey oğlum! Rüyamda gördüm ki, seni kurban ediyorum. Sen ne dersin? - Babacığım, Allah Teâlâ beni kurban etmeni emretti mi? - Evet... Küçük İsmail, bu "evet" sözüne o kadar sevindi ki, babası: -Evlâdım, ben seni öldüreceğimi haber veriyorum, sen ise seviniyorsun, dedi. (s.2)</i>
1993 154.Sayı	<i>Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. (İbrahim Suresi 37. Ayet)</i>	Metin içinde tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. <i>İbrahim (aleyhisselam) oğlu ve karısını ıssız, susuz, ot bitmeyen bir yerde bırakıp Filistin'e döndü. (s.21)</i>
2000 236. Sayı	<i>Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. (İbrahim Suresi 37. Ayet)</i>	Metin içinde tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. <i>Hz. İbrahim (a.s.) Allah'ın emri üzerine onları getirip, sonradan Mekke şehrinin kurulacağı beldeye bırakmıştı. Orası kendi neslinden gelen insanlarla şenlenecek, nurlu bir yer olacaktı. Ancak o sırada orada ve civarda ana ve</i>

		yavrusundan başka kimsecikler yoktu... (s.6)
2013 391. Sayı	<i>Güneşi doğarken görünce, "Rabbim budur; zira bu daha büyük" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! ben, sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." (En'am Suresi 78. Ayet)</i>	Metnin içinde ayetlerin bulunduğu ve bazı yerlerinin vurgulandığı görülmüştür. Güneşin batışıyla o, batmayan, parlaklığını kaybetmeyen, hiçbir şeye benzemeyen bir "Rabb" olduğunu anlıyor ve bunu insanlara söylüyor. Onlara diyor ki: "Ben doğruya yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim."(s.21)
2006 EK Sayı	<i>"Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın, ey İbrahim?" diye sordular. İbrahim, "Hayır" dedi, "Bu işi şu büyükleri yapmıştır. Konuşabilir. Sonra kendi kendilerine dönüp, "Asıl haktan ayrılanlar sizlersiniz!" dediler. Konuşabiliyorlarsa onlara sorun!" Sonra yine başlarını öne eğerek "Bunların konuşamayacağını pekâlâ biliyorsun" dediler. (Enbiya Suresi 62-65. Ayetler)</i>	Metin içinde ayetler tırnak işareti içinde belirtilmiştir. "Putlarımızı sen mi kırdın? "diye sordular. Hz. İbrahim gayet sakin bir şekilde: "Şu boynunda balta asılı olan put yapmış olmasın? Ona soralım, o hep buradaydı, kimin yaptığını görmüş olabilir." dedi. Orada bulunanlar şaşkınlıkla Hz. İbrahim'e baktılar, sen bizimle alay mı ediyorsun? Sen de bilirsin ki putlar cansızdır. Ne görürler ne işitirler ne de konuşurlar. (s.26)
2016 429. Sayı	<i>İbrahim, "öyleyse Allah'ı bırakıp da size ne fayda ne de zarar veremeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Size de Allah'ı bırakıp taptığınız bu şeylere de yuh olsun! Siz aklınızı kullanmaz mısınız?" dedi. (Enbiya Suresi 66-67. Ayetler)</i>	Metin içinde ayetler tırnak işareti içinde belirtilmiştir. "Ben, size gönderilmiş İbrahim Peygamberim! Kendilerini bile koruyamayan putlar, ilah olamaz. Bizi yaratan Allah'ı bırakıp, bu taş parçalarına mı inanıyorsunuz. Allah birdir, O'na inanın!" diye hakkı anlattı onlara. (s.10)
2016 430. Sayı	<i>İbrahim bir gün: "Evlâdım! Son birkaç gecedir rüyamda seni kurban etmem gerektiğini görüyorum. Ne dersin, bir düşün bakayım?" dedi. Çocuk hiç tereddüt etmeden: "Babacığım! Sana emredilen neyse onu yap; inşallah beni sabredenlerden bulacaksın" diye cevap verdi. (Saffat suresi 102. Ayet)</i>	Metinde ayet doğrudan tırnak içinde verilmemiştir. Rüyasında oğlu İsmail'i, ilahi bir emirle, Allah yolunda kurban ediyordu. Gördüğü rüyayı, Hz. İsmail'e de anlattı ve kendisini büyük bir olgunlukla dinleyen Hz. İsmail "Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın!" dedi. (s.10)

2019 466. Sayı	<i>Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. “Rabbim budur” dedi. Yıldız batınca da “Batanları sevmem” dedi. (En’am Suresi 76. Ayet)</i>	Metinde ayet doğrudan tırnak içinde verilmemiştir. <i>İşte buldum, bu olmalı aradığım, dedi. Fakat bir süre sonra yıldızın sönüp kaybolduğunu gördü. İbrahim, yıldızın ilah olamayacağını anladı ve dedi ki: -Ben öyle batanları sevmem. (s.12)</i>
2019 467. Sayı	<i>İbrahim bir gün: “Evlâdım! Son birkaç gecedir rüyamda seni kurban etmem gerektiğini görüyorum. Ne dersin, bir düşün bakayım?” dedi. Çocuk hiç tereddüt etmeden: “Babacığım! Sana emredilen neyse onu yap; inşallah beni sabredenlerden bulacaksın” diye cevap verdi. (Saffat suresi 102. Ayet)</i>	Metinde ayet doğrudan tırnak içinde verilmemiştir. <i>Bir gün Hz. İbrahim rüyasında oğlu İsmail'i kurban ettiğini gördü. Peygamberlerin Allah'tan vahiy almalarının bir yolu da rüya idi. Allah (c.c.), Hz. İbrahim ve oğlu İsmail' i imtihan etmek istemişti. Hz. İbrahim rüyasını oğluna anlattı. İsmail (a.s.), babasına endişe etmemesini söyleyerek: - Babacığım sana verilen emri yap! İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın, dedi. (s.12)</i>

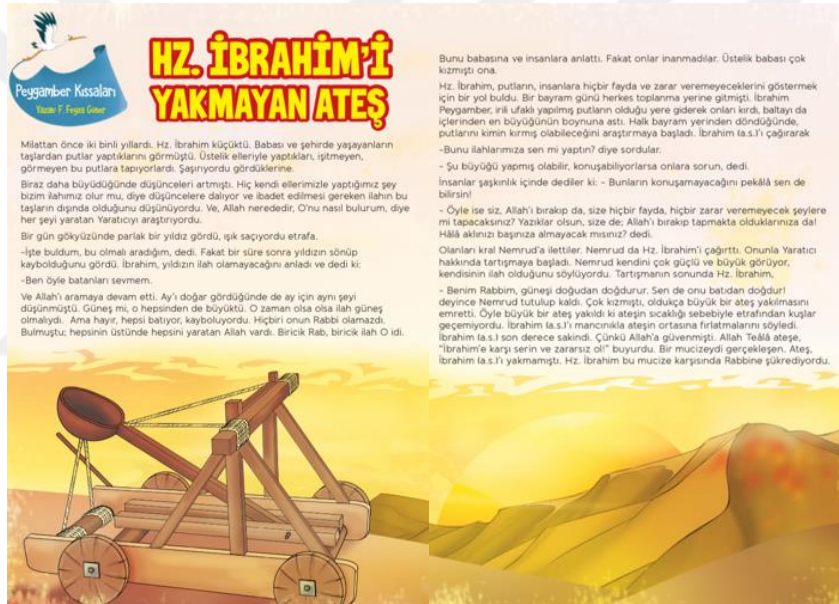
Tabloda da görüldüğü gibi kıssa metinlerinde Kur'an'a, ana kaynağa bağlı kalınmıştır. Bu durum bilgilerin doğruluğunu temin etse de ayetlerde yer alan ve yaş grubu için anlaşılacak kavram kullanımı ayet kullanımı nedeniyle engellenememiş görünmektedir. Öte yandan 20. Sayıda ayette geçmemesine rağmen Hz. İsmail'in kurban olacağına babası tarafından öldürüleceğini sevincini yansıtan ifadeler ayeti yansıtmadığı gibi derginin hedef kitlesi içindeki okuyucular için uygun bir anlatım olarak değerlendirilmemektedir.

Genel anlatım diğer peygamber kıssalarında olduğu gibi ilk yıllarda yoğun ve yorucu olarak görülmüştür. İlerleyen yıllarda detaylardan arınmış yalın bir anlatım tercih edilmiştir. 23. Sayı bu anlamda örnek verilebilir.

Şekil 1 Diyanet Çocuk Dergisi 23. Sayı, s.20.

Aynı kıssasının 2019 yılında yayınlanan 466. Sayıda ele alınış şekli ise oldukça yalındır.

Şekil 2 Diyanet Çocuk Dergisi 466. Sayı, s. 12.

Görsel Kullanım

Öğretim süreçlerinde, bilginin hem sözel hem de görsel olarak kodlanması halinde hatırlamanın çok daha kolay olduğu bilinmektedir.¹⁵⁴ Belleğe yönelik bu etkisi yanında görsel öğeler aynı zamanda metni vurgulayan ve bazen metne yeni anlamlar katan bir özelliğe sahiplerdir. Metnin mesajını vurgulayarak çocukların dikkatlerini yoğunlaştıran görsellere Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssalarında da yer verilmiştir. Yapılan incelemede toplam 20 olan kıssalardan sadece dört tanesinde görsel öğelerden faydalanılmamıştır. Görsellerden metinle uyum ve metni tamamlamak gibi misyonlar beklendiği

¹⁵⁴ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Ankara, 12. Baskı, 2005, s. 279.

bilinmektedir. Ancak 23. Sayıda yer verilen görselin bu şekilde bir etki uyandıracığı düşünülmemektedir.

Şekil 3 Diyanet Çocuk Dergisi 23. Sayı, s. 20-21.

Görüldüğü gibi aktarılan görsellerin yer verilen metni tamamlayarak dikkat çekmesi söz konusu değildir. Bu anlamda görsel kullanımında amacın gerçekleştirilemediğini söylemek gerekir.¹⁵⁵

Çocuklara yönelik yayınlarda kullanılan görsellerde seviye önemlidir. Seviye ifadesiyle kastedilen çocukların anlamaları mümkün olan ayrıntılardan oluşan görseller olduğu gibi aynı zamanda kullanılan görselin seviyelerinin altında kalarak onları metinden uzaklaştırmasının da söz konusu olmamasıdır. Hz. İbrahim kıssasının aktarıldığı 2006 yılında yayınlanan Ek sayı ve 236. sayıda hem metne hem de seviyeye uygun olmadığı düşünülen bir görsel bulunmaktadır. Görseller şu şekildedir:

Şekil 4 Diyanet Çocuk 2006 Ek Sayı, s.27.

¹⁵⁵ Saliha Bulut, 2008, s.37.

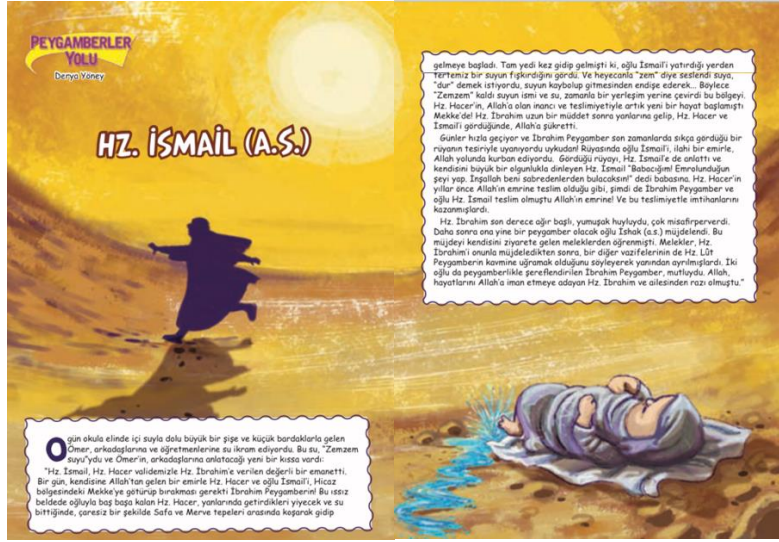
Şekil 5 Diyanet Çocuk Dergisi 236. Sayı, s.6.

Aktarılan ilk görselin tamamen alakasız olduğu görülmekteyken, ikinci görselin de mantık hatası taşıdığı söylenebilir. Hz. İsmail ve annesinin Mekke'ye adım attıklarında, zemzem mucizesi gerçekleştiğinde Hz. İsmail'in henüz bebek olduğu bilgisi yaygındır. Hz. İsmail'in kıssasının aktarıldığı tüm görsellerde bebek şeklinde tasvir edilen Hz. İsmail'in burada çocuk yaşıta resmedilmesi ilginçtir. Bir peygamberin bu kadar açık resmedilmesi de sadece bu sayıda görülen bir durumdur.

Tahmin edileceği üzere son yıllara doğru Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssalarında da kullanılan görsellerin ve yapılan sayfa tasarımlarının görsel kullanım kriterlerine uygun olduğu görülmektedir. Bu anlamda bu iki kıssaya dair iyi örnek olan nitelenebilecek kullanımlar şu şekilde örneklendirilebilir:

Şekil 6 Diyanet Çocuk Dergisi 466. Sayı, s.12.

Şekil 7 Diyanet Çocuk Dergisi 430. Sayı, s.10.

Kullanılan bu görsellerin metinle bütünleşerek anlamı tamamladığı ve dikkat çekici olduğu düşünülmektedir.

1.1.2 Hz. Musa

Hz. Musa Peygamberin 1979-2022 yıllarında Diyanet Çocuk Dergisinde yayınlanan sayılarında on bir defa konu edildiği görülmüştür. Kısasanın dergiye sıkça konu olmasında hem somutlaştırarak anlatımının mümkün olması hem de Kur'an'daki aktarılma yoğunluğu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Konu edildiği sayıların biri hariç (370. sayı) tamamında kısasa oldukça detaylı aktarılmıştır. Hz. Musa'nın hayatının çeşitli dönemleri farklı vurgularla farklı sayılarda işlenmiştir. Hz. Musa Peygamber'in işlendiği sayılar incelenmiş ve tabloda aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 5 Yıllara Göre Hz. Musa Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1980	6. sayı	Hz. Musa (a. s)	Hz. Musa'nın doğumundan başlayarak hayatı. Firavun sarayında büyümesi. Mısırlının ölümüne sebep olduktan sonra Medyen'e kaçması. On yıl sonra tekrar geri dönmek için yola çıkması. Kendisine Peygamberlik vazifesinin verilmesi.	Var	Siyah beyaz tezhip çizimleri.	Nazil Cariye Kavim Asa İlah Tahrif İsnad Cenab-ı Hak	-

			Firavun'u imana davet etmesi. Çeşitli mucizeler göstermesi. İsrailoğulları'nı yine bir mucizeyle Mısır'dan çıkarması. Firavun'un Kızıldeniz ortasında boğulması.				
1981	11. sayı	Kur'an'dan Bir Kıssa Hz. Musa ve Hızır	Hızır'ın Allah'ın kendisine ilim verdiği Hızır diye bilinen kişiyle yoldaşlık etmesi. Hızır'ın yolda gemiyi delmesi, küçük bir çocuğu öldürmesi, pek de iyilik görmediği bir şehirde yıkık duvarı onarması. Hızır'ın yaptığı işleri Hz. Musa'nın anlamaması.	Var	Metnin içinde deniz ve bir gemi çizimi bulunuyor.	Rahmet Zikir Ehl-i İlim Mazhar Azık Mukabil Refakat	Kehf, 66-67
1982	28. sayı	Asa	Firavun'un İsrailoğulları'ndan doğan erkek çocukları öldürtmesi. Hz. Musa'nın annesinin oğlunu bir sandıkla Nil Nehrine bırakması. Hz. Musa'nın Firavun'un sarayında büyümesi. Genç çağlarında kazara birinin ölümüne sebep olduğu için Mısır'dan kaçması. Medyen'e Şuayb Peygamberin yanına gelmesi. 10 yıl burada kaldıktan sonra evlenip geri dönmesi. Mısır'a dönerken Tur Dağında Allah'ın O'na Peygamberlik vazifesi vermesi.	-	-	Vahyetmek	-
1982	29. sayı	Asa	Hızır'ın Allah'ın kendisine ilim verdiği Hızır diye bilinen kişiyle yoldaşlık etmesi. Hızır'ın yolda gemiyi delmesi, küçük bir çocuğu öldürmesi, pek de iyilik görmediği bir şehirde yıkık duvarı onarması. Hızır'ın yaptığı işleri Hz. Musa'nın anlamaması.	-	-	Allah Gazap Etti Kavim Hazreti	-

			uyarmasının istenmesi. Firavun'un Hz. Musa ve Harun'a inanmayıp mucizeleri sihir sanması. Firavunun inkarcılığı sebebiyle Mısır'ın başına gelen felaketler. En son İsrailoğulları kaçarken takip eden Firavun ve askerlerinin İsrailoğullarına yol açan Kızıldeniz'de boğulması.				
1983	30. sayı	Nankörler	Hz. Musa ve Hz. Harun'un İsrailoğulları ile beraber Mısır'dan çıkması. Sina çölünde yolculuk yapmaları. Hz. Musa'nın Rabbi ile konuşmak için kavminden ayrıldığı kırk günlük süreçte İsrailoğullarının altından yapılmış bir buzağıya tapmaları. Hz. Musa'nın döndüğünde onları bundan menetmesi. İsrailoğulları'nın Allah'ın emirlerini yerine getirmek konusunda gevşek ve isteksiz olmaları. Hz. Musa ve Harun'un Allah'ın izniyle onları terk etmesi. İsrailoğulları'nın çölde türlü sıkıntılarla kırk yıl sürünmesi.	-	-	Kabile Turu Sina Hazreti Levha Nakşetmek İhsan Kavim	-
2005	294. sayı	Nil'deki Sandık	Firavun'un ilahlık iddiası. Kahinlerin doğacak erkek çocuk konusunda Firavun'u uyarması. Doğan bütün erkek çocukların öldürülmesi emri. Hz. Musa'nın bu sırada doğması. Allah'ın annesine bir sandıkla yavrusunu nehre bırakmasını ilham etmesi.	Var	İlk sayfada kapıda çaresiz ve üzgün bir şekilde çocuğuyla bekleyen bir kadın görseli. İkinci sayfada nehre bırakılmış içinde bebek	İlahi	Ta'ha, 39

			Sandığın Firavun sarayında durması. Firavun'un karısı Asiye'nin bebeği çok sevmesi. Evlatlık alma konusunda eşine ısrar etmesi. Bütün doğan erkek bebekler öldürülürken Hz. Musa'nın böylece korunması.		olan bir sandık görseli.		
2006	Ek Sayı		Mısırdaki bulunan zalim Firavun'un rüyasında saltanatını yok edecek bir erkek çocuk görmesi. Bunun üzerine doğan bütün erkek çocuklarını öldürme kararı alması. Hz. Musa'nın annesine Allah'ın oğlunu emzirip bir sepetle nehre bırakmasını ilham etmesi. Hz. Musa'nın Firavun sarayında annesinin sütüyle büyümesi. Büyüdüğünde bir süre Mısır'dan ayrılarak Hz. Şuayb'ın yanına gitmesi. Orada çok sevilmesi. Ardından Hz. Şuayb'ın kızıyla evlenip Mısır'a dönmesi. Dönüş yolunda Tur dağında kendisine Peygamberlik vazifesi verilmesi. Kardeşi Harun'la beraber Firavun'u uyarması. Türlü mucizeler görmelerine rağmen iman etmemeleri. En son Mısır'dan kaçarken Kızıldeniz'in onlara yol açıp ikiye ayrılması. Firavun ve askerlerinin Kızıldeniz'de boğulması.	Var	Nehirde bulunan bir büyük gemi ve bir sepet görseli kullanılmış. Nehrin kenarında bir kadın ve ne için oraya konuştuğu tam olarak anlaşılamayan erkek çocuk görseli kullanılmış.	-	Ta'ha, 39

2011	370. Sayı	H. Musa (a.s.)	H. Musa'nın Kur'an'da bahsedilme sıklığı, H. Şuayb'ın damadı olması, Kızıl Deniz'i ikiye yarma mucizesi ve Tevrat'ın kendisine indirilmesi konularında ana hatlarıyla anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Asa Hikmet	Kasas, 14
2016	433. sayı	H. Musa (a.s)	Ahmet, Ömer ve Serdar'ın Peygamberler tarihi yolculuğu serisi üzerinden H. Musa kıssası anlatılıyor. Firavun' un İsrailoğulları'ndan doğacak bir gencin saltanatına son vereceği rüyaları görmesi. Doğan bütün erkek çocukları öldürtmesi. H. Musa'nın annesinin Allah'ın ilhamıyla çocuğunu bir sandıkta Nil Nehrine bırakması. H. Musa'nın Firavun sarayında büyümesi. Yanlışlıkla birinin ölümüne sebep olup Mısır'dan Medyen'e sığınması. Şuayb Peygamber yanında on yıl kalması. Mısır'a geri döndüğü esnada Tur Dağı'nda Peygamberlik verilmesi. Firavun'u uyarması. Mısırlıların başına çeşitli musibetler gelmesi. Türlü mucizeler görmelerine rağmen iman etmemeleri. En son Mısır'dan kaçarken Kızıldeniz'in onlara yol açıp ikiye ayrılması. Firavun ve askerlerinin Kızıldeniz'de boğulması.	Var	Bir mucize olarak ikiye ayrılan Kızıldeniz'i temsilen metnin bulunduğu sayfaların zemininde deniz görseli kullanılmış. 3.sayfada ise büyük bir şekilde sadece deniz görseli bulunuyor.	Kâhin Tövbe Asa Hak Peygamber Kavim	-
2018	450. Sayı	Beni İsrail'in	İsrailoğulları'nın H. Yusuf'la birlikte Mısır'da	Var	Yükselen deniz	Beni İsrail Kavim	-

		Kur'an'da Anlatılan Kısa Tarihi	başlayan serüvenleri. Zamanla zulüm görmeye başlamaları ve Hz. Musa'nın Hz. Harun ile birlikte İsrailoğulları'nın Firavun'un zulmünden kurtarma süreci. İsrailoğulları'nın gördükleri tüm nimet ve mucizelere karşın nankör tutumları.		dalgasının gölgesinde bir grup insan	Asa Kabile Hak Yolu Allah Teala	
2019	470. sayı	Hazreti Musa "Nildeki Sandık"	Çok uzun yıllar önce Mısır'a gelen Hz. Yakup'un on iki oğlunun soyundan gelen İsrailoğulları. Mısır'da yönetici olan Firavun'un İsrailoğulları'na zulmetmesi. Gördüğü rüya sebebiyle İsrailoğulları'ndan doğan erkek çocukların öldürülmesi. Hz. Musa'nın annesinin oğlunu korunaklı bir sandıkla Nil Nehrine bırakması. Hz. Musa'nın Firavun'un sarayında büyümesi. Mısır'dan kaçmak zorunda kalması. Medyen'de Şuayb Peygamber yanında on yıl kalması. On yıl sonunda eşiyle birlikte Mısır'a doğru yola çıkması. Tur Dağında kendisine Peygamberlik verilmesi. Firavun'a kardeşi Hz. Harun'la birlikte uyarması. Firavun'un inkarcılığı. Tüm mucizeler ve belalara rağmen Firavun'un inkâr etmesi. İsrailoğulları'nın bir mucize eseri Kızıldeniz'in yarılmasıyla Mısır'dan	Var	4 sayfalık anlatımın ilk iki sayfası Nil'deki sandık temasına uygun nehir ve sandık görselinden oluşuyor. Üçüncü ve dördüncü sayfasında ise denizin kıyısında bulunan bir kavim ortadan yarılmış denizi geçmek üzereler.	Kavim İlham Asa	-

			Firavun zulmünden kaçması. Firavun'un Kızıldeniz'de boğulması.				
--	--	--	--	--	--	--	--

Kavram Analizi

Kavramlardan oluşan metinlerde, anlatılmak istenen ile anlaşılanın aynı olması yazar ile okuyucunun kavramlara aynı anlamı vermesi ile mümkündür. Ancak Kur'an'ın içeriğinde yer alan emir ve yasaklardan akleden erişkin bireylerin sorumlu olduğunu düşünecek olursak kullanılan kavramların derin hakikatlerine henüz soyut düşünce dönemine bile geçememiş bireylerin anlamasının mümkün olmadığı görülecektir. Dergide yer alan Kur'an kıssalarındaki kimi kavramlar bu anlamda soyut düşüneyen çocukların tam anlamıyla anlamalarına imkân olmayan derin anlamlar taşımaktadır. Bu anlamda metnin vermek istediği mesajın alıcıya ulaşması yolunda önemli bir engel olarak görülebilecek kapalı olarak ifade edilen kavramlar bu kısımda ele alınmıştır. Kavramlar soyut ve soyut yönü bulunanlar ile basit bir açıklamayla anlaşılabilir olanlar şeklinde kategorize edilmiştir. Ayrıca 29. sayıda yer alan Allah gazap etti ifadesi de kavramların devamında ele alınmıştır.

Dergilerin veya çocuk edebiyatına ait diğer ürünlerin kavram öğrenimi sürecinde önemli bir destek olduğu da ortadadır. Çocukların ailesinde, sosyal hayatında ve örgün eğitimde karşılaşmadıkları kavram ve ifadelerle bu gibi kaynaklarda karşılaşmaları olasıdır. Bu karşılaşmanın kavram öğrenimi ile sonuçlanması kuşkusuz büyük bir kazanımdır. Ancak bunun için kavramların, somut veya soyut, içerdikleri anlamı doğru kaynaktan öğrenmeleri gerekmektedir. Kıssada geçen; ilah, ilahi, rahmet, zikir, hikmet, tövbe, hak peygamber, hak yolu, Allah Tealâ, ihsan, levha, ilahi levha, nazil, Cenab-ı Hak, itaat, mukaddes gibi kavramların hiçbiri için derginin herhangi bir noktasında bir açıklamanın bulunmaması bu anlamda kavram edindirme imkanının ortadan kalkması olarak değerlendirilebilir. Kavramların kullanım biçimleri şu şekildedir:

“Hemen gerisin geriye döndüler. Derken bir şahsa rastladılar: İlim erbabı... Rahmete mazhar olmuş bir kul. Hızır.”¹⁵⁶

¹⁵⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 1981, S. 11, s. 24.

“Çok pişmandı; Allah'a tövbe ve dua edip yalvararak Medyen şehrine doğru yol aldı. Etrafında çobanların sürülerini otlattığı bir su kuyusunun yanında, yardıma ihtiyacı olan iki genç kız dikkatini çekti ve onlara yardım etti.”¹⁵⁷

“Fakat Firavun kabul etmez, ilahlık iddiasında bulunan Firavun Hz. Musa’ya Sihirbazlık isnat eder.”¹⁵⁸

Öte yandan kavramlar sadece zihinsel bir alışkanlık olarak değerlendirilemez. Vygotsky kavramların alıştırma yaptırılarak öğretilmeyeceğini çünkü kavram ediniminin bir düşünce eylemi olduğunu dolayısıyla bireyin bilişsel seviyesinin yeterli düzeye ulaşması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁵⁹ Bu nedenle derin anlama sahip bazı kavramların edinilmesi belli bir zihinsel olgunluğu gerektirdiği için sadece açıklamak kavram ediniminde yeterli olamayabilir. Bu bilgiden yola çıkıldığında derginin hedef kitlesi içinde yer alan 7-11 yaş grubunun büyük çoğunluğunun bahsedilen derin anlamı olan kavramları edinmeleri açıklansalar bile güç olabilecektir. Bu nedenle kavram seçiminde hedef kitlenin dikkate alınması metinlerin anlaşılması için zaruri görünmektedir.

Günlük hayatta sıkça karşılaşılan bazı kavramların anlamlarının herkes tarafından biliniyor olduğu yanılgısıyla her seviyeye aktarıldığı görülmektedir. Ancak bilişsel seviye, tecrübe yetersizliği, dini eğitim almamış olma gibi nedenlerle bu kavramların, uzun yaşam tecrübesinden yoksun olan çocuklar tarafından bilinmediği düşünülmektedir. Hal böyle olunca, Rahmet, İlah, zikir, tövbe, Allah Tealâ, hikmet gibi günlük hayatta sıkça duyduğumuz kavramların, zihinsel olarak soyut düşünce yeterliliğine ulaşmamış çocuklara da seslenen bu dergide açıklama yapılarak kullanılması gerektiği söylenebilir. Kavram öğrenme sürecine destek olarak çocukların din dili edinmelerini ve dolayısıyla dini gelişimlerini olumlu etkilemesi beklenen bu dergide bu gibi kavramların titizlikle kullanılması ve anlamlarına yer verilmesi önerilmektedir.

“Firavun'un oğluna da bir kötülük yapmasından korkuyordu. Allah (c.c.) ona endişelenmemesini, bir tehlike olursa çocuğunu Nil nehrine bırakmasını ilham etti.”¹⁶⁰

¹⁵⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 433, s.10.

¹⁵⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 6, s. 5.

¹⁵⁹ Süleyman Akyürek, 2004, s.39.

¹⁶⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 470, s.12.

“Hz. Musa: İsrail Oğullarının büyük Peygamberlerinden biridir. Kendisine Tevrat nazil olmuştur.”¹⁶¹

“Şuayb Peygamberin damadıdır. Kızıldeniz’i, asasıyla ikiye bölmüştür. "Mûsa, yiğitlik çağına erip olgunlaşınca biz ona hikmet ve ilim verdik..."¹⁶²

“Hz. Musa: İsrail Oğullarının büyük peygamberlerinden biridir. Kendisine Tevrat nazil olmuştur.”¹⁶³

Örnekleri de verilen, bu kavramların soyut yönleri bulunmasına rağmen yapılacak basit bir açıklamayla kolaylıkla anlaşılacakları düşünülmektedir. Böyle olunca da okuyucuda, kavram öğrenimi dolayısıyla dini gelişimin desteklenmiş olacaktır.

Öte yandan Hz. Musa kıssasında kilit diyebileceğimiz bir noktada bulunan; cariyeye, kavim, asa, tahrif, isnad, vahy etmek, kabile, Beni İsrail, Tur-u Sina, hazreti, kudret helvası, tufan, ehl-i ilim, mazhar, refakat, azık, mukabil gibi kavramların özellikle kıssayı ilk kez duyacak pek çok çocuk tarafından bilenemeyebileceği düşünülmektedir. Günümüzde günlük kullanımda duyulmayan ve kıssanın anlaşılması için bilinmelerinin gerekli olduğu da düşünüldüğünde ilgili kavramların açıklanmasının gerekliliği daha açık görülmektedir. Kavramların kullanım biçimi şu şekildedir:

“Hz. Yusuf (A.S.) zamanında Mısır’a yerleşen Beni İsrail, Mısırlıların zulmüne uğramıştı. İşte böyle bir zamanda dünyaya gelen Hz. Musa annesi tarafından bir sepete konarak Nil nehrine bırakılır. Firavunun sarayının önünden geçerken cariyeler onu yakalar. İçindeki çocuğu Firavunun karısı Hz. Asiye evlad edinir.”¹⁶⁴

“Bir gün yüce Allah Hazreti Musa'ya, yanına levhalar alarak Tûr'a çıkmasını emretti. Dağa yalnız başına çıkacak, getirdiği levhalar üzerine İsrailoğulları için gerekli olan emir ve yasaklar nakşedilecekti. Bu iş tam kırk gün sürecekti. Hazreti Musa milletinden kırk gün uzak kalacaktı.”¹⁶⁵

¹⁶¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 6, s. 5.

¹⁶²Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.3.

¹⁶³Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 6, s.5.

¹⁶⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 6, s.5.

¹⁶⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 30, s.28.

“Kızıldeniz’i, asasıyla ikiye bölmüştür. "Mûsa, yiğitlik çağına erip olgunlaşınca biz ona hikmet ve ilim verdik..."¹⁶⁶

“Hz. Musa büyüdüktan sonra kavminin İsrail Oğulları olduğunu öğrenmiş, bir gün Beni İsrail’den birine bir Mısırlının eziyet ettiğini görünce bir vuruşta Mısırlıyı öldürür.”¹⁶⁷

“Artık Musa ve Harun'un kavmi için kölelik bitmiş, esaret hayatı son bulmuştu. Hür ve serbesttiler. İşkenceler dinmiş, azaplar kalkmıştı... Sevindiler, sevindiler...”¹⁶⁸

Dergide bu gibi kıssalardan önce ilgili kavramlar aktarılabileceği gibi derginin arkasında yer alacak bir sözlük bölümü ile çocukların kıssada verilmek istenen mesajı daha net almaları sağlanabilir. Öte yandan kavramların öğrenimi sürecinde çocukların yanlış olabilecek kaynaklara başvurmaları engellenmiş ve kastedilen mana yine dergi eliyle öğretilmiş olur. Özellikle kavim, kabile, hazreti, tahrif gibi pek çok kıssada karşılaşılma olasılığı yüksek kavramların anlamlarının, öğrencilere hiçbir metinde aktarılmadığı görülmüştür. Cariye gibi kritik kavramların ise dergi eliyle açıklanması daha da önemli görülmektedir. Çünkü bu gibi başka çağrışımları olan bir kavramın, sınırsız ve filtresiz bir bilgi denizi olan internette aranmasının; çocuğun istenmeyen, yalan ve çarpıtılmış bilgilerle zamansız karşılaşması ihtimalini doğuracağı açıktır. Mazhar, isnad, azık, mukabil gibi kavramların ise görece eskidiği ve pek çok çocuğa yabancı olacağı düşünülmektedir. Hele ki bu kavramlar yerine yine aynı anlamı verecek kavram ve anlatımların tercih edilmesi imkânı varken yine de bu kavramların kullanılması çocukların enerjilerinin yersiz bir yerde harcanması olarak değerlendirilmektedir.

Daha önce de ifade edildiği gibi derginin hitap ettiği kitlenin yaş aralığı oldukça geniştir. Hem henüz somut düşünce yeterliliğine ulaşmış hem de soyut düşüncenin sınırlarında dolaşan çocuklara hitap eden dergide kullanılacak anlatım dilini ve ifadeleri seçmenin güç olduğu düşünülmektedir. Ancak derginin 7-14 yaş arası okuyucuları etkilediği düşünüldüğünde kavram ve ifadelerin uygunluğunun değerlendirilmesi zorunlu hale gelmektedir.

¹⁶⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.3.

¹⁶⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 6, s.5.

¹⁶⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 29, s.18.

Derginin de seslendiği 7-9 yaş arası çocuklar Goldman'a göre antropomorfik Tanrı anlayışından henüz sıyrılamamıştır. Öte yandan yine bu dönemde intikamcı Tanrı fikrinin izlerinin silinmediği bilinmektedir. Bu nedenle helak kıssalarının anlatımında titiz bir yaklaşım ortaya konması ve bu konuda var olan araştırma boşluğunun doldurulması gerektiği düşünülmektedir. Kur'an'da aktarılan helak kıssalarının bir amacı olduğu gibi helakı haber veren ayetler yetişkinler için ibretler içermektedir.¹⁶⁹ Bu amaç Kur'an'da çeşitli ayetlerde nazarımıza sunulmaktadır. Örneğin Bakara suresi 66. ayette amaç açıkça ifade edilmiştir. “Biz bunu hem çağdaşlarına hem de sonradan gelenlere ibret veren bir ceza, müttakiler için de bir öğüt kıldık.” Kur'an'da inanan yetişkinlere bir öğüt olarak aktarılan bu gibi sahnelerin ve ifadelerin çocuklara doğrudan yansıtılması onların Tanrı algısını olumsuz etkileyebilir.

“Fakat Firavun sözünde durmadı. Daha büyük bir kırgınlıkla yeni işkencelere, eziyetlere başladı. İsrailoğulları müthiş acılar çekiyordu. Allah gazap etti. Birkaç gün sonra Mısır'ın bağ, bahçe ve tarlalarına milyonlarca çekirge üşüştü...”¹⁷⁰

Örneği aktarılan ve çocukların Tanrı tasavvurlarını olumsuz etkileyebileceği düşünülen bu gibi ifadelerin öncesinde, sonrasında yer alan anlatım dilinin seçimi de önemli görülmektedir. “Allah gazap etti” ifadesinden önce Firavun'un zulmünün vurgulanması olumludur. Ancak kavram olarak gazap kavramına da aşına olmayabilecek çocukların bulunduğu düşünüldüğünde bu ifade yerine daha açık ve anlaşılır anlatımın tercih edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bununla beraber anlatım dilindeki titiz tercihler, çocuklarda bulunabilecek antropomorfist düşüncenin gerilemesine de olanak sağlayabilir.

İçerik ve Yapı Analizi

Yaşam merkezli din eğitimi savunan Goldman, kutsal kitap merkezli bir din eğitiminden yana değildir. O'nun bu konudaki temel endişesinin kaynağı, kutsal kitaplarda çocuklar için anlaşılmayan noktaların kafa karışıklığına yol açması ihtimalidir. Bu nedenle erken çocukluk ve somut düşünce dönemindeki din eğitiminin onları soyut düşünceye hazırlayacak bir içerikle sunulması gerektiğini belirtmektedir.¹⁷¹ Özetle O, yaşam merkezli bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır. Goldman'ın bu

¹⁶⁹ Sadık Kılıç, *Kur'an'da Günah Kavramı*, 1. Baskı, Konya, Hibaş Yay., 1984, s. 353.

¹⁷⁰ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 29, s 17.

¹⁷¹ Aslıhan Atik, 2016, s.38.

yaklaşımından yola çıkarak dergide yer alan kıssa metinlerinde sunulan ayetler ele alınmıştır.

Kıssalarda ayet kullanımı bilgilerin ana kaynağa uygun olarak aktarılması anlamında önemli olsa da dini içeriğin çocukların seviyesi dikkate alınarak sunulmasına ayrıca dikkat edilmelidir. Çocukların bütünde derin anlamıyla anlamlandıramayacağı ayetlerin kullanımı onlarda Goldman'ın ifadesiyle, kafa karışıklığına yol açabilir. Hz. Musa kıssasında her çocuk için doğrudan derinlemesine anlamının mümkün olmadığı düşünülen ayetlere aşağıda örnekler verilmiştir.

"Mûsa, yiğitlik çağına erip olgunlaşınca biz ona hikmet ve ilim verdik..." ¹⁷²

"Hikmet" ve "ilim" kavramlarının ifade ettikleri anlamın her çocuk tarafından anlaşılmayacağı düşünülmektedir. Bu sebeple de ayetin kastettiği mana çocuklar için açık ve anlaşılır değildir. Dil yetersizliği, tecrübe eksikliği ve zihinsel olgunluğa ulaşmama gibi çeşitli sebeplerle bu ayet derginin hedef kitlesinde yer alan pek çok çocuk tarafından anlaşılmayacaktır. Öte yandan çocuğun günlük hayatında karşılaştığı herhangi bir probleme cevap içermeyen veya Hz. Musa'yı kendisine örnek ve rol model almak için bir vurgu olmayan bu ayetin çocuklara aktarılmasındaki amaç salt entelektüel bilgi aktarımı gibi görünmektedir.

Bununla birlikte dergideki Hz. Musa kıssası metinleri, Kur'an'da kıssanın aktarıldığı ayetlerle kıyaslanmış ve içerikteki bilgilerin doğruluğu bu anlamda değerlendirilmiştir. Tabloda da görüleceği üzere genel anlamda kıssa içeriğinin ayetlerden yola çıkılarak aktarıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 6 Hz. Musa Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1980 6. Sayı	<i>Öyle ki, kendilerine katımızdan hakikat geldiğinde, "Bu apaçık bir büyü!" dediler. (Yunus Suresi 76. Ayet)</i>	Doğrudan ayet kullanımı bulunmamaktadır. <i>ilahlık iddiasında bulunan Firavun Hz. Musa'ya Sihirbazlık isnad eder. Hz. Musa'yı kendi sihirbazlarıyla müsabakaya tabi tutar. (s.5)</i>

¹⁷²Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.3.

1981 11. Sayı	Mûsâ ona, "Senin öğrendiğin doğruya ulaştıran bilgiden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?" dedi. O kul, "Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin, (iç yüzünü) kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredersin?" dedi. (Kehf Suresi 66-67. Ayet)	Ayetler diyalog içinde tırnak içinde aktarılmıştır. Musa Hızır'a yaklaştı: Senin bildiklerinden bana da öğretmen için peşinden geleyim mi?" dedi. Hızır: Doğrusu sen benim beraberimde olduğun müddetçe yaptıklarına sabretmeye güç yetiremezsin. Hem, kavrayıp anlayamayacağın bir bilgiye nasıl dayanırsın?" (s.24)
1982 28. Sayı	Hani kız kardeşin onlara gidip de 'Ona bakabilecek birini size göstereyim mi?' diyordu. Nihayet gözü gönlü şen olsun ve kederlenmesin diye seni annene kavuşturduk. (Taha Suresi 40. Ayet)	Ayetler diyaloga dahil edilerek aktarılmıştır. ...Daha ne duruyorsun... Koş haber ver, çocuk ölüyor... dediler. Kızcağz bir koşuda gidip annesini getirdi. İkisi de çok heyecanlanmışlardı. Anne ağlamamak için kendini güç zaptediyor, iş açığa çıkmasın diye büyük bir gayret gösteriyordu. (s.28)
1982 29. Sayı	Firavun, "Sizin rabbiniz de kimmiş ey Mûsâ?" dedi. Mûsâ, "Bizim rabbimiz her şeye özüyle ve biçimiyle varlık veren, sonra da işin yolunu yordamını gösterendir" diye cevap verdi. (Taha Suresi 49-50. Ayet)	Ayetler diyaloga dahil edilerek aktarılmıştır. Sözünü edip durduğun Allah da kim?.. diye sordu. Hazreti Musa soğukkanlılıkla cevap verdi: Allah alemlerin Rabbidir. Senin de senden önceki atalarının da Rabbidir... (s.16)
1983 30. Sayı	Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, "Rabbim! Bana görün; sana bakayım" dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim." (A'raf Suresi 143. Ayet)	Ayetler diyaloga dahil edilerek aktarılmıştır. Ya Rabbi... Bana kendini göster... Bir kez olsun bakayım sana... Cenab-ı Hak cevap verdi:- Ya Musa sen beni göremezsin... Buna takatin yetmez... Üstünde bulunduğun dağa bak bir... O'na tecelli edeceğim, nasıl parça parça olacak... (s.28)
2005 294. Sayı	Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezaretim altında büyütülüp yetiştirilesin. (Ta ha Suresi 39. Ayet)	Ayetler metinde diyalog içinde tırnak işaretiyle aktarılmıştır. "Hiç korkma! Yavrunu Allah koruyacak. Onu küçük bir sandığa koy. Göreceksin her şey iyi olacak," dedi bu ses. Musa'nın annesi rahatladı. Musa'yı sandığa koydu, Nil nehrine bıraktı. (s.24)

2006 Ek Sayı	<i>Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ta ha Suresi 39. Ayet)</i>	Metinde ayet tırnak için ifade edilmiştir. <i>Ne yapacağını bilemez bir halde Allah'a dua ederken, Allah'tan ona bir ilham geldi: "Onu emzir. Başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu suya bırak. Üzülme, korkma. Çünkü biz onu sana geri vereceğiz". (s.42)</i>
2011 370. Sayı	<i>Mûsâ yetişip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim verdik. (Kasas Suresi, 14. ayet)</i>	Metinde ayet doğrudan numarasıyla birlikte aktarılmıştır. <i>"Mûsa, yiğitlik çağına erip olgunlaşınca Biz ona hikmet ve ilim verdik..." (s.2)</i>
2016 433. Sayı	<i>Bir zamanlar Mûsâ, ailesine, "(Şu uzakta) bir ateş bulunduğunu farkettim. Size oradan bir haber ya da ısınmanız için ondan bir parça kor getireceğim" demişti. (Neml Suresi 7. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. <i>...Mısır'a doğru yola çıktı. Tur Dağı yamaçlarına gelip de mola verdiklerinde, parlayan bir ışık gördü ve yanına yaklaştı. Daha önce hiç duymadığı bir sesle irkildi o esnada. (s.10)</i>
2018 450. Sayı	<i>Bunun üzerine Mûsâ'ya, "Asân ile denize vur!" diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı, her parça koca bir dağ gibi oldu. (Şuara Suresi 63. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. <i>Allah'ın emri ile Hz. Musa (a.s.) asasını, Kızıldeniz'e vurdu ve deniz yarıldı. Ortasında kuru bir yol açıldı. (s.10)</i>
2019 470. Sayı	<i>Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye vahyettik. (Kasas Suresi 7. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. <i>...Allah (c.c.) ona endişelenmemesini, bir tehlike olursa çocuğunu Nil nehrine bırakmasını ilham etti. (s.12)</i>

Tabloda aktarılan bilgilere ek olarak 2006 yılında çıkan ek sayıda yer alan Hz. Musa kıssasında olay örgüsü içinde Kasas suresi 7. Ayet tırnak içinde aktarılmıştır. Ayetin anlaşılır olması sebebiyle ana kaynaktan bilginin seviyeye uygun aktarımı olumlu görülmektedir. Ayetin çocukların anlayacağı ve ders çıkaracağı yalınlıkta aktarılmasına bir örnek de 294. sayıda görülmektedir.

"Hiç korkma! Yavrunu Allah koruyacak. Onu küçük bir sandığa koy. Göreceksin her şey iyi olacak," dedi bu ses. Musa'nın annesi rahatladı. Musa'yı sandığa koydu, Nil

nehline bıraktı. Kızına da şöyle dedi: "Gözünü bu sandıktan ayırma. Bak bakalım bu sandık nereye gidecek?"¹⁷³

Hiz. Musa kıssasındaki Firavun'un doğacak erkek çocukları öldürmesi bölümünün geçtiği bütün sayılarda gelen ilhamla annesinin bebek Musa'yı bir sandığa, sepete koyduğu bilgisi aktarılmıştır. Bu vurgu bütün sayılarda yapıldığı için Ta'ha suresi 39. ayette verilen mesaj aktarılmış ve bu ayete sıkça yer verilmiştir. İlgili ayette, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mealinde "sandık" ifadesi geçtiği için kıssanın yer aldığı metinlerdeki görsellere sandık yerleştirilmiştir.¹⁷⁴

Hiz. Musa kıssasında Hızır ile ilgili olan bölümün tamamen soyut bir yapıda sembol ve metaforlarla örülü olduğu bilinmektedir. Bu nedenle somut düşünce sürecine yeni geçmiş ve henüz soyut düşünemeyen çocukların kolaylıkla anlamlandıramayacağı pek çok ifade yer almaktadır. Dergide 11. Sayıda Hiz. Musa ve Hızır kıssasına yer verilmiştir. Kıssa metninde geçen ayetler şu şekildedir:

"Bir gün Musa, genç bir arkadaşına: Ben, iki deniz (Akdeniz ile Kızıldeniz) in birleştiği yere varıncaya kadar durmadan gideceğim. Oraya varmak için günlerce yürümeye kararlıyım" diyerek yola çıktı. Genç arkadaşı da ona refakat etti." ¹⁷⁵

"Bu uzun yolculuktan sonra emin ol yorgun düştük, acıktık, çıkar artık şu azığımızı!" dedi. Genç adam: "Eyvah, gördün mü ya!" dedi, "Kayalığa vardığımızda balığı unutmusum. Gerçek su ki, onu bana şeytandan başkası unutturmadı. Pişmiş balığımız, canlanarak, akıl almaz kurnazlıkla denize dalmış!" Musa: "Tamam" dedi, "zaten aradığımız da buydu." ¹⁷⁶

"Hemen gerisin geriye döndüler. Derken bir şahsa rastladılar: İlim erbabı... Rahmete mazhar olmuş bir kul. Hızır. Musa Hızır'a yaklaştı. Senin bildiklerinden bana da öğretmen için peşinden geleyim mi?" dedi. Hızır: Doğrusu sen benim beraberimde

¹⁷³Diyanet Çocuk Dergisi, 2005, S. 294, s.25.

¹⁷⁴ Karaman, Hayreddin, Çağrı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kafi, Gümüş, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2020, C. III, s.633.

¹⁷⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 1981, S. 11, s.24.

¹⁷⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 1981, S. 11, s.24.

olduğun müddetçe yaptıklarına sabretmeye güç yetiremezsin. Hem, kavrayıp anlayamayacağın bir bilgiye nasıl dayanırsın?"¹⁷⁷

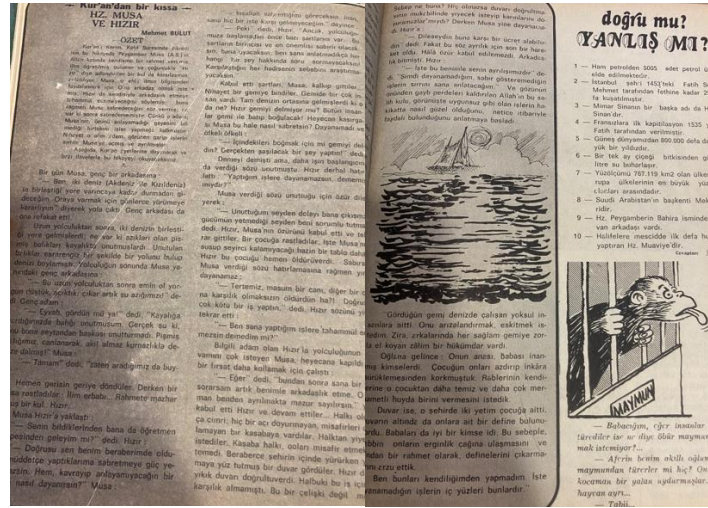
Goldman, soyut ve metaforik düşünme yeterliliğine sahip olmayan çocuklara; dil, deneyim ve zihinsel yeterlilik engellerine takılmadan anlayacakları, pratikte hayatlarında karşılığı olan bir din eğitimi planlamanın, çocukların içinde bulundukları dini gelişim sürecini destekleyeceğini söylemektedir.¹⁷⁸ 11. Sayıda aktarılan Musa ve Hızır kıssasının muhtevası ve anlatım dilinin ise bu özellikleri sağlamadığı düşünülmektedir. Her ne kadar kıssa aktarılmadan önce bu kıssanın Kur'an'da geçtiği belirtilmiş, Hz. Musa'nın bu yolculuğa talip olduğu ancak Hızır'ın sabra vurgu yaptığı belirtilmiş olsa da kıssa yapı itibarıyla derin anlamları olan ve anlaşılacak için zihinsel olgunluk gerektiren konuları içermektedir. Kıssanın dergide yer almasının arkasında eğer kıssanın da mesajlarından olan "şer görünen şeylerin arkasında gizli olan hayır" çıkarımı ise hem kıssanın yapısı hem içinde geçen kavramlar ve ayrıca sembollerle örülü dili sebebiyle derginin hedef kitlesini oluşturan çoğu çocuğun bu kazanımı elde edemeyeceği düşünülmektedir.

Çocuklara yönelik yayınları, yetişkinler için olanlardan farklı kılan en önemli hususlardan birisi, dil ve anlatım özelliğidir. Dil ve anlatım özelliklerinin çocukların seviyesi ile bağdaşıyor olması ve kavrama düzeylerine uygun olması, bu yayınların çocuğun dünyasında bıraktığı etki açısından son derece önemlidir.¹⁷⁹ Hz. Musa kıssasının işlendiği metinlerde genel olarak anlaşılır ve yalın bir anlatım olduğu tespit edilmiştir. Bu yalın anlatım içinde yer alan anlaşılamayabilecek kimi kavramlar göze çarpmış ve bu kavramlar yukarıda ele alınmıştır. Öte yandan 11. sayıda yer alan Musa ve Hızır kıssası ile 433. Sayıdaki Hz. Musa kıssasının aynı yalınlıkta olmadığı hedef kitlede bulunan kimi çocukları zorlayacak anlatımların bulunduğu düşünülmektedir. 11. sayıda yer verilen kıssa bölümünün muhteva olarak metafor ve sembollerle örülü olması yanında anlatım dilinin yalınlaştırılmaması dikkat çekmektedir. Ayrıca sayfa tasarımında kullanılan koyu zeminin de okumayı zorlaştırdığı düşünülmektedir. 11. sayıda yer alan tasarım şu şekildedir:

¹⁷⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 1981, S. 11, s. 24.

¹⁷⁸ Aslıhan Atik, 2016, s.38.

¹⁷⁹ Mikail Çolak, *7-12 Yaş Dönemi Çocuklara Yönelik Hz. Peygamber'i Anlatan Kitapların Dini Gelişim Teorileri Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s.41.

Şekil 8 Diyanet Çocuk Dergisi 11. Sayı, s.24.

“Uzun yolculuktan sonra, iki denizin birleştiği yere gelmişlerdi; ne var ki azıkları olan pismiş balıkları kayalıkta unutmuşlardı. Unutulan balıklar esrarengiz bir şekilde bir yolunu bulup denizi boylamıştı.”¹⁸⁰

Görüldüğü gibi zaten içerik olarak seviyeyi aşan kıssanın çocuklara aktarılırken yalın hale getirilmemiştir. Öte yandan Hz. Musa kıssasının işlendiği 433. Sayıda ise kullanılan uzun ve devrik cümlelerin zihinsel seviye olarak her çocuğa seslenemediği gibi okuma alışkanlığı edinmemiş çocuklar için de yorucu olduğu düşünülmektedir. İfadeler şu şekildedir:

“Emrin uygulandığı yıl, bebeğini Firavundan korumak için, doğumunu herkesten gizledi İmran'ın hanımı. Allah ona çok güzel, sağlıklı bir erkek evlat bağışladı ve yavrusunu kurtarabileceği bir çare ilham etti. Küçük bir sandığa koyup, Nil Nehri'ne bıraktı bebeğini. Sular, Firavun'un sarayının bahçesine kadar getirdi sandığı ve ilk fark eden Firavun'un eşi Asiye aldı bebeği! Hz. Asiye onu bir armağan olarak kabul etti! Yıllardır bir çocukları olmamıştı ve eşini daha önce hiç bu kadar mutlu görmemişti Firavun!”¹⁸¹

Bununla birlikte Hz. Musa kıssasında çocukların peygamber tasavvurunu olumsuz etkileyebilecek bir nokta mevcuttur. O da Hz. Musa'nın bir Mısırlı'nın ölümüne sebep olma bilgisidir. Olayın aktarılmasında verilen bilgi şöyledir: Hz. Musa'nın, bir adamın İsrailoğulları'ndan bir kişiyi dövdüğünü görmesi üzerine bu haksızlığa dayanamayarak

¹⁸⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 1981, S. 11, s. 24.

¹⁸¹Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 433, s. 10.

adama vurduğu ve bunun sonucunda adamın düşüp öldüğü, onu öldürerek büyük bir suç işleyen Hz. Musa'nın öldürülme korkusuyla kaçtığı ve gizlice Mısır'ı terk ederek Medyen'e gittiği anlatılmaktadır.¹⁸² Bu anlatımda Hz. Musa bir insanı öldürerek suç işleyen ve bunun üzerine yakalanıp cezalandırılmamak için gizlice kaçan bir suçlu olarak gösterilmektedir. Hedef kitlenin gelişim özellikleri dikkate alındığında yukarıda örnekleri verilen olaylara çocuk hikâyelerinde yer verilmesinin gerekçesini dini veya pedagojik açıdan temellendirmek mümkün görünmemektedir.¹⁸³ Kıssanın bu kısmının ele alındığı; 6, 28 ve 433. Sayılarda konu bu şekilde herhangi bir filtre uygulamadan aktarılırken, 2006 yılında yayınlanan Haziran Ek sayısında ve 2019 yılında yayınlanan 470. Sayıda öldürme kısmı aktarılmayarak yaşadığı bir olaydan dolayı denerek konu bağlanmıştır. İlgili kısımlar şu şekilde örneklendirilebilir:

“Hz. Musa büyüdüktan sonra kavminin İsrail Oğulları olduğunu öğrenmiş, bir gün Beni İsrail'den birine bir Mısırlının eziyet ettiğini görünce bir vuruşta Mısırlıyı öldürür. Oradan Medyen'de bulunan Hz. Şuayp Peygamberin yanına gider, onun kızıyla evlenir.”¹⁸⁴

“Yolda iki kişinin kavga ettiğini görüp durdu. Döğüşenlerden biri Mısırlı, diğeri İsrail oğullarındandı... Mısırlı adam öbürünü kıyasıya dövüyordu. Adam Musa'dan yardım istedi. Gördüklerine dayanamayan Musa ileri atıldı. Mısırlı 'nın karnına şiddetle vurdu. Mısırlı ölüverdi...Musa bu kadarını beklemiyordu. Büyük bir pişmanlıkla Allah'tan af diledi." Ya Rabbi... Sen büyüksün... Ben sağ olduğum müddetçe kötülöklere müsaade edemem..." dedi. Korkuyordu belki, bir adam öldürdüğünü bilirler, Firavuna haber verirler diye saraya dönmedi. Ertesi gün aynı İsrailiyyi bir başka Mısırlıyla kavga ederken gördü... Adam yine dayak yiyor, yine yardım istiyordu. Musa ilerledi. O'nun kendisine vurmak için geldiğini gören Mısırlı haykırdı. Ey Musa... Dünkü adam gibi beni de mi öldüreceksin?... Musa donup kalmıştı Demek ki işlediği suçu herkes biliyordu. Ne yapacaktı şimdi. Korku içinde beklerken bir adam geldi. - Ya Musa... diyordu adam... Hadiseyi bütün Mısırlılar öğrendi. Seni öldürmek için fırsat kolluyorlar... Buralarda durma... Hemen bu şehirden kaçıp uzaklaş... Musa korku içinde kaçmaya başladı...¹⁸⁵

¹⁸²Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 6, s.5.

¹⁸³ Samet Yağcı, “Çocuklara Yönelik Peygamber Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme: Okul Öncesi İçin Peygamber Hikâyeleri Örneği”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2022, 14. s.51.

¹⁸⁴ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 6, s.5.

¹⁸⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 28, s. 29.

Nitekim çocuklar için hazırlanan İncil kitapları üzerine yapılan bir araştırmada, İncil’de bulunmasına rağmen peygamberlerle ilgili konularda toplum tarafından hoş karşılanmayacak hususlara çocuk kitaplarında yer verilmediği belirtilmektedir.¹⁸⁶ Bu durum düşünüldüğünde derginin hedef kitlesi içinde bulunan somut işlem dönemindeki çocukların anlamlandırmakta güçlük çekebilecekleri bu ve benzeri içeriklerin aktarılmasının bir kez daha düşünülmesi gerektiği açıktır.

Görsel Kullanım

Çocuk yayınlarında görsel öğeler metni vurgulayarak çocuğun metne dahil olmasını kolaylaştırır. Ayrıca görseller, metinle birlikte anlamı tamamlamakta, açıklamakta, bazen de metne yeni anlamlar katmaktadırlar.¹⁸⁷ Bu anlamda Hz. Musa kıssasının yer aldığı metinlere eşlik eden görseller incelenmiştir. Yapılan bu incelemede, 2006 yılında yayınlanan ek sayıda yer alan görselin kıssa metnine uyumlu olmadığı düşünülmektedir. Görsel şu şekildedir:

Şekil 9 Diyanet Çocuk Dergisi 2006 Yılı Ek Sayı (Haziran), s.43.

Hz. Musa’nın annesi tarafından Nil nehrine bırakılması görselleştirilmeye çalışılmışsa da aynı sayfada yer alan çocuk görseliyle ana resmin uyumsuzluğu göze çarpmaktadır.

Derginin hedef kitle olarak belirlediği dönemin çok geniş olması sayfa tasarımı, anlatım dili, kullanılan kavramlar, yazı puntosu gibi detayları zorlaştırdığı gibi görsel seçimini de aynı şekilde zorlaştırmaktadır. Görsellerin okuyucuyu metne davet etmesi ve metni vurgulaması gerekmektedir. Ancak dergide kullanılacak görsellerin, hem 7 yaşındaki hem de 14 yaşındaki bir çocuğu aynı şekilde etkileyerek, metne davet etmesi

¹⁸⁶ Sümeyra Bilecik, “Bir Din Eğitimi Materyali Olarak Çocuk İncilleri”, *Marife*, Bahar 2014, s.29.

¹⁸⁷ Mikail Çolak, 2018, s.46.

titizlikle yapılacak görsel seçimlerine bağlıdır. 294. sayıda yer alan görselin seviyenin de ötesinde okuyucular için basit ve özensiz bir seçim olduğu düşünülmektedir. Kaliteli görsel içerik metnin mesajını tamamlama misyonu edinebilir. Ancak aşağıda yer verilen bu görselin bu desteği sağlamayacağı düşünülmektedir.

Şekil 10 Diyanet Çocuk Dergisi 294. Sayı, s.24.

Hem metni destekleyen hem tasarımın, kullanılan görselin kaliteli olduğu hem de okuyucu seviyesinin dikkate alındığı seçimler Hz. Musa kıssasında son yıllara doğru göze çarpmaktadır. Bu seçimler aşağıda örneklendirilmiştir:

Şekil 11 Diyanet Çocuk Dergisi 470. Sayı, s.12.

1.1.3 Hz. Nuh

Diyanet çocuk dergisinin aylık sayılarında Hz. Nuh' un kıssası toplam 11 sayıda yer almıştır. Kimi sayılarda ana hatlarıyla temel bilgilerden oluşan metinler didaktik bir üslupla sunulurken kimi sayılarında anlatım hikâyeleştirilmiş ve bu şekilde aktarılmıştır. Yıllara göre Nuh Peygamberi anlatan sayıların genel özellikleri tablo 7'de yer aldığı gibidir.

Tablo 7 Yıllara Göre Hz. Nuh Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1979	1. Sayı	H. Nuh	H. Nuh'un Peygamber olarak gönderilmesi. Çoğunun bu çağrıya uymaması. H. Nuh'un gemi yapması. İnananlarla birlikte gemiye binmesi. Tufanın yaşanması. İnananların kurtulması ve neslin bu kişilerden türemesi.	Var	Belirsiz ve karmaşık bir gemi görseli. Siyah beyaz	Allah o millete bir ceza vermek istedi Kavim	-
1982	20. Sayı	H. Nuh'un Gemisi	İnsanların doğru yoldan saparak putlara tapması. H. Nuh'un Peygamber olarak gönderilmesi. H. Nuh'un Peygamberliğine putperest kavminin verdiği tepki. Gemi yapımı. İnkarcıların gemi ile dalga geçmesi. Tufan ve geminin tufandan kurtulması.	Var	Sele kapılmış insanlar. Siyah-beyaz	Kahret Lahza	-
1993	156. Sayı	Kur'an'da Peygamber Kıssaları Nuh Peygamber	İnsanların Allah yolundan sapması. H. Nuh'un Peygamberlikle görevlendirilmesi. İnkarcıların inanmaya direnmesi. Geminin yapılması. Gemide bulunan inananların tufandan kurtulması.	Var	Hayvanlar ı ve insanları taşıyan büyük bir geminin üstüne yerleştirilmiş metin	Tebliğ Tevhit	Hud, 32
2000	237. Sayı	Aşure Günü	Aşure kavramının anlamı. Peygamberimizin bugüne yönelik tavsiyesi. H. Nuh'a kavmin büyük kısmının inanmaması. H. Nuh'un Allah'ın emriyle gemi yapması. Gemiye binerek kurtulan insanların aşure çorbası yapması.	Var	Metin, gemi ve içindeki insanları yansıtan bir görsel üstüne oturtulmuş	Hicri takvim Muharrem ayı Kutsal Çağrı	Şuara, 117-118

2006	310. Sayı	Kurtuluş Gemisi	Güvercin ağzından bir anlatım. Nuh Peygamberin kavmini hakka çağırması, gemi yapımı, halkın inkarcılıkta direnmesi ve tufan. Tufanın ardından başlayan yeni hayat.	Var	Hayvanlar ve ufak bir gemiden oluşan görsel. Görselin etrafına yerleşmiş metin	-	-
2006	Haziran (Ek Sayı)	Nuh'un Gemisi	İnsanoğlunun doğru yoldan ayrılarak birbirine zulmetmesi. Hz. Nuh'un kavmini Peygamber olarak uyarması. Uyarıları umursamayan inkarcıların tufanda helak olması. Müminlerin kurtulması.	Var	Sadece hayvanların bulunduğu çizim görsel. Görselin etrafına yerleşmiş metin	-	-
2007	325. Sayı	H. Nuh	H. Nuh'un 950 yıl yaşaması. Putlara tapan kavmine Peygamber olarak gönderilmesi. Kavmin inkarda ısrar etmesi. H. Nuh'un gemi yapması. İnkarcıların tufanda helak olması. İnananların gemi ile kurtulması.	Var	Hayvanları taşıyan gemi görseli. Görsel etrafına yerleştirilmiş metin	Kavim	Hud, 29
2011	369. Sayı	H. Nuh	H. Nuh'un derecesinin yüksekliği. İlk buharlı gemiyi yapmış olması. İsminin Kur'an'da geçme sıklığı.	Var	Çocuk görseli	Yüksek dereceli Peygamber	Hud, 25
2014	412. Sayı	Aşure	H. Nuh'un kavmini imana davet etmesi. Allah'ın emriyle bir gemi inşa etmesi. Gemiye inananların ve hayvanların çiftler çiftler binmesi. İnanmayanların tufanda helak olması. Kurtulan müminlerin en sonunda yanlarındaki ürünlerle aşure pişirmesi.	Var	Aşure pişiren dört kadın görseli ve kazan	-	Hud, 42-43

2016	426. Sayı	İlk Gemi Yapan Peygamber: Hz. Nuh	Hz. Nuh'un kavminin Allah'ı unutarak putlara tapması. Hz. Nuh'un Allah tarafından Peygamber olarak görevlendirilmesiyle kavmini uyarması. Kavminin uyarıları dikkate almaması. Allah'ın Hz. Nuh'a gemi yapmasını emretmesi. Gemi ile inananların tufandan kurtulması.	Var	Dalgalar arasındaki gemi görselleri	Tebliğ Kavim	Kamer, 9
2019	463. Sayı	Tufan	Hz. Nuh'un Peygamber olarak görevlendirilmesi. İnkarcıların inkarda ısrar etmesi. Hz. Nuh'un Allah'ın emri ile gemi yapması. Gemiye sadece inananlar ve hayvan çiftlerinin alınması. Tufan sonucu inkarcıların helak olması. Neslin inananlardan devam etmesi.	Var	Dalgalar, hayvanlar ve yolcuları ile birlikte gemi görseli	Kavim	-

Kavram Analizi

Goldman'a göre uzun yaşam tecrübeleri olmayan somut dini düşünce dönemindeki bireylerin belli kavramları asıl anlamıyla kavraması güçtür. Din dili sınırlı olan bu dönemdeki çocuğun kavramları ilk anlamıyla anlaması muhtemeldir.¹⁸⁸ Bireyin kavram öğrenme yeterliliği, ön öğrenmelerinin niteliği ve gelişim özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Ancak gelişim özelliği kavram edinmede zorunlu olmakla birlikte yeter şart olarak görülmemektedir. Bilişsel olarak gelişmiş olanlar soyut kavramları öğrenebilirken, gelişmemiş olanlar somutta takılacaklardır. Bireyin dil gelişim özellikleri ve kelime dağarcığı da onun kavram öğrenmesini etkilemektedir. Aynı zamanda yaşla birlikte artan dil gelişimi kavram öğrenmeyi desteklemektedir.¹⁸⁹ Bu anlamda incelendiğinde Hz. Nuh kıssasının işlendiği sayılarda hedef yaş grubunun anlamlandırmakta zorlanacağı bazı kavramlar dikkat çekmektedir. Soyut işlem dönemine ulaşmış olan çocukların tecrübeleri

¹⁸⁸ Ronald Goldman, 1964, s. 71.

¹⁸⁹ Süleyman Akyürek, 2004, s.98.

de imkân vermesi halinde kolayca anlamlandırabileceği bu kavramlar somut işlemler döneminde bulunan çocuklara belirtilen nedenle yabancı geleceği düşünülmektedir.

Hiz. Nuh kıssasının işlendiği metinlerin yalnızca üç tanesinde kapalı kavram olmadığı görülmüştür. Kalan sekiz metinde tablo 7’de detaylarıyla aktarılan bazı kavramlar dikkat çekmektedir. Örneğin; Tebliğ, Tevhit, Kavim, Hicri Takvim, Muharrem Ayı, Kutsal Çağrı gibi kavramlar derginin hedef kitlesini oluşturan somut düşünce dönemindeki bireyler için kapalıdır. Bu anlamda her çocuğun bu kavramların anlamını bilmesi mümkün değildir. İlgili kıssaların aktarıldığı bu sayılarda, yapılacak basit açıklamalarla cümlelerin daha açık hale geleceği düşünülmektedir. Ayrıca çocuklara verilen din eğitiminde yetişkinlerce oluşturulmuş teolojik dili dayatmanın onların dini gelişimlerini desteklemeyeceği ve onların kendi teolojilerini oluşturmalarına engel olacağı düşünülmektedir. Bu gibi basit görülebilecek tercihlerin, kıssalarla hedeflenen kazanımın elde edilmesini kolaylaştıracağı açıktır. Aşağıda kavramların geçtiği cümlelere dair örnekler mevcuttur.

“İnsanlar, Hiz. Adem’in tebliğ ettiği tevhid inancından uzaklaştılar. Taştan, ağaçtan ve çeşitli maddelerden yaptıkları maddelere tanrı diye tapmaya başladılar.”¹⁹⁰

“Hicrî takvime göre Muharrem ayı senenin ilk ayıdır. Aşure günü ise, Muharrem ayının onuncu gününe denir.”¹⁹¹

“...Hiz. Nuh’un kutsal çağrısı ile alay ettiler. Hiz. Nuh’a inanan zayıf, kimsesiz, yoksul kişileri hor görerek; büyüklenip, onlarla aynı çatı altında bir arada bulunamayacaklarını söylediler.”¹⁹²

“...Bu süre içerisinde kavmine Allah’ı tanıtmaya, O’ndan başka ilahların olamayacağını anlatmaya gayret göstermiştir. Hiz. Nuh’un kavmi Ved, Suva, Yağus, Yeuk, Nesr vb. isimler koydukları tanılara tapıyorlar, Hiz. Nuh’u da yalancılıkla itham ediyorlardı.”¹⁹³

Tevhit kavramının özellikle 7,8,9 gibi yaşlarda bulunan somut işlem dönemi çocuklarının yabancı olduğu bir kavram olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu dönem

¹⁹⁰ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 156, s.24.

¹⁹¹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2000, S. 237. s.22.

¹⁹² Diyanet Çocuk Dergisi, 2000, S. 237, s.22.

¹⁹³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 325, s.22.

çocuklarının kavramın içerdği derin anlamı tam anlamıyla anlamasa bile basit bir açıklamayla en azından ifade edilenin ne olduğunun bildirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Tebliğ kavramı da aynı şekilde değerlendirilmektedir. Kavim kavramının kıssaların neredeyse tamamında geçtiği ancak anlamının hiç sunulmadığı görülmüştür. Hicri takvim, muharrem ayı gibi herkesçe bilinemeyecek kavramların varlığı da düşünüldüğünde dergide bir sözlük bölümüne ihtiyaç olduğu görüşü oluşmuştur.

Hz. Nuh kıssasının işlendiği ilk sayıda Hz. Nuh'un peygamberlikle görevlendirilmesi bilgisi verilirken açıklama olarak "Allah o millete bir ceza vermek istedi" ifadesi kullanılmıştır. Goldman'ın dini gelişim kuramına göre birinci geçiş aşaması ve somut dini düşünce döneminde bazı çocuklar, keyfi davranan bir Tanrı tasavvuruna sahip olabilirler.¹⁹⁴ Dergi 7-14 yaş grubuna seslenmeyi hedeflerken Goldman için 9 yaş dahi alt din aşaması olarak değerlendirilmektedir. Soyut düşünemeyen bu dönem çocuğunda antropomorfizmin de halâ sürdüğü düşünülecek olursa kullanılan kavramların titizlikle seçilmesi gerektiği daha net görülecektir. Bu noktada Goldman, Allah'a dair güçlü merakın bulunduğu geçiş aşaması ve somut işlem dönemlerinde Allah'ın sevgisi, merhameti ve bağışlayıcılığına yönelik bir anlatımı önermektedir. Çocuğun güven ihtiyacına vurgu yapan Goldman soyut işlem dönemine geçmemiş çocuklara entelektüel anlatımı değil, duygusal anlatımdan yanadır.¹⁹⁵ Özetle aktarılan bu ifadeyle öğretilmek istenen, peygamberlerin gelme sebebi midir? Peygamberlerin görevlendirilme amaçları; insanlara örnek olmak, rehberlik etmekken bir anda çocuğun karşısına, Allah'ın insanlara ceza vermek istemesi ifadesinin çıkması belki çocuğun o güne kadar edindiği peygamberlik algısını değiştirebilir ve bu yolla Tanrı tasavvuru da zarar görebilir. Belki de Goldman'ın görüşüyle, zaten keyfi ve intikamcı olan Tanrı fikrinin iyice yerleşmesi söz konusu olabilir.

Hz. Nuh'un kavmini bir olan Allah'a ısrarla davet etmesine rağmen onlar inkarcılıklarını sürdürüyorlar. Bu noktada kıssada Hz. Nuh'un artık canına yetmesi ve Allah'a, onları kahretmesi için dua ettiği ifade ediliyor. Bu ifadenin tıpkı az önce aktardığımız ifade gibi yaratıcıya güvenle bağlanması gereken özellikle henüz soyut

¹⁹⁴ Ronald Goldman, 1965, s.17.

¹⁹⁵ Cemil Oruç, 2016, s.379.

düşünce döneminde bulunmayan çocuklara aktarılmasının uygun olmadığı düşünülmektedir. İlgili kavramların kullanım biçimleri şu şekildedir:

“Allah onlara Hz. Nuh'u peygamber olarak gönderdi. Nuh milletini doğru yola davet etti. Çoğu inanmadı. Allah o millete bir ceza vermek istedi. Hz. Nuh'a bir gemi yapmasını emretti.”¹⁹⁶

“Üstelik bana inananları da sapıtmaya çalışıyorlar. Ya Rabbi... Bunlardan ahlâksız, inkârcı ve zalim çocuklar doğacaktır. Artık ne olur beni, anamı, babamı ve bana inanan erkek ve kadınları bağışla... Yalnız zalimleri kahret!"

Benzer şekilde çocukta merhametli ve kuşatıcı Allah inancının kuvvetlenmesine engel olabilecek kullanımlar şu şekildedir:

Allah Hz. Nuh'un duasını kabul etti. "Üzülme ya Nuh... Tasalanma... Bütün kafirleri suda boğacağım. Ancak sen ve sana inananlar kurtulacaktır... Büyükçe bir gemi yap, benim emirlerimi bekle..." buyurdu.¹⁹⁷

“Görevi sapıklık içinde olanları Allah’ın gazabı ile korkutmaktı.”¹⁹⁸

Derginin çıkarıldığı ilk yıllarda daha sık görülen bu ve benzeri ifadeler ilerleyen yıllardaki sayılarda rastlanmamıştır. Çocuk zihninde ve gönlünde yaratıcıya dair oluşturabileceği olumsuz algı sebebiyle yıllar ilerledikçe kullanılan ifadelerin daha dikkatli seçildiği ve kıssa dilinde bir iyileşme olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda Hz. Nuh Peygamberin kıssaları için 1993 yılının, tasarım ve kullanılan dil açısından bir eşik olduğu söylenebilir. Son durumun görülebilmesi adına kıssanın işlendiği son sayıdaki durum açıklayıcı olabilir:

“Hz. Nuh'a gelerek onları yanından kovmasını istediler. Eğer bunu yapmazsa kendisini de taşıyacaklarını söyleyip onu tehdit ettiler. Müminler çok zor günler yaşadılar. Nuh Peygamber, Rabbine çokça dua etti. Allah Teâlâ, Nuh Peygamber'e üzülmemesini ve büyük bir gemi yapmasını söyledi. Hz. Nuh daha önce hiç gemi

¹⁹⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 1979, S. 1, s.10.

¹⁹⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 20, s.29.

¹⁹⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 156, s.24.

yapmamıştı. Allah, ona nasıl gemi yapılacağını öğretti. Hz. Nuh gemiyi yapmaya başladı. Çok büyük bir gemiydi bu. İnanmayan insanlar bununla da devamlı alay ettiler.”

Görüldüğü gibi kıssanın bu kısmında önceki sayılarda Hz. Nuh’un Allah’a onları kahretmesi yönünde dualar ettiği aktarılırken son sayıda işini Allah’a bırakmış bir peygamber profili çizilmiş ve bu gibi olumsuz ifadeler yer verilmemiştir.

İçerik ve Yapı Analizi

Hz. Nuh’un işlendiği sayıların altı tanesinde ayet kullanımı dikkat çekmektedir. Tablo 5’te de belirtildiği gibi 156, 237, 325, 369, 412, ve 426. sayılarda doğrudan ayet kullanımı vardır. Bu altı sayının tamamında ayetin ayet olduğu belirtilmiş ancak ayet numarası sadece 369. sayıda verilmiştir. Öte yandan yapılan incelemede son yıllara doğru yani 412 ve 426. sayılarda ayetlerin koyu punto ile verilmeyerek metne yedirildiği ve sadece tırnak işaretiyle belirtildiği görülmüştür. Kullanılan ayetler şu şekildedir:

"Ey Nuh, bizimle tartıştın, hem de çok tartıştın. Doğru sözlü isen tehdit ettiğin azabı başımıza getir." dediler.¹⁹⁹

"Rabbim! Milletim beni yalanladı, benimle onların arasında sen hüküm ver. Beni ve beraberimdeki insanları kurtar."²⁰⁰

"Eğer yanındaki ayak takımından olanları uzaklaştırırsan gelir; seni dinleriz" dediler. Hz. Nuh yanındaki inanan kişileri asla uzaklaştıramayacağını, onlara çok büyük değer verdiğini belirtti.²⁰¹

"Andolsun, Biz Nuh'u kavmine elçi gönderdik. (Nuh) Onlara: "Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım." dedi.²⁰²

"İnanmayanlar "Dağlara çıkar kurtuluruz" dediler. Fakat... Dağlar da sular altında kalınca İman etmeden yok oluverdiler... Gemi günlerce sular üstünde yüzdü. Yağmur durdu, Yer suyunu yuttu Vee... Nuh'un Gemisi bir dağa oturdu."²⁰³

¹⁹⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 156, s. 24.

²⁰⁰ Diyanet Çocuk Dergisi, 2000, S. 237, s. 24.

²⁰¹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 325, s. 23.

²⁰² Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369, s. 2, Hud, 11/25.

²⁰³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2014, S. 412, s. 16.

Bu ayetler kullanılırken, Goldman'ın ifadesiyle, anlaşılıp anlaşılmadığını umursamadan sadece “kutsal kitabı öğretmek” niyetiyle mi yola çıkılmıştır? Goldman, *Readiness for Religion- A Basis For Developmental Religious Education* adlı eserinde 9 yaşındaki bir çocuğun Tanrı'yı gösterişli ve doğaüstü olarak düşünmeye başladığını belirtir. Ama bu birey Tanrı'yı halâ zaman zaman antropomorfik unsurlarla kavramaya çalışırken O'nun bazen keyfi davranabildiğini de aklından geçirir.²⁰⁴ Bu nedenle 156. sayıda kullanılan “tehdit ettiğin azabı getir” ifadesinin, çocukların bu düşüncesini besleyeceği düşünülmektedir. 237. ayette geçen ifadede “beni ve beraberimdekileri kurtar” ifadesi soyut düşünce seviyesinde bulunmayan belki geçiş aşamasını henüz geçmiş bir çocuk tarafından intikamcı duygular çağırıştırabileceği düşünülmektedir. Bu ayetler yanında 325, 369 ve 412. sayılarda geçen ayetlerin derginin hedef kitlesini oluşturan çocukların tamamı tarafından anlaşılabilmesi düşünülmektedir. 426. Sayıda yer alan metinde tırnak işaretiyle belirtilen ayetin ise soyut düşünme yeterliliğine ulaşmamış; rahmeti, sevgisi ve kuşatıcılığı ile tanıtmamız, duygusal anlatımı tercih etmemiz gereken seviyedeki çocuklar için uygun olmadığı düşünülmektedir.

"... Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin. Doğrusu ben sizin adınıza acı dolu bir günün azabından korkuyorum." ²⁰⁵

Hiz. Nuh kıssası ayetlerle kıyaslanmış ve içeriğin Kur'an merkezli oluşturup oluşturulmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Tabloda da görüleceği üzere kıssa içeriği ayet merkezli oluşturulmuş ve temel bilgiler yansıtılmıştır. Bununla ilgili tablo şu şekildedir:

Tablo 8 Hiz. Nuh Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1979-1.Sayı	<i>“Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nuh'a dedik ki: “Her türden (hayvan) birer çift ile -daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye bindir!” Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti.” (Hud suresi 40. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. <i>Gemi tamamlanınca Nuh ve ona inananlar bindiler. Bütün hayvanlardan da birer çift gemiye geldi. Korkunç bir tufan başladı. Nuh'a inananmayanlar suda boğuldular. Hatta bir oğlu da ona inanmadığı için helak olup gitti. (s.10)</i>

²⁰⁴ Ronald Goldman, 1965, s.17.

²⁰⁵ Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 426, s.12.

1982-20.Sayı	<i>Kavminin ileri gelen inkârcıları, “Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Sana sığ görüşlü ayak takımımızdan başkasının uyduğunu da görmüyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de kabul etmiyoruz, bilâkis sizin yalancı olduğunuz kanaatini taşıyoruz” dediler. (Hud suresi 27.ayet)</i>	Kıssa metninde yer alan tırnak içindeki ifadelerin ayetlerde de geçen diyaloglar olduğu görülmüştür. <i>Sen fakir bir adamsın... Allah niçin seni seçip gönderiyor bize?... Peygamber olacak başka adam mı yoktu? (s.28)</i>
1993-156.Sayı	<i>Dediler ki: “Ey Nuh! Gerçekten bizimle tartıştın ve bizimle çok fazla mücadele ettin. Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğin azabı başımıza getir!” (Hud suresi 32. Ayet)</i>	Metin içinde koyu punto ve tırnak işareti ile yer yer ayetlerin bulunduğu görülmüştür. <i>“Ey Nuh, bizimle tartıştın, hem de çok tartıştın. Doğru sözlü isen tehdit ettiğin azabı başımıza getir.” (s.24)</i>
2000-237.Sayı	<i>“Nuh, “Rabbim!” dedi, “Kavmim beni yalancılıkla suçluyor. Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükümle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar!” (Şuara suresi 117-188. Ayet)</i>	Metin içinde koyu punto ve tırnak işareti ile yer yer ayetlerin bulunduğu görülmüştür. <i>“Rabbim! Milletim beni yalanladı, benimle onların arasında sen hüküm ver. Beni ve beraberimdeki insanları kurtar.” (s.22)</i>
2006-310.Sayı	<i>“Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nuh’a dedik ki: “Her türden (hayvan) birer çift ile -daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye bindir!” Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti.” (Hud suresi 40. Ayet)</i>	<i>Bir gün Nuh Peygamber halkına büyük bir felaketin gelmekte olduğunu haber verdi. Onlara ne söylediyse ikna edemedi Ardından bu geminin yapımına başladı. Durmadan kesti, yonttu. Uzun uğraşlarda sonra gemi yapımını tamamladı. Nuh’un Allah’ın resulü olduğuna inanan az sayıdaki mümin ile birlikte bizleri gemiye aldı. (s.27)</i>
2006 Ek	<i>“Bunlardan önce Nuh’un kavmi de (peygamberlerini) yalancılıkla itham etmişti. O kulumuzu yalancı saydılar, “Delinin biri!” dediler ve o görevinden alıkondu.” (Kamer suresi 9. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. <i>“Onlar Hz. Nuh’un bu davetine inanmayıp onunla alay ettiler. Onu deli olmak suçladılar. İnsanların Hz. Nuh’a inanmalarını engellemeye çalıştılar. (s.53)</i>
2007-325.Sayı	<i>“(Siz istiyorsunuz diye) ben iman edenleri kovacak değilim; onlar (imanları sayesinde) rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi bilgisizliğe gömülmüş bir topluluk olarak görüyorum.” (Hud suresi 29. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. <i>“Eğer yanındaki ayak takımından olanları uzaklaştırırsan gelir; seni dinleriz.” Dediler. Hz. Nuh yanındaki inanan kişileri asla uzaklaştıramayacağını, onlara çok büyük değer verdiğini belirtti.” (s. 23)</i>
2011- 369. Sayı	<i>“And olsun, Biz Nuh’u kavmine elçi gönderdik. (Nuh) Onlara: «Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.” Dedi. (Hud Suresi, 25. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı mevcuttur. <i>“And olsun, Biz Nuh’u kavmine elçi gönderdik. (Nuh) Onlara: «Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.” Dedi. (s.2)</i>
2014- 412.Sayı	<i>“Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nuh, uzak duran oğluna, “Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!” diye seslendi. Oğlu, “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” diye cevap verdi. Nuh dedi ki:</i>	Metin içinde bazı cümle aralarında tırnak işareti ile ayette geçen kısımların vurgulandığı görülmüştür. <i>“İnanmayanlar” Dağlara çıkar kurtuluruz” dediler. Fakat... Dağlar da sular altında kalınca İman etmeden yok oluverdiler.” (s.16)</i>

	<i>“Bugün Allah’ın hükmünden ancak O’nun esirgedikleri kurtulacaktır” derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu.” (Hud suresi 42-43. Ayet)</i>	
2016 – 426. Sayı	<i>“Bunlardan önce Nuh’un kavmi de (peygamberlerini) yalancılıkla itham etmişti. O kulumuzu yalancı saydılar, “Delinin biri!” dediler ve o görevinden alıkondu.” (Kamer suresi 9. Ayet)</i>	Metin içinde bazı cümle aralarında tırnak işareti ile ayette geçen kısımların vurgulandığı görülmüştür. <i>“Sen delisin!” dediler, hatta kavminin içinden kendini beğenmiş bir grup: -Biz senden daha üstünüz, daha zenginiz, eğer bir peygamber gelecekte bizim gibi zengin ve asillerin arasından seçilmeliydi! Diyerek onu küçümsediler.” (s.12)</i>
2019 – 463. Sayı	<i>“(Siz istiyorsunuz diye) ben iman edenleri kovacak değilim; onlar (imanları sayesinde) rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi bilgisizliğe gömülmüş bir topluluk olarak görüyorum.” (Hud suresi 29. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet kullanımı mevcut değildir. <i>“Allah’a iman edenleri küçümsediler. Onların inandığına inanmayı gururlarına yediremiyorlardı. Hz. Nuh’a gelerek onları yanından kovmasını istediler. Eğer bunu yapmazsa kendisini de taşılayacaklarını söyleyip onu tehdit ettiler.” (s. 12)</i>

Tüm bu kullanımlar yanında genel anlamda Nuh kıssasında anlatım dilinin yalın olduğu görülmüştür. Kıssanın somut öğeler içermesi anlaşılır ve dikkat çekici olmasını sağlamış bunun yanında aktarılan metinlerde de yorucu bir dil kullanılmamıştır. Yalnızca 2016 yılında başlanan yazı dizinde devrik cümlelerle oluşturulmuş metinde yorucu bir anlatım olduğu düşünülmektedir. Bu anlatımın, somut işlem döneminde bulunan ve henüz okuma alışkanlığı bulunmayan çocuklar için yorucu olacağı düşünülmektedir. Şu şekilde örnek verilebilir:

“Vay be! dedi. Hz. Nuh peygamber, kavminin kendisiyle alay etmesine, onu aşağılamalarına ve ölümle tehdit etmelerine ve inananlara acımasızca davranmalarına bile sabrederek, tebliğini merhametle sürdürmüştü.”²⁰⁶

Öte yandan Hz. Nuh kıssasında, çocukların kalıcı öğrenmeler elde etmeleri adına hayatın içinden insanları tanımaya yönelik bir anlatım görülememiştir. Olumlu ve olumsuz insana dair pek çok modeli yansıtan bu kıssanın anlatımında bunun vurgulanmamasının eksiklik olduğu düşünülmektedir.²⁰⁷

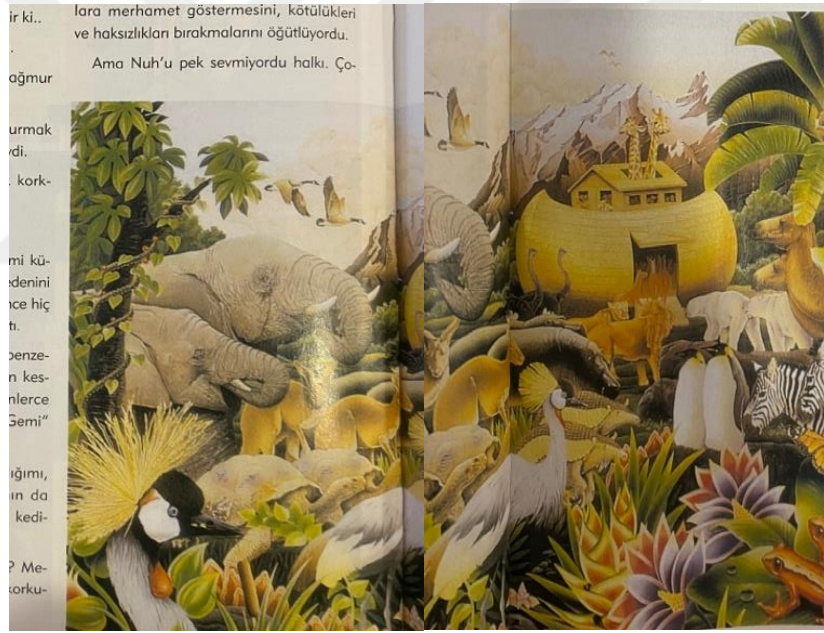
²⁰⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 426, s.13.

²⁰⁷ Bilgin Beyza, Beyza Teyzedden Hikayeler 1, Ankara, Akid Yay., 1986, s.20.

Görsel Kullanım

Görsel kullanımının, -özellikle çocuk yayınlarında- metnin etkisi önemlidir. Görsellik, öncelikle metnin, farklı bir sanat dalı (resim sanatı) ile zenginleştirilmesi, somutlaştırılması, pedagojik anlamda çocuğun algı düzeyine uygun hale getirilmesi anlamına gelir.²⁰⁸ Ancak bu etkinin gerçekleşmesi seçilen görsellerin metne ve çocuğun seviyesine uygunluğuyla ilişkilidir. Bu anlamda Hz. Nuh'un ele alındığı sayılardaki görsel kullanımı değerlendirilmiştir. Yapılan incelemede 11 sayıda yer alan kıssaların tamamında görsel öğelere yer verildiği görülmüştür.

Kıssanın somut aktarıma müsait unsurlar taşıması, özellikle gemi ögesi görsel kullanım imkanını artırmıştır. Resim, metin uyumu anlamında, kıssanın aktarıldığı sayılarda metinle “konu” anlamında tamamen alakasız görsel tespit edilememiştir. Ancak mantık hatası olduğu düşünülen 237. sayıda yer alan görsele burada yer verilecektir.

Şekil 12 Diyanet Çocuk Dergisi 310. Sayı, s.26-27.

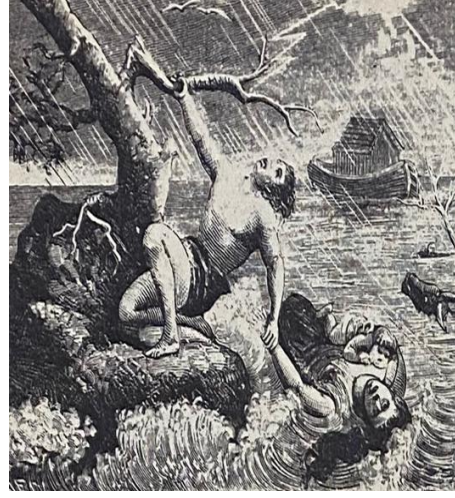
Görüldüğü gibi görselde kıssada yer alan görsel öğelere yer verilmiştir. Ancak kullanılan gemi görselinin nerdeyse orda bulunan bütün hayvanlardan küçük resmedilmesi mantık hatası oluşturmaktadır. Bunun yanında ilk sayılarda kullanılan görsellerde, derginin hitap ettiği seviye için uygun olmayan örnekler mevcuttur. Bu

²⁰⁸ Vefa Taşdelen, 2016, s.123.

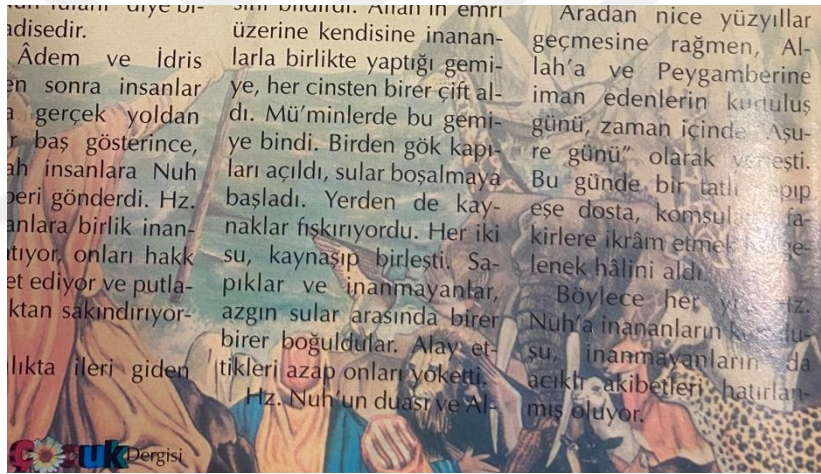
örnekler, kıssanın işlendiği toplam üç sayıda görülmektedir. Korkutucu ve karmaşık olarak değerlendirilen görseller şu şekildedir:

Şekil 13 Diyanet Çocuk Dergisi 1. Sayı, s.10.

Şekil 14 Diyanet Çocuk Dergisi 20. Sayı, s.28.

Şekil 15 Diyanet Çocuk Dergisi 237. Sayı, s.22.

Yapılan incelemede, kullanılan görsellerin yıllar ilerledikçe hem metne hem de seviyeye uygunluğunun dikkate alındığı tespit edilmiştir. Bu nedenle olumsuz niteliği olan görseller, derginin ilk yıllarında görülmekteyken son sayılara doğru oldukça dikkat çekici ve metni tamamlayan örnekler bulunmaktadır. Nuh kıssasında, metinle uyum, tasarım, ilgi çekici ve kolay okunabilirlik yönleriyle dikkat görsellere iyi örnek şu şekildedir:

Şekil 16 Diyanet Çocuk Dergisi 463. Sayı, s.12.

1.1.4 Hz. Âdem

Diyanet Çocuk Dergisi, 1979-2022 yılları arasında çıkan sayıların toplam on tanesinde Hz. Âdem kıssasını aktarmıştır. Bu sayıların kiminde kısaca detaya inilmeden genel hatları ile işlenmiş ve tek sayıda tamamlanmıştır. Kiminde ise detaylar da verildiği için kısaca bölünmüş ve devam eden sayılarda tekrar konu edilmiştir. Bu konuyla alakalı detaylar tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9 Hz. Âdem Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1979	1. Sayı	Hz. Âdem	Hz. Adem’in ilk insan ve ilk Peygamber olması. Yaratıldığı zaman Şeytan hariç bütün meleklerin O’na secde etmesi. Hz. Havva’nın yaratılması ve cennette yaşarlarken şeytanın vesvesesi ile yasak meyveden yemeleri. Dünyaya gönderilmeleri. Çocukları olması.	-	-	Secde	-
1982	18. Sayı	İlk İnsan	Hz. Adem’in ve Hz. Havva’nın yaratılışı. Meleklerin saygısı, Şeytan’ın kibri ve isyanı.	-	-	Halife İtaat etmek Ruhundan üflemek	-

			Şeytanın Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kandırması. Hatalarından sonra her ikisinin de tövbe etmesi. Cennetten çıkarılışları.			Secde Överek yüceltmek	
1982	19. Sayı	İlk Kan Kabil ile Habil	Hz. Âdem ve Havva'nın yeryüzünde yaşamayı öğrenme süreci. Oğulları Kabil'in Habil'in dünyaya gelmesi. Kabil'in Habil'i kıskanması. Allah'a kurban sunulması. Kabil'in kurbanının kabul edilmemesi. Kabil'in Habil'i öldürmesi.	-	-	Lanetli Ebediyyen	-
1993	155. Sayı	Âdem Peygamber	Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaratılışı. Şeytan'ın kibri ve isyanı. Şeytanın Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kandırması. Hatalarından sonra her ikisinin de tövbe etmesi. Yeryüzünde yaşamak üzere cennetten çıkarılmaları. Yeryüzünde birbirlerini bulmaları. Çocukları olması. Hz. Adem'in Peygamber olarak vazifelendirilmesi.	Var	Dünya görseli üstüne yerleştirilmiş metin	Secde Tevbe Ruh	Bakara, 30
2007	320. Sayı	Hz. Adem'in Yaratılışı ve Şeytan'ın İsyanı	Hz. Adem'in yaratılışına meleklerin ve şeytanın verdiği tepki. Şeytanın isyanı. Şeytanın kıyamete kadar insanoğlunu yoldan çıkaracağına yemin etmesi.	Var	Ağaç görseli üstüne yerleştirilmiş metin	Secde Lanetli Överek Yüceltmek Ulu tutmak	Bakara, 30
2007	322. Sayı	Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yeryüzüne Gönderilmesi	Hz. Âdem ve Havva'nın cennette diledikleri şekilde yaşaması. Şeytanın Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Şeytana uymaları. Tövbe etmeleri. Yeryüzüne gönderilişleri. Hz. Adem'in Peygamber olarak vazifelendirilmesi.	Var	Ağaç ve çiçek görseli üstüne yerleştirilmiş metin	Ebedilik ağacı Yok olmayacak hükümler Secdeyi reddetmek	Bakara, 35

2007	323. Sayı	Habil ve Kabil	Yeryüzünde Hz. Âdem ve Havva'nın çocukları olması. Hz. Adem'in iki oğlundan Allah için kurban istemesi. Kabil'in kurbanını özensiz seçmesi sebebiyle kabul edilmemesi. Kabil'in Habil'i kıskandığı için öldürmesi ve gömmesi.	Var	Habil ve Kabil'i temsilen iki insan sureti	Rabbe kurban sunmak	Maide, 27
2011	369. Sayı	Hz. Âdem	Hz. Adem'e dair bilgilerin genel hatlarıyla, yüzeysel bir anlatımı.	Var	Çocuk görseli	Sahife	Al-i İmran, 33
2015	425. Sayı	İlk İnsan İlk Peygamber: Hz. Âdem	Üç arkadaşın Peygamberler tarihi haritası bulması. Çocuklardan birinin ağzından Hz. Adem'in kıssasının anlatılması. Hz. Adem'in yaratılışı. Melekler ve şeytanın tepkisi. Şeytan'ın kibri ve isyanı. Âdem ve Havva'nın Şeytana uymaları sonra her ikisinin de tövbe etmesi. Her ikisinin de yeryüzüne gönderilmesi. Tövbelerinin kabul edilmesi.	Var	Sınıf ortamı, Öğrenciler Ağaç	Secde Lanetlenmek İlmikle Allah'a kul olmak Salih kul	Sa'd, 76
2019	462. Sayı	Âdem aleyhisselam	Hz. Âdem'in yaratılışı. Melekler ve şeytanın tepkisi. Şeytanın isyanı ve kibri. Hz. Havva'nın yaratılışı. Her ikisinin cennette yaşamaları. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın şeytana uyması. Hatalarını anlayarak tövbe etmeleri. Yeryüzüne gönderilmeleri. Çocukları olması. Peygamberlik verilmesi.	Var	Çiçek ve kuş öğeleri içeren orman görseli	Halife Aleyhisselam Hak din	Bakara, 35 A'raf, 19 A'raf, 23

Kavram Analizi

Goldman'a göre din eğitimi çocuğun ilgi ve merak duyduğu noktalara odaklanmalıdır.²⁰⁹ Çocuğun tecrübesi, kavramsal kapasitesi, ilgisi, merak duyduğu noktalar ve zevkleri bilişsel seviyesi ile din eğitimcisine yol göstermelidir. Bu noktaların referans alındığı bir eğitim süreci Goldman tarafından ifade edildiğine göre daha kolay başarıya ulaşacaktır. Goldman aynı zamanda eğitimde yaşam merkezli yaklaşımı da savunmaktadır. Kıssaların uygun bir dille ifade edilmeleri halinde bu kriterleri sağlamaları ve din eğitimi sürecine destek olmaları mümkün görünmektedir. Bu anlamda, Diyanet Çocuk Dergisi'nde işlenen Hz. Âdem ile ilgili sayılarda doğal olarak sıkça yer alan Allah'a iman, dua, cennet, cehennem, melek, şeytan, ahiret hayatı gibi konuların çocukların ilgisini çekeceği söylenebilir. Çocukların sıkça soru sorduğu cennet, cehennem, melek, şeytan, cin, Allah, ahiret hayatı ve ibadet konularının seviyeye uygun aktarılması bu anlamda önemlidir.²¹⁰

Hz. Âdem'in konu edildiği kıssalarda çocukların ilgi ve merak duydukları konulara yer verilmiştir. Ancak derginin hem henüz soyut düşünce dönemine geçememiş hem de soyut düşünebilen bireyleri hedef almış olması sebebiyle özellikle kavram kullanımında somut düşünebilen bireylerin anlamlandırmakta zorlanacağı bazı noktalar dikkat çekmektedir.

Secde kavramı onlardan biridir. Dini bir çevrede yetişmiş veya asgari bir din eğitimi görmüş 7-14 yaş arası bir bireyin bu kavrama yönelik elbette bir ön bilgisinin olması beklenmektedir. Ancak bireyin bildiği varsayılan, Allah'a teslimiyeti ifade eden secde kavramı, Hz. Âdem kıssasında, Hz. Âdem'e saygı göstermeyi ifade eden sembolik bir anlam taşıdığı haliyle kullanılmaktadır. Metafor ve semboller ise somut dini düşünce dönemindeki bir çocuğun kavramakta zorlanacağı bir anlatım biçimidir.²¹¹ Secde kavramının ilgili kıssanın farklı sayılarda bulunan örneklerinin çoğunda kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramın bazı sayılarda "sadece Allah'a ibadet secdesi yapılır" ilave açıklamasıyla kullanıldığı görülmekteyken bazısında bu açıklamaya yer verilmemiştir. Dini bir çevrede büyümüş, dini tecrübesi olan ve soyut düşünce seviyesinde bulunan bir

²⁰⁹ Ronald Goldman, 1964, s. 227.

²¹⁰ Hasan Dam, *İlköğretim 1. Kademe Öğrencilerinin Din Hakkında Sordukları Sorular ve Bu Sorular Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1996.

²¹¹ Ronald Goldman, 1964, s. 53.

birey için kolayca anlamlandırılabilir bu kavramın bu yeterliliklere sahip olmayan okuyucularca da anlaşılabilmesi için bu açıklamanın önemli olduğu düşünülmektedir. Bu sembolik anlam, derginin hedef yaş grubu içindeki özellikle henüz geçiş aşamasında olup somut düşünen alt yaş grubu için aynı açıklıkta anlaşılabilir. Bu sebeple olmalı ki kıssanın içinde yer alan bu olay, ilerleyen sayılarda bahse konu secdenin saygı ifadesi olduğu vurgulanarak aktarılmıştır. (320. ve 462. Sayı) Kavramla ilgili örnekler şu şekildedir:

“İlk insan ve ilk peygamberdir. Yaratıldığı zaman bütün melekler O'na secde ettiler, ancak şeytan secde etmedi.”²¹²

“Ey meleklerim! Ben o insanı topraktan yaratıp, ruhumdan üfleyip şekillendirerek can verdiğim zaman hepiniz ona secde edip, gerekli saygıyı göstereceksiniz... buyurdu”²¹³

İnsanı yaratma işlemi tamamlandıktan sonra Cenab-ı Hak meleklerle, Adem'e secde etmelerini emretti. Melekler Allah'ın buyruğuna uyup secde ettiler...²¹⁴

“Meleklerle Adem'e secde edin' demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ederken o kaçındı. Büyüklük tasladı inkârcılardan oldu" Buradaki secde ibadet secdesi değildir. Çünkü Allah'tan başka hiç kimseye ibadet anlamında secde edilemez. Allah'ın emrettiği bu secde selamlama ve saygı gösterme secdesidir.”²¹⁵

“Melekler anlamıştı artık! İlmîyle Allah'a kul olacak ve melekleri bile geçecekti insan! Allah'ın secde emrini saygıyla yerine getirdiler, ancak secde etmedi şeytan! Tekrar secdeye kapandı melekler, ama yine direndi şeytan! Üstelik kibirle hareket etti ve: Ben ondan üstünüm, çünkü beni ateşten, onu ise topraktan yarattın! diyerek isyan etti Allah'a. Gururu ve kibri engel oldu onun secde etmesine! Allah onun cennetten kovulduğunu bildirdi.”²¹⁶

²¹² Diyanet Çocuk Dergisi, 1979, S.1, s.10.

²¹³ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 18, s.23.

²¹⁴ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 155, s.24.

²¹⁵ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 320, s.21.

²¹⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 2015, S. 425, s. 11.

“Sonra Rabbimiz meleklere Adem’e saygıyla eğilmelerini emretti. Onlar da tereddüt etmeden Adem’in karşısında saygıyla eğildiler. Fakat İblis yani Şeytan, kibirlendi, büyüklendi, Adem’e saygı göstermeyerek eğilmedi.” ²¹⁷

Secde kavramının dışında Hz. Âdem kıssasının işlendiği sayılarda hedef yaş grubunun anlamlandırmakta zorlanabileceği bazı kavramlar dikkat çekmektedir. Soyut işlem dönemine ulaşmış olan çocukların anlamlandırabileceği bu kavramlar somut işlemler döneminde bulunan çocuklara belirtilen nedenle yabancı gelebileceği düşünülmektedir.

Hz. Âdem kıssasını konu edinen ve tablo 9’da detaylıca belirtilen, aşağıda da örneği verilen kavramların 7-14 yaş arasında bulunan her çocuk için anlaşılır olmayacağı düşünülmektedir. Bu kavramlara sosyal çevresinden veya din eğitimi süreçlerinde denk gelmiş olsa dahi kavramları gerçek ifade ettiği anlamıyla anlamak her çocuk için mümkün olmayabilir. Bu kavramlar, Goldman’ın ifade ettiği gibi çocukların, hakiki anlamından uzak bir kelime dağarcığı edinmelerine yol açabilecek kavramlar olarak görülebilir. Kavramlarla ilgili örnekler şu şekildedir:

“Ey meleklerim! Ben o insanı topraktan yaratıp, ruhumdan üfleyip şekillendirerek can verdiğim zaman hepiniz ona secde edip, gerekli saygıyı göstereceksiniz... buyurdu.”²¹⁸

“Allah kendisini tanıyıp, ibadet etsinler diye insanları yaratmayı irade etti. Meleklerle: Yeryüzünde bir halife yaratacağım! dedi.” ²¹⁹

“Daha sonra Allah, Adem’i topraktan yarattı. Sonra ona ruh verdi.” ²²⁰

“Allah-u Teâlâ da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü onlar gerçekten pişman olmuşlardı...” ²²¹

²¹⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 462, s.13.

²¹⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 18, s.24.

²¹⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 18, s.24.

²²⁰ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 155, s. 24.

²²¹ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 155, s.25.

“En güzel cevaplar Hz. Adem'den geldi. Melekler anlamıştı artık! İlmîyle Allah'a kul olacak ve melekleri bile geçecekti insan!”²²²

“Allah'ın ruhundan üflemesi” ifadesi soyut düşünme yeterliliği edinememiş çocukların, henüz daha ruh kavramını da bilmedikleri düşünülecek olursa anlayabileceği bir ifade değildir. Hedef kitlesi bu denli geniş bir dergide bu gibi kavramlar yerine daha anlaşılır olan ve yanlış öğrenmelere yol açmayacak ifadelerin kullanılması aktarılan metnin herkese ulaşmasını sağlayacaktır diye düşünülmektedir. Halife kavramını da aynı şekilde somut işlem dönemi belki derin anlamıyla anlayamayacaktır. Ancak bu kavram için yapılacak basit bir açıklamayla çocuğun metnin kastını anlayabileceği, zamanla bilişsel seviye ile ilgili olarak da derin anlamını kavrayabileceği düşünülmektedir. İlmîyle Allah'a kul olmak ifadesi mesajı net olmayan kapalı bir ifade olarak görülmüştür. Hedef kitle içinde yer alan örneğin 7-11 yaş arası çocuklar için ifadenin anlaşılır olmadığı, daha açık ifadeler kullanılması gerektiği söylenebilir.

Sahife, İtaat Etmek, Salih Kul, Ebedilik Ağacı, Ebediyyen, Tevbe, Överek Yüceltmek, Ulu Tutmak, Yok Olmayacak Hükümlerlik, Hak Din gibi kavram ve ifadeler de yine Hz. Âdem kıssasının işlenmesi sırasında metinlerde geçen ve özellikle somut işlem dönemi çocuğu için kapalı olabileceği düşünülen kavramlardır. İlgili tabloda (tablo 9) detaylarına yer verilen bu kavramlar yerine daha açık anlaşılır anlatımların tercih edilmesi mümkün görünmektedir. Bu halleriyle dergide yer alan metinlerin herkes için açık ve anlaşılır olmayacağı söylenebilir. Kavramla ilgili örnekler şu şekildedir:

“Suçlarını kabul ettiler... Şeytana uyup yasak meyveden yedikleri için çok pişman oldular... Devamlı gözyaşı döküp Allah'tan bağışlanmalarını istediler... Allah-u Teâlâ da onların tevbelelerini kabul etti. Çünkü onlar gerçekten pişman olmuşlardı...”²²³

“Allah kendisini tanıyıp, ibadet etsinler diye insanları yaratmayı irade etti. Meleklerle: Yeryüzünde bir halife yaratacağım! dedi. Melekler: Orada bozgunculuk yapacak, kan akıtacak birini mi yaratacaksın ya Rabbi... Oysa biz seni överek yüceltiyor ve daima itaat ediyoruz dediler.”²²⁴

²²² Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 425, s.11.

²²³ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 155. s.25.

²²⁴ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 18. s. 24.

“Hiçbir zaman rahat yüzü görmeyeceksin!... Sen kendi kendine korku kapılarını açtın... Git... İstenmeyen, lânetli bir insan ol. Gördüklerinden emin olma... Artık Hazreti Adem'in bedduası Kabil'e hayatı ebediyyen zindan edecekti.”²²⁵

“Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayacak bir hükümranlığı göstereyim mi?”²²⁶

“İlk insan ve ilk peygamberdir. Kendisine 10 sahife verilmiştir. Kur'an'da adı 25 defa geçmektedir.”²²⁷

“Allah, salih kullarını kendisinin kandırıp doğru yoldan saptıramayacağını, ona uyanların ise cehennemle cezalandırılacağını söyleyerek şeytana kıyamete kadar mühlet verdi.”²²⁸

Metinde yer alan bu kavramların çocukları uzaklaştırmaması adına basit açıklamalar yapmak veya anlaşılır ifade etmek bir çözüm olabilir. Örneğin ebedilik ağacı yerine sonsuzluk ağacı denilebilir, sahife kavramı da anlamıyla aktarılabilir. Sonsuzluk ağacı ifadesiyle çocuk kendi zihninde bir anlam dünyası oluşturabilir ve bu gibi metinlerle karşılaşmak onun bu kendine özgü anlam dünyasını zenginleştirme rolü üstlenebilir.²²⁹ Ancak çocuğun kendi teolojisini oluşturmaya imkân veren bu yol kendi kişisel hayatında ve anlam dünyasında aşına olduğu kavramlarla mümkün gibi görünmektedir. Yapılacak bu gibi basit değişikliklerin, metnin her çocuk için anlaşılır olmasının yolunu açacağı düşünülmektedir.

Hiz. Âdem kıssasında Lanetli, Lanetlemek kavramlarına da yer verildiği görülmüştür. Bu kavramların Allah'ın rahmeti ve sevgisiyle tanışmaya, bu gibi ifadeleri duyarak Allah ile aralarında kuvvetli bir bağ kurmaya ihtiyacı olan çocukların okuyacağı metinlerde bulunması onların; seven, kuşatan, sığınılan bir varlık olarak gördükleri Allah tasavvurlarına zarar verebileceği düşünülmektedir.²³⁰ Derginin geniş hedef kitlesi

²²⁵ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 19. s. 26.

²²⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 322. s. 23.

²²⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369. s. 2.

²²⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 425. s. 11.

²²⁹ Cemil Oruç, *Din Eğitimi İçin Çocuk Teolojisi ve İlahiyat Fakülteleri İçin Bir Öneri*, İstanbul, Dem Yay., 1. Basım, 2014, s.125

²³⁰ Mustafa Önder, “Sevgi, Din Dili ve Hikayelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2013, C.6 S. 3, s.1288.

düşünüldüğünde keyfine göre davranan, cezalandıran Allah imajı oluşturabilecek bu ifadeleri kullanmamanın daha doğru olacağı söylenebilir. Aşağıda bahsedilen bu kavramın kullanım durumlarına dair örnekler aktarılacaktır.

“Allah, salih kullarını kendisinin kandırıp doğru yoldan saptıramayacağını, ona uyanların ise cehennemle cezalandırılacağını söyleyerek şeytana kıyamete kadar mühlet verdi. Böylece artık lanetlenmiş ve cennetten kovulmuştu şeytan!”²³¹

“Kıskançlığından ve kibrinden dolayı Yüce Allah'ın emri olan secdeyi de reddetmiş ve Allah'ın huzurundan lanetlenerek kovulmuştu. Bu olaylardan sonra şeytanın kıskançlığı, kibri ve öfkesi kat kat artmıştı.”²³²

"Öyleyse yıkıl oradan. Şüphesiz sen kovulmuş bulunuyorsun. Kıyamete kadar lanetlisin."²³³

İçerik ve Yapı Analizi

Goldman'a göre derginin hedef kitlesini de oluşturan somut düşünce dönemindeki bireylere, kelime ve kavramları lafzi algılayabilecekleri için dini materyali doğrudan sunmak doğru değildir.²³⁴ O'na göre, din eğitiminde çocuğa aktaracağımız içerik, çocukların dini kavramlarla düşünmesini ve dinin hakikatlerini keşfetmesini sağlayacak nitelikte olmalıdır. Bunun yanında Goldman din eğitiminde uygulanan iki öğretim şeklinden bahsetmektedir. “Kutsal kitabı öğretmek” ve “Kutsal kitaptan öğretmek”. İlkinde dini bir metni içeriğini düşünmeden ve anlamadan sadece aktarmaktan ibaret bir eğitim uygulanırken ikincisinde ise dini metinden hayat için deneyimler çıkarma ve bunları uygulamaya koyma söz konusudur. Goldman sembolik anlamlarla örülü dini içeriğin çocuklara sunulurken anlaşılmasını kolaylaştırıcı bir üslupla verilmesini önerir. Aksi durum, çocukların hakiki anlamından uzak bir kelime dağarcığı edinmelerine bir sebep olarak görmektedir.²³⁵ Bu anlamda incelendiğinde, dergide Hz. Adem'in işlendiği bazı sayılarda ayetlerin doğrudan aktarıldığı, bazılarında ise anlamın yaş grubunun seviyesi dikkate alınarak diyalog içinde aktarıldığı görülmüştür. Tablo 9'da bahse konu sayılarda ayet kullanım durumu verilmiştir. Ayetlerin diyalog içinde tırnak işaretiyle

²³¹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 320, s.21

²³² Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 322, s.22.

²³³ Diyanet Çocuk Dergisi 2007, S. 320, s.21.

²³⁴ Ronald Goldman, 1965, s.19.

²³⁵ Ronald Goldman, *a.g.e.*, s.108.

gösterildiği sayılar tabloda “var” şeklinde işaretlenmiştir. Kıssanın işlendiği ilk üç sayıda doğrudan ayet kullanımı yokken ilerleyen yıllarda ayet kullanımının mevcut olduğu görülmektedir. Kıssalarda ayet kullanımında 369. sayı hariç hiçbirinde ayet numarası ve sure bilgisinin verilmediği görülmüştür.

Hiz. Âdem kıssasının aktarıldığı metinlerde Bakara suresi 30 ve 35. Ayetlerde geçen mesajların kıssa aktarımında da sıkça vurgulandığı görülmüştür. 30. Ayette meleklerle bir insanın yaratılacağına bildirilmesi, 35. Ayette ise Hiz. Adem’in Hiz. Havva ile cennete yerleştirilmesi vurgulanmaktadır. Kıssada bu bölümler işlenen metinlerin çoğunda geçmektedir.

“Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayacak bir hükümlanlığı göstereyim mi?”²³⁶

Meleklerle Adem'e secde edin' demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ederken o, kaçındı. Büyüklük tasladı ve inkârcılardan oldu.”²³⁷

“Orada bozgunculuk yapacak kanlar akıtacak birini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni ulu tutuyoruz.”²³⁸

“... Allah, Adem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler üzerine seçkin kıldı.”²³⁹

“Kim, bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk yapmamış bir insanı öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de hayatını kurtarmak suretiyle bir insanı yaşatırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur.”²⁴⁰

Hiz. Adem'in işlendiği metinlerde içeriğin Kur'an'a uygunluğunu ve bilgilerin doğruluğunu tespit edebilmek adına kıssa metinleri ayetlerle kıyaslanmıştır. Yapılan incelemede metinlerin Kur'an'a uygun olarak oluşturulduğu görülmüştür. Örnekler tabloda aktarılmıştır.

²³⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 322. s.23.

²³⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 320. s.21.

²³⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 320. s.20.

²³⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369. s.2, Al-i İmran, 3/33.

²⁴⁰ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 323. s.23.

Tablo 10 Hz. Âdem Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1979- 1. Sayı	<i>"Bunun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler. Yalnız İblis hariç; o, kibir duygusuna kapılıp kâfirlerden oldu." (Sa'd 73-74)</i>	İlgili sayıda doğrudan tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. <i>Yaratıldığı zaman bütün melekler O'na secde ettiler, ancak Şeytan secde etmedi. Cennetten koğuldu. (s. 10))</i>
1982 – 18. Sayı	<i>Hani rabbın meleklerle, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?" dediler. Allah "Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim" buyurdu. (Bakara suresi 30. Ayet)</i>	İlgili sayıda doğrudan tırnak içinde ayet kullanımı olmamakla birlikte ayetlerde ifade edilen noktaların olay örgüsü içinde verildiği görülmektedir. <i>Allah kendisini tanıyıp, ibadet etsinler diye insanları yaratmayı irade etti. Meleklerle: Yeryüzünde bir halife yaratacağım! dedi. Melekler: Orada bozgunculuk yapacak, kan akıtacak birini mi yaratacaksın ya Rabbi... Oysa biz seni överek yüceltiyor ve daima itaat ediyoruz dediler. Allah: Ben sizin bilmediklerinizi bilirim... (s.23)</i>
1982 – 19. Sayı	<i>Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, "Andolsun seni öldüreceğim!" dedi. O da dedi ki: "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder. (Maide suresi 27. Ayet)</i>	İlgili sayıda doğrudan tırnak içinde ayet kullanımı yoktur. <i>Hediyelerin kabul edilip edilmediğini anlamak için ertesi gün babalarıyla birlikte dağın tepesin çıktılar. Habil'in hediyesini bulamayınca Allah'ın onu kabul ettiğini anladılar. Kaabil' in getirip koyduğu çürük sebze ve meyveler orada, olduğu gibi duruyordu!.. Kabul edilmemişti... (s. 24)</i>
1993 – 155. Sayı	<i>"Ben insan yaratacağım" (Bakara suresi 30. Ayet)</i> <i>"Allahım, biz seni övüyor, yüceltiyoruz. Sana ibadet ediyoruz..."(Bakara suresi 30. Ayet)</i>	Kıssa anlatımı içinde yer yer ayetlerin tırnak içinde metne yerleştirildiği görülmektedir. Ayetler olay örgüsüne dahil edilerek verilmiştir. <i>Melekler daha önce yaratılmıştı. Allah-u Teâlâ onları toplayıp "Ben insan yaratacağım" dedi. Melekler, kendilerinden başka bir de "insan" ın</i>

	"Ey Allahımız, bizim bilmediklerimizi sen çok iyi biliyorsun..."((Bakara suresi 32. Ayet)	yaratılmasını istemediler. Bunun için Allah'a itirazda bulundular. "Allah'ım, biz seni övüyor, yüceltiyoruz. Sana ibadet ediyoruz..." dediler. Halbuki meleklerin bilmedikleri çok şey vardı. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ yaratmak istediği insan hakkında onları bilgilendirdi. İnsan hakkında bilmediklerini öğrenen melekler, itirazlarından vazgeçip, "Ey Allah'ımız, bizim bilmediklerimizi sen çok iyi biliyorsun..." dediler ve Allah'ın emrine boyun eğdiler... (s.24)
2007 – 320. Sayı	"Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım." (Hicr suresi 28. Ayet) "Orada bozgunculuk yapacak kanlar akıtacak birini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni ulu tutuyoruz." (Bakara suresi 30. Ayet)	Kıssa anlatımı içinde yer yer ayetlerin tırnak içinde metne yerleştirildiği görülmektedir. Ayetler olay örgüsü dışında öğretici biçimde aktarılmıştır. İlk insanın yaratılması gerçekleşmeden önce Allah bunun bilgisini meleklerle şöyle duyurur: "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım." Melekler bu haberi biraz şaşkınlıkla karşılar ve şöyle söylerler: "Orada bozgunculuk yapacak kanlar akıtacak birini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni ulu tutuyoruz." (s.20)
2007 – 322. Sayı	"Ey Âdem! Eşin (Havva) ile birlikte cennete yerleş; orada çekinmeden istediğiniz her yerde cennet nimetlerinden yiyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın, sonra ikiniz de zalimlerden olursunuz. (Bakara suresi 35. Ayet)	Kıssa anlatımı içinde yer yer ayetlerin tırnak içinde metne yerleştirildiği görülmektedir. Ayetler olay örgüsü dışında öğretici biçimde aktarılmıştır. Allah onları bu konuda şöyle uyardı: "Ey Âdem! Eşin (Havva) ile birlikte cennete yerleş; orada çekinmeden istediğiniz her yerde cennet nimetlerinden yiyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın, sonra ikiniz de zalimlerden olursunuz. (s.22)
2007 – 323. Sayı	"Seni öldüreceğim" (Maide suresi 27. Ayet) "Allah, sadece Allah'a saygı gösterenlerden kabul eder. Sen beni öldürmek için bana el uzatsan da	Kıssa anlatımı içinde yer yer ayetlerin tırnak içinde metne yerleştirildiği

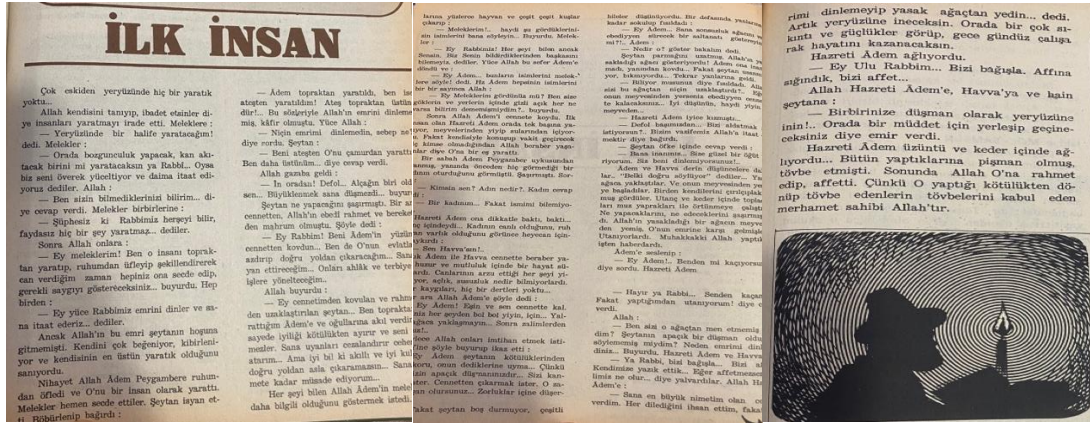
	<i>ben seni öldürmek için elimi uzatmam. Çünkü ben âlemlerin Rabbinden korkarım." (Maide suresi 27. Ayet)</i>	görülmektedir. Ayetler olay örgüsü dışında öğretici biçimde aktarılmıştır. <i>Zaten öteden beri Habil'i kıskanmaktadır. Bu olay, kinini artırır. Nihayet kinini açığa vurur. Kardeşine: "Seni öldüreceğim" der. Habil de: "Allah, sadece Allah'a saygı gösterenlerden kabul eder. Sen beni öldürmek için bana el uzatsan da, ben seni öldürmek için elimi uzatmam. Çünkü ben âlemlerin Rabbinden korkarım." der. Ancak bu sözler Kabil'in öfkesini dindirmez. Yerden bir taş alarak kardeşinin kafasına atar; Habil kanlar içinde yere yığılır ve ölür. (323. Sayı ss.22)</i>
2011 – 369. Sayı	<i>"... Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler üzerine seçkin kıldı." (Al-i İmran Suresi, 33. Ayet)</i>	Anlatım bilgi verici bir üsluptadır. Olay örgüsü görülmemektedir. Yer verilen ayet de bu şekilde aktarılmıştır. <i>İlk insan ve ilk peygamberdir. Kendisine 10 sahife verilmiştir. Kur'an'da adı 25 defa geçmektedir. "... Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler üzerine seçkin kıldı." (Al-i İmran Suresi, 33. Ayet) (s.2)</i>
2015 – 425. Sayı	<i>İblis, "Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" diye cevap verdi. (Sad suresi 76. Ayet)</i> <i>Allah buyurdu: "Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?" (İblis), "Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" dedi. A'raf suresi 12. Ayet)</i> <i>"Keşke şu ağacın meyvesinden yeseniz de siz de melek olsanız ve böylece sonsuza dek cennette yaşasanız!.." dedi. (A'raf suresi 20. Ayet)</i>	Kıssa anlatımı içinde yer yer ayetlerin tırnak içinde metne yerleştirildiği görülmektedir. Ayetler olay örgüsüne dahil edilerek verilmiştir. <i>- Ben ondan üstünüm, çünkü beni ateşten, onu ise topraktan yarattın! diyerek isyan etti Allah'a. Gururu ve kibri engel oldu onun secde etmesine! Allah onun cennetten kovulduğunu bildirdi. (s. 11)</i> <i>İlk fırsatta yaklaştı yanlarına. Yasaklanan ağaca işaret ederek: "Keşke şu ağacın meyvesinden yeseniz de siz de melek olsanız ve</i>

		<i>böylece sonsuza dek cennette yaşasınız!.." dedi. (s. 12)</i>
2019 – 462. Sayı	<i>(Buyuruldu ki:) "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediklerinizden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz." (A'raf suresi 19. Ayet)(Bakara suresi 35. Ayet)</i> <i>Dediler ki: "Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!" (A'raf suresi 23. Ayet)</i>	Kıssa anlatımı içinde ayetlerin yer yer tırnak içinde, yer yer de olay örgüsüne dahil edilerek verildiği görülmektedir. <i>Allah, Hz. Adem'e eş olarak Hz. Havva'yı yaratmıştı. Yüce Allah onlara cennetin güzelliklerini anlattı. Cennette bulunanlardan bol bol yiyin ama şuna yaklaşmayın diyerek bir ağacı onlara yasakladı. İblis' e de dikkat etmelerini söyledi. Çünkü şeytan onları cennetten çıkarırsa mutsuz olurlardı. (s. 13)</i> <i>Şöyle dua ederek Allah'tan bağışlanma dilediler: "Rabbimiz, biz kendimize yazık ettik. Eğer Sen bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan oluruz." Bu tövbe ve dualarıyla tüm müminlere örnek oldular. (s. 13)</i>

Goldman'a göre somut işlem dönemindeki bireyde mantıksal düşünme sadece görünür nesneler ve çocuğun kendi yaşam tecrübeleri ile sınırlıdır. Bu nedenle bu dönemde, çocukların dini hikâyelerin daha derin anlamlarını idrak etmeleri mümkün olmayabilir.²⁴¹ Buna rağmen kıssalar, çocuğu bulunduğu anlama seviyesinin ilerisine taşıyabilecek bir imkân sunarak dini gelişime destek vazifesi görebilir. Bunun için sembollerle örülü anlatımın somut işlem döneminde olan bireylerde bu durumun mümkün olmayabileceği bilinerek kullanılan dilde titiz olunmalıdır. Kendi anlam dünyasını oluşturan somut işlem dönemi çocuğuna aktarılabilecek dini içeriğin sembolik dil konusunda daha yalın olması tercih edilebilir. Dergide, Hz. Âdem kıssasının yer aldığı bütün sayılarda tablo 9'da görüldüğü gibi kimi çocuklar için kapalı olacağı düşünülen ifadeler kullanılmıştır. Bu anlamda yıllar ilerledikçe kavram kullanımında bir iyileşme tespit edilememiştir. Ancak derginin ilk yıllarında anlatım dilinin daha yoğun, yorucu olduğu

²⁴¹ Ronald Goldman, 1964, s. 68-73.

görülmüştür. Görselin bulunmadığı ilk yıllarda sayfalarca süren anlatımın yorucu ve detaylarla örülü olduğu düşünülmektedir. Yıllar ilerledikçe anlatım yalınlaşmıştır. Örnek olarak kıssasının bütününe işlendiği ilk ve son sayılar verilebilir:

Şekil 17 Diyanet Çocuk Dergisi 18. Sayı, s.23.

Şekil 18 Diyanet Çocuk Dergisi 462. Sayı, s.12.

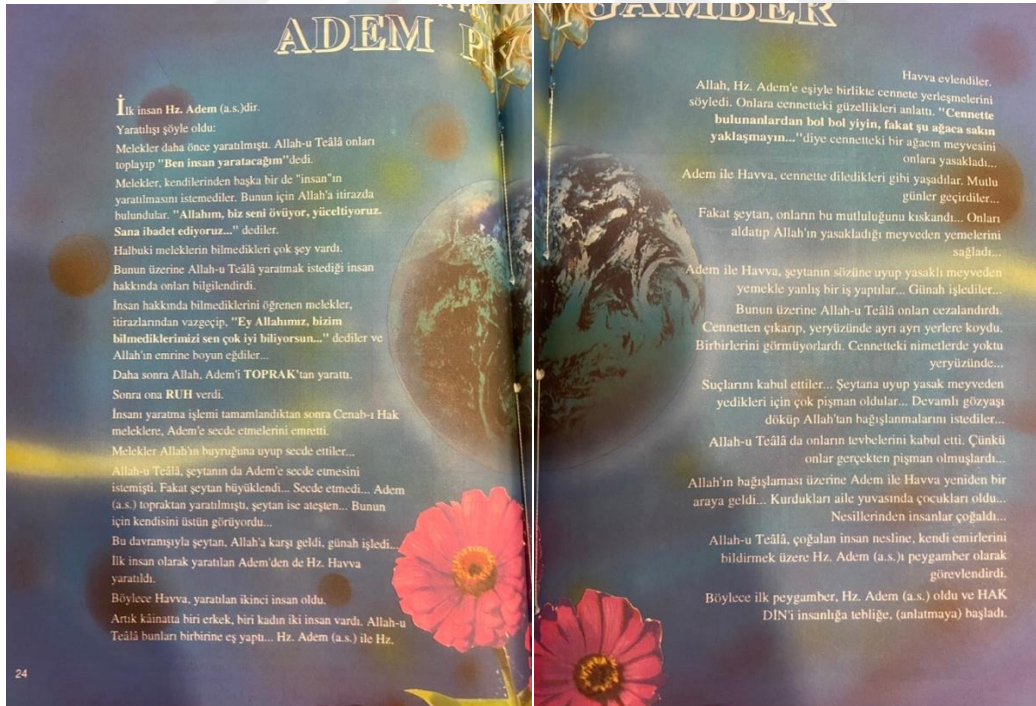
Görsel Kullanım

Görseller; metnin mesajının vurgulanması, anlaşılması ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi sürecinde katkı sağladığı için önemlidir. Çocuk yayınlarında ise görsellerin kullanılması ayrıca önemlidir. Çünkü henüz kitapla ilişkisini yeni kuran bireyin dikkati bir yetişkinle aynı seviyede olmayacak ve ilgisi kolayca dağılabilecektir. Bu nedenle çocuk yayınlarında metinle ilişkisi kurulmuş, uygun ve dikkat çekici görsellerin kullanılmasına dikkat edilmelidir. Çünkü görsel; metinle birlikte düşünüldüğünde anlamı tamamlayan, açıklayan, genişleten, bazen de metne yeni anlamlar katan bir uyarandır.²⁴²

²⁴² Sedat Sever, 2013, s.159.

Konuyla ilgili genel değerlendirme başlığı altında detaylı açıklama yapıldığı için bu bölümde sadece Hz. Adem'in işlendiği kıssalardaki görseller değerlendirilmiştir. Tüm peygamber kıssalarında olduğu gibi Hz. Âdem kıssasında da görseller resim-metin uyumu, çocuğa görelilik, uygun seçim olup olmaması açısından ele alınmıştır.

Dergide, Hz. Adem'in işlendiği kısa metinlerinin üç tanesinde hiçbir görsel kullanılmazken toplam yedi sayıda görsel öğelerle metin desteklenmeye çalışılmıştır. Görselin kullanılmadığı sayılar ilk sayılardır. Yıllar ilerledikçe derginin ve sayfanın tasarımında yapılan düzenlemeler kısa metinlerine de yansımış görsellerin kullanımında artış olmuştur. Yapılan incelemede görsellerin kalitesinin yıllar ilerledikçe arttığı görülmüştür. Bu anlamda yapılan incelemede, Hz. Âdem kıssasında, resim-metin uyumunun 155. Sayıda yakalanamadığı düşünülmektedir. Kullanılan görsel ve tasarımın şekil-3'te yer alan şekliyle metinle uyumlu ve dikkat çekici olmadığı gibi aynı zamanda görselin karmaşıklığı ile kullanılan renklerin oluşturduğu toplam tasarımın metnin okunurluğuna zarar verdiği söylenebilir. Bu durum da çocuklara yönelik eserlerde kullanılan görsellerde bulunmaması gereken olumsuz bir durumdur.²⁴³

Şekil 19 Diyanet Çocuk Dergisi 155. Sayı, s.24.

²⁴³ Saliha Bulut, *İlköğretim Ders Kitaplarının Görsel Boyut ve İçerik Tutarlılığı Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008, s.39.

Gezegen olan dünya görselinin kıssa içeriğine uygun olmadığı gibi kullanılan görsel, verilmek istenen mesajı desteklemeyecek durumdadır. Kıssayla ilgili dergide ilk kullanılan görselin bu olması durumu açıklamaktadır. Çünkü dergi incelendiğinde görülmektedir ki yıllar ilerledikçe görseller ve tasarım daha uygun ve dikkat çekici hale gelmiştir. Bu anlamda derginin son yıllara doğru yer verdiği, renk seçimi, metne uyum, tasarım vb. yönlerle uygun olarak değerlendirilen örnekler de mevcuttur.

Bilindiği gibi çocuk dergilerini eğitim konusunda değerli kılan taraflarından birisi, çocukların ilgisini çekecek görsel malzeme kullanmalarıdır. Kullanılan görsel malzemede; hedef kitlenin yaş grubuna uygun, çocuğun ilgisini çekecek, merak duygusu uyandıran bir tasarıma odaklanılması gerekmektedir. Bunun yanında görselin metnin anlamını, mesajını vurgulaması ve eğlendirirken öğrenmeyi desteklemesi için metinle uyumunun yakalanması da dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır.²⁴⁴ Diyanet Çocuk Dergisi'nde ise Hz. Âdem kıssasına ilişkin kullanılan görsellerden kullanılan renk, tasarım bütünlüğü ve metni vurgulaması yönüyle uygun seçim olduğu düşünülen görsele aşağıda yer verilmiştir:

Şekil 20 Diyanet Çocuk Dergisi 462. Sayı, s.12.

Görüldüğü gibi dergide kullanılan ve uygun olduğu düşünülen görselin kıssanın yayınlandığı son sayıda yer alması dikkat çekmektedir. Benzer durum diğer peygamber

²⁴⁴ E. Nilüfer Üstündağ, Ufuk Bakan, “Türkiye’de Cumhuriyet Sonrası Çıkan Çocuk Dergi Kapak Tasarımlarının Görsel Analizi”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2022, 12.2, s.1422.

kıssalarında da söz konusudur. Bu durum teknoloji ilerleyip, teknik imkanların çoğalması ve çocuk edebiyatındaki gelişmelerle açıklanabileceği gibi dergide daha profesyonel bir ekibin çalışmasının da bu iyileşmeyi etkilemiş olabileceği düşünülebilir.

1.1.5 Hz. Salih

Diyanet Çocuk Dergisi 1979-2022 yılları arasında çıkan sayıların toplam sekiz tanesinde Hz. Salih'in kıssası ile okuyucuları buluşturmuştur. İşlenen kıssalara dair yapılan inceleme tablo 11'de aktarılmıştır.

Tablo 11 Yıllara Göre Hz. Salih Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1979	2. Sayı	Hz. Salih	Semud kavminin yaptığı sağlam evler. Allah'ı inkâr etmeleri. İnkarcıların korkunç bir sesle helak olmaları. İnananların kurtulması.	Var	Saray ve içinde bulunan insanların görseli.	Kavim Mümin Mucize	-
1982	22. Sayı	Hz. Salih'in Devesi	Putlara tapan Semud kavmine Hz. Salih'in Peygamber olarak gönderilmesi. Kavmin inkârı ve mucize istemeleri. Mucizenin gerçekleşmesi. Mucizeye rağmen inanmayanların korkunç bir sesle helak edilmesi.	Var	Bir kervana ait oldukları sanılan minik bir deve grubu görseli.	Hazreti Bozguncu İtaat Tan yeri ağarmak Mucize	-
1993	158. Sayı	Kur'an'da Peygamber r Kıssaları: Hz. Salih	Hz. Salih'in putperest Semud kavmine Peygamber olarak görevlendirilmesi. Semudlular'ın inkârı ve mucize istemeleri. Mucizenin gerçekleşmesi. Mucizeye rağmen inanmayanların helakı.	Var	İki sayfayı da kuşatan binaların dikkat çektiği şehir görseli üstüne yerleştirilmiş metin.	Kavim Alemlerin Rabbi Hak Peygamber Yer ile yeksan olmak	Şuara, 143-145
2006	307. Sayı	Hz. Salih	Salih isminden yola çıkılarak "salih amel" ifadesinin de açıklanması. Hz. Salih'in Semud	Var	İki sayfayı kaplayan renkli bir şehir	Hz.	-

			kavmine Peygamber olarak gönderilmesi. Kavmin inkârı. Deve mucizesi. Deveye bile isteye zarar verilmesi sonrası kavmin helak olması.		görseli etrafına yerleştirilmiş metin.		
2007	329. Sayı	Hz. Salih ve Semud Kavmi	Semud kavminin putperest olması. Allah'ın onlara Hz. Salih'i Peygamber olarak görevlendirmesi. Deve mucizesi. Devenin inkarcılar tarafından öldürülmesi. İnkarcıların helak olması inananların kurtulması.	Var	İlk sayfada iki çizim deve görseli. İkinci sayfada 5 çocuğa anlatım yapan dede görseli.	Kavim	A'raf, 77
2011	369. Sayı	Hz. Salih	Hz. Salih'in gönderildiği kavim ve gösterdiği mucize konusunda ana hatlarıyla yüzeysel bir anlatım.	Var	Çocuk görseli	Kavim Mağfaret Kulluk etmek	Hud, 61
2016	428. Sayı	Hz. Salih (a.s)	Üç arkadaşın kendi aralarında Hz. Salih ve devesi hakkında konuşmaları. Semud kavminin zamanla Allah'ı unutmaları ve yeryüzünde kötülük yapmaları. Hz. Salih'in uyarılarını dikkate almamaları. Mucize istemelerine rağmen mucize deveyi öldürmeleri sonrası Semud kavminin helak edilmesi.	Var	Kayanın içinde oturan ve iki sayfayı kuşatan bir tasarımla deve görseli	Tebliğ Kavim Mucize İlahi Azap	-
2019	465. Sayı	Salih Peygamber ve Semud Kavmi	Semud kavminin zamanla Allah'ı unutmaları ve yeryüzünde kötülük yapmaları. Hz. Salih'in uyarılarını dikkate almamaları. Mucize istemelerine rağmen mucize deveyi	Var	İki sayfaya yayılmış su içen deve ve kuyu görseli üzerine	Kavim Allah Teala	-

			öldürmeleri sonrası Semud kavminin helak edilmesi.		yerleştiril miş metin.		
--	--	--	--	--	---------------------------	--	--

Kavram Analizi

Hiz. Salih kıssasına yer veren metinlerde kullanılan ve her çocuk tarafından anlamı bilenemeyebilecek kavramlar tablo 11’de belirtilmiştir.

Goldman, belli yaşam tecrübelerinden yoksun ve ayrıca zihinsel kapasite anlamında da henüz soyut kavramları anlayacak yeterlilikte olmayan bireylere din eğitimi verirken, entelektüel yaklaşımın tercih edilmemesini tavsiye etmektedir. Ancak çeşitli sayılarda yer alan kıssa metinlerinde Kur’an ifadeleri ve yetişkin teolojisinin ürünü diyebileceğimiz kavramlar dikkat çekmektedir. Alemlerin Rabbi, Hak Peygamber, Mağfiret, Kulluk Etmek, Allah Teâlâ, Mümin, İtaat, Hazreti gibi kavramlar bu şekilde değerlendirilmektedir. Bu kavramları henüz soyut düşüneyen çocuklar için basit sözlük anlamıyla açıklamak mümkün görünmemektedir. Bu dönem çocuğunun, yaşının ve tecrübesinin imkanlarıyla anlamakta güçlük çekeceği düşünülen bu kavramların kullanılma biçimleri şu şekildedir:

“Hazreti Salih yılmadı, usanmadı. Ne zaman birkaç kişi ile karşılaşsa onları Allah’a itaate çağırıyor, öğüt veriyordu. Hazreti Salih yüce Allah’a gözyaşları içinde dua etti.”²⁴⁵

“Zengin bir kavim olan Ad kavmini hatırladınız değil mi? Hani İrem bağları ile ünlü, çok sağlam binalar yapan insanların kavmi. İşte Semûd kavmi de onlardan daha ileri giderek taşları, kayaları, dağları oymuşlar, âdeta bir dantel gibi işleyerek çok güzel ve sağlam evler yapmışlardı.”²⁴⁶

“Onların içinden, sadece, Salih (a.s.) in hak peygamber olduğuna inananlar kurtulabildi...”²⁴⁷

²⁴⁵ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 22, s.29.

²⁴⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 465, s.12.

²⁴⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 158, s.24.

“Allah Teâlâ onlara içlerinden güvenilir biri olan Salih (a.s.)'ı peygamber olarak gönderdi. Salih Peygamber onları, Allah'a iman etmeye çağırdı.”²⁴⁸

“Ey kavmim! Allah' a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. O sizi topraktan yarattı ve sizi orada yaşattı. Öyleyse O'ndan mağfiret isteyin...”²⁴⁹

Öte yandan çocukların din dili edinirken çevrelerinden etkilendikleri bilinmektedir. Onlar, çevrelerinden duydukları dinî kelime ve kavramları çabucak alırlar ve dil gelişimine paralel olarak başlangıçta anlamını bilmeden de olsa bunları kullanabilirler. Hayatın olağan akışı içinde veya öğretim süreçleri yoluyla, yetişkinlerin yönlendirmeleri çocukların dinî kelime dağarcığını besler. Ancak çocuğun sınırlı zihin ve dil kapasitesi düşünülmeden verilecek bilgiler, yapılacak açıklamalar bir kavram kargaşasına ve çocuğun kavramların içeriğini yanlış veya yetersiz doldurmasına yol açabilir.²⁵⁰ Burada da kullanılan bu kavramların basit açıklamalarla anlaşılamayacağı ortadadır. Bu konuda Goldman'ın önerisi çocuğun antropomorfist düşünce şeklini desteklemekten ziyade çocuğa din eğitimi yine çocukça sunmaktır.²⁵¹ Bu anlamda bu kıssaları aktarmak için bu kavramlar yerine çocuğun metni sahiplenmesini sağlayacak kıssanın mesajına odaklanabileceği anlatımların tercih edilmesinin daha uygun olabileceği düşünülmektedir.

Hız. Salih kıssasında geçen kimi kavramlar ise basit bir sözlük açıklamasıyla çocuklar için anlaşılır olabilecek kavramlardır. Kavim, Bozguncu, Yer ile yeksan olmak, Mucize, Tan yeri ağarmak kavramları bu şekilde değerlendirilmektedir. Metinde kastedilen şeyin tam olarak anlaşılamaması riskini oluşturan bu ifadeler şu şekilde kullanılmıştır:

“Çığ koptu... Yüksek tepelerden kayalar yuvarlandı... yer yarıldı... ve isyan eden Semud Kavminin tamamı yer ile yeksan olup, toprak altında kaldı...”²⁵²

²⁴⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 465, s. 13.

²⁴⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369, s. 3.

²⁵⁰ Süleyman Akyürek, 2004, s.171.

²⁵¹ Cemil Oruç, 2016, s.378.

²⁵² Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 158, s. 24.

“Tan yeri ağarmadan önce içlerinden birisi gidip devenin yanına sokuldu. Yayını hızla gerip bir ok attı.”²⁵³

“Ey inananlar... Yeryüzünde bozgunculuk yapan, böbürlenip kibirlenen bu insanlara itaat etmeyin. Bana gelin...”²⁵⁴

Bugünden bakınca bu ifadelerin derginin okuyucularının tamamı tarafından anlaşılamayacağı düşünülmektedir. Ancak, aynı zamanda “bir objenin zihindeki tasavvuru...”²⁵⁵ şeklinde tanımlanan kavramların kullanım ömürleri olduğu da bilinmektedir. İlgili sayıların yayınlandığı dönemler düşünüldüğünde o dönemde yaşayan okuyucuların bu kavramlara bugünden bakıldığı gibi yabancı olmayabilecekleri de bir gerçektir. Burada verdiğimiz örnekler üzerinden geçen zaman düşünüldüğünde bahse konu bu kavramların, kendi dönemi için anlaşılabilir olabileceğini de değerlendirmekteyiz. Örneğin anlatımda yer alan “tan yeri ağarmak” gibi ifadeler bu şekilde değerlendirilebilir. Burada din diline ait kavram ve ifadeler kastedilmemektedir. Ancak yine de bu gibi ifadelerin kullanımıyla metne yabancılaşma ihtimali olabilecek okuyucular düşünülmelidir. Bu nedenle dergide bir sözlük bölümünün oluşturulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

İçerik ve Yapı Analizi

1979’dan bu yana dergide toplam sekiz sayıda Hz. Salih kıssasına yer verilmiştir. Bu sayıların yalnızca üç tanesinde tırnak içinde veya bolt yazıyla olacak şekilde doğrudan ayet kullanımı söz konusudur. Kutsal kitabımız olan Kur’an ayetlerinin din eğitimi süreçlerine formal yolla destek olduğu düşünülen Diyanet Çocuk Dergisi’nde yer alması beklenen, normal bir durumdur. Ancak burada Kur’an ayetlerini aktarmakla niyetin ne olduğunun belli olması gerekmektedir. Niyet öncesinde de değindiğimiz gibi, Goldman’ın ifadesiyle, sadece “Kutsal kitabı öğrenmek” midir? Yoksa din eğitimi süreçlerinde ayetler önemli bir destekçi olarak mı görülmektedir? Çocuk psikolojisine dair gelenen bu noktada dini metinleri ezberletmenin kalıcı ve yaşantıya dönük etkisinin zayıf olduğu görülmüştür. Bu nedenle dergide ayetlerin, hitap edilen kitlenin tamamının anlayabileceği bir yaklaşımla aktarılması önemli görülmektedir. Hz. Salih kıssasının yer

²⁵³ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 22, s.30.

²⁵⁴ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 22, s.29.

²⁵⁵ Hasan Çetinel, “Kavram Olgusu; Dini Kavramların Öğretimi, Önemi ve Sınırlılıkları Üzerine”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, 47.47, s.92.

aldığı metinlerdeki ayetlere aşağıda yer verilmiştir. Özellikle somut işlem döneminde bulunan çocukların eksik veya hatalı anlamlar çıkarabilecekleri ifadeler belirtilmiştir.

"Gerçekten ben size gönderilen güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbına aittir." ²⁵⁶

"Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. O sizi topraktan yarattı ve sizi orada yaşattı Öyleyse O'ndan mağfiret isteyin..." ²⁵⁷

"Eğer peygambersen bizi tehdit ettiğin azabı getir." ²⁵⁸

"Ey kavmim, ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum. Size öğüt verdim ama siz öğüt verenleri sevmediniz." ²⁵⁹

Ayetlerde yer alan bazı ifadelerde derginin de hedef kitlesini oluşturan somut işlem dönemindeki bireyler için yanlış anlaşılma müsaite noktalar bulunduğu düşünülmektedir. Ayet seçiminin titizlikle yapılması veya ayetlerin çocukların literal anlamalarına sebep olmayacak biçimde kıssalara yedirilmesi bu durumun önüne geçebilir. Hz. Salih kıssasına ilişkin seçilen bu ayetlerde de "Allah'tan korkun" daveti henüz antropomorfik düşünceden sıyrılamamış, soyut düşünceye uzak okuyucunun Tanrı tasavvurunu olumsuz yönde etkileyebilir. Öte yandan "bizi tehdit ettiğin azap" ifadesinin de rehber, yol gösterici peygamber algısını etkileyeceği düşünülmektedir. İnsanlarla savaşı, tehdit eden bir peygamber algısı çocuğun belleğine yerleşmesine sebep olabilecek bu ifadeler çocuğun bütün dini hayatını etkileyebilir. Allah'ın cezalandırıcı yönünün ön plana çıkarılması ve O'nun bir ceza figürü olarak kullanılması, peygamberin de bu cezayı haber veren bir kimse olarak aktarılması çocukların Allah ve peygamber ile kuracakları ilişkinin korku temelli olmasına yol açabilecektir. Bunun yerine ayetler somut işlem dönemindeki çocuklar da düşünülerek metne dahil edilmeli, seven merhamet eden yaratıcı ve insanların problemleriyle ilgilenen, onların dertlerine çareler arayan, insanlara

²⁵⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 158, s.24.

²⁵⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369, s.3.

²⁵⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 329, s. 23.

²⁵⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 329, s.23.

yardım eden peygamber vurgusu yapılmalıdır. Bu yolla çocukların peygamberleri içselleştirmeleri de sağlanmış olur.

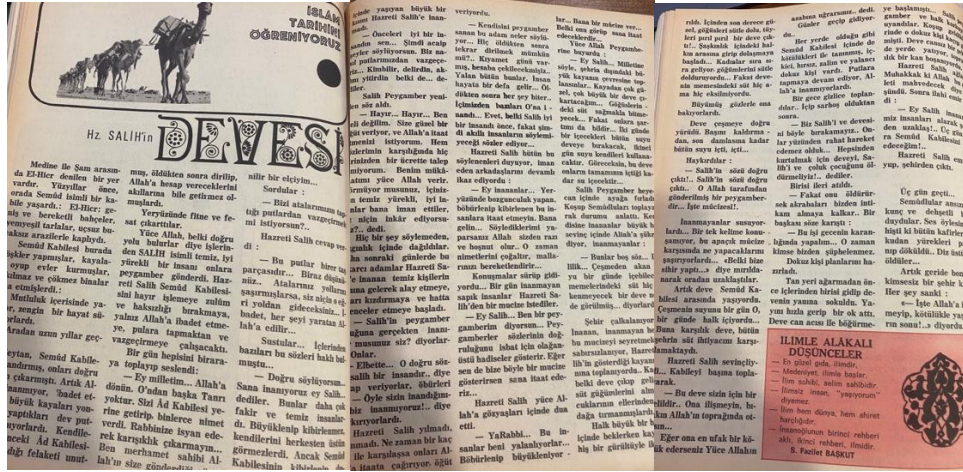
Kıssalarda yer alan bilgilerin Kur'an'a uygunluğunu tespit edebilmek adına kıssa metinleri ayetlerle kıyaslanmıştır. Genel anlamda içeriğin Kur'an'a uyumlu aktarıldığı görülmüştür. Tabloda bu kıyaslamaya örnekler verilmiştir.

Tablo 12 Hz. Salih Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1979-2. Sayı	<i>Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mâmur hale getirme görevi verdi. O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra O'na tövbe edin." (Hud Suresi 61. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. <i>Bunlar dağları delip, içlerin oyarak çok güzel ve sağlam evler yaptılar. Fakat ne yazık ki bir müddet sonra Allah'ı inkâr edip putlara tapmaya başladılar. Allah onlara Salih Peygamberi gönderdi. (s.10)</i>
1982- 22. Sayı	<i>Dediler ki: "Ey Sâlih! Sen bundan önce aramızda kendinden iyi şeyler beklenen biriydin. Şimdi babalarımızın taptığı şeylere tapmaktan bizi engellemeye mi kalkışıyorsun? Doğrusu bizi çağırdığın din konusunda şüphelerimiz var!" (Hud Suresi 62. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. <i>Önceleri iyi bir insandın sen... Şimdi acaip şeyler söylüyorsun. Biz nasıl putlarımızdan vazgeçeriz... Kimbilir, delirdin, aklını yitirdin belki de... dediler. (s.29)</i>
1993- 158. Sayı	<i>Bakınız, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin rabbine aittir. (Şuara Suresi 143-145. Ayet)</i>	Metin içinde yer yer ayetler doğrudan aktarılmıştır. <i>"Gerçekten ben size gönderilen güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbına aittir." (s.24)</i>
2006- 307. Sayı	<i>Sen de yalnızca bizim gibi bir insansın. Eğer doğru sözlü isen, haydi bize bir mucize getir. " (Şuara suresi 154. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. <i>"Hicr halkı Hz. Salih'e daha önce görmedikleri bir şey yaparsa inanacaklarını ve putlara tapmayı bırakacaklarını söylediler." (s.13)</i>

2007-329. Sayı	<i>Derken, o deveyi keserek öldürdüler, böylece rablerinin emrinden dışarı çıktılar ve “Ey Salih! Eğer sen gerçekten peygamberlerden isen, bizi tehdit ettiğin azabı bize getir!” dediler. (A’raf suresi 77. Ayet)</i> <i>Salih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: “Ey kavmim! Andolsun ki ben size rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz. (A’raf suresi 77. Ayet)</i>	Metin içinde yer yer ayetler doğrudan aktarılmıştır. <i>"Eğer peygambersen bizi tehdit ettiğin azabı getir." Hz. Salih kavminin bu şımarık tutumunu görünce çok üzülmüş ve şöyle demiştir: "Ey kavmim, ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum. Size öğüt verdim ama siz öğüt verenleri sevmediniz." (s.23)</i>
2011- 369. Sayı	<i>"Semüd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. O sizi topraktan yarattı ve sizi orada yaşattı. Öyleyse O'ndan mağfiret isteyin... (Hûd Suresi, 61. Ayet)</i>	Metin içinde bir defa ayet doğrudan aktarılmıştır. <i>"Semüd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. O sizi topraktan yarattı ve sizi orada yaşattı. Öyleyse O'ndan mağfiret isteyin...(s.3)</i>
2019- 465. Sayı	<i>Allah'ın elçisi onlara, “Allah'ın (mucize olarak) verdiği deveye ve onun su hakkına dokunmayın” demişti. Fakat onlar ona inanmayıp deveyi kestiler. Bunun üzerine rableri, günahları sebebiyle onlara ardı arkası kesilmez felâketler göndererek hepsini helâk etti. (Şems suresi 13-14. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. <i>“Biz bu deveyi öldürelim” diyerek plan kurdular, deveyi hiç acımadan öldürdüler. Hz. Salih, daha önce onları, bu konuda uyarmasına rağmen acımasızca deveyi öldürmelerine çok üzülmüştü. (s.13)</i>

Genel anlamda kullanılan dilin ise yıllara göre bariz bir iyileşmenin olduğu söylenebilir. İlk yıllarda detaylara boğulmuş yoğun anlatım ilerleyen yıllarda terkedilmiş ve daha açık anlaşılır metinler oluşturulmuştur. İlk yıllarda ortaya konan; üç sütundan oluşan ve görsel kullanılmayan anlatımın 7, 8 ve 9 yaş dönemi çocuğu için yorucu olacağı düşünülmektedir.

Şekil 21 Diyanet Çocuk Dergisi 22. Sayı, s.28.

Şekil 22 Diyanet Çocuk Dergisi 465. Sayı, s.12.

Görüldüğü gibi kıssanın aktarıldığı son sayıda metin yoğun anlatımdan, detaylardan arındırılmıştır.

Kur'an'da yer alan kıssalarda; peygamberlerin çektikleri sıkıntılar, kavimlerinin düştüğü delalet çukurundan onları çıkarmak için yaptıkları fedakarlıklar ve bu süreçlerde gördükleri baskılar sıkça konu edilmiştir. Kavmi içinde peygamber olana kadar sevilen, rol model olan peygamberlerin, peygamber olduktan ve insanları doğruya çağdıktan sonra yaşadıkları bu sıkıntıların Kur'an'da özellikle vurgulandığını görüyoruz.²⁶⁰ Hz. Salih de benzer şeyler yaşamış ve kavminin alaycı, ciddiyetsiz ve zorba tutumuyla karşılaşmıştır. Tüm bu sıkıntıları, tevhit mücadelesi uğruna katlanan peygamberlere, Rabbimizin zaman zaman vermiş olduğu mucizelerin çocukların anlam dünyasında iz

²⁶⁰ Hüd, 11/62.

bırakacağı düşünülmektedir. Goldman, çocuklarla yaptığı çalışmada, 7-9 yaş arasındaki çocukların mucizelerin onları büyülediği ifadesini kullanıştır.²⁶¹ Burada dikkat edilmesi gerekenin mucizenin peygamberlere Allah'ın vermiş olduğu bir ikram gözüyle bakılması vurgusudur. Mucizelerin, keyfi bir şekilde peygamberlerin olağanüstü şeyler yapabilmesi olarak değil, kavminin karşısında çaresiz kalmış peygambere Allah'ın güçlü bir yardımı olarak görülmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle kıssa metinleri bu yönüyle incelenmiştir. Hz. Salih kıssasına yer veren sayıların yedi tanesinde ilgili mucizeye yer verilmiştir. 369. Sayı hariç kıssa metinlerinde gördüğümüz deve mucizesinde genel olarak Hz. Salih'in Rabbinden bir mucize istediği duaya yer verilmiştir. Örnekler şu şekildedir:

“...Sen Tanrından, biz de Tanrımızdan bir mucize isteyelim. Senin istediğin olursa biz seninkine uyalım. Bizim istediğimiz olursa sen bizimkine uyarsın.” Hz. Salih onların bu teklifini kabul etmiş ve hep beraber şenliklerin düzenlendiği yere gelmişlerdir. Semud kavmi Hz. Salih'ten bir taşın içinden büyük bir deve çıkarmasını istemiş, bunu yapabilirse ona inanacaklarını söylemişlerdir. Hz. Salih de kendisine inanacaklarına dair kesin söz almış ve Allah'a dua etmiştir.²⁶²

"Rabbim, beni kavmim karşısında mahcup etme!" diye Allah'a dua ediyordu Hz. Salih.²⁶³

“Salih Peygamber de Allah'tan orada bir deve yaratmasını istedi. Allah da bu isteği kabul etti ve kaya kovuğundan bir dişi deve yarattı...”²⁶⁴

“Ey Salih... Ben bir peygamberim diyorsun... Peygamberler sözlerinin doğruluğunu ispat için olağanüstü hadiseler gösterir. Eğer sen de bize böyle bir mucize gösterirsen sana itaat ederiz... Hazreti Salih yüce Allah'a gözyaşları içinde dua, etti. Ya Rabbi... Bu insanlar beni yalanlıyorlar... Böbürlenip büyükleniyorlar. Bana bir mucize ver. Belki onu görüp sana itaat edeceklerdir.”²⁶⁵

²⁶¹ Ronald Goldman, 1965, s. 16.

²⁶² Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 329, s.22.

²⁶³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 428, s.11.

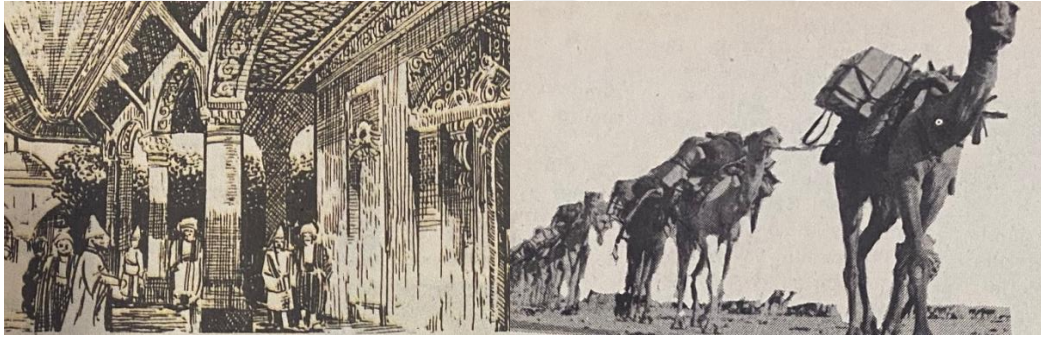
²⁶⁴ Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 158, s.24.

²⁶⁵ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 22, s.29.

Peygamberin Allah'ın adını yaymak ve insanları hakka davet etmek uğruna Allah'tan böyle bir yardım görmesinin çocukları etkileyeceği çok açıktır. Özellikle somut işlem dönemindeki çocukların dinin daha çok duygu boyutunda oldukları düşünülecek olursa mucizelerden, hedef kitlenin son dönemlerinde yer alan çocuklara göre (13-14 yaş)²⁶⁶ daha fazla etkilenecekleri düşünülmektedir. Çocukların, “ben doğru olur, çabalarsam ve yaratıcıyla bağım güçlü olursa zor durumlarda, Allah'ın varlığını yanımda -imkânsız gibi görülse bile- hissedebilirim” şeklinde düşünce geliştirmelerine imkân sağlayacak kıssa anlatımında dergide yapılan vurguların yerinde olduğu düşünülmektedir. Öte yandan peygamber dualarına yer verilmesinin, Goldman'ın savunduğu yaşam merkezli din eğitimi²⁶⁷ ilkesine uygun olarak çocukların yaratıcıyla bağ kurmalarına destek olacağı da söylenebilir.

Görsel Kullanım

Hiz. Salih kıssasının işlendiği sayıların tamamında görsel kullanıldığı görülmüştür. Ancak bu kıssaların kiminde konuyla bir ilişki tespit edilememiştir. Metinle uyumu anlaşılamayacak olarak değerlendirilen görsellere derginin ilk yıllarında rastlanmıştır. Örnekler şu şekildedir:

Şekil 23 Diyanet Çocuk Dergisi 2. ve 22. Sayısı

Bu görseller dışında, kıssa metinlerinde çocukların anlamlandıramayarak onlarda olumsuz izler bırakacağı düşünülen görsel öğelere rastlanmamıştır. Öte yandan bu iki örnek dışında, Hiz. Salih kıssasında kullanılan görsellerin, genel olarak seviye ve metne uygun olduğu tespit edilmiştir. Son yıllara doğru kullanılan görsellerde ise tasarım, kullanılan renkler, dikkat çekici ve metni tamamlayıcı olma gibi özelliklerin elde edildiği

²⁶⁶ Ronald Goldman, 1965, s. 19.

²⁶⁷ Cemil Oruç, 2016, s.374.

görülmüştür. Değerlendirmemize göre, Hz. Salih kıssasında, olumlu görsel kullanımına örnekler şu şekildedir.

Şekil 24 Diyanet Çocuk Dergisi 428. Sayı, s.10.

Şekil 25 Diyanet Çocuk Dergisi 465. Sayı, s.12.

1.1.6 Hz. Hud

Diyanet çocuk dergisinin aylık sayılarında Hz. Hud' un kıssası toplam yedi sayıda yer almıştır. Kimi sayılarda ana hatlarıyla temel bilgilerden oluşan metinler didaktik bir üslupla sunulurken kimi sayılarında anlatım hikâyeleştirilmiş ve bu şekilde aktarılmıştır. Yıllara göre Hud Peygamberi anlatan sayıların genel özellikleri tablo 13'te yer aldığı gibidir.

Tablo 13 Yıllara Göre Hz. Hud Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1979	2. Sayı	Hız. Hud	Ad kavminin putlara tapması. Hz. Hud'un Peygamber olarak gönderilmesi. Kavmin inkârı ve şiddetli bir rüzgarla helak edilmeleri.	Var	Şehre rüzgârın esmesi (Siyah beyaz)	Cenab-ı Hak Aleyhisselam	-
1982	21. Sayı	Azap Hud ve İrem kavmi	Gururla putlara tapmaya başlayan Ad kavmine Hz. Hud'un Peygamber olarak gönderilmesi. İnkârcı kavmin korkunç bir rüzgarla helâkı.	Var	Metnin sonunda siyah beyaz şehir görseli	İtaat Kabile Kavim Bela ve musibet yağması	-
1993	157. Sayı	Hud Peygamber	Gururla putlara tapmaya başlayan Ad kavmine Hz. Hud'un Peygamber olarak gönderilmesi. İnkârcı kavmin korkunç bir rüzgarla helâkı.	Var	Büyük bir bahçe görseli etrafına yerleştirilmiş metin	Allahu Teala İtaat Azap Tevbe Kavim	A'raf, 71
2007	327. Sayı	Ad Kavmi	Bolluk içinde yaşayan ve putlara tapan Ad kavmi. Onları uyaran Hz. Hud. Uyarıları umursamayarak önce kuraklık ardından şiddetli rüzgâr felaketini yaşayan Ad kavmi.	Var	Sarayı çağrıştıran bir yapı ve tamamen siyah insan silüetleri	-	-
2011	369. Sayı	Hız. Hud	Ana hatlarıyla tanıtıcı anlatım.	Var	Çocuk görseli	İbrişim (anlamı parantez içinde)	A'raf, 65
2016	427. Sayı	Hud Peygamber ve Ad Kavmi	Ad kavminin Allah'ı unutması ve Hz. Hud'a inanmaması. İnkârları sonrası yaşadıkları kıtlık günleri. İrem şehrinin şiddetli rüzgarla yerle bir olması.	Var	Rüzgârın oluşturduğu duman arka planına yerleşmiş metin.	Gazap rüzgarları Tebliğ Kavim	-
2019	464. Sayı	İrem Bağları	İrem bağları ve zenginlikleri ile ünlü Ad kavminin Allah'ı	Var	Şiddetli bir rüzgâr ve savrulan	Kavim İtaat	-

			inkârı. Kavmin Hz. Hud’a inanmaması. Şiddetli kuraklık. Kuraklık sonrası çok güçlü bir rüzgarla şehrin helakı. İnananların kurtulması.		yapraklar görseli üstüne yerleşmiş metin.		
--	--	--	--	--	---	--	--

Kavram analizi

Din alanında doğru bilgiyi yanlışından ayırt etme ve sağlıklı bir din anlayışı geliştirme, alanın kavram ve ilkelerini öğrenmekle ilişkilidir. Dini kavramların zamanında ve doğru bir yaklaşımla öğretimi, bireyin din konusunda doğru bilgilenmesi yaşam tecrübeleriyle de birleşerek sağlıklı bir din anlayışı geliştirilmesine imkân verebilir.²⁶⁸ Çocukların din dili edinmeleri ve önceki öğrenmeleriyle ilişki kurarak doğru dini anlayış geliştirmelerini sağlayabilecek dini yayınlar bu anlamda incelenmelidir. Diyanet Çocuk Dergisi’nde aktarılan Hz. Hud kıssası kavramlar boyutuyla incelenmiştir. Kıssanın işlendiği metinlerde anlaşılmasının güç olduğu düşünülen ve yaratıcıya dair olumsuz duygular uyandırabilecek anlatımlar tespit edilmiştir. Bu kavram ve ifadeler tablo 13’de belirtilmiştir. Bu kavramlar içinden; Cenab-ı Hak, Aleyhisselam, Allahu Teala, Tevbe, Tebliğ, İtaat, Kabile, Kavim dikkat çekmektedir. Söz konusu kavramların Hz. Hud kıssasının aktarıldığı pek çok metinde bulunduğu görülmüştür. Bu kavramların dini bir çevrede büyümemiş, ön öğrenmeleri olmayan dergi okuyucusu için yabancı kavramlar olacağı açıktır. Kavramları merak edip öğrenmek isteyen somut işlem dönemi çocuğunun (Goldman’a göre soyut düşünme yeterliliği elde etmek 13-14 yaşlarını bulabilmektedir) kavram açıklamalarına ulaşması halinde dahi ifade edilen anlamı anlaması mümkün olamayabilir. Din eğitimi süreçlerine informal yolla katkısı olacağını düşündüğümüz Diyanet Çocuk Dergisi’nde yer alan kavramların, çocukların dini kavramlarla düşünmesini ve dinin hakikatlerini keşfetmesini temin eder nitelikte olması beklenir.²⁶⁹ Ancak söz konusu kullanımların, çocukların metni anlamalarını zorlaştıracığı ve metnin ulaştırmak istediği mesajı anlamalarına engel olacağı düşünülmektedir. Kavramların kullanımları şu şekildedir:

²⁶⁸ Süleyman Akyürek, 2004, s. 173.

²⁶⁹ Cemil Oruç, 2016, s.380.

“Allah'a inanın ve ibadet edin!” dediğinde ise, şiddetle karşı çıktı kavmi! Sabırla tebliğine devam etti peygamber. Tek isteği, Allah'a iman ederek kurtuluşa ermesiydi halkının...²⁷⁰

“Cenab-ı Hak onlara Hûd Aleyhisselamı gönderdi. Hz. Hûd gece gündüz Allah'ın birliğini, putlara tapmamaları gerektiğini anlattı.”²⁷¹

“O zaman Allah-u Teâlâ, onları doğru yola çekmek için peygamber gönderdi...”²⁷²

“Sabırla tebliğine devam etti peygamber. Tek isteği, Allah'a iman ederek kurtuluşa ermesiydi halkının...”²⁷³

Bu kavramlar açılarak, her seviyedeki çocuğun anlayacağı ifadelerle kıssanın aktarılabilmesi düşünülmektedir. İlgili anlatımlarda Kur'an ıstılahı diyebileceğimiz kavramları 7-14 yaş arası, çeşitli çevrelerden gelen, ön bilgisi olmayan her çocuğun anlaması mümkün görünmemektedir. Anlaşılır ifadelerle çocukların yetişkin teolojisine dair eksikliklerini tamamlamaya çalışmak yerine onların kendi teolojilerini oluşturmaları imkanını oluşturacak anlatımların tercih edilmesi gerektiği düşünülmektedir.²⁷⁴

Öte yandan Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer verilen Kur'an kıssaları yoluyla kavram edindirme gerçekleştirilebilir. Belli bir yaş grubuna yönelik hazırlanan yayınların kavram öğretimi bir plan dahilinde gerçekleştirmesi mümkündür. Öncelikle hangi kavramların ilgili yaş grubu için öğretilabileceği, bir sıralama ortaya konması ve bilginin sistemleştirilmesi²⁷⁵ yoluyla kıssa metinleri kavram öğretimi için verimli bir alana dönüştürülebilir. Sembol ve metaforlarla örülü din dili içinde yer alan pek çok kavramın ancak bağlamı içinde öğrenilebilecek olması²⁷⁶ olay örgüsüyle kavramların edinilmesinin daha kolay olacağını ortaya koymaktadır.

Doğuştan bir inanma potansiyeliyle doğan bir çocuk Türk toplumunda genelde inşallah, maşallah gibi ifadeleri duyarak büyür. Bu ifadelere bir zaman sonra Allah'ın

²⁷⁰ Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 427, s.10.

²⁷¹ Diyanet Çocuk Dergisi, 1979, S. 2, s. 10.

²⁷² Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 157, s. 24.

²⁷³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 427, s.10.

²⁷⁴ Cemil Oruç, 2021, s.257.

²⁷⁵ Süleyman Akyürek, 2004, s. 173.

²⁷⁶ Süleyman Akyürek, a.g.e., s. 49.

yakması, taş etmesi gibi yaratıcıyı, korkutucu bir güç olarak tasavvur etmeye hizmet eden söylemler eşlik eder. Uzunca bir dönem din eğitimi süreçlerinde Allah ve cehennem ile korkutmak, hoca ile korkutmak söz konusuydu. Ancak geline bu noktada çocuk psikolojisine dair bu kadar şey biliniyorken çocuğun seven, merhamet eden bir Allah hayal etmesi yerine korkutacak bir yaratıcı imajı çizmenin din eğitime katkısı olmayacağı açıktır. Öte yandan yapılan bir araştırmada ortaokul dönemine denk gelen çocuklara, Allah'ın cezalandırıcı olup olmadığına dair sorular yöneltilmiştir. Bu araştırmada yer alan çocuklar arasında, 13 yaş dönemindeki grupta, Allah'ın cezalandırıcı olduğunu söyleyen kitle yaklaşık %27,7'dir.²⁷⁷ Sonuç dikkat çekici olmakla birlikte oranda da ciddi bir seviyededir. Şüphesiz çocukların yaratıcıya karşı sahip oldukları bu tasavvurda yetişkin etkisi çok önemlidir. Çünkü çocukların Tanrı hakkında edindikleri imgeler, onlara öğretilenlerin bir sonucu olarak gelişmektedir. Bu anlamda çocuklara sunulan içeriklerde bu gibi ifadelerin titizlikle kullanılması gerekmektedir. Çocukların yaratıcıyı korkutan ve cezalandıran bir güç olarak kodlamasının önüne geçilmelidir. Kıssada bu anlamda değerlendirilebilecek ifadeler şu şekildedir:

“Kendilerine yağmuru getireceğini sandıkları bulutları görünce çok sevinmişti Ad kavmi! Oysaki azabı getirecek gazap rüzgârlarıydı yaklaşmakta olan...”²⁷⁸

“Eğer üzerinize bir belâ ve musibet yağdırırsa asla mâni olamazsınız... O'nun her şeye gücü yeter.”²⁷⁹

Hikayeler ve kıssalar da din eğitimi süreçlerinde çocukların bilişsel gelişimlerine ve dolayısıyla dini gelişimlerine destek olan bir faktör olarak kullanılmaktadır. Ancak bu gibi ifadeler henüz soyut kavramları algılayamayan çocukların ruhsal gelişimini ve Allah tasavvuruna ciddi zararlar verebilmekte, hatta hayatı boyunca bunun tesirinde kalabilmektedirler.²⁸⁰ Hal böyle olunca bu kavramların kullanılmasının, kıssa ve hikayelerden beklenen kazanıma engel olacağı düşünülmektedir.

²⁷⁷ Semra A. Yılmaz, *İmam-Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Allah Tasavvuru: İstanbul/Esenler İlçesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.64.

²⁷⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 427, s. 10.

²⁷⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 21, s. 22.

²⁸⁰ Mustafa Önder, 2013, s.1288.

İçerik ve Yapı Analizi

Dini içeriğin çocukların seviyesi dikkate alınarak sunulması önemlidir. Bu bağlamda Hz. Hud kıssasında yıllara göre ayet kullanımı tablo 13'te belirtilmiştir. Hz. Hud kıssasının işlendiği sayıların sadece ikisinde doğrudan ayet kullanımı görülmüştür. Metinde aktarılış biçimlerine aşağıda yer verilmiştir.

“Bakınız Allah size, oğullar, bağlar, bahçeler koyunlar verdi. Sizi zengin bir kavim yaptı... Öyleyse putlara tapmaktan vazgeçin. Allah'a itaat edin.”²⁸¹

“Ey milletim, ben beyinsiz değilim. Alemlerin Rabbinin peygamberiyim. Size Rabbimin sözlerini bildiriyorum. Ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.”²⁸²

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. O dedi ki: «Ey kavmim, Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?»²⁸³

Kullanılan bu ayetlerde tabloda ve kavram analizinde yer verildiği gibi çocukların dil, deneyim ve zihinsel sınırlılıklarının dikkate alınmadığı düşünülmektedir. Allah'a itaat, Alemlerin Rabbi, Kavim, İlah gibi kavramlar tam anlamıyla idrak edilmeden ayetlerin vermek istediği mesajın da anlaşılamayacağı düşünülmektedir. Öte yandan somut düşünce döneminde bulunan bireylere sunulan seviyeye uygun olmayan içeriğin onların ilerleyen hayatlarında ve kişiliklerinde telafisi zor sorunlara yol açabildiği bilinmektedir.²⁸⁴Bu nedenle ilgili ayetlerin içerdiği kapalı kavramlar nedeniyle, hedef gruptaki her bireyin anlayabileceği şekilde metne yedirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Hud kıssasına yer verilen sayılardaki içeriğin Kur'an'a uygunluğunun değerlendirilebilmesi adına içerik ayetlerle kıyaslanmıştır. Genel anlamda içeriğin Kur'an'a uygun olduğu görülmüştür.

²⁸¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, s. 157, s.24.

²⁸² Diyanet Çocuk Dergisi, 1993, S. 157, s.25.

²⁸³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369, s.2.

²⁸⁴ Halise Kader Zengin, “T.C. Diyanet İşleri Başkanlığının Çocuk Kitapları Yayınlarından İnanıyorum Serisi Üzerine Bir İnceleme”, *Dini Araştırmalar*, Haziran 2012, C. 15, S. 40, s.180.

Tablo 14 Hz. Hud Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1979 – 2. Sayı	<i>Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız? (A' raf suresi 65. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. "Doğrudan saptılar ve putlara taptılar. Cenab-ı Hak onlara Hud Aleyhisselamı gönderdi. Hz. Hud gece gündüz Allah'ın birliğini, putlara tapmamaları gerektiğini anlattı." (s.10)
1982 – 21. Sayı	<i>Dediler ki: "Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) getir bize!" (A' raf suresi 70. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. "Git, Rabbine söyle de azabını göndersin!.. Bakalım bize gücü yetecek mi? Senin boş sözlerine inanacak değiliz... Haydi çekil başımızdan, azabı getir, bekliyoruz!" (s.27)
1993 - 157. Sayı	<i>Bekleyin öyleyse! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!" (A' raf suresi 71. Ayet)</i>	Metin içinde ayet karşılığı olan ifadelerin koyu yazıldığı görülmektedir. "Hani, bizi korkuttuğun azab, nerededir? Gelsin de görelim, dediler... Hz. Hud da: Bekleyin, göreceksiniz, dedi..." (s.25)
2007 – 327. Sayı	<i>Dediler ki: "Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) getir bize!" (A' raf suresi 70. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. "Doğru söylüyorsan bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir" diyerek alay ettiler. Hz. Hud buna çok üzüldü. " (s.23)
2011 – 369. Sayı	<i>Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız? (A' raf suresi 65. Ayet)</i>	Dorudan ayet kullanımı mevcuttur. "Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. O dedi ki: «Ey kavmim, Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?» (s.2)
2016 – 427. Sayı	<i>Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız? (A' raf suresi 65. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. "Allah, Hz. Hûd'u görevlendirdi, kavminin yaptığı zulümler ve ahlaksızlıklar iyice artınca, Kendisinin bir elçi olduğunu söyleyerek, Allah'a imana davet etti kavmini Hûd Peygamber. "Bizden ne istiyorsun ey Hûd!?" dediler şaşkınlıkla. "Sadece Allah'a inan ve ibadet edin!" dediğinde ise, şiddetle karşı çıktı kavmi! (s.10)
2019 – 464. Sayı	<i>Kavminin inkârcı ileri gelenleri, "Biz seni kesinlikle bir akılsızlık içinde görüyoruz ve gerçekten senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz" dediler. (A' raf suresi 66. Ayet)</i>	Metin içinde doğrudan ayet aktarımına yer verilmediği görülmüştür. "İster öğüt ver ister verme, bizim için fark etmez, söylediklerini önemsemiyoruz! Hiç

		<i>umurumuzda değil! diyerek Hz. Hûd'a hakaret ettiler, onu yalancılıkla ve akılsızlıkla suçladılar.” (s.13)</i>
--	--	--

Kıssa içeriğinde değerlendirilmesi gereken konulardan biri de kavmin başına gelenlerin aktarılma biçimidir. Helak olan kavimlerin çocuklara aktarılma biçimine dair alanda yeterince çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konuda nasıl bir yol izlenmeli ve hangi üslupla yaklaşılmalı soruları alanda cevabı yeterince verilememiş sorulardandır. Kıssalar din eğitiminde başvurulacak önemli bir kaynak olarak görülmektedir ancak yetişkinlerin ders alması için aktarıldığı, yetişkinlere seslenen Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı bir gerçektir. Bu nedenle yetişkinlerin ders alması için vurgulanan bu kısımların çocuklara aktarılmasıyla amaçlananın ne olduğunu netleştirmek gerekmektedir. Amacın netleşmesi ve kıssaların bu kısımlarının çocuklara nasıl sunulması gerektiğinin değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu kısmın aktarımında peygamberlerin yanlış düşmüş kavimlerini uyarmak için gösterdikleri çabanın yaptıkları fedakarlığın vurgulanmasının önemli olduğu açıktır. Kavmin tüm bu çabaya rağmen yanlışından dönmeyerek peygambere ve inananlara yaptıkları zulümler de aynı şekilde üzerinde durulması gereken noktalar olarak görülmektedir. Bunun yanında geçmişte helak olan kavimlerden yola çıkılarak bugün yaşanan doğal afetlerin bir cezalandırma olarak görülmesinin doğru olmadığı bilinmektedir.²⁸⁵ Hud suresinin aktarıldığı 2007 yılında yayınlanan 327. sayıda yazarın bu ilişkilendirmeyi yaptığı görülmüştür. Bahse konu bölüm aşağıda belirtilmiştir.

“Ad Kavminin yaşadıklarında da bizler için önemli dersler vardır. Özellikle son yıllarda ortaya çıkan içme sularının azalması, sel felaketleri kuraklık orman alanlarının yok olması, çevre kirliliği gibi sorunların büyük bölümü insan kaynaklıdır. Bizler israfa kaçarsak ürettiğimizden çok tüketirsek kirliliğe sebep olursak sorunlarımız daha da büyüyecek belki de bu nimetler elimizden uçup gidecektir.”²⁸⁶

Öte yandan kıssalardan elde edilmesi beklenen kazanım kişiye özeldir. Her okuyanın ilgili kıssadan alacağı ders farklı olacaktır.²⁸⁷ Bu kıssaların eğitim amaçlarından biridir. Belirtilen bölümde yer alan ifadeler okuyucunun kıssa üzerine düşünmesi ve yeni anlam alanları oluşturmaya mâni olmaktadır. Özetle okuyucunun alacağı hisseyi

²⁸⁵ Muhammet Karaosman, “Kur'an'dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu” *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2020, C. 4, S. 3, s.103.

²⁸⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 327, s.23.

²⁸⁷ Beyza Bilgin, *Beyza Teyzedden Hikayeler 1*, Ankara, Akid Yay., 1986, s. 32.

yazarınkiyle sınırlamaktadır. Öte yandan gezegenimizde yaşanan insan kaynaklı afetlerin, Allah'ın bizlere verdiği bir ceza olarak algılanmasına yol açabilecek cümleler içeren bu paragraf çocukların ahiret inancını ve ahirette göreceğimiz hesabı anlamasını, anlamlandırmasını zorlaştırmaktadır. Bunun yanında Goldman'ın vurguladığı kutsal kitabı öğretmek ve kutsal kitaptan öğretmek ayrımı bağlamında düşünülecek olursa, herhangi bir süzgeç olmadan her kıssanın ve kıssaların her bölümünün çocuklara aktarılması kutsal kitabı öğretmek yaklaşımına uygun düşmektedir. Bu ise çocukların kalıcı ve uygun öğrenmelerine imkân vermeyen bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Kutsal kitabın ancak çocuğun bilişsel, duyuşsal ve tecrübi yeterliliklerini dikkate alınması halinde öğretilmesi mümkün görünmektedir. Bu nedenle helak olan toplumların aktarımı konusunda titizlik gösterilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Görsel Kullanımı

Yapılan incelemede Hud kıssasının aktarıldığı yedi sayının tamamında görsel kullanıldığı görülmüştür. Bu görsellerden metinle uyumu tespit edilemeyen örnekler mevcuttur. İlgili örnek şu şekildedir.

Şekil 26 Diyanet Çocuk Dergisi 21. Sayı, s.26.

Aktarılan bu örnek görselin, kısaca metniyle uyumu tespit edilemediği gibi derginin hedef grubunu oluşturan, özellikle henüz somut işlem döneminde olanları korkutacak bir görsel olduğu düşünülmektedir. Öte yandan 327. sayıda da yine derginin özellikle somut işlem döneminde yer alan hedef gurubu için karmaşık ve korkutucu olacağı düşünülen görsele yer verilmiştir.

Şekil 27 Şekil 27 Diyanet Çocuk Dergisi 327. Sayı, s.22.

Diğer kıssalarda olduğu gibi Hz. Hud kıssasında da kullanılan görselin ve yapılan tasarımın yıllar geçtikçe kaliteli hale geldiği görülmektedir. 464. sayıda kullanılan görselin seviyeye uygunluk, metni tamamlama ve dikkat çekici olma gibi yönlerden iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir.

Şekil 28 Diyanet Çocuk Dergisi 464. Sayı, s.12.

1.1.7 Hz. Davut

Hz. Davut Peygamberin, Diyanet Çocuk Dergisinin 1979-2022 yıllarında yayınlanan sayılarında dört defa konu edildiği görülmüştür. Konu edildiği sayıların ilkinde Hz. Davut Peygamberle ilgili ana hatlarıyla genel tanıtıcı bir bilgilendirme

yapılırken diğer yıllarda kıssa biçiminde bir anlatım söz konusudur. Hz. Davut Peygamber'in işlendiği sayılar incelenmiş ve tablo 15'te aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 15 Yıllara Göre Hz. Davut Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1983	32. sayı	Sapan Taşı	Hz. Musa'nın vefatının ardından İsrailoğulları'nın 40 yıl çöllerde yurt araması. Kendilerine Peygamber gelmesi. Filistin'e yerleşmek ve düşmanın ele geçirdiği kıymetli eşyaları almak için Allah'tan bir lider istemeleri. Allah'ın Talut'u onlara lider yapması. İsrailoğulları'nın küçük bir orduyla Calut ve ordusuyla karşılaşması. Davut adındaki küçük çocuğun sapan taşıyla Calut'u alnının ortasından vurarak öldürmesi. Sonrasında İsrailoğulları'na lider ve Peygamber olması.	-	-	İtaat İlahi Levha Asa Kudret Helvası Mukaddes Hükümran	-
2011	370. sayı	Hz. Davud (a. s)	Hz. Davud'un hem Peygamber hem kral olması. Sesinin çok güzel olması. Kendisine Zebur'un indirilmiş olması.	Var	Çocuk görseli	Zebur	Sa'd, 17
2016	434. sayı	Hz. Davud (a. s) ve Talut ile Calut	Ahmet, Serdar ve Ömer isimli üç arkadaşın ağzından anlatım. Hz. Musa'nın ölümünün ardından Allah'ın rızasından sapan İsrailoğulları'nın Calut isimli düşmanı. Calut'un karşısına Talut'un geçmesi. Deredeki suyun İsrailoğulları için imtihan olması. Davut isimli bir gencin sapanıyla Calut'u öldürmesi. Daha sonra	Var	Savaş meydanında olduğu anlaşılan bir erkek görseli. Savaş kıyafetleri ve savaşa hazır pozisyon.	-	-

			İsrailoğulları' nın başına geçmesi. Hz. Davut'un Peygamber olması, O'na Zebur'un inmesi, demiri eritme mucizesi verilmesi ve sesinin güzelliği.				
2019	472. sayı	Hazreti Davud Peygamber	İsrailoğulları' nın Calut isimli zalim düşmana karşı Talut isimli hükümdarla beraber savaşıması. Savaşta Davut isimli gencin zayıf görünmesine rağmen Calut'u sapanıyla öldürmesi. Savaşın kazanılması. Hz. Davut'un Peygamber olarak seçilmesi ve Zebur'un indirilmesi. Hz. Davud'a verilen demiri eritme yeteneği. Hz. Davut'un el emeği ile geçinmesi, ahlaki ve ibadetleri.	Var	Dallar ve kuşlardan oluşan iki sayfalık görsel üstüne yerleştirilmiş metin.	Kavim	-

Kavram Analizi

Kur'an'da kıssaların yer alma sıklığı kıssaların önemini vurgulayan önemli bir unsurdur. Kur'an ayetlerinin %27,65'i (1787 ayet), geçmiş peygamber ve milletlerin hayat kesitlerini içeren kıssalardan meydana gelmektedir. Bu oran, Kur'an'ın -ayet bazında- dörtte birinden fazlasının kıssalardan oluştuğu anlamına gelmektedir.²⁸⁸ Kıssaların bu denli sık tercih edilmesi zor konuların açıklıkla anlaşılmasına imkân veren yapısına bağlanabilir.

Kur'an'da yetişkinler için model sunan kıssaların çocuklara doğru bir dille aktarılması halinde; empati, özdeşleşme ve örnek alma yoluyla kıssaların, dini gelişime destek olması ve pek çok ahlaki fazileti elde etmeye yardımcı olması beklenmektedir. Bu kazanımların ise ancak anlaşılabilir metinlerle gerçekleşmesi beklenebilir. Bu anlamda Hz. Davut kıssasında çocukların kıssanın ana mesajına ulaşmasına engel olabileceği

²⁸⁸ Mustafa Kara, "Kur'an Kıssalarını "Hikâye" Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, 2018, s. 58.

düşünülen itaat, ilahi levha, kudret helvası, asa gibi kavramlar mevcuttur. Kavramların kullanım biçimleri şu şekildedir:

“Daha fazla sürünmemek için bu peygambere itaat ettiler ve Allana inanmayan Filistinlilerle savaşarak o toprakları ele geçirdiler.”²⁸⁹

“İsrailoğulları bir müddet sonra yeniden itaatsizliklerde bulundukları için Filistinlilerle aralarında çıkan yeni bir savaşı kaybetmiş, ele geçirdikleri topraklardan atılmışlardı... Bu yeni mağlubiyet onlara çok ağır geldi. İçinde Hz. Musa'nın asası, ilahî levhalar, kudret helvaları ve Hz. Harun'un bazı eşyaları bulunan tabutu Filistinliler ele geçirmişlerdi.”²⁹⁰

İtaat kavramı önceki peygamber kıssalarında Allah’a itaat şeklinde kullanılmış burada ise peygambere, yöneten kişi veya sisteme itaati ifade eder şekilde kullanılmıştır. Bu durum, kafa karışıklığına yol açabileceği gibi kavramın anlam olarak bazı çocuklar için kapalı olacağı düşünülmektedir. Bu gibi kavramların, 7-14 yaş gibi çok geniş bir skalada yayın yapan bir dergi için riskli olduğu ve güncel dilin imkanlarının kullanılması halinde metinlerin daha anlaşılır olabileceği düşünülmektedir. Aynı cümlede geçen kudret helvası, asa ve ilahi levha gibi kavramların ise neyi ifade ettikleri tamamen kapalıdır. Özellikle kıssayı ilk kez duyan, din diline yabancı çocukların manasını bilmemeleri yüksek bir ihtimaldir. Bu şekilde okurların tamamına mesajı ulaştırabilmek adına bu gibi kavramların dergi eliyle açıklanması gerektiği düşünülmektedir.

Dilin canlı ve dinamik bir yapısı olduğu gerçeği pratikte “yaşayan dilin” önemini ortaya koymaktadır. Bu yüzden özellikle çocuklara seslenen bir yayında, kıssalarda yer alan kavramların eski meal dilinden yola çıkılan kavramlarla örülü olmaması gerekmektedir. Ancak alana ilgisi olan, imam hatip okullarında okuyan çocukların duymuş olabileceği kavramları kullanmanın çocukları kıssa metinlerinden uzaklaştıracağı düşünülmektedir. Mukaddes, hükümrân gibi kavramlar bu şekilde değerlendirilmektedir. Kavramların kullanım biçimleri şu şekildedir:

²⁸⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 32, s.16.

²⁹⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 32, s.16.

“Perişan olduk... Filistinliler erkeklerimizi öldürüp çocuklarımızı esir aldılar. Üstelik mukaddes tabuta da el koydular... Bize bir yol göster!..”²⁹¹

“Ey Davut seni yeryüzünde hükümrân kıldık. İnsanlar arasında adaletle hükmet... Seni Allah'ın yolundan saptırmaya uğraşan nefsine uyma.”²⁹²

“Hem peygamber hem de kraldı. Sesi çok güzeldi. Mesleği ise demircilikti. Kendisine Zebur verilmiştir.”²⁹³

“Bu mucize gerçekleşecektir. Mukaddes eşyaların içinde saklı olduğu tabut elinize geçecektir. O'nu melekler alıp geleceklerdir, dedi...”²⁹⁴

“Bunun üzerine Calut'un ordusu korktu ve dağıldı. Kavmi, Davud (a.s.) sayesinde düşmanlarını yenmişti.”²⁹⁵

Görüldüğü gibi günlük kullanımda bulunmayan bu kavramlar yerine rahatlıkla anlaşılır başka ifade biçimleri oluşturmak mümkündür. Bu kabul edilmiyorsa bile kıssaların her birinin içinde barındırdığı özel kavramlar düşünülerek ilgili kavramlar veya bir sözlük bölümü ile kıssalarda kimi çocuklar için kapalı kalabilecek kısımların aydınlatılması gerektiği düşünülmektedir. Öte yandan çocukların bu kavramları anlamlandırabilmesi için ön öğrenmelerle ve çocuğun yaşamı ile ilişki kurulması gerekmektedir.²⁹⁶ Bu da kıssaların tematik olarak işlenmesiyle sağlanabilir.

İçerik ve Yapı Analizi

Kıssalarda ayet kullanımı bilgilerin ana kaynağa uygun olarak aktarılması anlamında önemlidir. Ancak bu noktada Goldman'ın da dikkat çektiği ezberci tutum yerine manaya ve ders çıkarmaya işaret eden yaklaşım tercih edilmelidir. Çocuklar manasını kavrayamadığı ve derin anlayamadığı kavram ve ifadeleri ezberlemiş olsalar dahi bunun kalıcı bir öğrenme olmayacağı açıktır. Öte yandan çocukların, bütünde derin anlamıyla anlamlandıramayacağı ayetlerin kullanımının kafa karışıklığına yol açma riski

²⁹¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 32, s.16.

²⁹²Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 32, s.17.

²⁹³Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.3.

²⁹⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.3.

²⁹⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 472, s.11.

²⁹⁶ Süleyman Akyürek, 2004, s.190.

vardır. Bu nedenle kıssalarda aktarılan ayetlerin manalarının çocuklar için anlaşılır olup olmadığı ve olay örgüsü içinde aktarılıp aktarılmadığı incelenmiştir. Davud kıssasında kullanılan ayet şu şekildedir:

"...Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Dâvud'u hatırla. O, daima Allah'a yönelen bir kimseydi."²⁹⁷

Görüldüğü gibi Hz. Davut kıssasının işlendiği metinlerde doğrudan bir ayete yer verilmiştir. Bu ayet ise her çocuk için anlamanın mümkün olacağı manası açık olan bir ayettir. Bunun yanında kıssa içeriğinin Kur'an'a uygunluğunu değerlendirebilmek adına içerik ayetlerle kıyaslanmıştır. Genel anlamda içeriğin Kur'an'a uygun oluşturulduğu görülmüştür.

Tablo 16 Hz. Davut Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1983 32. Sayı	<i>Tâlût askerleriyle birlikte ayrılıp sefere çıkınca, "Allah muhakkak sizi bir nehirle imtihan edecek; kim ondan içerse benden değildir, -eliyle bir avuç alan müstesna- ondan tatmayan da bendendir" dedi.(Bakara Suresi 249. Ayet)</i>	Ayetler diyaloga dahil edilerek aktarılmıştır. <i>Ey İsrailoğulları... Yüce Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Önümüze çıkacak olan bu ırmağın suyundan kana kana içenler benden değildir. Dikkat ediniz kim bu emre uyarırsa Allah ona mükâfatını verir!.. dedi. (s.16)</i>
2011 370. Sayı	<i>Sen, onların söylediklerine sabret; güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla! Yönü hep Allah'a dönüktü. (Sad Suresi 17. Ayet)</i>	Metinde doğrudan ayet kullanımı mevcuttur. <i>...Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Dâvud' u hatırla. O, daima Allah'a yönelen bir kimseydi." (s.2)</i>
2016 434. Sayı	<i>Tâlût askerleriyle birlikte ayrılıp sefere çıkınca, "Allah muhakkak sizi bir nehirle imtihan edecek; kim ondan içerse benden değildir, -eliyle bir avuç alan müstesna- ondan tatmayan da bendendir" dedi. İçlerinden pek azı dışındakiler ondan içtiler. (Bakara Suresi 249. Ayet)</i>	Metinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. <i>... Yolda karşılarına çıkan bir ırmak hakkında ise, halkını uyardı. Kendilerine bir imtihan olarak, ne kadar susamış olurlarsa olsunlar, bu ırmaktan bir avuçtan fazla su içmeleri yasaklanmıştı. (s.11)</i>

²⁹⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.3.

2019 472. Sayı	<i>Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler, Dâvûd da Câlût'u öldürdü ve Allah ona hükümlerlik ve hikmet verdi, ona dilediği şeyleri öğretti. (Bakara Suresi 251. Ayet)</i>	Metinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. ... Sapanının arasına büyük bir taş koydu ve Calut'a fırlattı. Ve Calut yere düştü. Davud (a.s.), onu yenmişti. Bunun üzerine Calut'un ordusu korktu ve dağıldı. Kavmi, Davud (a.s.) sayesinde düşmanlarını yenmişti. (s.12)
----------------	---	---

Kıssanın aktarıldığı ilk metin 1983 yılında yayınlanan 32. sayıda yer almıştır. Bu metinde detaylara da yer verilen yoğun bir anlatım tercih edilmiştir. Ancak anlatım dili açık ve anlaşılırdır. 2011 yılında yayınlan 370. sayıda ise kıssa metni değil, Hz. Davud hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir. 2016 yılında yayınlanan 435. Sayıda yazar üç yakın arkadaşın aralarında geçen diyaloga kıssa metnini yerleştirmiştir. Bu yolla anlatımın ilgi çekici hale geldiği düşünülmektedir. 2019 yılında yayınlanan 72. sayıda ise gayet yalın anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Örneğin:

“Davud (a.s.) sapanıyla Calut'un karşısına çıktı. İnsanlar onun cesaretine şaşırdı. Çünkü o, görünüm olarak ufak biriydi. Calut ise iri yarı kocamandı. Davud (a.s.) çok güzel sapan kullanıyordu. Sapanının arasına büyük bir taş koydu ve Calut'a fırlattı. Ve Calut yere düştü. Davud (a.s.), onu yenmişti. Bunun üzerine Calut'un ordusu korktu ve dağıldı. Kavmi, Davud (a.s.) sayesinde düşmanlarını yenmişti.”²⁹⁸

Kıssaların ahlaki mesajları olduğu bilinmektedir. Kıssalar aktarılırken bunların okuyucu tarafından keşfedilmesi ise kıssalardan beklenen önemli bir kazanımdır. Bu anlamda Hz. Davut kıssasında adalete verilen önemi ortaya koyan dava sahnesi kıssanın işlendiği metinlerde sadece 32. sayıda vurgulanmıştır. Ayette ve kıssada verilen küçük bir çocuğun adil olanı seslendirmesi ve bir yetişkinin onun bu kararını uygulaması mesajı çok önemlidir.²⁹⁹ Verilen, doğru olanın kimden gelirse gelsin uygulanmaya değer oluşu vurgusunun son yıllarda da yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu anlamda yıllar içinde kıssanın temasının Calut-Talut savaşı ekseninde değiştiği görülmüştür.

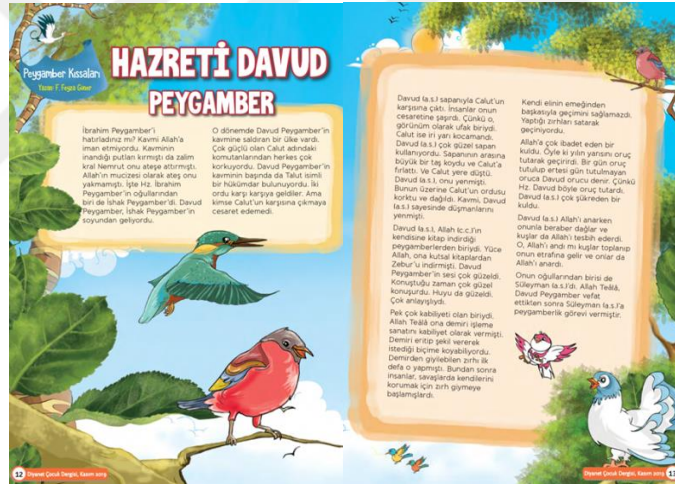
²⁹⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 472, s.13.

²⁹⁹ Beyza Bilgin, *Ellibin Yıllık Bir Gün*, 3. Basım, Ankara, Gün Yay., 2007, s.87.

Görsel Kullanım

Çocukların yaşamı, insan gerçekliğini tanımaları ve öğrenmeleri için dilin imkanlarını kullanan çocuk edebiyatında uyaranların artması bu amacın gerçekleşmesi için önemli bir destektir. Görsel öğeler çocuğun karşılaştığı içerikte yer alırken önemli bir uyaran olarak süreci beslemektedir. Ancak görsellerin bu faydayı sağlayabilmesi için kullanılan görsellerin çocuğun seviyesine ve çocuğun dünyasına uygun olması gerekir. Bu durum sağlandığında görseller; anlamı tamamlama, açıklama, genişletme, bazen de metne yeni anlamlar katma imkânı sunmaktadır.³⁰⁰ Hz. Davud kıssasında kullanılan görseller bu anlamda değerlendirilmiştir.

Hz. Davut kıssasında kullanılan görseller resim-metin uyumu anlamında incelendiğinde, 2019 yılında yayınlanan 472. Sayı dikkat çekmektedir. Bu sayıda yer alan görsel ve tasarım dönemin imkanlarının da etkisiyle gayet kalitelidir. Ancak metinle ilişkisinin zayıf olduğu, metni vurgulayan bir yönünün bulunmadığı düşünülmektedir.

Şekil 29 Diyanet Çocuk Dergisi 472. Sayı, s.12.

Hz. Davud kıssasında, çocuğa görelilik kriterlerine uymayan bir görsel kullanımı ise tespit edilmemiştir. Dikkat çekici, çarpıcı, anlaşılır ve metne uyumlu yapısıyla uygun olduğu düşünülen görsele örnek olarak 434. sayıda yer alan görsel verilebilir. Kullanım şu şekildedir:

³⁰⁰ Sedat Sever, 2013, s.159.

Şekil 30 Diyanet Çocuk Dergisi 434. Sayı, s.10.

1.1.8 Hz. Süleyman

Hz. Süleyman Peygamberin, Diyanet Çocuk Dergisinin 1979-2022 yıllarında yayınlanan sayılarında dört defa konu edildiği görülmüştür. Konu edildiği sayıların yalnızca birinde Hz. Süleyman Peygamberle ilgili ana hatlarıyla genel tanıtıcı bir bilgilendirme yapılırken diğer yıllarda kıssa biçiminde bir anlatım söz konusudur. Hz. Süleyman Peygamber'in işlendiği sayılar incelenmiş ve tablo 17'de aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 17 Yıllara Göre Hz. Süleyman Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1983	33. sayı	Mektup	Hz. Süleyman'ın babası Hz. Davut'tan sonra güçlü ve kudretli bir yönetici olması. Çeşitli varlıklara da hükmedebilmesi. Sebe melikesi Belkıs ve halkının Allah'a değil Güneş'e tapması. Belkıs'ın mektupla İslam'a davet edilmesi. Belkıs'ın Hz. Süleyman'ı makamında ziyaret etmesi ve Müslüman olması. Hz. Süleyman'ın vefatı ve cinlerin konumu	-	-	Hazreti Rahman Rahim Tevazu Müstağni Rahmet	-

2011	370. Sayı	Hz. Süleyman (a.s)	Davut Peygamberin oğlu olması. Babası gibi aynı zamanda hükümdar olması. Kuşlar ve karıncalar gibi diğer canlılar konuşabilmesi konularında ana hatlarıyla anlatım.	Var	Çocuk Görseli.	Mescid-i Aksa	Sa'd, 30
2016	435. sayı	Hz. Süleyman (a.s)	Süleyman Peygamberin kuşların dilini anlamasına gönderme yapan üç arkadaş. Süleyman Peygamber'in hükmünün pek çok varlığa geçmesi. Hüdühüd kuşunun çok akıllı zengin bir sultan olan Belkıs'tan ve Allah'a değil Güneş'e iman etmesinden söz etmesi. Süleyman Peygamber'in önce mektupla Belkıs'ı İslam'a davet etmesi. Belkıs'ın Hz. Süleyman'ın sarayına gelmesi. Özel korunan tahtını burada görünce Belkıs'ın iman etmesi.	Var	Billur üstünde Belkıs'ın tahtını sembolize eden görsel. İkinci sayfada renkli çizilmiş kuşlar ortasına yerleştirilmiş metin.	Tebliğ	-
2019	473. sayı	Hazreti Süleyman Peygamber	Hz. Süleyman'ın Hz. Davut'un oğlu olması ve sahip olduğu üstün özellikler. Rabbimizden kimseye nasip olmamış bir hükümdarlık istemiş olması. Allah'ın bu duaya cevap vermesi ile pek çok varlığa hükmetmesi. Hüdühüd adlı kuşun Sebe halkı ve kraliçe Belkıs'ın Allah'a değil Güneşe tapıklarını bildirmesi. Hz. Süleyman'ın Belkıs'a mektup göndermesi. Belkıs'ın Hz. Süleyman'ı sarayında ziyaret etmesi ve O'nun Peygamber olduğunu anlayıp iman etmesi.	Var	İlk sayfada Hüdühütü sembolize eden, gagasında mektup taşıyan kuş görseli. İkinci sayfada ağaç kuşlar ve bulutla birlikte etkin olan rüzgâr görseli.	Hamd Teala	-

Kavram Analizi

Çocuğa din ile ilgili konular anlatılırken, içinde bulunduğuş yaş özelliklerinin bilinmesinin başarıyı artıracakğı, çocuğun bedensel, zihinsel ve sosyal gelişim basamaklarının göz önünde bulundurulmasının, başarılı bir öğrenmenin vazgeçilmez unsuru olduğı, kabul edilmektedir.³⁰¹ Gelişim özelliklerinin dikkate alınması kavram öğrenme sürecini de doğrudan etkilemektedir. Derginin hedef kitlesi içinde bulunan 7-14 yaş arası çocukların çoğunun somut dini düşünce (7-13) döneminde olduğı, ufak bir kısmının ise (13-14 yaş) soyut düşünce sürecine geçiş içinde olduğı bilinmektedir. Bu nedenle dergide yer alan kavramların aktarılma biçimi dikkat çekmektedir. Soyut kavramların somut işlem döneminde bulunan bireylerce somut anlaşılacakğı ortadadır. Ancak kullanılan bazı kavramların soyut olması yanında anlamları da okuyucu için kapalı olacaktır.

Kıssada geçen ve soyut olması yönüyle dikkat çeken kavramlar şu şekilde kullanılmıştır:

“Şüphesiz ki dedi, bu, beni sınavan Rabbimin bir lütfudur. Şükürümü edeceğim, hiç nankörlük yapabilir miyim? Elbette şükredenler kendisi için şükretmiş sayılır, nankörlük edenler de bilsin ki Rabbim bundan mustağnîdir, uzaktır.”³⁰²

“Saygıdeğer vezirler! Süleyman isimli bir hükümdardan çok önemli bir mektup aldım. Mektuba «Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla» başlamış. Güneş'e tapmayı bırakmamızı, tek olan Allah'a ibadet etmemizi istiyor.”³⁰³

“Bana Rahmet edip, iyi kullarının arasına koy!.. diye dua etti.”³⁰⁴

“Allah'a çok şükreden ve hamd eden bir kuldu. Hz. Davud gibi ona da Allah tarafından peygamberlik görevi verilmişti. Hz. Süleyman, Allah Teâlâ'ya dua ederek kendisine, daha önce hiç kimseye verilmeyen bir kabiliyet, bir saltanat istemişti.”³⁰⁵

³⁰¹ Nesrin Ayaydın, 2012, s.24.

³⁰²Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 33, s.29.

³⁰³Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 33, s.28.

³⁰⁴ Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 33, s.27.

³⁰⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 473, s.12.

İlk metinde yer alan lütuf kavramı kimi çocukların sosyal yaşantıda duyup yaklaşık anlamına sahip olabilecekleri bir kavramdır. Ancak daha önce duyulmamış olma ihtimaline karşın açıklamanın gerekli olduğu düşünülmektedir. Kavram açıklaması verilerek kullanıldığında; çocukların zihin kapasitesi, dil becerisi ve sosyal yaşantısına bağlı olarak anlaşılıp kullanılacağı tahmin edilmektedir. Aynı ifadede geçen müstağni kavramının okuyucuların büyük bir kısmı tarafından anlaşılmayacağı düşünülmektedir. Kavramdan sonra gelen uzaktır ifadesiyle ortaya yaklaşık bir anlam çıksa da kavramın açıklanması gerektiği düşünülmektedir.

Rahman ve Rahim ifadeleri somut düşünce dönemindeki çocuklar gibi pek çok yetişkinin de anlamını bilemeyebileceği soyut ifadelerdir. Ancak kısa açıklamalar ile çocukların Allah tasavvurlarını şekillendirmede olumlu etkisi olabilecek bu kavramların dergi eliyle ne anlama geldiklerinin, somut düzeyde de olsa, öğretilebileceği düşünülmektedir. Bu öğrenmeler 7,8 ve 9 yaşlarında çok mümkün olmasa bile devam eden yıllardaki çocukların dini gelişimlerine destek olabileceği düşünülmektedir.

Rahmet ve hamd kavramları da aynı şekilde değerlendirilmektedir. Çocukların mevcut zihinsel kapasiteleri ile anlamını öğrenecekleri bu kavramlarla din dillerini zenginleştirmeleri ve dini düşünce düzeylerinde ilerleme göstererek, soyut düşünmeye hazırlanabilecekleri söylenebilir. Ancak bu ifadelerin en azından anlamı açıklanarak kullanılması gerekmektedir. 7, 8 ve 9 yaş civarı bireylerin ise bu kavramlar yerine daha anlaşılır ifadelerle Tanrı tasavvurlarının desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Goldman da din eğitimi müfredatlarının içeriğinin çocukların titizlikle dini kavramlarla düşünmesini ve dinin hakikatlerini kendileri keşfetmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesini tavsiye etmiştir.³⁰⁶ Örneğin Rahman ve Rahim kavramlarının Allah'ın merhametiyle ilişkisini öğrenen bir çocuğun kavramın derin anlamına, soyut yönüne hâkim olamasa bile, bu kavramla ihtiyacı olan güven ilişkisini yaratıcıyla kurabileceği düşünülmektedir.

Hız. Süleyman kıssasının aktarıldığı metinlerde yer alan; tevazu, Mescid-i Aksa, tebliğ, hazreti, Tealâ gibi kavramların da aynı şekilde açıklamaya ihtiyaç duyan kavramlar olduğu düşünülmektedir. Basit bir açıklamayla öğretilip, geçtikleri metnin anlaşılır hale getirilebileceği bu kavramların kullanım biçimleri şu şekildedir:

³⁰⁶ Aslıhan Atik, 2016, s.39.

“Dâvud Peygamberin oğludur. Babası gibi o da hükümdar bir peygamberdir. Adı Kur'an'da 17 defa geçmektedir. Kuşlarla, karıncalarla konuşabilirdi. Atları çok severdi. Mescid-i Aksay'ı yapan odur.”³⁰⁷

“Hz. Süleyman, tebliğ ettiği dinin hazinelerden daha kıymetli olduğunu, onlardan hediye değil, Yüce Allah'a iman etmelerini istediğini söyledi.”³⁰⁸

“Hz. Süleyman, Allah Teâlâ'ya dua ederek kendisine, daha önce hiç kimseye verilmeyen bir kabiliyet, bir saltanat istemişti. Allah (c.c.) duasını kabul ederek ona üstün yetenekler vermişti.”³⁰⁹

Geçen ifadelerin birçoğu din dilinde yaygın olarak kullanılmakla birlikte gerek çocukların gerekse yetişkinlerin birçoğunun, bu kavramların gerçek anlamına yabancı olabilecekleri düşünülmektedir. Bu nedenle dergide, çocukların mevcut din dillerine katkı sağlayarak dini gelişimlerini de destekleyebilecek bu kavramların anlamlarına yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

İçerik ve Yapı Analizi

Hz. Süleyman kıssasının işlendiği toplam dört sayının sadece birinde doğrudan ayet kullanımı mevcuttur. Kıssalarda ayet kullanımı bilgilerin ana kaynağa uygun olarak aktarılması anlamında önemli olsa da dini içeriğin çocukların seviyesi dikkate alınarak sunulmasına ayrıca dikkat edilmelidir. İlgili kıssada kullanılan ayet derginin seslendiği kitle için anlaşılmayacak bir anlam ve kavrama sahip değildir. Öte yandan bu ayet olay örgüsü içinde aktarılmamıştır. Hz. Süleyman kıssasında geçen ayet aşağıda aktarıldığı gibidir.

"Dâvud'a Süleyman'ı bağışladık. O ne güzel kuldu! Şüphesiz o, daima Allah'a yönelen bir kimseydi."³¹⁰

³⁰⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.3.

³⁰⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 435, s.11.

³⁰⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 473, s.12.

³¹⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.3.

Kıssa içeriğinin Kur'an'a uygun hazırlanıp hazırlanmadığını görmek içinse metinler ayetlerle kıyaslanmıştır. İçerikte yer alan bilgilerin Kur'an'a uygun olduğu tespit edilmiştir. Tabloda içeriğe ve ayetlere dair detaylar aktarılmıştır.

Tablo 18 Hz. Süleyman Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1983 33. Sayı	<i>Nihayet Karınca vadisine geldiklerinde, bir karınca şöyle dedi: “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!” Onun bu sözünden dolayı Süleyman neşeyle gülümsedi ve “Ey rabbim!” dedi, “Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. (Neml Suresi 18-19. Ayet)</i>	Metinde ayetler diyaloglar içinde aktarılmıştır. <i>Ey karıncalar, yuvalarınıza girin... Hazreti Süleyman'ın ordusu farkına varma dan sizi ezmesin dediğini duydu büyük peygamber, tebessüm etti. (s.27)</i>
2011 370. Sayı	<i>Biz Dâvud’a Süleyman’ı armağan ettik. O ne iyi kuldu! Yönü hep Allah’a dönüktü. (Sâd Suresi, 30. ayet)</i>	Metinde ayet doğrudan, tırnak içinde, numarasıyla aktarılmıştır. <i>Dâvud'a Süleyman'ı bağışladık. O ne güzel kuldu! Şüphesiz o, daima Allah'a yönelen bir kimseydi.”(s.2)</i>
2016 435. Sayı	<i>Çok geçmeden Hüdhüd gelip dedi ki: “Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe’ halkından sana kesin bir bilgi getirdim.” “Onları bir kadın hükümdarın yönettiğini gördüm; kendisine her imkân verilmiş, bir de muhteşem tahtı var. Ancak onun ve halkının Allah’ı bırakıp güneşe taptiklarını da gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş, böylece onları yoldan alıkoymuş; bu yüzden doğru yolu bulamıyorlar. (Neml Suresi 22,23,24. Ayet)</i>	Metinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. <i>...Sebe ülkesine gittiğini, ülkeyi Belkas adında kadın bir hükümdarın yönettiğini, Belkas'ın çok akıllı ve zengin olduğunu ancak Allah'a inanmayı bırakıp Güneş'e taptiklarını ve gerçeği bilmediklerini anlattı. (s.10)</i>
2019 473. Sayı	<i>Sebe melikesi (adamlarına) şöyle dedi: “Beyler! Bana çok önemli bir mektup gönderilmiş! Mektup Süleyman’dan gelmekte, rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla - başlamaktadır. (Neml Suresi 29,30. Ayet)</i>	Metinde ayetler diyaloglar içinde aktarılmıştır. <i>...Kraliçe, danıştığı önemli kimseleri topladı. Hz. Süleyman'dan gelen mektubun, besmele ile başladığını ve kendilerini Allah'a inanmaya çağırdığını söyledi. (s.12)</i>

Anlatım dili konusunda ise kıssanın aktarıldığı ilk metnin yayınlandığı 33. Sayıya bakmak gerekmektedir. 1983 yılında yayınlanan 33. sayıda detaylara yer verilen yoğun bir anlatım tercih edilmekle birlikte anlatım dili açıktır. 2011 yılında yayınlan 370. sayıda ise olay örgüsüyle yaşananlar değil Hz. Süleyman hakkında tanıtıcı bilgiler verildiğini

görüyoruz. 2016 yılında yayınlanan 435. sayıda yazar üç yakın arkadaşın aralarında geçen diyaloga kıssa metnini yerleştirmiş ve anlatımı ilgi çekici hale getirmeye çalışmıştır. Ancak kıssa metninde kullanılan devrik cümlelerin her seviyedeki okuyucu için uygun olmadığı düşünülmektedir. Örneğin:

“Süleyman Peygamber, kristal camlardan yaptırdığı muhteşem köşkün içine yerleştirmişti Belkıs'ın tahtını. Ve Belkıs, saraya ulaştığında, önce tahtını gösterdi ona. Çok şaşırın Kraliçe, "Bu benim tahtım, onu buraya nasıl getirdiniz?" diye sordu hayretle. Bunun Allah'ın emriyle gerçekleştiğini, O'nun her şeye gücünün yeteceğini söyledi Süleyman Peygamber.”³¹¹

2019 yılında yayınlanan 473. sayının ise anlaşılır ve yalın bir anlatıma sahip olduğu görülmüştür. Örnek:

“Hz. Süleyman, Allah Teâlâya dua ederek kendisine, daha önce hiç kimseye verilmeyen bir kabiliyet, bir saltanat istemişti. Allah (c.c.) duasını kabul ederek ona üstün yetenekler vermişti. Kuşlarla konuşabiliyordu. O, kuşlardan ve rüzgârdan bir şey istedi mi hemen yerine getirirlerdi.”³¹²

Görsel Kullanım

Çocuk seviyesin uygun olması halinde metni destekleyerek ona yeni anlamların katılması, anlaşılması ve akılda kalmasına destek olan görseller Hz. Süleyman peygamberin anlatıldığı kıssa metinlerinde de yer almıştır. Kullanılan görsellerde metinle uyumsuz ve çocuğa göre olmayan bir örneğe rastlanmamıştır. Kullanılan görsel-metin, seviye, dikkat çekici ve anlaşılır olma kriterlerini sağladığı düşünülmektedir. Kıssada kullanılan ve uygun olduğu düşünülen görseller şu şekildedir:

³¹¹Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 435, s. 11.

³¹²Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 473, s.12.

Şekil 31 Diyanet Çocuk Dergisi 435. Sayı, s.10.

Şekil 32 Diyanet Çocuk Dergisi 473. Sayı, s.12.

1.1.9 Hz. Yunus

Hz. Yunus Peygamberin, Diyanet Çocuk Dergisinin 1979-2022 yıllarında yayınlanan sayılarında dört defa konu edildiği görülmüştür. Konu edildiği sayıların yalnızca birinde Hz. Yunus Peygamberle ilgili ana hatlarıyla genel tanıtıcı bir bilgilendirme yapılırken diğer yıllarda kıssa biçiminde bir anlatım söz konusudur. Hz. Yunus Peygamber'in işlendiği sayılar incelenmiş ve tablo 19'da aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 19 Yıllara Göre Hz. Yunus Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
2007	Ek	Yunus'un Balığı	Bir balığın ağzından anlatım. Bu türe ismini veren Yunus Peygamber'in tanıtımı.	Var	İki sayfadan oluşan anlatımın ilk sayfasının	-	-

			İnsanları Allah'a imana çağırın Yunus Peygamber'in, halkın inanmamasından dolayı şehri terk etmesi. Hz. Yunus'un bir gemiye binmesi. Gemidekilerin yükü azaltmak için birini aşağıya atmaya karar vermesi. Kuradan Hz. Yunus'un çıkması. Hz. Yunus'un kavmini terk ederek hata yaptığını anlaması. Hz. Yunus'un bir balık tarafından yutulması ve bir süre sonra balığın O'nu kıyıya bırakması. Yunus Peygamber'in terk ettiği kavmine Ninova şehrine geri dönmesi. Halkın iman ettiğini görerek orada sevinçle yaşaması.		tamamında metin yer alıyor. Metnin altında iki tane Yunus görseli kullanılmış. Yan sayfanın tamamında ise dalgalar arasında hareket eden bir Yunus balığı çizilmiştir.		
2011	371. Sayı	H. Yunus (a. s)	Kur'an'da bahsedilme sıklığı, bir süre balığın karnında kalması konusunda ana hatlarıyla anlatım.	Var	Çocuk Görseli	-	Saffat, 139
2016	436. sayı	H. Yunus (a. s)	Üç arkadaşın sınıflarına Yunus isimli birinin gelmesi. Gelen bu öğrencinin ağzından Hz. Yunus kıssasının anlatımı. Hz. Yunus'un halkı Allah'a imana davet etmesi. Halkın bu çağrıya uymaması sonucu Hz. Yunus'un üzülmeye şehri terk etmesi. Bir gemiye binmesi. Geminin bir süre yol aldıktan ilerleyememesi. Hz. Yunus'un hatasını anlayarak itiraf etmesi	Var	Zemin deniz ve bir büyük balık görseli ile oluşturulmuştur. Metin ise bu zemin üstüne iki sayfaya bölünerek aktarılmıştır.	Kavim Tövbe	Saffat, 140

			ancak geminin ağırlığını azaltmak için atılacak kişinin kura ile belirlenmesi. Kuradan Hz. Yunus'un çıkması. Hz. Yunus'un gemiden atılması. Bir balığın Hz. Yunus'u yutması. Hz. Yunus'un pişmanlığı sebebiyle Allah'ın yardımıyla balığın Hz. Yunus'a hiçbir zarar vermeden kıyıya bırakması.				
2019	471. Sayı	Hz. Yunus Peygamber	Hz. Yunus'un Ninova halkını putları imana davet etmesi. Halkın, bu çağrıya uymaması sonucu Hz. Yunus'un şehri terk etmesi. Bir gemiye binmesi. Geminin fırtına ortasında kalması. Hz. Gemidekilerin kura çekmesi. Hz. Yunus'un gemiden atılması. Büyük bir balığın Hz. Yunus'u yutması. Balığın karnında Hz. Yunus'un pişmanlığı. Balığın hiçbir zarar vermeden Hz. Yunus'u kıyıya bırakması. Hz. Yunus'un kavmine girmesi. Onların iman etmesi.	Var	İki sayfada yer alan anlatım; deniz, balık ve kuşların yer aldığı görselin üzerine yerleştirilmiş.	Tevhid Hazreti Kavim Tövbe İlah	Enbiya, 87

Kavram Analizi

Çocuklarda potansiyel olarak doğuştan getirilen bir inanma eğilimi olduğundan söz etmiştik. Doğuştan getirilen bu eğilimi bilgiyle desteklemek ve doğru bir din algısına dönüştürmek için çocuğun dil ve bilişsel gelişimine uygun bir din dili geliştirmesi sağlanacak şekilde din eğitimi verilmesi önemlidir. Çocuğun din dili edinme sürecinde ilk olarak aileden ve yetiştiği çevreden beslendiği, daha sonra örgün ve yaygın eğitim

araçlarıyla, genişleyen sosyal çevrenin bu dile katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu yollarla din diline aşinalık kazanan çocukta dine karşı merak uyanır.³¹³ Bu nedenle bu merakın doğru yönlendirilmesi çok önemlidir. Dine karşı merak ve ilgi duyan çocuğa seviyesine uygun, doğru açıklamalar yapılarak, sağlam bir din eğitiminin temelleri atılabilir. Yaygın eğitim araçlarından biri olarak değerlendirilebilecek Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer alan Hz. Yunus ile ilgili metinler de bu sürece katkısı yönüyle kavram kullanımı anlamında incelenmiştir. Kıssada yer alan ve derginin seslendiği okurların, özellikle henüz somut işlem döneminde bulunan ve uzun yaşam tecrübelerinden mahrum olanların anlamlandıramayabilecekleri kavramlar, tablo 19'da aktarılmıştır. Kavramların kullanım biçimi aşağıdaki gibidir:

“Kavmine, Allah'ın varlığını, birliğini anlatıyor, putlara tapmaktan vazgeçmelerini söylüyordu. Kavmi ise onun söylediklerine inanmıyor, onu dinlemiyordu bile.”³¹⁴

“Yaptıklarından dolayı çok pişman oldular, putları terk ettiler, tövbe ettiler ve Allah da onların üzerinden azabı kaldırdı.”³¹⁵

“Önceki peygamberlerin kavimleri yaptıkları kötü işlere pişman olmamışlar, hatta peygamberlerine daha da çok eziyet etmişlerdi. Bu sebeple azaba uğramışlardı. Oysa Ninovalılar tövbe etmiş ve azaptan kurtulmuştu.”³¹⁶

“Hazreti Yunus, peygamber olarak Musul yakınlarında Ninova halkına gönderilmişti. Ninova çok büyük ve kalabalık bir şehirdi. Ninovalılar putlara tapıyordu. Hz. Yunus onlara putlara tapmayıp bir olan Allah'a iman etmelerini söylüyordu. Yıllarca Hz. Yunus kavmine tevhide yani Allah'ın birliğine iman etmelerini anlattı.”³¹⁷

Sık kullanılan ama anlamını çocukların büyük bir kısmının bilmediği düşünülen “hazreti” ifadesi bir açıklamaya ihtiyaç duymaktadır. Metin belki bu haliyle de anlaşılır olarak görülebilir ancak sıkça karşılaşılan bu kavramın öğrenilmesi için bu açıklamanın

³¹³ Sümeyra Bilecik, “DKAB 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, S. 2, s.111.

³¹⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 436, s.10.

³¹⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 436, s.11.

³¹⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 471, s.13.

³¹⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 471, s.12.

fırsat oluşturacağı düşünülmektedir. “Kavim” kavramı da aynı şekilde kıssaların nerdeyse tamamında kullanılan ama birebir anlamı aktarılmayan bir kavramdır. “Tövbe” kavramı da yine her çocuğun bildiği varsayılarak herhangi bir açıklama yapılmadan kullanılan bir kavramdır. “Tevhid” kavramı ise cümle içinde açıklaması yapılarak aktarılmıştır. Bu durumun, kavram öğretimine destek olacak önemli bir detay olduğu düşünülmektedir. Kavramın dergi eliyle bağlamı içinde açıklanması yanlış öğrenmelerin de önüne geçebilecektir. Ayrıca yanlış öğrenilen bir kavramı düzeltme yeni bir kavramı öğrenmekten daha zor olarak değerlendirilmektedir.³¹⁸

İçerik ve Yapı Analizi

Yunus Peygamberin konu edildiği metinlerin üçünde doğrudan ayet kullanımı söz konusudur. Geçen ayetlerin verilen bilgileri desteklemesi metnin güvenilirliğini desteklediği gibi çocukların dinin ana kaynağıyla bağ oluşturmalarına destek olacaktır. Kullanılan ayetler şu şekildedir:

"Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi."³¹⁹

"Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten haksızlık edenlerden oldum."³²⁰

"La ilahe illa ente sübhaneke inni küntü mine'z zalimin." Yani, devamlı "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Gerçekten ben haksızlık edenlerden oldum." diyordu."³²¹

Görüldüğü gibi kullanılan ayetlerin verdiği mesaj genel olarak açık ve anlaşılırdır. 471. sayıda yer alan ayette ise sadece Türkçe değil Arapça ifadeye de yer verilmiştir. İçerisinde ilah kavramının açıklamaya ihtiyaç duyduğu düşünülen bu ayetin genel mesajının derginin hedef kitesinde yer alan çocuklar için açık ve anlaşılır olduğu söylenebilir. Bununla birlikte genel anlamda metinlerde yer alan bilgilerin doğruluğu ve Kur'an'a uyumunu ortaya koyabilmek adına içerik ayetlerle kıyaslanmıştır. Metinlerin Kur'an'a uygun bir şekilde oluşturulduğu tespit edilmiştir.

³¹⁸ Gülten Ülgen, 2001, s. 138.

³¹⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.2.

³²⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 436, s.11.

³²¹Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 471, s.13.

Tablo 20 Hz. Yunus Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
2007 Ek	<i>Vaktiyle o, yüklü bir tekneyle ülkesinden kaçmıştı. Kuraya girdi ve kaybedenlerden oldu. Kendisini (büyük bir) balık yuttu. Doğrusu o (bundan önce) kınanacak bir iş yapmıştı. (Saffat Suresi 140, 141, 142. Ayet)</i>	Metinde doğrudan ayet kullanımı yoktur. ...Kurayla seçtikleri birini denize atmaya karar vermişler. Üç kez kura çekmişler. Üçünde de Yunus peygamber çıkmış. Yunus peygamber, bir peygamberin halkını terk etmesinin yanlışlığını o zaman anlamış. (s.39)
2011 371. Sayı	<i>Kuşkusuz Yûnus da elçilerimizdendi. (Sâffat Suresi, 139. ayet)</i>	Metinde doğrudan, tırnak içinde ayet kullanımı mevcuttur. “Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi.” (s.3)
2016 436. Sayı	<i>Vaktiyle o, yüklü bir tekneyle ülkesinden kaçmıştı. (Saffat Suresi 140. Ayet)</i>	Metinde ayetler diyalog içinde aktarılmıştır. ...Yıllardır yaptığı çağrıya kavminden sadece birkaç kişinin inanması, diğerlerininse inkârda ısrar etmesine çok üzülen Yunus Peygamber, Allah'ın emrini beklemeden Ninova'dan ayrılmaya karar verdi. Uzak sahillere doğru yürüdü ve limanda yolcu alan bir gemi görünce ani bir kararla gemiye binerek oradan uzaklaştı. (s.10)
2019 471. Sayı	<i>Zünnûn'u da (Yûnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Sonunda karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!” diyerek yalvardı. (Enbiya Suresi 87. Ayet)</i>	Metinde doğrudan, tırnak içinde ayet kullanımı mevcuttur. Hazreti Yunus günlerce balığın karnında kaldı. Bu müddet içinde Allah'a sürekli şöyle dua etti: "Lâ ilâhe illa ente sübhaneke inni küntü mine'z zalimin." Yani, devamlı "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Gerçekten ben haksızlık edenlerden oldum." diyordu. (s.12)

Kıssanın ilk yayınlandığı 2007 yılı ek sayısında kıssa, Yunus balığının ağzından oldukça akıcı ve ilgi çekici bir üslupla anlatılmaktadır. 371. sayıda ise Hz. Yunus hakkında tanıtıcı bir metin ortaya konmuştur. 436. sayıda ise sınıf ortamında Yunus adlı öğrencinin ağzından anlatılıyor Hz. Yunus'un başına gelenler. Bu sayıda Hz. Yunus'un Allah'ın izni olmaksızın kavmini terk ettiği şu şekilde ifade ediliyor:

“Günler, aylar hatta yıllar geçmiş ancak, Ninova halkı inkârda ısrar etmeye devam etmişti. Yıllardır yaptığı çağrıya kavminden sadece birkaç kişinin inanması, diğerlerinin

ise inkârda ısrar etmesine çok üzülen Yunus Peygamber, Allah'ın emrini beklemeden Ninova' dan ayrılmaya karar verdi. Uzak sahillere doğru yürüdü ve limanda yolcu alan bir gemi görünce ani bir kararla gemiye binerek oradan uzaklaştı.”³²²

Bir peygamberin hatasıyla karşılaşmanın her çocuk için olumlu bir durum olmayabileceği düşünülse de kıssanın devamında Hz. Yunus'un Tevbe etmesi, kavminin hatasından dönerek Allah'a yönelmesi ve üzerlerinden azabın kalkması gayet açık, anlaşılır ifade edilmiştir. Bu nedenle bir yönüyle, helak olan kavimlerin hatada ısrar ettiklerini vurgulamış olan bu kıssanın dergide daha sık yer alması her çocuğun sebep-sonuç ilişkisini doğru temeller ile birlikte kurmasına imkân verecektir. 471. sayıda da aynı şekilde açık anlaşılır bir üslup kullanılmıştır.

Görsel Kullanımı

Din dilinin soyut bir dil olması sebebiyle görsellerin, özellikle din eğitime katkı sunan çocuk edebiyatı yayınlarında yer almaları daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü soyut boyutun her seviyedeki çocuğa ulaşmaya imkân verecek şekilde somutlaştırılması kullanılan görseller ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle aktarılan metnin, yapı ve içeriğine uygun olarak resimlenmesinin, çocuğun dikkatini çekmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Kullanılan görseller, konunun öğrenilmesini kolaylaştıracağı gibi okumanın hızlanmasına da katkı sağlayacaktır.³²³ Bu nedenle Hz. Yunus'un kıssasında yer alan görsellerin uygunluğu incelenmiştir.

Yunus kıssasının işlendiği dört sayıda da görsele yer verilmiştir. Bu sayılardan yalnızca 371. sayıda yer alan görselin metinle doğrudan ilişkisi yoktur. Bu da aynı sayfada birden fazla peygamberin işlenmesi ile ilgilidir. Görsel-metin uyumu değil dikkat çekici olmak öncelenmiş gibi gözükmektedir. Kullanılan görsel şu şekildedir:

³²²Diyaret Çocuk Dergisi, 2016, S. 436, s.10.

³²³ Sümeyra Bilecik, “Bir Din Eğitimi Materyali Olarak Çocuk İncilleri”, 2014, s.21.

Şekil 33 Diyanet Çocuk Dergisi 371. Sayı, s.2.

Çocuğa görelik konusunda ise kıssada kullanılan görsellerin tamamının çocukların seviyesine uygun olduğu, akılda kalıcılık ve dikkat çekicilik kıstaslarına aykırı bir durumun bulunmadığı tespit edilmiştir. Uygun olduğu düşünölen görsele örnek aşağıda verilmiştir:

Şekil 34 Diyanet Çocuk Dergisi 471. Sayı, s.12.

1.1.10 Hz. İsa

Hz. İsa Peygamberin, Diyanet Çocuk Dergisinin 1979-2022 yıllarında yayınlanan sayılarında üç defa konu edildiği görölmüştür. Konu edildiği sayıların yalnızca birinde Hz. İsa Peygamberle ilgili ana hatlarıyla genel tanıtıcı bir bilgilendirme yapılırken diğer yıllarda kıssa biçiminde bir anlatım söz konusudur. Hz. İsa kıssasında yer alan soyut öğelerin çokluğunun kıssanın aktarılma sıklığını etkilediği düşünülmektedir. Hz. İsa Peygamber'in işlendiği sayılar incelenmiş ve tablo 21'de aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 21 Yıllara Göre Hz. İsa Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1983	34. sayı	Babasız Çocuk	Hz. Meryem'in doğumu. Hz. Meryem'in mescitte kimin himayesinde olacağı. Hz. Meryem'in Hz. Zekeriya'nın himayesine girmesi. Hz. Meryem'in günlerini ibadetle ve Allah'ın ikramıyla geçirmesi. Bir gün Cebrail'in Hz. Meryem'e bir erkek çocuk müjdesi vermesi. Hz. İsa'ya hamile kalması. Halkın Hz. Meryem'i suçlaması. Hz. İsa'nın beşikteyken konuşması. Hz. İsa'nın büyümesi ve Peygamberlik görevi verilmesi. Halkın O'na inanmak için mucize istemesi. Hz. İsa'nın yanında bulunan havarilerin Hz. İsa'dan bir sofa istemesi. Halkın Hz. İsa'ya olan düşmanlığının büyümesi. Hz. İsa zannederek havarilerden birini asmaları.	-	-	Mukaddes Aleyhisselam Tasdik Havari Rızık Hüküm Kudret	Meryem, 20-21
2011	371. sayı	Hz. İsa (a.s)	Babasız olarak doğması, "Ruhullah" olarak da anılması, İncil'in kendisine gelmesi konularında ana hatlarıyla anlatım.	Var	Çocuk görseli	Ruhullah	Bakara, 253
2016	437. sayı	Hz. İsa (a.s)	Sonbaharı gözlemleyen üç arkadaşın Ömer'in Hz. İsa'nın kıssasını arkadaşlarına anlatmaya başlaması. Hz. Meryem'in ailesinin	Var	İlk sayfada sararmış ağaçlar gölgesinde üç arkadaş görseli	Beyt-i Mukaddes Kutsal Mabet	Meryem, 20-21

			Kudüs'te yaşaması ve vakitlerini Beyt-i Mukaddes'te geçirmesi. Hz. Meryem'in annesinin kızını mabede bırakması. Hz. Meryem'e mabedde teyzesinin kocası olan Hz. Zekeriyya'nın sahip çıkması. Hz. Hz. Meryem'in büyüdüğü dönemde Cebrail (a. s)'in bir erkek evlat müjdelemesi. Hz. İsa'nın doğması. Hz. Meryem'in halk tarafından suçlanması. Hz. İsa'nın bebekken konuşarak annesini doğrulaması. Hz. İsa'nın gösterdiği mucizeler. Hz. İsa zannederek başka birini öldürmeleri. Hz. İsa'yı Allah'ın kendi katına yükseltmesi.		kullanılmış. Devam eden iki sayfada tam metin görsel kullanılmadan aktarılmış. Son sayfada ise 3 ağacın gölgesinde sırtı dönük tesettürlü bir kadın figürü kullanılmış.	Allah'ın Yoluna Adamak Aleyhisselam İmtihan Ashab Salatü Selam	
--	--	--	---	--	---	--	--

Kavram Analizi

Hız. İsa'nın konu edildiği metinlerde, derginin hedef kitlesini oluşturan 7-14 yař arasında yer alan, soyut dūřünce yeteneğinden mahrum bulunan bireylerin anlamlandıramayacağı dūřünölen kavramların bulunduğu tespit edilmiştir. Kıssa metinlerinde, ilk sayıdan başlayarak kavram kullanımının seviyeye uygun olmasına yeterince dikkat edilmediği görölmüştür. Somut işlem döneminde bulunan, din diline yeterince aşına olmayan, kıssa ve iğerdiği kavramlarla ilk kez karşılaşan bireylerin anlamlandırmakta güçlük çekecekleri dūřünölen kavramlardan ilk dikkat çekenini Ruhullah ve Kudret kavramlarıdır.

Anlama ve anlatma becerilerinin edinilmesi sürecinde kıssaların katkısı olacaktır. Aynı zamanda kavram edindirme ve kavramların sonraki öğrenmelere dayanak olması da yine kıssaların desteklediği adımlardır. Ancak bu noktada kıssada yer alan kavramların seviye dikkate alınarak, yanlış ve eksik öğrenmelere yol açmayacak şekilde kullanılması önemlidir. Diyanet Çocuk Dergisinin hedef kitlesi içinde yer alan soyut dūřünme

yeterliğinden uzak çocukların anlaması, üzerine bilgi ve inanç inşa etmesi mümkün görünmeyen kavramlar vardır. Ruhullah ve Kudret kavramları bu şekilde değerlendirilmektedir. Örneklerine ise aşağıda yer verilmiştir:

“Ey Rabbimiz... Bize ve bizden sonra geleceklere bayram olsun, kudretine bir delil olsun diye gökten bir sofrayı indir. Bizi rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısıdır!.. dedi.”³²⁴

“Babasız olarak doğmuştur. Lakabı "Rûhullah"tır. İncil, ona indirilmiştir. Doğduğu sene miladi takvimin başlangıcı kabul edilir.”³²⁵

İlk olarak “kudret” kavramı dikkat çekmektedir. Soyut olan ve Tanrı tasavvurunu doğrudan etkileyebilecek bu kavramın derginin hedef kitlesi içinde yer alan her çocuk tarafından anlaşılamayacağı düşünülmektedir. Anlamının dahi bilinemeyebileceği bu kavram yerine daha anlaşılır şekilde konunun aktarılabilmesi söylenebilir. “Ruhullah” kavramı ise derginin okuyucularının tamamı için anlaşılması zor derin anlamlar içermektedir. Çocuklarda, kelime anlamı öğrenilmesi halinde daha da büyüyecek bir kafa karışıklığına yol açabilecek bu kavramın, somut işlem dönemine de seslenen bir çocuk dergisinde yer almasının, çoğu çocuğu kıssanın mesajından uzaklaştıracığı ve yanlış öğrenmelere yol açabileceği düşünülmektedir. Kıssa aktarımında bir yönüyle de çocuğun din üzerinde düşünmesi ve hayatını buna göre organize etmesi hedeflenmektedir.³²⁶ Değerlerini inşa etmesi sürecinde kıssa metinleri yardımcı olabilir. Ancak derginin hedef kitlesi için bu gibi kavramların bu sürece destek olamayacağı düşünülmektedir.

Kıssa metinlerinde; bilişsel seviye, sınırlı yaşantı, kıssa ve içerdiği kavramlarla ilk defa karşılaşma gibi sebeplerle okuyucunun kıssaları anlamasını güç hale getirecek kavramlar söz konusudur. Mukaddes, kutsal, Beyt-i Mukaddes, havari, hüküm, rızık, tasdik, mübarek, mabed ve ashab kavramları bu şekildedir. Kavramların kullanım biçimi aşağıda yer aldığı gibidir:

“Mukaddes mescitte bazı temiz insanlar gece gündüz Allah'a ibadet eder, insanların kötülüklerinden uzak, sessiz ve sakin yaşarlardı.”³²⁷

³²⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 34, s.26.

³²⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.3.

³²⁶ Süleyman Akyürek, 2004, s.188.

³²⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 34, s.24.

“Zamanla büyüdü Meryem ve günü gelince, Allah'a verdiği sözünü tutmak için, onu Beyt-i Mukaddes'e götürdü annesi. Bu kutsal mabedde Allah yolunda hayırlı işlerle uğraşan insanlar bulunuyor, vakitlerini ilim ve ibadetle geçiriyorlardı. ³²⁸

“Havariler durumun ciddiyetini anlayıp peygamberlerini bir eve girdirip kapıları örttüler... Vahşi kalabalık köpürmüş saldırıyordu... Kapıyı kırdılar. Öfkeyle, doluştular içeri... Havarilerden birisini İsa zannederek yakaladılar.”³²⁹

Bu kavramların hiçbirinde anlamın metnin herhangi bir yerinde verilmediği görülmüştür. Kavramların derginin okuyucularının tamamı için yabancı olduğu ve açıklamaya ihtiyaç duyulduğu ise açıktır. Kavramların bu kullanımlarıyla okuyucuların metni ve içerdiği mesajı anlamaları mümkün görünmemektedir. Bu nedenle bu kavramların yerine daha anlaşılır ifadelerle metni aktarmak veya derginin herhangi bir kısmında kavramların açıklamalarına ayrılmış bir bölüm oluşturmak önerilmektedir. Ancak bu durumda kıssanın anlaşılabilir, çocukların dini gelişim süreçlerini destekleyeceği düşünülmektedir.

Kıssada, yetişkin teolojinin parçası olan, peygamberlere saygıyı ifade eden Hazreti, Aleyhisselam, Salatü Selam gibi ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelerin kast etikleri anlam, hem derginin okuyucusu olan çocuklar tarafından hem de pek çok yetişkin tarafından açıklamaya ihtiyaç duymaktadır. Kavramların kullanım biçimleri şu şekildedir:

“Gece gündüz, Hazreti Zekerriya" nın kendisi için yaptığı yerde ibadet ediyor ve her geçen gün şöhreti büyüyordu.” ³³⁰

“Peygamberlerin son halkası olan Hz. Muhammed'e onun pak, temiz ailesi ve ashabına salat ü selam olsun.” ³³¹

Günlük hayatta duyulması mümkün olan, hatta din dilinin merkezinde yer aldığı söylenebilecek bu ifadelerin, eğer öğretilecekse anlamıyla öğretilmesi gerektiği düşünülmektedir.

³²⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 437, s.11.

³²⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 34, s.27.

³³⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 34, s.24.

³³¹Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 437, s.11.

Hız. İsa kıssasının soyut öğeler yönünden zengin olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda çocuklar için daha önce duymadıkları pek çok kavram ve ifade de yine kıssada yer almaktadır. Örneğın Allah'ın yoluna adamak ve göğö yükseltmek bu ifadelerdendir. İfadelerin kullanım biçimi şu şekildedir:

“Yıllardır çocuk özlemi çeken Hanne, bir evladı olursa onu Allah'ın yoluna adayacağına dair söz vermişti. Nihayet duası kabul oldu.”³³²

“Hz. İsa'yı yakalayıp öldürmek için harekete geçtiler. Ancak; onların bu planına karşılık Allah, bir mucize olarak onu kendi katına yükseltti böylece, Hz. İsa'yı öldüremediler.”³³³

“Ve Hazreti İsa böylece göğö kaldırıldı... Hristiyanların sandığı gibi ne asılmış ne de öldürölmüştür. Asılıp öldürölen adam Allah'ın Hazreti İsa'ya benzettiğı bir adamdı. Dinimiz İslâm'ın hükmü kesinlikle budur.”³³⁴

Allah'ın yoluna adamak ifadesi derginin okuyucularının özellikle somut işlem dönemi içinde yer alanlar için kapalı bir ifadedir. Bu ifadenin kullanılması kıssanın aktarımı için şart olmadığı gibi bu kısım daha anlaşılır ifade edilebilir diye düşünölmektedir. Göğö kaldırılmak veya Allah'ın kendi katına yükseltmesi ifadeleri ise somut işlem dönemi çocukları için aynı şekilde zor ve kapalı ifadelerdir. Bu noktada akla şu sorular gelmektedir: Kıssaların çocuklara baştan sona noktasına, virgölüne, tıpkı bir yetişkine anlatılır gibi aktarılması doğru mudur? Bu soru özellikle Hz. İsa kıssası gibi mucizelerle örölü, öte yandan soyutlamaların yoğun olduğu kıssalar için geçerlidir. Burada kıssaların çocuklara aktarımında amacın netleştirilmesi önemlidir. Amaç sadece kutsal kitapta aktarılan geçmiş peygamberlerin hayatlarından haberdar etmek midir? Yoksa önceki peygamber ve toplumların yaşadıkları olumlu, olumsuz olaylardan çocukların çeşitli mesajlar çıkarması ve bu mesajların onların dini düşönceleri, din dilleri ve Tanrı tasavvurlarını beslemesi midir? Çocukların kendi teolojilerini oluşturarak, kutsalla ilişkilerini kuvvetlendirmek midir yoksa ne anladıklarını umursamadan kutsal kitabı olduğu gibi aktarmak mıdır? Eğer niyet onların dini düşöncelerini besleyecek bir anlayış oluşturmalarını sağlamaksa özellikle Hz. İsa kıssası aktarılırken kullanılan bu ifadeleri bir kez daha ele almak gerektiğı düşünölmektedir. Bu ifadelerin aktarımıyla

³³²Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 437, s.11.

³³³Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 437, s.11.

³³⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 34, s.27.

çocuğa dini gelişim sürecinde iyilik mi yapılmış oluyor yoksa soyutlamalarla örölü din dilini anlamaya çalışırken çocuğun kafası iyice karıştırılmış mı oluyor? Bu gibi sorular çağrıştırdığı için çocuklara kıssa aktarımının başka açılardan da ele alındığı çalışmalara konu olması gerektiği düşünölmektedir.

İçerik ve Yapı Analizi

Hız. İsa Peygamberin kıssasının konu edildiğı sayıların tamamında çeşitli şekillerde ayet kullanımı mevcuttur. Bu ayetler, bazen diyalog içinde bazen de tırnak içinde vurgulanarak aktarılmıştır. Bilgilerin doğru ve güvenilir olduğunun dillendirilmesi anlamında ayet kullanımı desteklense de ayet kullanımında seviyenin dikkate alınması önemlidir. Kullanılan ayetlerin kiminde, ayetler içinde geçen kavram ve derin anlamlar itibarıyla derginin hedef kitlesi içinde yer alan somut düşünce dönemindeki çocukların seviyesine uygun olamayabileceğı düşünölmektedir. Hız. İsa kıssasının konu edildiğı metinlerin bazılarında da seviye dikkate alınmadan ayet kullanımı görölmüştür. Ayet kullanımı aşağıda örneklendirilmiştir:

"...Biz Meryem oğlu İsa'ya açık deliller verdik..."³³⁵

Burada açık delillerle Hız. İsa'nın doğumundan başlayarak ömrünün sonuna kadar göstermiş olduğ u mucizelerin kastedildiğı düşünölebilir. Ancak kıssa yerine tanıtıcı ve düz bilgi aktarmanın seçildiğı kısa bir metinde yer alan bu ayetin anlaşılması için bir bağlam oluşturulmamıştır. Aynı metinde "Ruhullah" ifadesinin de geçtiğı düşünölecek olursa bu haliyle ilgili metnin okuyucuların büyük bir kısmı tarafından anlaşılamayacağı söylenebilir. Bahse konu metin şöyledir:

"Babasız olarak doğmuştur. Lakabı "Rûhullah"tır. İncil, ona indirilmiştir. Doğduğ u sene miladi takvimin başlangıcı kabul edilir. Kur'an'da adı 25 defa geçmektedir. "...Biz Meryem oğlu İsa'ya açık deliller verdik..."³³⁶

"Hız. İsa'yı yakalayıp öldürmek için harekete geçtiler. Ancak; onların bu planına karşılık Allah, bir mucize olarak onu kendi katına yükseltti böylece, Hız. İsa'yı öldüremediler. Ve onlara casusluk yapan kişi kendilerine Hız. İsa'nın bir benzeri olarak

³³⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.3.

³³⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.3, Bakara, 2/253.

gösterildi. İsa Peygamber'i öldürdüklerini düşünerek aslında kendi adamlarını öldürdüler.”³³⁷

Yetişkinlerin dahi anlamak ve anlamlandırmakta güçlük çektikleri bu gibi ayetlerin aktarılmasının, dini gelişim sürecini sürdüren çocuklarda kafa karışıklığına yol açabileceği söylenebilir.

“Ey Meryem... Yerinden ayrılmadığına ve dışarı çıkmadığına göre bu meyveler nereden geliyor? Hazreti Meryem tebessüm eder ve soruyu cevaplandırır. Bu Yüce Allah' tan bir ikramdır bana... Melekler vasıtasıyla beni hesapsız şekilde rızıklandırıyor...”³³⁸

Meleklerin sevilen meyveleri getiriyor olması somut işlem dönemindeki çocuklar tarafından anlaşılır bir durum olmayabilir. Kaldı ki bu yaş çocuğu, benzer durumda Allah'ın, meleklerin kendisine doğrudan, gökten inme ikramlardan bulunmasını ve dualarını hemen kabul etmesini bekleyebilir. Bu istekler gerçekleşmediği halde yaşanacak hayal kırıklığının yaratıcıya duyulan güveni ve bağlılığı etkileme riski söz konusu olabilir.

“Ben Allah'ın kuluyum. O, bana kitap verdi, beni peygamber olarak görevlendirdi. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı.' dedi Meryem oğlu İsa aleyhisselam.”³³⁹

Ayet içinde yer alan “Mübarek kıldı” ve “bedbaht bir zorba” ifadeleri dışında ayetin mesajının derginin seslendiği okuyucu grubu için anlaşılır olduğu düşünülmektedir. Ancak bahsettiğimiz bu ifadeler ayetin mesajını kapalı hale getirmiştir. Rahatlıkla anlaşılır şekilde ifade edilebilecek bu gibi ayetlerin çocukların anlayışına seslenecek şekilde aktarılması gerektiği, ancak bu şekilde çocukların kutsalla ve yaratıcıyla bağlarının güçlendirilebileceği düşünülmektedir. Bu haliyle ayetlerin, çocukların büyük kısmına ulaşamayacağı ve ayetlerden elde edilmesi umulan kazanımların sağlanamaması söz konusu olmaktadır.

³³⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 437, s.12.

³³⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 1983, S. 34, s.24.

³³⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 437, s.12.

Öte yandan Hz. İsa kıssasının tamamının aktarıldığı 34 ve 437. Sayılarda yer alan ayetlerde Meryem suresi 20 ve 21. ayetlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu iki ayetin doğrudan geçtiği her iki sayıda da Hz. Meryem'in çocuğu olacağı gerçeğine tepkisi ve bu durumun gerekçesi ifade edilmektedir.

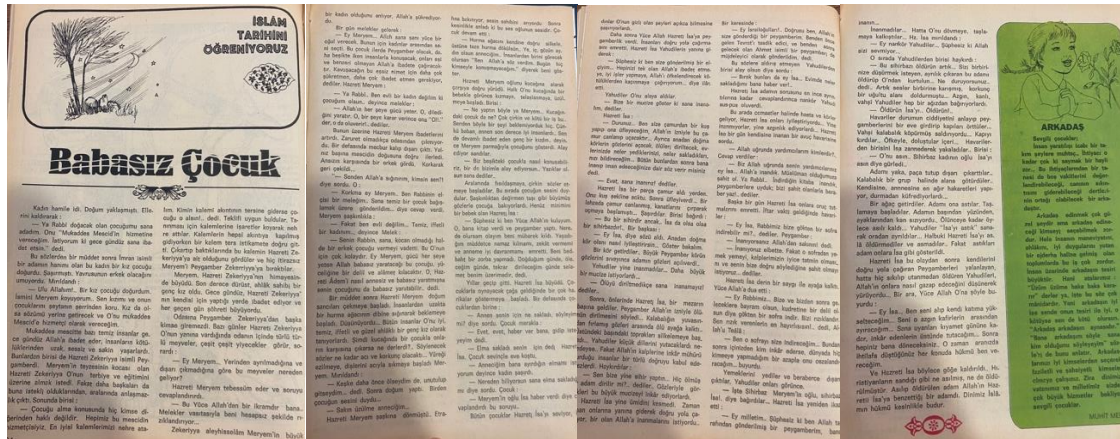
Ayetlerin doğrudan aktarılma biçiminin seviyeye uygunluğunun değerlendirilmesi yanında içeriğin Kur'an'a uygunluğunun da ele alınması gerekmektedir. Bu anlamda kıssa içeriği ilgili ayetlerle kıyaslanmıştır. İçeriğin Kur'an'a uygun oluşturulduğu görülmüştür.

Tablo 22 Hz. İsa Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1983 34. sayı	<i>Meryem, "Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?" dedi. Melek cevap verdi: "Orası öyle; ancak rabbın buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir." (Meryem Suresi 20,21. Ayet)</i>	Metinde ayetler diyalog şeklinde aktarılmıştır. - Ya Rabbi. Ben evli bir kadın değilim ki çocuğum olsun deyince melekler: - Allah'ın her şeye gücü yeter. O, dilediğini yaratır. O, bir şeye karar verince ona "O der, o da oluverir!.. dediler. (s.24)
2011 371. sayı	<i>...Meryem oğlu İsa'ya açık deliller verdik ve onu Rûhulkudûs'le destekledik... (Bakara Suresi, 253. Ayet)</i>	Metinde doğrudan, tırnak içinde ayet kullanımı mevcuttur. "...Biz Meryem oğlu İsa'ya açık deliller verdik..." (s.3)
2016 437. sayı	<i>Meryem, "Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği hal Melek cevap verdi: "Orası öyle; ancak rabbın buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir. "de nasıl çocuğum olur?" dedi. (Meryem Suresi 20,21. Ayet)</i>	Metinde ayetler diyalog içinde aktarılmıştır. Hz. Meryem hiçbir erkekle görüşmeyip kendisine bir erkek eli değmemişken nasıl bir çocuğu olabileceğine şaşırı. Bu, Allah'ın 'ol' emrinin bir mucizesiydi. Âdem Peygamberi annesiz ve babasız yaratan Yüce Allah, İsa Peygamberi babasız yaratmayı dilemişti. (s.11)

Öte yandan Hz. İsa kıssasının içeriğinde yer alan mucize, sembol ve metafor yoğunluğu kıssanın çocuklara titizlikle aktarılmasını zorunlu hale getirmektedir. Dergide yer alan metinlerin, derginin seslendiği geniş kitlenin tamamında anlaşılır olması için bu metinlerin, seviye dikkate alınarak oluşturulması gerekmektedir. Hz. İsa kıssasının ilk kez

işlendiği 34. sayıda bu durumun yeterince sağlanamadığı düşünülmektedir. Kıssanın okuyucunun kavrayışını aşan bir yoğunlukta işlenmesi söz konusudur. 371. sayıda aktarıldığı gibi anlaşılamayacak ifadeler yine okuyucuyu metnin mesajından uzaklaştıracaktır. Ancak kıssanın işlendiği son sayı olan 437. sayıda da önceki yıllarda ortaya konan yoğun ve yorucu anlatımın devam ettiği görülmektedir. Kullanılan kapalı kavram yoğunluğunun kayda değer bir azalma göstermemesi de bu durumun en açık göstergelerinden biridir.

Şekil 35 Diyanet Çocuk Dergisi 34. Sayı, s.24.

Görsel Kullanım

Derginin hedef kitlesinin ağırlıklı olarak henüz soyut düşüneyemeyen, somut işlem döneminde bulunan çocuklar olması sebebiyle dergiden beklenen kazanımın görsel kullanımıyla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Öte yandan bu yaş çocuğuna (7-14) yönelik eğitim araçlarında; resim ve illüstrasyonlar (resimlerle süsleme), metinlerin ilgi çekici olmasına ve okuma zevkinin uygulanmasına, çocuğun metne yönelmesine neden olurlar. Bu nedenle görsel kullanımı mesajın okuyucuya ulaşmasını ve kalıcı öğrenmeyi sağlamada etkilidirler. Ancak kullanılan görsellerin taşımaları gereken niteliklere sahip olması halinde bu kazanımların elde edilebileceği unutulmamalıdır. Metni tamamlayan, seviyeye uygun, dikkat çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı görsellerin bu kazanımları sağlaması beklenmektedir.³⁴⁰ Hz. İsa kıssasının yayınlandığı ilk sayı olan 34. sayıda şekil 53'te de belirtildiği gibi herhangi bir görsel kullanılmamıştır. 371. sayıda ise Hz. İsa toplam beş peygamberin tanıtıldığı bir tasarım içinde yer almış ve bu sayıda da

³⁴⁰ Salih Bulut, *İlköğretim Ders Kitaplarının Görsel Boyut ve İçerik Tutarlılığı Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008, s.31.

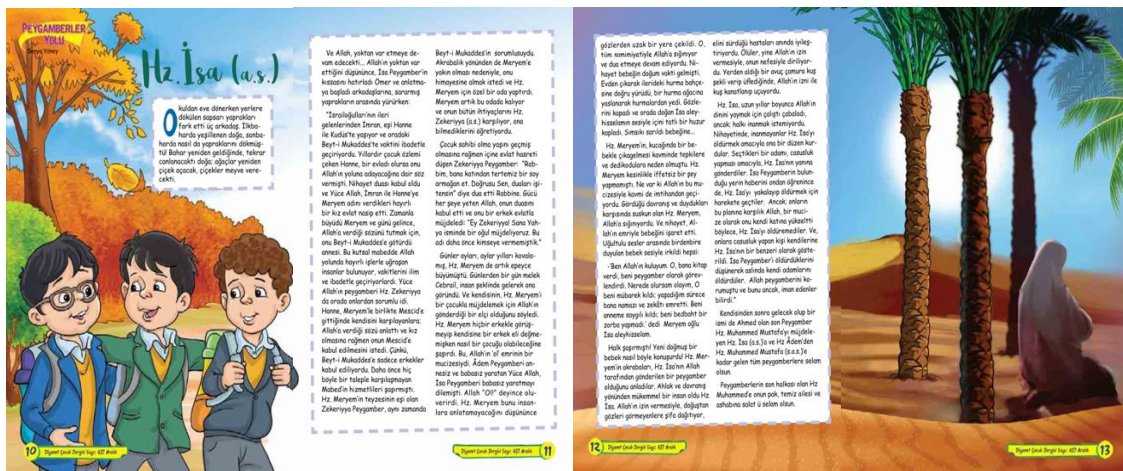
metne uyumu olmayan bir görsel kullanılmıştır. 437. sayıda ise Hz. Meryem’i temsil ettiği düşünülen sırtı dönük bir kadın görseli kullanılmıştır.

Resim-metin uyumu anlamında, çoklu peygamber anlatımı dolayısıyla içerikli uyumlu görsel kullanılmayan 371. Sayı dikkat çekmektedir. Bu sayıda kullanılan görsel, ortak tasarım içinde yer aldığı için doğrudan Hz. İsa’nın tanıtıldığı metinle ilişkili değildir. Görsel ve tasarım şu şekildedir:

Şekil 36 Diyanet Çocuk Dergisi 371. Sayı, s.3.

Kıssada çocukların seviyesine uygun olmayan, kapalı ve anlaşılmayacak görsel kullanımı söz konusu değildir. Bunun yanında tıpkı diğer kıssa metinlerine eşlik eden görseller gibi, Hz. İsa kıssasında da yıllar ilerledikçe görseller olumlu anlamda değişmiştir. Seviyeye uygun olduğu düşünülen görsel şu şekildedir:

Şekil 37 Diyanet Çocuk Dergisi 437. Sayı, s.10.

Kıssanın soyut yapısı gereği somutlaştırmanın güç olduğu düşünüldüğünde 437. sayıda yer alan görsel önemli görülmektedir. Hz. İsa kıssasında yer alan görselin seviyeye

uygunluk, dikkat çekici olma ve metni tamamlama yönünden doğru seçim olduğu düşünülmektedir.

1.1.11 Hz. Yusuf

Hz. Yusuf Peygamber 1979-2022 yıllarında yayınlanan sayılarda üç defa konu edilmiştir. Konu edildiği sayıların üçünde de oldukça detaylı bir anlatım tercih edilmiştir. Özellikle derginin yayınlandığı ilk yıllarda işlenen kıssada yoğun ve tüm detayları içeren bir metin aktarılmıştır. Hz. Yusuf Peygamber'in işlendiği sayı incelenmiş ve tablo 23'te aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 23 Yıllara Göre Hz. Yusuf Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1982	26. Sayı	Kralın Rüyası Doğruluk Örneği Yusuf	Hz. Yusuf'un, Mısır vezirinin hanımının teklifini reddetmesi. İftira ile zindana atılması. Hz. Yusuf'un kralın rüyasını tabir etmesi. Kralın Hz. Yusuf'a güvenmesi ve zindandan çıkarak vezir yapması. Hz. Yusuf'un kardeşlerinin buğday istemek için vezire başvurması. Hz. Yusuf'un kardeşlerine gerçeği açıklaması. Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'un hasretinden kör olan gözlerinin açılması. Hz. Yusuf'un bütün ailesini Mısır'a getirtmesi.	-	-	İhsan Tabir Eş koşmak İlah Musibet	-
2016	431. Sayı	Hz. Yusuf (a.s)	Üç arkadaşın gece rüya görmeleri ve birbirlerine anlatacakları rüyaları yorumlama yeteneğine sahip Yusuf peygamberi hatırlamaları. Yusuf Peygamber'in babası Hz. Yakub'a gece	Var	Kıssanın anlatıldığı ilk iki sayfada sayfanın zemininde kuyu görseli kullanılmış. Metin bu	Tevekkül İffet Allah Tealâ	-

			gördüğü rüyayı anlatması. Kardeşlerinin Hz. Yusuf'u çok kıskandıkları için kuyuya atmaları. Hz. Yusuf atıldığı kuyudan kervandakiler sayesinde kurtulması ve Mısır azizine köle olarak satılması. Hz. Yusuf'un Züleyha'nın talebine cevap vermemesi. Hz. Yusuf'a iftira atılması. Hz. Yusuf'un zindana atılması. Allah'ın Hz. Yusuf'a rüyaları yorumlayabilme kabiliyeti vermesi. Kralın rüyasını yorumlaması. Hz. Yusuf'un hazinenin başına getirilmesi. Kardeşlerinin Mısır hazinesinden yiyecek almak üzere gelmesi. Hz. Yusuf'un daha sonraki gelişlerinde kardeşlerine her şeyi açıklaması ve onları affetmesi. Hz. Yusuf'un babası dahil bütün ailesini Mısır'a davet etmesi ve burada yaşamaları. Hz. Yusuf'un çocukken gördüğü rüyanın gerçek olması.		kuyu arka fonu üstüne konmuş. Diğer iki sayfanın ilkinde çöl ikliminde bir şehir görseli, yan sayfasında ise bu şehre giren, develeri yüklü olan Hz. Yusuf'un kardeşlerini temsil eden bir görsel kullanılmış.		
2019	468. Sayı	Hazreti Yusuf Aleyhisselam	Filistin'de Kenan diyarında yaşayan Hz. Yakup'un on iki oğlunun bulunması. Hz. Yusuf'un rüyasında on bir yıldız Güneş ve Ay'ın kendisine secde ettiğini görmesi. Abilerinin Hz. Yusuf'u	Var	Kıssanın anlatıldığı ilk iki sayfada gökyüzünü temsilen mavi bir zemin, güneş, ay ve yıldızlara yer	Kenan Diyarı Secde Kervan Mısır Azizi	-

			kıskanması ve bir plan yaparak Hz. Yusuf'u kuyuya atmaları. Hz. Yusuf'u yoldan geçen kervancıların bularak Mısır azizine köle olarak satmaları. Hz. Yusuf'un büyüdüğü dönemde evin hanımının dikkatini çekmesi. Hz. Yusuf'un kaçması. Hz. Yusuf'un suçsuzluğu anlaşılmasına rağmen iftiraya uğrayarak zindana atılması. Hz. Yusuf'un zindanda insanları Allah'a imana çağırması ve Allah'ın verdiği ilimle rüyaları doğru yorumlaması. Mısır kralının bir rüya görmesi. Hz. Yusuf'un bu rüyayı yorumlaması ve Kralın Hz. Yusuf'un yorumunu beğenmesi. O'nu zindandan çıkarmak istemesi. Hz. Yusuf'un suçsuzluğunun açığa çıkması. Kralın O'nu vezir yapması. Bolluk ve kıtlık dönemlerinin iyi idare edilmesi. Hz. Yusuf'un kardeşlerinin de gelmesi. Hz. Yusuf'un hemen tanınması. Kardeşlerini affetmesi ve ailesini Mısır'a davet ederek artık burada yaşamaları.		verilmiş. Metin bu görsellerin üstüne yerleştirilmiş. Devam eden diğer iki sayfada ise çölü temsilen sarı fonda bir şehir ve bu şehre giren 11 kişi resmedilmiş. Metin bu görsellerin üstüne yerleştirilmiş.		
--	--	--	---	--	---	--	--

Kavram Analizi

Hız. Yusuf kıssasında bulunan bazı kavramlar özel ve derin anlama sahip olan dini kavramlardır. Bazısı ise günlük kullanımda yer almayan bu nedenle 7-14 yaş arası çocukların yabancı olabileceği kavramlardır. İfadeler şu şekilde kullanılmıştır:

“Günler acıyla ıstırapla geçiyordu. Zindan soğuktu, karanlıktı. Yusuf Allah'a dualar ediyor, sabır ihsan etmesini diliyordu.”³⁴¹

“...Atalarım İbrahim, İshak ve Yakup'un dinine bağlıyım. Allah'a eş koşmak bize yakışmaz arkadaşlar. Hiçbir şey yapmaya güçleri yetmeyen, ayrı ayrı bir yığın Tanrı olur mu?”³⁴²

“Hiçbir şey yapmaya güçleri yetmeyen, ayrı ayrı bir yığın Tanrı olur mu? Sizlerin taptığı putlar asla ilah değildir...”³⁴³

“Rabbimizden bağışlanmanızı dileyeceğim... Şüphesiz ki o rahmet sahibidir, affetmeyi sever.”³⁴⁴

“Şehre bir kapıdan değil, ayrı ayrı kapılardan girin. Olur ki herhangi bir musibetle karşılaşsanız... O zaman hepinize birden zarar uğramamış olur...”³⁴⁵

“Gömleği gören Hız. Yakup, Yusufun başına bir şey getirildiğini anlamıştı, inanmadı oğullarına ancak, 'bundan sonra bana düşen sabretmektir' diyerek dua ve tevekkül etmekten başka yapacak bir şeyi yoktu!”³⁴⁶

Örnekleri verilen bu gibi kavramların çocuklara aktarımı Goldman'a göre bazı riskleri barındırmaktadır. O'na göre, bu kavramların pek çoğu yeterince özümsemediğinde sıklıkla çocuğun Tanrı fikrini kavramaya çalıştığı doğal düşünce kalıplarını çarpıtıyor ve ciddi şekilde bozuyor.³⁴⁷ Bu nedenle çocuklara dini gelişimlerini de destekleyecek bir şekilde, çarpık anlaşılmayacak, daha açık kavramlarla din eğitimi

³⁴¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 26, s.20.

³⁴²Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 26, s.20.

³⁴³Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 26, s.20.

³⁴⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 26, s.23.

³⁴⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 26, s.22.

³⁴⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 431, s.11.

³⁴⁷ Ronald Goldman, 1964, s. 18.

gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu anlamda örnekleri verilen; İhsan, Eş koşmak, İlah, Rahmet, Musibet, Allah Teâlâ, Tevekkül, Secde gibi kavramların derin anlam yönüyle çocuklara kapalı kalacağı düşünülmektedir. İhsan kavramının yapılacak ufak bir açıklamayla nispeten daha anlaşılır olacağı düşünülürken eş koşmak kavramının anlaşılacağı düşünülmemektedir. Bu kavramın güncel kullanımda olmayan, meallerde yer alan bir kavram olduğu bilinmektedir. Ancak bu kavramın anlaşılır olması için yeterli değildir. Bu gibi kavramların anlaşılması ve öğrenilebilmesi için bilişsel yeterlilik ve dil gelişim seviyesinin uygun olması gerekmektedir.³⁴⁸ Öte yandan derginin hedef kitlesinin genişliğinin kavram seçimini güçleştirdiği de görülmektedir.

Kur'an meallerinde yer alan ve din dili dediğimiz anlatıda da sıklıkla kullanılan bazı ifadelerin bırakın çocukları yetişkinler tarafından bile doğru anlaşılmadığı yapılan bir çalışmayla ortaya konmuştur. Kur'an meallerinin muhatapları tarafından anlaşılma düzeyini inceleyen bu çalışmada toplumda yaygın olan, yanlış anlaşılmaya müsait yapıda tercümeler barındıran meallerden sekiz âyet seçilmiş, bu âyetlerden ne anladıkları araştırmaya katılan kişilere sorulmuştur.³⁴⁹ Çalışma sonunda, örneğin Fatıha suresindeki “din gününün sahibi” ifadesinin bile 18-26 yaş arası pek çok yetişkin tarafından yanlış yorumlandığı görülmüştür. Bu araştırma göstermektedir ki bazı kavramların çocukların anlam dünyasında, karşılıkları, soyut düşünce yeterliliğine ulaşana ve yaşam tecrübeleri edinene kadar oluşmamaktadır. Öte yandan, güncel olmayan, dilimizde kullanılmayan bazı kavramların ise yetişkinlik sürecinde bile bireyler için kapalı kalmayı sürdürdüğü sonucu çıkarılabilir. İlah kavramının da bir açıklamaya ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Derin ve soyut bir anlama sahip olan ilah kavramı çocuğun Tanrı tasavvuruyla ilgilidir. Yapılacak ufak bir açıklamayla çocuğun dini kelime dağarcığı desteklenerek onun dini gelişimine olumlu etki yapılabilir. Allah Teâlâ kavramının ise bu yaş çocuğunun kafasını karıştırabileceği düşünülmektedir. Bu ifadenin metnin mesajına da bir katkısı yoktur. Bu nedenle sadece Allah demenin veya bu ifadenin yüceliği ifade eden bir yönü olduğunun belirtilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Musibet kavramı da aynı şekilde yerine günlük kullanımda olan başka bir kavramla ifade edilebilir veya bir açıklama yapılabilir. Tevekkül kavramı da sahip olduğu soyut yapı gereği soyut düşünce düzeyine ulaşamamış bireylerce derin anlamıyla anlaşılamayacağı düşünülmektedir. Secde kavramı, somut

³⁴⁸ Süleyman Akyürek, 2004, s.215.

³⁴⁹ Emine Gülpak, “Kur'an Meallerinin Muhatapları Tarafından Anlaşılabilirliğine İlişkin Bir Araştırma”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, 33, s. 170.

yapısı ve gündelik din dilinde sıklıkla kullanıldığı için anlaşılır olacaktır. Ancak kıssadaki kullanımda güneşin yıldızların ve ayın Hz. Yusuf'a secde etmeleri çocuklar için kavram anlaşılır olsa da kafa karıştırıcı bir yönü vardır. İnsana secde yerine “saygıyla eğilmek” ifadesinin bu şekilde çarpık bir anlayışı önleyecek bir tedbir olacağı düşünülmektedir. Rahmet kavramının ise derin anlamıyla anlaşılmasa bile Allah'ın merhameti, sevgisi gibi açıklamalarla kullanılmasının herkesin anlamasını, kavramasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Yine Hz. Yusuf kıssasının aktarıldığı metinlerde yer alan Tabir, Kenan Diyarı, Kervan, İffet, Mısır Azizi kavramları da günlük kullanımımızda bulunmadığı için anlaşılma riskini taşımaktadır. Bu gibi kavramların bir açıklanmaya ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. İfadelerin kullanım durumları aşağıdaki gibidir:

“Filistin'de Kenan diyarında yaşayan Hz. Yakup'un on iki oğlu vardı. En küçüklerinin adı Yusuf ve Bünyamin idi.”³⁵⁰

“Hz. Yusuf kuyuda Allah'a dua ederek bekliyordu. Nihayet yakınlardan geçen bir kervan kuyudan su çekerken onu bulup çıkardı.”³⁵¹

“Hz. Yusufu Mısır'a götürüp köle olarak sattılar. Onu köle pazarından Mısır Azizi satın aldı.”³⁵²

“Efendimiz, diye söze başladı... Beni şu an zindanda bulunan Yusufun yanına gönderiniz. Rüyanızı en iyi O' nun tabir edeceğini sanıyorum.”³⁵³

“...Fakat ne kadar acı ki insanların çoğu bunu bilmiyor. Şimdi rüyalarınızın tabirine geçelim isterseniz. Sen, hapisten kurtulacak ve krala şarap sunacaksın...”³⁵⁴

Çocuk yazını kriterleri çerçevesinde, her çocuk yazını metninde çocuğun anlamını bilmediği ancak geçtiği yer ve anlatım tekniğinden yola çıkarak, çağrışım yoluyla

³⁵⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 468, s.12.

³⁵¹Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 468, s.12.

³⁵²Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 468, s.12.

³⁵³Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 26, s.21.

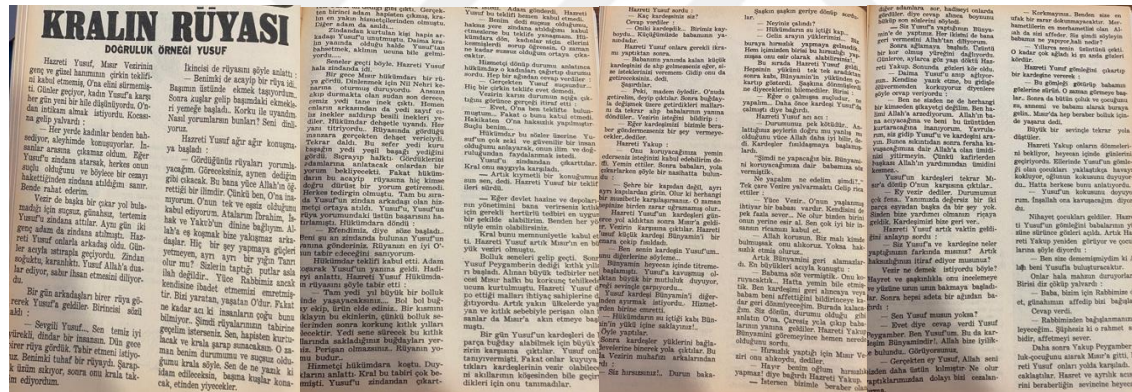
³⁵⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 26, s.20.

anlamlandırdığı belirli sayıda bilinmeyen söze yer verilmesi gerektiği de bilinmektedir.³⁵⁵

Bu nedenle, derginin son sayfalarında planlanacak bir bölümle, çocukların çağrışımla elde ettikleri bu kavramların anlamlarından emin olmaları sağlanabilir. Böylece çocukların bilmedikleri basit kavramlar sebebiyle metinden uzaklaşma riski azaltılmış olur.

İçerik ve Yapı Analizi

Hz. Yusuf'un konu edildiği sayılarda ayetlerin anlaşılmayacak biçimde doğrudan kullanımı tespit edilmemiştir. Bununla birlikte kışsanın uzunluğu malumdur. Oldukça detaylı bir şekilde Kur'an'da aktarılan bu kışsanın bu uzunluğu aynıyla ilgili sayılarda görülmektedir. Özellikle derginin yayınlandığı ilk yıllarda bulunan sayılarda görsel kullanımın da mevcut olmamasıyla kışsanın anlatımının yorucu olduğu söylenebilir. Örneğin, 26. Sayıda yaklaşık dört buçuk sayfa devam kıssada hiçbir görsel de bulunmadığı için anlatım yorucu olarak değerlendirilmektedir. Sayfaların görsellerine aşağıda yer verilmiştir:

Şekil 38 Diyanet Çocuk Dergisi 26. Sayı, s.20.

Görüldüğü gibi anlatım hedef kitle içinde bulunan 7,8 yaşlarındaki çocuklar için yoğun ve yorucudur. Anlatım dilinde yer verilen kavramlar dışında anlaşılmayı zorlaştıracak bir nokta tespit edilmemiş olsa bile, sonraki yıllarda yapıldığı gibi anlatımın seyreltilmesi ve ana mesajla vurgu yapılmasının daha doğru olacağı kanaati hasıl olmuştur. Öte yandan çocuk yayınlarında anlatımın sade olması gerektiği bilinen bir gerçektir.³⁵⁶ Anlatımın duru ve akıcı olması ele alınan konu, olay, mesaj ve kahramanın

³⁵⁵ Esra Lüle, “Yedi Farklı Çocuk Kitabının Çocuk Yazını İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, S. 33, s.19.

³⁵⁶ Esra Lüle, a.g.e., s.19

daha açık anlaşılmasını sağlayacaktır. Ana mesajın önemi sebebiyle kıssalarda da bu yoğun anlatımdan kaçınılması gerektiği düşünülmektedir.

İçeriğin Kur'an'a uygunluğu da değerlendirilmesi gereken bir konu olarak görüldüğü için kıssa metinlerinden çeşitli pasajlar ayetlerle kıyaslanmıştır. Metinlerde Kur'an'a uygunluğun sağlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 24 Hz. Yusuf Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1982 26. Sayı	<i>Onunla birlikte zindana iki genç daha girdi. Onlardan biri, “Ben rüyada şarap yaptığımı gördüm” dedi. Diğeri de “Ben de başımın üstünde bir ekmek taşıdığımı gördüm. Kuşlar ondan yiyordu. Bunun yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen biri olarak görüyoruz” dedi. (Yusuf Suresi 36. Ayet)</i>	Metinde doğrudan ayet aktarımı yoktur. Aynı gün iki genç adam da zindana atılmıştı. Bir gün arkadaşları birer rüya görerek Yusuf'a geldiler. Birincisi sözü aldı: Sevgili Yusuf... Sen temiz iyi yürekli, dindar bir insansın. Dün gece birer rüya gördük. Tabir etmeni istiyoruz... Şaraplık üzüm sıkıyor, sonra onu krala takdim ediyordum. İkincisi de rüyasını şöyle anlattı: Başımın üstünde ekmek taşıyordum... Sonra kuşlar gelip başımdaki ekmekleri yemeğe başladı. (s.20)
2016 431. Sayı	<i>Bir gün Yûsuf, babasına demişti ki: “Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm.” Babası, “Yavrucuğum” dedi, “Rüyayı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.” (Yusuf Suresi 4-5. Ayetler)</i>	Metinde doğrudan ayet aktarımı yoktur. Rüyasında on bir yıldızın, Güneş'in ve Ay'ın kendisine secde eder gibi eğildiklerini görmüştü. Hz. Yakup bu rüyanın sıradan bir rüya olmadığını anlamış ve onu, rüyasını kimseye anlatmaması konusunda uyarmıştı. (s.10)
2019 468. Sayı	<i>Yûsuf şöyle dedi: “Her zaman yaptığınız gibi yedi sene ekin ekeceksiniz. Sonra yemek için ayıracağınızdan ibaret olan az bir miktar hariç, hasat ettiğiniz ürünü başağında iken bırakın (böyle Sonra bunun ardından yedi katlık yılı gelecek ve o yıllar, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, biriktirdiklerinizi yiyip bitirecektir saklayın). (Yusuf Suresi 47-48. Ayetler)</i>	Metinde doğrudan ayet aktarımı yoktur. Yusuf (a.s.)'a rüya anlatılınca gelecek yedi yılda büyük bir bolluk yaşanacağı ve sonrasında gelen yedi yılda ise büyük bir katlık yaşanacağını, sonrasında tekrar bolluk yaşanacağını söyledi. (s.12)

Kıssanın 43 yıllık periyotta yalnızca üç defa konu edilmesinde, kıssanın ahlaki bir konu barındırması ve bunun çocuklara nasıl aktarılması gerektiğinin bilinmemesi etkili olmuş olabilir. Öte yandan konuyla alakalı kıssanın bu kısmının bu yaş çocuğuna

aktarılmasının gerekliliği de tartışılması gereken bir konudur. Yapılan incelemede, görülmüştür ki Züleyha'nın Hz. Yusuf'u etkilemeye çalışması ve sonrasında iftira atması süreci bütün kıssalarda işlenmiştir.

27. sayıda metne girişte “çirkin teklif” ifadesiyle verilmiş ve vurgulanmıştır. Çocukların bu ifadede ne anlamaları gerektiği belli değildir. Kullanım şu şekildedir:

“Hazreti Yusuf, Mısır Vezirinin genç ve güzel hanımının çirkin teklifini kabul etmemiş, O'na elini sürmemişti. Günler geçiyor, kadın Yusuf'a karşı her gün yeni bir hile düşünüyordu. O'ndan intikam almak istiyordu.”³⁵⁷

431. ve 468. sayılarda gömleğin önden yırtılması, arkadan yırtılması detayına kadar anlatıldığı görülmüştür. Anlatım şu şekildedir:

“Azizin sarayında günden güne büyüyen ve daha da güzelleşen Yusuf, sarayın hanımı Züleyha'nın da dikkatini çekmişti. Kendini Yusuf'a bakmaktan alamaz olmuştu Züleyha! Hz. Yusuf'un dikkatini çekebilmek için her yolu denemiş, ancak bu yakınlık isteğine karşılık bulamayınca, aralarında bir kovalamaca başlamıştı. Kaçan, iffet abidesi Hz. Yusuf; kovalayan ise Züleyha'ydı! Bu mücadele esnasında Yusuf'un gömleği arkadan yırtılmıştı!”³⁵⁸

“Zamanla Hz. Yusuf çocukluktan çıkıp gençlik çağına girdi. Hem ahlakının hem de yüzünün güzelliği ile dikkat çekiyordu. Mısır Azizi' nin eşi de ona ilgi duymaya başlamıştı. Bir gün Hz. Yusuf'a bir tuzak kurdu. Odadayken kapıyı kilitletti. Ona duyduğu isteği dile getirdi. Ancak Hz. Yusuf, Allah'tan korkan, güzel ahlaklı biriydi. Züleyha'nın bu çirkin isteğini geri çevirdi. Kapıya yönelerek bir an evvel çıkmak istedi. Züleyha arkasından koşarak Hz. Yusuf'un gömleğini yırttı.”³⁵⁹

Bir insanın bir başka insana meyletmesi, onu sevmesi insan fitratı düşünüldüğünde normal bir davranıştır. Denilebilir ki, insanın bu meyli sebebiyle onu yanlış düşmekten korumak için Allah satır satır iffet örneği olan Hz. Yusuf kıssasını nazarımıza sunmuştur. Ancak yetişkin insan nazarına sunduğunu önemle hatırlamakta fayda olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle, kıssanın bu bölümünün ergenliğe yakın olan

³⁵⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 26, s.20.

³⁵⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 431, s.11.

³⁵⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 468, s.13.

12, 13, 14 yaşlar için daha yalın bir anlatımla kısasa bir örnek oluşturacaktır ancak ergenliğe uzak dönem diyebileceğimiz kısım için bu detay anlatımın yerinde ve doğru olmadığı kanaati oluşmuştur. Her iki sayıda da devamlarında gömleğin önden mi arkadan mı yırtıldığına şahitler huzurunda tartışması yapıldığına ve buradan Hz. Yusuf'un iftiraya uğradığına dair bir bağlantı kurulmuştur. 7, 8, 9, hatta 10 yaşındaki bir çocuk için bu detaylı anlatımın uygun olmadığı düşünülmektedir.

Görsel Kullanımı

Bilindiği gibi dış dünyayı algılamada en fazla etkili olan duyu organı gözdür. Öğrenme üzerinde görmenin etkisi bu anlamda büyüktür. Bu nedenle eğlendirirken aynı zamanda öğretmek kaygısı da taşıyan bu gibi yayınlarda görsel kullanımı ve kullanılan görsellerin seviyeye uyumu büyük önem arz etmektedir.³⁶⁰ Hz. Yusuf kıssasının işlendiği ilk sayı olan 26. Sayıda herhangi bir görsele yer verilmemiştir. 431 ve 468. Sayılarda ise görsel kullanımı mevcuttur. 2016 ve 2019 yıllarında yayınlanan bu sayılarda kullanılan görsel ve tasarımın konu ile büyük bir uyum içinde olduğu görülmüştür. Sayfalarda yer alan tasarım, kıssanın o sayfada aktarılan bölümüne göre değiştirilmiş ve anlatıyla uyum yakalanmıştır. Bu anlamda Hz. Yusuf kıssasında sadece iyi örnekler tespit edilmiş ve aşağıda örneklerle yer verilmiştir:

Şekil 39 Diyanet Çocuk Dergisi 431. Sayı, s.10.

³⁶⁰ Saliha Bulut, *İlköğretim Ders Kitaplarının Görsel Boyut ve İçerik Tutarlılığı Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008, s.31.

Şekil 40 Diyanet Çocuk Dergisi 468. Sayı, s.12.

1.1.12 Hz. Eyyûb

Hz. Eyyûb Peygamberin, Diyanet Çocuk Dergisinin 1979-2022 yıllarında yayınlanan sayılarında üç defa konu edildiği görülmüştür. Konu edildiği sayıların ilkinde Hz. Eyyûb Peygamberle ilgili ana hatlarıyla genel tanıtıcı bir bilgilendirme yapılırken diğer yıllarda kıssa biçiminde bir anlatım söz konusudur. Hz. Eyyûb Peygamber'in işlendiği sayılar incelenmiş ve tablo 25'te aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 25 Yıllara Göre Hz. Eyyûb Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BASLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
2011	371. Sayı	Hz. Eyyûb (a.s.)	İmtihanlarla dolu bir hayatı ve sabrı konusunda ana hatlarıyla anlatım.	Var	Çocuk görseli	-	Sa'd, 44
2016	432. Sayı	Sabır Kahraman 1: Hz. Eyyûb (a.s.)	Ahmet, Serdar ve Ömer isimli üç arkadaşın "Eyyûb Sabrı" deyimiyle karşılaşması sonrası Ömer'in Hz. Eyyûb'un başına gelenleri anlatması. Maliyla evlatlarıyla mutlu ve şükür içinde bir hayat süren Hz. Eyyûb'un önce mallarını, sonra evlatlarını daha sonra da sağlığını kaybetmesi. Ancak Allah'a olan bağlılığını kaybetmemesi. Sabrı sonrası Allah'ın ona tüm zenginlikleri tekrar ihsan etmesi.	Var	Hz. Eyyûb'un hastalığına sabrettiği ve Allah'ın izniyle yerden çıkan sudan şifa bulduğuna inanılan Şanlıurf'a da yer alan mekânın görseli.	Zelzele Kavim Tevekkül	Enbiya, 83

2019	469. sayı	Hazreti Eyyûb Peygamber	H. Eyyûb' un soy bilgisi. Sonrasında güzel ahlakı, yardımsever oluşu. Her türlü imkanının bulunması. Evlatlarının ve malının çokluğu. Allah'ın H. Eyyûb' ü önce malı, evlatları daha sonra da sağlığıyla imtihan etmesi. H. Eyyûb' ün sabretmesi. Daha sonra Allah'ın kendisine hem sağlığını hem de geri kalan bütün zenginlikleri tekrar nasip etmesi.	Var	Şehre dışından bakan asasına dayanmış, arkası dönük bir erkek görseli. Şehrin çölü çağrıştıracak şekilde sarı çizildiği görülmektedir.	İsyan Kavim	Enbiya, 84
------	-----------	-------------------------	--	-----	--	-------------	------------

Kavram Analizi

H. Eyyûb kıssasında yer alan, her çocuğun daha önce de belirtildiği gibi bilişsel seviye, uzun yaşam tecrübelerinden mahrum olma, dini bir eğitim almayıp aynı zamanda dini bir çevrede de yetişmeme gibi nedenlerle anlayamayabileceği düşünülen kavramlar tablo 25'te belirtilmiştir.

Kavram, bir sözcüğe yüklenmiş, bir sözcükte toplanmış bir bilgiyi ifade eder.³⁶¹ Bu anlamda kavramın içerdiği anlam dünyasına yabancı olan bir çocuğun kavramın içerdiği, varsa derin anlamları öğrenmesi zaman, dolayısıyla tecrübe ve bu tecrübeyi işleyebilecek zihinsel kapasite gerektirmektedir. Bu nedenle soyut içeriği olan dini kavramların çocuklara aktarılması belli noktalara dikkat etmeyi zorunlu kılar. Bu anlamda, hazırbulunuşluk da diyebileceğimiz seviye ve tecrübe içerik oluştururken dikkate alınması gereken en önemli noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tecrübenin kişisel olması dikkate alınmasını zorlaştırır da seviye, içeriklerde en önemli yol göstericilerden biridir. Bu anlamda H. Eyyûb kıssasının işlendiği 432. Sayıda geçen tevekkül kavramı dikkat çekmektedir. Kavramın kullanımı şu şekildedir:

³⁶¹ Hasan Çetinel, 2019, s.92.

“Günlerden bir gün güçlü bir fırtınanın tüm ekili dikili arazilerini yerle bir ettiği haberini aldı Hz. Eyyûb. Bu habere üzülse de Allah'a tevekkül etmeye devam etti. Ardından, sahip olduğu sürüyle hayvanı ve tüm mal varlığını da kaybetti.”³⁶²

İfadede geçen tevekkül kavramının derin anlama sahip olan soyut yönü yanında kavramın ne ifade ettiğine dair de okuyucuların pek bir şey bilmeyecekleri düşünülmektedir. Hem soyut yönüyle somut işlem döneminde yer alan bireyler için kapalı olan bu ifade ayrıca kelime olarak da günlük kullanımda olmadığından, 7-14 yaş arası pek çok çocuk için açıklamaya ihtiyaç duyan yabancı bir kavramdır. Örgün eğitimde, DKAB derslerinde ancak 8. Sınıfta karşılaşılan bir kavram, çocukların birçoğu için manası tam anlaşılmayacak durumdadır. Seviye yönüyle derin anlamına vakıf olunamasa bile, çocukların, Diyanet Çocuk Dergisi yoluyla bu kavramla tanışmış olmaları için de en azından kavramla birlikte metin içinde veya dışında, basit bir açıklama yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Öte yandan dini kavram olarak ifade edebileceklerimizden “imtihan” ve “isyan” kavramlarıyla birlikte, açıklamaya ihtiyaç duyan iki kavram daha değerlendirmeye alınmıştır. İmtihan kavramı kıssanın işlendiği bütün sayılarda kullanılmış ancak bu kavramın günlük dile yerleşmiş olması sebebiyle kavramın kapalı olmadığı kanaati oluşmuştur. Kavramların kullanım biçimlerine dair örnekler şu şekildedir:

“Eyyûb Peygamber! Eşsiz bir sabır örneği gösteriyordu. Ancak, Hz. Eyyûb ‘un imtihanı bununla da bitmemişti, bir zelzele felaketinde çocuklarını da kaybetmiş ve çaresiz bir hastalığa tutulmuştu.”³⁶³

“Her şey Allah'ındı, alanın da verenin de O olduğuna inanıyordu Eyyûb Peygamber! Eşsiz bir sabır örneği gösteriyordu. Ancak, Hz. Eyyûb ‘un imtihanı bununla da bitmemişti, bir zelzele felaketinde çocuklarını da kaybetmiş ve çaresiz bir hastalığa tutulmuştu.”³⁶⁴

“İbadet etmekten ve kavmine Allah'ı anlatmaktan bir an bile geri kalmadı. Bir kez olsun şikâyet ettiği duyulmadı.”³⁶⁵

³⁶²Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 432, s.10.

³⁶³Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 432, s.10.

³⁶⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 432, s.10.

³⁶⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 432, s.10.

“Fakat yakalandığı bu ağır hastalık ve başına gelen tüm bu belalar karşısında o, Allah'a asla isyan etmedi.”³⁶⁶

Kullanım biçimleri aktarılan bu kavramların derginin hedef kitlesi tarafından, bir açıklama yapılması halinde, anlaşılacağı düşünülmektedir. Bu açıklama metin içinde parantez şeklinde olabileceği gibi derginin aylık sayılarına eklenecek bir sözlük bölümü şeklinde de olabilir. Bu yolla çocukların bilmedikleri kavramlara ait açıklamaları doğruluğu ve güvenilirliği tartışılır ortamlardan değil, doğru elden öğrenmeleri de sağlanmış olur. Öte yandan, bunu yapmanın çocukları metne dahil ettiği gibi kavram edinimini de destekleyerek dini gelişime olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İçerik ve Yapı Analizi

Hiz. Eyyûb peygamberin işlendiği sayıların tamamında doğrudan ayet kullanımı görülmüştür. Ayetlerin aktarılma biçimi aşağıda örneklendirilmiştir.

“Eyyûb Peygamber, Allah'a yönelerek: "Ya Rabbi! Bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın." diye dua etti. Allah da onun duasını kabul etti ve imtihanı sona erdi!”³⁶⁷

"... Biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O, ne güzel bir kuldu!"³⁶⁸

“Bana bir hastalık gelip çattı. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.”³⁶⁹

Metinler içinde doğrudan ayet kullanımı, çocukların kutsalla tanışmalarına bir imkân olarak görülebilir. Ancak ayetlerin doğrudan aktarılması yanında yer verilen ayetlerin seviyeye uygun ve anlaşılır olması Goldman'ın da üzerinde durduğu önemli bir konudur. Görüldüğü gibi dergide yer verilen ayetler kapalı ifadeler içermezken anlaşılır bir mesaja sahiplerdir. Bunun yanında içeriğin genelinin Kur'an'a uygunluğu değerlendirilmiştir. Metinlerin içeriklerin ayetlerle çelişen bir bilgiye rastlanmamıştır.

³⁶⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 469, s.12.

³⁶⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 432, s.10.

³⁶⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.2.

³⁶⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 469, s.13.

Tablo 26 Hz. Eyyûb Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
2011 371. Sayı	<i>Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! (Sâd Suresi, 44. Ayet)</i>	Metinde ayet, numarası ile doğrudan aktarılmıştır. "... Biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O, ne güzel bir kuldu! .."(s.3)
2016 432. Sayı	<i>Eyyûb'u da an! Hani rabbine, "Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün" diye niyaz etmişti. (Enbiya Suresi 83. Ayet)</i>	Ayetler diyalogda, tırnak içinde numara belirtilmeden aktarılmıştır. "Ya Rabbi! Bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın." diye dua etti. Allah da onun duasını kabul etti ve imtihanı sona erdi! (s.10)
2019 469. Sayı	<i>Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik. (Enbiya Suresi 84. Ayet)</i>	Metinde ayet diyalogda italik formda aktarılmıştır. - Bana bir hastalık gelip çattı. Sen merhametlilerin en merhametlisin. diyerek dua etti ve Allah'tan kendisine merhamet etmesini istedi. Allah Teâlâ onun tüm üzüntülerini giderdi. Ve ona yeniden evlat ve mal verdi. (s.12)

Hz. Eyyûb kıssasında, genel anlamda anlatım aynı şekilde açık ve anlaşılır olarak görülmüştür. Çocukların öğrenmelerine ihtiyaç olmayan noktaların aktarımı söz konusu değildir. Yalnızca 2016 yılında yazılmış metinlerin zaman zaman devrik cümlelerle oluşturulduğu söylenebilir. Örnek şu şekildedir:

“İşte o anda, kalkarak ayağını yere vurması vahyedildi Eyyûb Peygamber'e ve soğuk bir su fişkırdı ayağını vurduğu yerden. Şaşırmıştı Eyyûb Peygamber.”³⁷⁰

“Allah (c.c.) onun duasını kabul etti ve ayağı ile yere vurmasını istedi. Yerden şifalı bir su çıktı. Ve Allah (c.c.), Eyyûb Peygamber'in o sudan hem içmesini hem de o su ile yıkanmasını emretti.”³⁷¹

Görüldüğü gibi anlatım 2016 yılında devrik olup derginin de hedef kitlesini oluşturan 7, 8 yaş çocuğu için yorucu olabilir. Bu durum muhtemelen yazar ile ilgilidir.

³⁷⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 432, s.10.

³⁷¹Diyanet Çocuk Dergisi, 2019, S. 469, s.13.

Çünkü aynı yıl diğer Peygamber kıssalarının anlatımında da aynı tespit yapılmıştır. Bunun dışında kullanılan ayetleri ve bu akıcı metinleri ele aldığımızda kıssa metinlerinin seviyenin dikkate alarak oluşturulduğu söylenebilir.

Görsel Kullanımı

Derginin ele aldığı üç kıssada da görsel öğelere yer verilmiştir. Dergide kullanılan bu görseller içinde seviyeye uygun olmayan veya korkutucu olup metne yabancı bir örnek tespit edilememiştir. Kullanılan görsellere örnekler şu şekildedir:

Şekil 41 Diyanet Çocuk Dergisi 432. Sayı, s.10.

Şekil 42 Diyanet Çocuk Dergisi 469. Sayı, s.12.

Bilindiği gibi, metinler ile resimler arasında tam bir uyum olduğunda öğrenme kolaylaşmakta, tersi durumda hatırlama ve algılama oranı düşmektedir.³⁷² Eyyûb kıssasında kullanılan görsellerin, konuyu tamamlayıcı olduğu ve tasarımı metnin her yaş seviyesindeki çocuğa ulaşmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Metne uygun tasarım ve kullanılan renklerin çocukların seviyesine uygun seçilmiş olması çocukların öğrenme gayretini de olumlu anlamda etkileyecektir.

1.1.13 Hz. Lût

Diyanet Çocuk Dergisi'nde Hz. kıssası yalnızca iki sayıda işlenmiştir. Bu sayılardan ilkinde kıssa özet biçimde aktarılırken diğer sayıda vurgunun sadece Hz. Lût'a yönelik olduğu görülmüştür. Hz. Lût hakkında genel tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Hz. Lût'un konu edildiği iki anlatım da belli yönleriyle tablo 27'de belirtildiği gibi incelenmiştir.

³⁷² Saliha Bulut, 2008, s.32.

Tablo 27 Yıllara Göre Hz. Lut Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1980	4. Sayı	H. Lut	H. Lut' un Sedum kavmine Peygamber olarak gönderilmesi. Kavmini ısrarla Allah'a imana davet etmesi. Kavmin H. Lut'un bu çağrısına cevap vermemesi. H. Lut' u şehirden kovmakla tehdit etmeleri. H. Lut' un kavmi ıslah olmayınca Allah' a sığınarak dua etmesi ve kavmin helak olması.	-	-	İtaat Bozguncu Kabile Kavim Azap	Şuara, 167
2011	370. Sayı	H. Lut (a.s.)	Kur'an'da bahsedilme sıklığı, H. İbrahim'e ilk inanan kişi olması konularında ana hatlarıyla anlatım.	Var	Çocuk görseli	Rahmet Salih	Enbiya, 75

Kavram Analizi

Dini anlayışın gelişmesi ve olgunlaşması sürecinde çocuklar kavramlara ihtiyaç duymaktadır.³⁷³ Bu süreçte soyut kavramları edinmeleri ise daha yüksek bilişsel seviyeye ulaşmaları ile mümkündür.³⁷⁴ Aynı zamanda, bir kavramın birçok kavramla ilişki halinde olduğu düşünülecek olursa çocuğun metinde karşılaştığı soyut kavramlar yanında onlara bağlı diğer kavramlar da kastedilen manaya ulaşmak için önemli hale gelmektedir. Tüm bunların gerçekleşmesi ise bir süreç dolayısıyla seviye meselesidir. “Somutlaştırma” da denilen kavram öğretiminde de kullanılan destekleyici yaklaşımlar bulunsa da bireyin din öğretiminde karşılaştığı bazı kavramların ifade ettiği asıl manayı anlaması bulunduğu biliş seviyesi ve dil gelişimi ile ilişkilidir. Derginin hedef yaş grubunun hem somut düşünce seviyesinde olan hem de soyut düşünce yeterliliğine ulaşan kitleyi kapsadığını biliyoruz. Kıssada geçen; İtaat, Rahmet, Salih gibi kavramların ise özellikle Goldman'ın tasnifine göre değerlendirecek olursak, somut düşünce döneminin henüz başında olan 7,8 yaşındaki bireyler için kapalı kavramlar olduğu düşünülmektedir. Kavramların kullanım biçimleri örnekteki gibidir:

³⁷³ Nesrin Ayaydın, 2012, s. 31.

³⁷⁴ Nesrin Ayaydın, a.g.e., s.31.

“Büyük bir ahlaksızlık çukuruna düşen Sedum Kabilesine Peygamber olarak gönderildi. Onları İslâm yoluna davet etti. ‘Allah’tan korkun, O’na itaat edin’ dedi.”³⁷⁵

"Onu (Lût'u) rahmetimize kabul ettik çünkü o salihlerden idi." ³⁷⁶

Uzun yaşam tecrübelerinden mahrum çocukların bilişsel seviyeleri de hesaba katıldığında bu kavramları, kavramalarının güç olacağı düşünülmektedir. Ancak somut anlaşılabilir dergide yer alan bu gibi kavramlara basit açıklamalar içeren bir kavramlar bölümü bulunmasının çocukları, bu kavramların asıl anlamına yaklaştıracak bir tedbir olabileceği de bir gerçektir. Bu tedbirin, bireyde aşama aşama ilerleyen bilişsel süreci desteklemesi ve onların kendi teolojilerini³⁷⁷ oluşturmalarına da hizmet etmesi beklenmektedir.

Tecrübe yetersizliği, dini kavramlara uzak olma, dini bir çevrede yetişmeme, bilişsel seviye gibi nedenlerle çocukların bazı kavramlara yabancı olmaları normaldir. Kıssada geçen; Bozguncu, Kabile, Kavim kavramları ise gündelik hayatta pek kullanılmayan ancak basit bir açıklamayla rahatlıkla anlaşılacağı düşünülen somut ve kolayca somutlaştırılabilir kavramlardır. Bahse konu kavramların kullanım durumu şu şekildedir:

"Ya Rabbi bozgunculara karşı bana yardım et" diye dua etti. Allah O'na elçi melekler gönderdi."³⁷⁸

“Büyük bir ahlaksızlık çukuruna düşen Sedum Kabilesine Peygamber olarak gönderildi.”³⁷⁹

“Allah O'na elçi melekler gönderdi. Bu melekler bir türlü doğru yola gelmeyen Sedum Kavmini yerle bir edeceklerdi.”³⁸⁰

³⁷⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

³⁷⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.2.

³⁷⁷ Cemil Oruç, *Din Eğitimi Açısından Çocuk Teolojisi*, Fahri Kayadibi (Ed.) Din Eğitiminde Kalite Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Değerler Eğitim Merkezi Yay., 1. Basım, 2014, s.146.

³⁷⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

³⁷⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

³⁸⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

Bu gibi kavramların anlaşılması, çocuğun metinden kopmayarak mesaja odaklanması ve kavram edinimine katkı sağlayacağını düşünerek önerdiğimiz “ilgi kavramlar” veya “sözlük” benzeri olarak planlanacak bir bölümün bu sorunu çözeceği düşünülmektedir.

İçerik ve Yapı Analizi

Goldman’ın yaşam merkezli din öğretimi yaklaşımından yola çıkılarak kıssa metinlerinin içinde olay örgüsünün bir parçası olarak sunulan ayetler, çocukların Kur’an’ı tanımaya sebep olan bir gizil öğrenme olarak görülebilir. Ancak Kur’an genel itibariyle yetişkinlere yönelik bir kitaptır. Bu nedenle çocuklarla Kur’an’ı buluşturmanın önemli ve aynı zamanda keyifli bir yolu olarak görülebilecek kıssa metinlerinde aktarılabilecek Kur’an içeriğinde, çocuk seviyesini yakalamak ayrıca önemli hale gelmektedir. Bu nedenle keyifli ve öğretici bir yolla çocukları ayetlerle tanıştırma imkânı olan Diyanet Çocuk Dergisi’nde yer alan ayetlerde 7-14 yaş arasındaki her çocuk için anlaşılabilirlik aramak olağandır. Bu nedenle Hz. Lut’un kıssasına yer verilen ayetler aktarılabilecek ve her çocuk için anlaşılır olup olmadığı değerlendirilecektir:

"Andolsun ki sabah erken, önu alınmaz bir azap (Sedumluların) başlarına geldi." Üzerlerine taş yağdıran bir rüzgâr gönderildi. Tan yeri ağarırken korkunç bir çılgılık onları yakaladı. Memleketleri altüst oldu. ³⁸¹

"Allah’tan korkun, O’na itaat edin" dedi” ³⁸²

"Ya Rabbi bozgunculara karşı bana yardım et" diye dua etti.” ³⁸³

"Onu (Lût'u) rahmetimize kabul ettik çünkü o salihlerden idi." ³⁸⁴

Bunun yanında genel olarak kıssa içeriğinin Kur’an’a uygunluğunun da değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle metinler ayetlerle kıyaslanmıştır. Genel anlamda içeriğin Kur’an’a uygun olduğu tespit edilmiştir.

³⁸¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

³⁸²Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

³⁸³Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

³⁸⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.2.

Tablo 28 Hz. Lut Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1980 4.Sayı	"Ey Lût!" dediler, "Bu tutumundan vazgeçmezsen iyi bil ki sen de kovulacaksın!" (Şuara suresi 167. Ayet)	Metinde ayetler diyalog içinde verilmiştir. "Ey Lut bu sözlerinden vazgeçmezsen mutlaka kovulacaksın." dediler. (s.14)
2011 370.Sayı	Lût'u rahmetimize kabul ettik; çünkü o iyilerdendi. (Enbiyâ Suresi, 75. Ayet)	Metin içinde ayet tırnak içinde numarası belirtilerek verilmiştir. "Onu (Lût'u) rahmetimize kabul ettik, çünkü o salihlerden idi." (s.3)

Helak olan kavimlerin, bilişsel olarak henüz soyut işlem dönemine ulaşamamış antropomorfizm etkisinde olan ve Tanrı'nın keyfi davrandığı bir dünya tasavvur eden bireylere anlatımı, şüphesiz güç bir konudur. Lut kıssasının böyle uzun bir periyotta bu kadar az konu edilmesinin altında bu güçlüğün de yattığı düşünülmektedir. Öte yandan Goldman, derginin de hedef kitlesi içinde bulunan 9 yaş çocuğunda bile halâ antropomorfizm izlerinin sürdüğünü düşünür.³⁸⁵ Hal böyle olunca dergide aktarılan, helak olan kavimlere ait diğer kıssalarda da ayetlerin işlenmesinde, daha dikkatli ve seviyeye uygun bir yaklaşımın olması beklenmektedir. Bu noktada aktarılan ayetlerde Allah'ın kullarına merhametinin vurgulanması, peygamberlerin çabası, peygamberlere yapılan zulümler vurgulandıktan sonra helakin konu edilmesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Zira Kur'an'da görüleceği üzere cezalandırmada daha önceden ikaz edilmek esastır.³⁸⁶ Ayrıca ufak bir hatadan dönmenin ise cezanın kalkmasına yetmektedir.³⁸⁷ Bu nedenle çocukların aklında cevaplanması zor sorular oluşturabilecek bu konuların aktarılma biçimine dikkat etmek gerekmektedir. Somut işlem dönemindeki çocukların güven ihtiyaçlarını düşünerek, Tanrı tasavvurlarına zarar verecek yaratıcı resmedilmesinin çocukların dini gelişimlerini olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir.

Aktarılan bilgiler ışığında, Allah'tan korkmaya davet eden ayetin aktarılmasının somut işlem dönemindeki bireyler düşünüldüğünde doğru olmadığı kanaati hasıl olmuştur. Azabın resmedildiği ayetten öncesinde Hz. Lut'un hakka davetinin yeterince vurgulanmadığı görüldüğünden, ayrıca ayette her çocuğun anlayamayacağı ifadeler bulunduğu için bu ayetin metne dahil edilip her çocuğun seviyesi düşünülerek aktarımı

³⁸⁵ Ronald Goldman, 1965, s.15.

³⁸⁶ En'am 6/131.

³⁸⁷ Enfal 8/33.

olumsuz sonuçları engelleyecek bir tedbir olarak görülmektedir. Hz. Lut'un duasına yer verilmesi onun içinde bulunduğu çaresizliği Rabbine bildirmesinin olumlu olduğu düşünülmekteyken bozguncu ifadesinin de bazı çocuklar için kapalı kalabileceği ortadadır. Bu noktada bu ayetin de metne yedirilmesi durumunda kavmin yaptığı hataların vurgulanmasıyla iyi-kötü ayrımı yapmayı seven somut işlem dönemi çocuğu için mesele daha anlaşılır hale gelecektir.³⁸⁸

2011 yılında aktarılan kıssa metninde ise "rahmetimize kabul ettik" ifadesinin somut işlem döneminde bulunan çocuklarca anlaşılmayacağı düşünülmekte, ayetin "salih" kavramı da dahil olmak üzere kapalı anlam ve ifadeden arındırılarak metne dahil edilmesinin anlaşılır olmayı sağlayacağı düşünülmektedir. Anlatım dili yönüyle de kıssa her iki sayıda da yalın bir anlatımla okuyucu ile buluşmuştur.

Görsel Kullanım

Yapılan incelemede, Hz. Lut kıssasının derginin 43 yıllık periyodunda yalnızca iki defa konu edildiği görülmüştür. 1980 yılında yayınlanan 4. Sayıda yer alan metinde görsel kullanılmazken, 2011 yılında yayınlanan 270. Sayıda diğer kıssaların da bulunduğu bir tasarım içinde çocuk görselinin kullanıldığı görülmüştür. Kullanılan bu görselde diğer peygamber kıssaları da bulunduğu için metne uygun değil, yalnızca çocuk seviyesine uygun ve dikkat çekicilik özellikleri aranmıştır.

Şekil 43 Diyanet Çocuk Dergisi 370. Sayı, s. 2.

³⁸⁸ Ronald Goldman, *a.g.e.*, s.13.

Bahsedilen bu değerlendirme kriteriyle bakıldığında sayfanın tasarımının, kullanılan görselin seviyeye uygun ve dikkat çekici olduğu düşünülmektedir. Aktarılan bu görsel dışında kıssa için kullanılan başka bir görsel tespit edilememiştir.

1.1.14 Hz. Şuayb

Hz. Şuayb Peygamber 1979-2022 yıllarında yayınlanan sayılarda iki defa konu edilmiştir. Konu edildiği sayıların ilkinde oldukça detaylı bir anlatım varken ikincisinde kendisine ait genel, tanıtıcı bilgiler yer almıştır. Hz. Şuayb Peygamber'in işlendiği sayılar incelenmiş ve tablo 29'da aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 29 Yıllara Göre Hz. Şuayb Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1982	27. Sayı	Çöküş	Şuayb (a. s)'ın, Medyen ve Eyke halkına Peygamber olarak gönderilmesi. Hz. Şuayb'ın her türlü zulmü yapan bu iki halka Allah'ı anarak putlardan uzaklaşmalarını söylemesi. Kavmin inkarda ısrarcı olması. Her iki kavimden de yoksul, kendi halinde insanlardan oluşan azınlık bir grup dışında kimsenin Hz. Şuayb'ın davetini kabul etmemesi. Allah'ın, Medyen halkını inananlar dışında şiddetli bir sarsıntıyla helak etmesi. Eyke halkının ise yine inananlar dışında şiddetli gök gürültüleriyle helak edilmesi.	-	-	Kabile Hazreti Bozguncu İtaat Azap Lahza İnkârcı	-
2011	370. Sayı	Hz. Şuayb (a. s.)	Kur'an'da geçme sıklığı, Peygamberlerin hatibi olarak anılması konuları ana hatlarıyla anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Hatip Rahmet	Hud, 94

Kavram Analizi

Kavram, öğrenmeyi sağlayan temel faktördür. Ayrıca kavram öğrenimi hayat boyu devam eder. Örgün eğitim, sosyal çevre, kişisel ilgiler kavram öğrenimini sağlayan yollardandır. Ancak, kavramların öğrenim sürecini etkileyen farklı unsurlar vardır. Bunlar arasında “kavramların yapısı (somut/soyut, basit/karmaşık vb.), öğrencilerin gelişim özellikleri (özellikle bilişsel kapasitesi ve zekâ yaşı), öğrencinin ailesinin sosyo-ekonomik özellikleri, okul ortamının özellikleri ve imkânları, öğretmen özellikleri ve öğrencilerin sahip oldukları sözcük dağarcıkları” vb. gösterilebilir.³⁸⁹ Hz. Şuayb kıssasında da derin anlama ve soyut yapıya sahip olduğu için her seviyedeki çocuğun anlayamayabileceği kavramlar ve sadece basit açıklamaya ihtiyaç duyan kavramlar mevcuttur.

Piaget soyut düşünceye geçişin 11 yaş civarında mümkün olduğunu belirtmiştir. Dini gelişim kuramını Piaget’in bilişsel gelişim kuramına dayandıran ve buradan yola çıkan Goldman ise dini gelişimin bilişsel gelişime bağlı olarak geliştiği fikrindedir. O, buradan hareketle soyut düşüncenin ancak 13 yaşından sonra mümkün olduğunu belirtmiştir.³⁹⁰ Kavram öğretiminde ise muhatabın seviyesi dikkate alındığında başarıya ulaşılabileceği bilinmektedir. Bu nedenle çocuklara kavramlar aktarılırken önce somut kavramların tercih edilmesi Diyanet Çocuk Dergisi gibi hedef kitlesi geniş olan dergiler için daha isabetli olacaktır.³⁹¹ Soyut yönü olduğu düşünülen ve Şuayb kıssasında yer alan kavramların kullanım biçimleri şu şekildedir:

“Ey milletim, kendisinden başka Tanrı olmayan Allah'a itaat edin. Ölçüyü, tartıyı eksik tutarak insanların hakkını yemeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak, karışıklık çıkartarak yaşamak açık bir zulümdür.”³⁹²

"Emrimiz gelince Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri katımızdan bir rahmetle kurtardık..."³⁹³

³⁸⁹ Mehmet Ayas, “Kader-Kaza Kavramının Öğretimi ve Kavram Yanılgıları Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2020, C. 5, S. 3, s.362.

³⁹⁰ Aslıhan Atik, 2016, s.25.

³⁹¹ Hasan Çetinel, 2019, s.104

³⁹² Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.28.

³⁹³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s. 2.

“Hazreti Şuayb soğukkanlılıkla cevap verdi: Gücümün yettiği kadar sizi düzeltmek istiyorum ben.”³⁹⁴

Rahmet kavramı Allah’ın merhametini ifade eden soyut bir kavramdır. Derginin 7-14 yaş arası çocuklara seslendiği düşünülecek olursa bu gibi kavramların içerdiği derin anlam soyut boyutuyla her çocuk tarafından anlaşılmayacağı söylenebilir. Ancak, kavramın yer aldığı metnin her çocuğa ulaşabilmesi ve kavram öğretimi için, en azından bir açıklamaya yer verilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. İtaat kavramı da aynı şekilde soyut yönü olan bir kavram olmakla beraber her çocuğun, açıklaması yapılması halinde somut yönüyle kavramı öğrenebileceği düşünülmektedir. Bu kavramları anlamlandırma sürecinde çocuğun Allah tasavvuru etkili olacaktır. Çocuk Allah’ı nasıl algılıyorsa rahmet ve itaat kavramlarını -anlamını bilmesi halinde- da aynı şekilde anlamlandıracaktır. “Hazreti” kavramı ise çocukların çok sık karşı karşıya geldiği bir saygı ifadesidir. Çocukların bildikleri ve yabancıları olmadıkları bu kavramın anlamının ise pek çok çocuk tarafından bilinmediği düşünülmektedir. Derginin, önerimiz olan sözlük bölümü oluşturması halinde bu gibi günlük kullanımda olan ama manası bilinmeyen kavramları da kazandırma imkânı olacaktır.

Bizim bugün dini ifade olarak kullandığımız kavramların bir kısmı ilk meallerde yer alan ifadelerden oluşmaktadır. Bu nedenle dini veya dini olmayan bu kavramlar günümüz çocuklarının çoğu tarafından bilinmemektedir. Kabile, Bozguncu, Lahza, İnkârcı, Hatip gibi kavramları bu şekilde değerlendirmek mümkündür. Kavramların kullanımları şu şekildedir:

“Binlerce yıl önce Filistin’in güneyinde Medyen isimli bir kabile yaşardı. Hemen yakınlarında çok geniş arazileri olan Eyke kabilesi bulunuyordu.”³⁹⁵

“Ey milletim, kendisinden başka Tanrı olmayan Allah'a itaat edin. Ölçüyü, tartıyı eksik tutarak insanların hakkını yemeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak, karışıklık çıkartarak yaşamak açık bir zulümdür.”³⁹⁶

³⁹⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.28.

³⁹⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.28.

³⁹⁶Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.28.

“Doğrusu benim Rabbim yaptıklarınız ve söylediklerinizin hepsini en iyi bilendir. Sizi dilerse bir lahza yok ediverir de neye uğradığınızı şaşırırsınız.”³⁹⁷

“Hazreti Şuayb Medyen halkının bu inkârcı tutumundan sonra belki davetimi kabul ederler diye Eykelilerin yanına gitti. Onlara da aynı şeyleri söyledi.”³⁹⁸

Hem günlük hayatta hem de din dilinde kullanılan eski ve yeni kavramlar vardır. Aynı kavramın zaman içerisinde yapı ve içerikte bazı değişikliklere uğraması gibi bazı kavramların artık kullanımda olmaması da mümkündür.³⁹⁹ Bu kategoride ele aldığımız kavramlardan lahza kelimesi bu anlamda değerlendirilmektedir. Lahza kavramı gibi diğer kavramların da günlük kullanımda sık görülmemesi, çocukların bu kavramlara yabancı olmaları için önemli bir sebeptir. Bu nedenle çocukları metinden koparmamak ve ayrıca yanlış öğrenmelerin de önüne geçmek için kullanılan bu gibi ifadelerin açıklamalarına yer verilmesi dergi için bir gereklilik olarak görülmektedir.

Psikoloji ve pedagojinin yaygınlaşması ve insanı tanıma sürecinde aldığı mesafe sayesinde eğitim süreçlerinde çocuğa doğru yaklaşımların nasıl olması gerektiğinin tespit edilmesi mümkün olmuştur. Çocuğa doğru yaklaşmanın öneminin eğitim süreçlerine ve özelde din eğitimi süreçlerine etkisi ve bu yaklaşımın çocukta oluşturduğu değişim daha net görülmüştür. Öncesinde Türk toplumunda çocuğa din eğitimi verirken korku merkezli bir anlatının hâkim olduğu bilinmektedir. Ancak bugün çocuğun Tanrı tasavvurunu şekillendiren en önemli duygunun sevgi olduğu kabul edilen bir gerçektir. Seven, kuşatan, dualara cevap veren bir Tanrı tasavvurunun ilerleyen yaşlarda bireyin dini gelişimini desteklediği ortaya konmuştur.⁴⁰⁰ Bu nedenle kıssada yer alan “azap” kavramı dikkat çekmektedir. Kavramın kullanımı şu şekildedir:

“Tamam, tamam, diye bağırdılar. Git söyle Allah’ına. Bizi yok edeceğini sandığın azabını göndersin de görelim bir. Anlamadığımız sözlerle başımızı ağrıtır durma...”⁴⁰¹

İfadede sadece azap kavramı değil aynı zamanda peygamberin geldiği kavmi tehdit diliyle Allah’a çağırdığı gibi bir anlam çıkarılması mümkündür. Bunun çocuktaki

³⁹⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.28.

³⁹⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.29.

³⁹⁹ Hasan Çetinel, 2019, s.104.

⁴⁰⁰ Mustafa Önder, 2013, s.1288.

⁴⁰¹Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.29.

peygamber algısına zarar vereceği düşünülmektedir. Öte yandan özellikle Allah'ın yakması, taş etmesi vb. ifadeler henüz soyut kavramları algılayamayan çocukların ruhsal gelişimine ve Allah tasavvuruna zararlar verebileceği için bu anlatıda yer alan dilin değişmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü bu ve benzeri anlatıların ve kavramların çocuğa hayatı boyunca tesir etmesi riski vardır.⁴⁰²

İçerik ve Yapı Analizi

Hız. Şuayb'ın dergiye konu olduğu ilk sayı 27. sayıdır. Bu sayıda kıssa oldukça detaylı aktarılmıştır. Ancak yıllar sonra yayınlanan 370. sayıda Hız. Şuayb kıssası bu denli detaylı ele alınmamış ve genel hatlarıyla tanıtıcı bilgiler ile yetinilmiştir. Hız. Şuayb kıssasının ele alındığı 27. sayıda doğrudan ayete yer verilmezken 370. sayıda doğrudan ayet kullanımı söz konusudur. Ayet kullanımı şu şekildedir:

"Emrimiz gelince Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri katımızdan bir rahmetle kurtardık..."⁴⁰³

Kavmin içinde ısrarlı davete rağmen inkarını sürdürenlerin helak olduklarını ifade eden bu ayette geçen rahmet kavramı ve genel olarak anlatının her çocuk tarafından anlaşılmayacağı düşünülmektedir. Ayetin anlaşılmasının mümkün olması için en azından rahmet kavramının anlamını aktarmak bir çözüm olarak görülebilir. Ancak yayınlanan sayıda böyle bir açıklamaya rastlanmamıştır.

Kıssa içeriği Kur'an'a uygunluğu yönüyle de değerlendirilmiştir. İçerikte yer alan bilgilerin doğruluğunu ve Kur'an'a uygunluğunu değerlendirebilmek için içerik ayetlerle kıyaslanmıştır.

Tablo 30 Hız. Şuayb Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1982 27. Sayı	<i>Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur. Ölçüyü, tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi maddî bakımdan iyi bir durumda görüyorum; ama doğrusu</i>	<i>Ayet içeriklerini metnin içinde aktarılmıştır. Ey milletim, kendisinden başka Tanrı olmayan Allah'a itaat edin. Ölçüyü, tartıyı eksik tutarak insanların hakkını yemeyin. Yeryüzünde bozgunculuk</i>

⁴⁰² Mustafa Önder, 2013, s.1288.

⁴⁰³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.2.

	<i>hakkınızda kuşatıcı bir azap gününden de korkuyorum. (Hud Suresi 84. Ayet)</i>	<i>yaparak, karışıklık çıkartarak yaşamak açık bir zulümdür. Büyük bir zenginlik içinde yaşıyorsunuz, hakkınızda feci bir azap takdir edilir diye korkuyorum... (s.28)</i>
2011 370. Sayı	<i>Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; haksızlık edenleri de korkunç bir gürültü yakaladı, yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar. (Hud Suresi 94. Ayet)</i>	Metin içinde ilgili ayet tırnak içinde doğrudan verilmiştir. <i>"Emrimiz gelince Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri katımızdan bir rahmetle kurtardık..." (s.3)</i>

Öte yandan helak olan kavimlerin 7-14 yaş arası çocuklara anlatımında olumsuz olarak görülebilecek bazı noktalar oluşabilir. Goldman'ın ifadesiyle Tanrı bazı çocuklara göre keyfi davranabilir.⁴⁰⁴ 7-9 yaş arasında kimi çocukların bu düşünce biçimine sahip olduğunu söyleyen Goldman'ın bu yaklaşımından hareketle helak olan kavimlere ait kıssalarda peygamber çabasının altının çizilmesi gerektiği düşünülmektedir. İnkârcı kavimlerin peygamberlerin her türlü çaba ve fedakarlığına rağmen inkarlarını sürdürmesi, öte yandan inananlara zulmetmesi ve ayrıca Allah'a meydan okuması şeklinde vurguların da helak kavramını anlamaları ve anlamlandırmaları için önemli olduğu düşünülmektedir. Kıssanın yer aldığı 370. sayıda helak kısmı yer almazken, 27. sayıda detaylı olarak aktarılmıştır. Helakin işlenme biçimi şu şekildedir:

“Bunun üzerine inkârcılar müminlere olan eziyetlerini daha çok artırmaya başladılar... "Biz kuvvetli ve zengin kimseleriz, Şuayb'ı bırakın!" diyorlardı... Onlar da bütün işkencelere rağmen:

“Hayır. Allah'ın bizi hidayete erdirmesinden sonra asla küfre dönmeyeceğiz!.. diye haykırdılar...”⁴⁰⁵

“Günler acıyla, dertle geçiyordu... Müminler bunalmış, sıkılmış, Hazreti Şuayb'ın çevresinde, yalvaran gözlerle bakıyorlardı... Peygamber artık yüce Allah'ın kendisiyle bu inkârcı millet arasında hükmetmesini, müminlere mükâfatlarını, kafirlere de cezalarını vermelerini diledi... Ellerini kaldırıp dua etti...”⁴⁰⁶

“Hazreti Şuayb'ın duası üzerine havanın sıcaklığı artmaya başladı. Korkunç ve yakıcı bir hava baş gösterdi... İnkârcılar bu sıcaklığın vücutlarını kavurup atacağını, kül olup

⁴⁰⁴ Ronald Goldman, 1965, s.17.

⁴⁰⁵ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.29.

⁴⁰⁶ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.29.

gideceklerini sezdiler. Artık rahatlıkla nefes alıp veremiyor, vücutlarından boşalan terler içinde âdeta boğuluyorlardı... Havanın oksijeni iyice azalmıştı...Yedi gün yedi gece aynı durum devam etti. Putlar önünde diz çöküyor, çığlıklar atarak onlara yalvarıyor, "İmdat, imdat!.." diye bağıyorlardı... “⁴⁰⁷

“Sekizinci gün bir değişiklik oldu... Siyah bir bulut yakıcı güneşin önünü perdelemiş, hava biraz serinlemişti... Sevinçle haykırdılar. Tamam... Kurtulduk artık... Putlarımız dualarımızı kabul etti!..”⁴⁰⁸

“Fakat çok sürmedi bu sevinç... Ansızın, Medyen halkı dehşetli bir deprem hissetti.”⁴⁰⁹

Görüldüğü gibi metinde Hz. Şuayb’ın ısrarlı davetine rağmen inkarcıların Hz. Şuayb ve inananlara zulmettiği vurgulanmıştır. Öte yandan çaresiz hisseden inananlara Allah’ın yardımının ulaşması olarak anlaşılabilir bir anlatı ortaya konmuştur. Helakın izlerinin görülmesine rağmen putlarından yardım uman inkârcı kavmin yaptıkları da belirtilmiştir. Neden sonuç ilişkisi kurmaya imkân veren bu anlatının çocukların Tanrı tasavvuru ve dolayısıyla dini gelişimlerini olumsuz etkilemeyeceği düşünülmektedir. Çünkü çocukların sorabilecekleri kavim helak olmuştur ama neden sorusunun cevabının metinde bulunduğu düşünülmektedir. Ayrıca genel olarak metinde kurulan cümlelerin açık ve anlaşılır olduğu söylenebilir.

Görsel Kullanımı

Hz. Şuayb kıssasının dergiye ilk defa konu edildiği 27. Sayıda herhangi bir görsel kullanılmamıştır. 2011 yılında yayınlanan 370. Sayıda ise Hz. Şuayb birkaç peygamberden bahseden tanıtıcı bilgilerin olduğu bir tasarım içinde kendine yer bulmuştur. Başka peygamberlerin de bölüm bölüm aktarıldığı bu tasarımda metne yönelik, anlamı pekiştiren ve içeriği vurgulayan bir görsel kullanılmamıştır. Bunun yerine ilgi uyandıracakı düşünülen bir çocuk görseline yer verilmiştir. Görsel ve kullanılan tasarım şu şekildedir:

⁴⁰⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.29.

⁴⁰⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.30.

⁴⁰⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 1982, S. 27, s.29.

Şekil 44 Diyanet Çocuk Dergisi 370. Sayı, s.2.

Kullanılan görselin ve tasarımın, somut düşünce dönemini oluşturan 7-11 yaş arası çocuklar için ilgi çekici ve keyifli olduğu düşünülmektedir. Kullanılan bu tasarım sayesinde çocukların içeriğe dair merak duyacakları ve böylece aktarılan bilgileri daha kolay özümseme imkanları olduğu da söylenebilir.

1.1.15 Hz. İdris

1979-2022 yılları arasında Hz. İdris'ten iki yerde bahsedilmiştir. İlk sayıda genel hatlarıyla Hz. İdris tanıtılmıştır. Diğer sayı ise ana hatlarıyla bütün peygamberlerin tek tek tanıtıldığı bir metindir. Hz. İdris ile ilgili Kur'an'da sınırlı bilgi bulunmaktadır. Kendisine bu iki tanıtıcı metin dışında dergide yer verilmemesinin sebebinin de bu durum olduğu düşünülmektedir. Her iki sayıda da genel hatlarıyla kıssanın işleniş biçimi tablo-31'de belirtilmiştir.

Tablo 31 Hz. İdris Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1979	1. sayı	Hız. İdris	İlk defa Hz. İdris'in kalemle yazması, elbise dikmesi. Hz. İdris'e otuz sahife verilmesi. Allah'ın İdris Peygamberi diri iken göğe yükseltmesi.	-	-	Diri iken göğe kaldırıldı	Meryem, 56-57

2011	369. Sayı	Hiz. İdris	Hiz. Adem'in torunu olması. İlk defa dikiş diken olması. Kur'an'da adının iki defa geçmesi.	Var	Çocuk görseli	Aleyhisselam Altıncı kuşaktan torunu Zikret	Enbiya, 85
------	-----------	------------	---	-----	---------------	---	------------

Kavram Analizi

Goldman'a göre çocukların ilgi duydukları kavramlara olan merakları yoğun olduğundan din eğitimi sürecinde bu ilginin dikkate alınması gerekir. Bu anlamda Hiz. İdris kıssasında çocukların ilgi ve meraklarını çekecek bir vurgu olmadığı görülmüştür. Kıssanın anlatımında kullanılan dilin ve yaklaşımın entelektüel bilgi aktarımı seviyesinde olduğu düşünülmektedir.⁴¹⁰

Kıssada kullanılan ve derginin hedef kitlesini oluşturan özellikle soyut dini düşünce döneminde bulunmayan bazı çocuklar için kapalı olacağı düşünülen kavramların kimi soyut ve derin anlama sahipken kiminin basit bir açıklamayla anlaşılabilmesi düşünülmektedir. Kavram incelemesi aşağıda aktarılmıştır.

Derginin hedef kitlesini oluşturan yaş grubunun hem somut hem de soyut düşünebilen bireyler olduğu belirtilmişti. Bu anlamda henüz soyut düşünme yeterliliğini elde edememiş bireylerin anlamlandırmada güçlük çekebileceği kavramların bulunup bulunmadığı din eğitiminin sağlanıp sağlanmadığı konusunda önemli bir noktadır. Hem düşünce olgunluğu hem de deneyim eksikliği gibi nedenlerle kimi bireylerin anlamlandırmakta güçlük yaşayacağı düşünülen kavramlar tablo 31'de belirtildiği gibidir. Özellikle 1. sayıda yer alan "diri iken göğe kaldırıldı" ifadesini derginin okur grubu içinde yer alan somut düşünce dönemindeki bireylerin derin anlamıyla anlayamayacağı düşünülmektedir. Öte yandan ayette vurgunun Hiz. İdris'in saygınlığının artırılması şeklinde olduğu görülmüştür.

"Hiz. İdris'e 30 sayfa geldi. Allah İdris Peygamberi diri iken göğe kaldırmıştır."

⁴¹¹

Goldman, çalışmasında, çocukların zihninde biri teolojik diğeri mantıki bilimsel iki ayrı dünyanın bulunduğu sonucuna varmıştır. O'na göre birinci geçiş aşaması denilen,

⁴¹⁰ Ronald Goldman, 1965, s.32.

⁴¹¹ Diyanet Çocuk Dergisi, 1979, S. 1. s.10.

sezgisel dini düşünce sonrasına tekabül eden dönemde ve somut dini düşünce döneminde çocukların zihninde bu iki dünya bir araya gelememektedir.⁴¹² Bu nedenle derginin seslenmeyi hedeflediği somut işlem dönemindeki çocukların bu ifadeyi aşır kışsanın vermek istediği mesaja ulaşamayacakları düşünülmektedir. Öte yandan din dilinde aleyhisselam gibi belli saygı ifadeleri yer almaktadır. Ancak bu ifadelerle tam olarak neyin kastedildiğini kimi yetişkinler bile bilmemektedir. Çocuklara yönelik içerikte onların metinden uzaklaşmalarına sebep olabilecek her türlü belirsizliğin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu gibi bilindiği sanılan yetişkin teolojisi ürünü kavramlar kullanılırken en azından ufak bir açıklama yapılması gerektiği düşünülmektedir. İfadenin kullanımı şu şekildedir:

“Âdem aleyhisselamın altıncı kuşaktan torunudur. İlk defa iğne ile dikiş diken odur. Yani yeryüzünün ilk terzisidir. Kur'an'da adı 2 defa geçmektedir.” 413

Somut dini düşünce döneminde bulunan birey Goldman'a göre zaman kavramını da henüz tam anlamıyla oturtamamıştır.⁴¹⁴ Bu nedenle 369. sayıda geçen “altıncı kuşaktan torunu” ifadesini bu dönem çocuğunun, anlamlandırılması ve kastedilen ilişkiyi kurabilmesi mümkün görünmemektedir.

Ayrıca zikretmek ifadesinin de basit de olsa bir açıklamaya ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Kavramı derginin hedef kitlesini oluşturan her çocuk bilemeyecek ve dolayısıyla metnin vermek istediği mesaj anlaşılmayacaktır. Kavramın kullanımı şu şekildedir:

"Kitap'ta İdris'i de zikret! Çünkü O, çok sadık bir peygamberdi.”⁴¹⁵

İçerik ve Yapı Analizi

Goldman, çocukların din dilini anlayabilmesi için genel deneyimlerle zenginleşmesini gerekli görür. O'na göre sembolik ifadelerin ve metaforları anlamlandırabilmeleri ancak bu şekilde mümkündür. Bu sebeple somut düşünce dönemindeki bireylere, kelime ve kavramları lafzi algılayabilecekleri için dini materyali

⁴¹² Ronald Goldman, 1965, s.17.

⁴¹³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369. s. 2.

⁴¹⁴ Ronald Goldman, *a.g.e.*, s.35.

⁴¹⁵ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369. s. 2, Meryem, 19/56.

doğrudan sunmak doğru değildir.⁴¹⁶ Derginin seviye anlamında geniş bir muhatap kitlesine seslendiği ortadadır. Bu durumun metinlerde yer verilen üslup ve kullanılan ifadelerin seçimini zorlaştırmaktadır. Din diline aşina olan veya dini bir çevrede yetişmiş bir bireyin ihtiyacı olmasa bile özellikle Goldman'ın kuramına göre, geçiş aşamasında bulunan veya somut işlem döneminde bulunan bireyler için din eğitime konu edilen bu kıssalarda kullanılan ayetlere açıklama veya yorumun eşlik etmesi herkes için anlaşılır olmanın yolunu açacaktır. Bu anlamda bireyin dini metinleri tanınması, kaynağın sunulması bir kazanım olsa da seviyesinin de dikkate alınması gerekmekte ve kullanılan ayetler yorumlarla açıklamalarla herkes için anlaşılır hale getirilmelidir.

"Kitap'ta İdris'i de zikret! Çünkü O, çok sadık bir peygamberdi."⁴¹⁷

Hiz. İdris'ten söz eden her iki sayıda da anlatım tamamen bilgi vermeye dönüktür. Anlatımda hikâye dili kullanılmamıştır. Hiz. İdris peygamberden Kur'an'da da yalnızca iki yerde bahsedilmesi ve kendisi hakkında sınırlı bilgi bulunması bu durumun sebebi olarak görülebilir. Her iki sayıdaki anlatım dili aşağıda örneklendirilmiştir:

"İlk defa kalemle yazı yazan ve elbise diken O'dur. O'ndan önce insanlar hayvan derisi giyerlerdi. Hiz. İdris'e 30 sayfa geldi. Allah İdris Peygamberi diri iken göğe kaldırmıştır."⁴¹⁸

Dergide aktarılan bilgilerin Kur'an ile uyuşması gerektiği açıktır. Verilen bilgilerin sağlıklı olması ve okuyucuların doğru yönlendirilmesi anlamında din işlerini yürütmekle mükellef olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu anlamda büyük bir sorumluluğu vardır. Yapılan incelemede hem Diyanet mealleri hem de diğer meallerde Hiz. İdris'in makamının yüceltildiği ifadesi yer alırken, aktarılan kıssada Hiz. İdris için "diri iken göğe kaldırılmıştır" ifadesi geçmektedir. Dergide aktarılan anlamda bir ifadeye meallerde rastlanmamıştır. Bu aktarımla Hiz. İdris' in saygınlığının artırılmasının anlaşılması mümkün görünmemektedir. Bunun yanında içeriğin Kur'an'la uyumunu ortaya koymak adına metinler ayetlerle karşılaştırılmıştır. Bahse konu örnek dışında bir uyumsuzluk tespit edilememiştir.

⁴¹⁶ Ronald Goldman, 1965, s.19.

⁴¹⁷ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369. s. 2, Meryem, 19/56.

⁴¹⁸ Diyanet Çocuk Dergisi, 1979, S. 1. s.10.

Tablo 32 Hz. İdris Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1979-1.Sayı	“Onu üstün bir konuma getirdik.” (Meryem suresi 56-57)	Metinde ayetten farklı bir kullanım mevcuttur. <i>Allah İdris Peygamberi diri iken göğe kaldırmıştır. (s.10)</i>
2011-369.Sayı	İsmail’i, İdris’i ve Zülkiyl’i de yâdet. Hepsi de sabreden kimselerdendi. (Enbiya suresi 85. ayet)	Metinde doğrudan ayet kullanımı mevcuttur. <i>“Kitapta İdris’i de okuyarak an. Hakikaten o, pek doğru bir insandı ve bir peygamberdi.” (s.2)</i>

“Âdem aleyhisselamın altıncı kuşaktan torunudur. İlk defa iğne ile dikiş diken odur. Yani yeryüzünün ilk terzisidir. Kur'an'da adı 2 defa geçmektedir.”⁴¹⁹

Görüldüğü gibi bu sayıda Hz. İdris’i tanıtmak hedeflenmiş ve anlatım entelektüel bilgi aktarımı seviyesinde kalmıştır.

Görsel Kullanım

Çocukların, daha sözcükleri öğrenmeden şekilleri hafızalarına yerleştirdiği sonra uygun seslerle uygun nesneleri birleştirdiği bilinmektedir. Bu da henüz anadil öğrenilmesinde şekillerin sözcüklere önceliği olduğunu göstermektedir.⁴²⁰ Bu anlamda düşünülecek olursa görsellerin kullanıldığı metinlerin çocukların daha fazla dikkatlerini çekmesi ve metnin anlaşılmasına katkı sağlaması normaldir. Bu nedenle, metinlerin vermeyi amaçladığı mesajı destekleyerek anlamın herkese ulaşmasını sağlayan görseller özellikle çocuk yayınlarında çok önemlidir. Çünkü ilginin ve dikkatin kolay dağılabildiği ve henüz kitaplarla, dergilerle doğal bir bağ geliştirememiş bireyleri sayfanın başında tutmak isteniyorsa onlara sunulan metinlerin; ilgi çekici, mesajı destekleyen ve seviyelerine uygun görsellerle tamamlanmış olması gerekmektedir. Hz. İdris’in konu edildiği ilk sayıda görsel kullanılmazken tarihsel sıralamaya uygun bir şekilde kendisinden de bilgi verildiği 369. sayıda görsel kullanılmıştır. Kullanılan görselin ise metni destekleyen bir yapısı olmamasına rağmen genel tasarımın ilgi çekici ve seviyeye

⁴¹⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369, s.2.

⁴²⁰ Vefa Taşdelen, “Çocuk Edebiyatında Görsel Öğe”, *Çocuk ve Medeniyet*, 2016, 1.1, s.124.

uygun olduğu söylenebilir. Hz. İdris'in konu edildiği 369. sayıdaki görsel ve tasarım şu şekildedir:

Şekil 45 Diyanet Çocuk Dergisi 369. Sayı, s. 2.

Somutlaştırmanın pek de mümkün olmadığı kıssalarda genel olarak çocukların dikkatini çekecek tasarımların seçilmesi normal görülebilir. Ancak Hz. İdris gibi kıssasında somut öğeler bulunan bir peygamberin tanıtıldığı bir metne daha anlaşılır ve metin uyumunun yakalandığı görsellerin eşlik etmesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin Hz. İdris'in tanıtıldığı bu metinde geçen dikiş dikme, iğne, iplik gibi detayların görselleştirilmesi, metni vurgulayarak etkisini artırabilirdi.

1.1.16 Hz. İshak

Hz. İshak Peygamber 1979-2022 yıllarında yayınlanan sayılarda iki defa konu edilmiştir. Konu edildiği sayıların ikisinde de kendisine ait genel, tanıtıcı bilgiler aktarılmıştır. Hz. İshak Peygamber'in işlendiği sayılar incelenmiş ve tablo 33'de aktarılan bilgiler tespit edilmiştir.

Tablo 33 Yıllara Göre Hz. İshak Kıssasının İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
1980	4. Sayı	Hz. İshak	Hz. İbrahim'in oğlu olması ve tıpkı Hz. İsmail gibi O'nun da peygamberlikle vazifelendirilmiş olması. Hz. İshak'ın da peygamberliğinin Kur'an'da belirtilmesi ve Filistin'de	-	-	Elçi Hicaz Vahyetmek	Enbiya, 73

			İsrailoğulları'nı doğru yola çağırması.				
2011	369. Sayı	Hız. İshak (a.s)	Hız. İbrahim'in oğlu olması ve Kur'an'da bahsedilme sıklığına dair ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Salih	Saffat, 112

Kavram Analizi

Din dilinin gelişmesi dini gelişimi de olumlu etkileyecektir. Din dilinin ise sembolik, mecazlar içeren, çokça soyut özellikler taşıyan bir dil olduğu bilinmektedir. Bu anlamda din eğitimi süreçlerinde ve din eğitiminde bir araç olarak görülebilecek her türlü yayında, dini kavramlar konu edilirken bu özellik dikkate alınmalıdır. Bu nedenle din dilinin seviyeye uygun aktarımı dini düşünceye etkisi yönüyle önemle ele alınmalıdır.⁴²¹ Burada seviye ifadesiyle bireyin sadece yaşını dolayısıyla bilişsel düzeyini kastetmiyoruz. Derginin çok geniş bir okuyucu kitlesi olduğu gibi hem ülkemize hem de yurtdışında yaşayan gurbetçilerin din eğitimine destek düşüncesiyle dergiye teveccüh ettiği bilinmektedir. Bu durum da seçilen kavramlara dikkat etmek için var olan gerekçelere bir yenisinin daha eklenmesi anlamına gelmektedir.

Özellikle dini bir çevrede yetişmemiş, herhangi bir din eğitimi almamış ve yaşları itibarıyla genel deneyimlerle zenginleşmemiş bireylerin kolaylıkla anlamlandıramayacağı kavram kullanımı Hız. İshak peygamberde de söz konusudur. Bu kavramların kullanım şekli aşağıda örnekte belirtilmiştir.

“Babası vefat ettikten sonra kardeşi Hız. İsmail Hicaz topraklarında Peygamberlik yaparken Hız. İshak'da Filistin topraklarında Allah elçiliği görevini yaptı.”⁴²²

“Onları (Peygamberleri) buyruğumuz altında insanları doğru yola götüren önderler yaptık. Onlara iyi şeyler yapmayı, ibadet etmeyi, zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden kimselerdi.” buyurarak Hız. İshak'ın da Peygamber olduğunu bildirmiştir.”⁴²³

⁴²¹ Nesrin Ayaydın, 2012, s.50.

⁴²² Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

⁴²³ Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

"Salihlerden bir peygamber olarak ona (İbrahim'e) İshak'ı müjdeledik..."⁴²⁴

Kavramların kastedilen mananın anlaşılmasında anahtar rolü gördüğünü düşünecek olursak elçi, vahyetmek ve salih kavramlarının kullanım biçimlerinin incelenmesi gerekli hale gelmektedir. Elçi kavramının aşına olunan peygamber kavramından yola çıkılarak yapılacak basit bir açıklamayla, herkes için anlaşılır hale geleceği düşünülmektedir. Vahyetmek ve salih kavramlarının ise sahip oldukları soyut boyut nedeniyle somut işlem döneminde olan ve din diline aşına olmayan çocuklara yabancı gelebileceği düşünülmektedir. Bu kavramlar yerine, anlamın herkese açık hale gelmesi için daha anlaşılır kavram kullanılabilir. Söylediğimiz gibi somut işlem döneminin henüz başında olan çocukların da derginin hedef kitlesinde olduğu düşünülünce basit değişiklik veya açıklamaların önemi artmaktadır. Kavramların illa kullanılmaları gerekiyorsa da en azından ufak bir açıklama ile anlam açık hale getirilebilir. Bu durum da çocukların kavramla tanışmalarını sağladığı gibi zihinlerinde anlam alanları oluşturmalarına da imkân verilebilir.

İçerik ve Yapı Analizi

Çocuk teolojisi, çocuk dindarlığı ve maneviyatının öngördüğü yaklaşımlar ile din dilinin kullanımında Avrupa ülkeleri bir mesafe almış durumdadır. Ülkemizde ise bu kavramlar yeni yeni gündeme gelmekte ve çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin Avrupa ülkelerinde kutsal kitapların çocuk diline aktarılması söz konusudur.⁴²⁵ Çocuğun kutsal olan ile bağ geliştirmesi ve bu bağı koruması için ona fırsatlar sunan, dini tecrübesini artıran bu uygulamaların, ülkemizdeki din eğitimi çalışmalarında da geliştirilmesi gerektiği açıktır. Zira yetişkin kavram ve düşünme biçimleriyle çocukları hedeflenen bir noktaya taşımak mümkün ve gerçekçi gözükmemektedir. Onlara, Tanrı tasavvuru ve kutsal ile ilişkilerini kurmaları için fırsatlar verilmelidir.⁴²⁶ Bu anlamda ayetlerde yer alan mesajların, her seviyedeki çocuğun kutsal ile bağ kurması için, anlaşılır sunulması önemli hale gelmektedir. Hz. İshak peygamberin işlendiği metinlerde iki ayet kullanımı dikkat çekmektedir:

⁴²⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369, s.3.

⁴²⁵ Cemil Oruç, 2021, s.267.

⁴²⁶ Halise Kader Zengin, *Çocuk Teolojisinde Öncü bir İsim: Prof. Dr. Beyza Bilgin*, M. Selçuk, C. Tosun, R. Doğan (Ed.) Beyza Bilgin'de Din Eğitimi, Din Eğitiminde Beyza Bilgin, Ankara, Grafiker Yay., 2019, s.209.

"Salihlerden bir peygamber olarak ona (İbrahim'e) İshak'ı müjdeledik..."⁴²⁷

"Onları (Peygamberleri) buyruğumuz altında insanları doğru yola götüren önderler yaptık. Onlara iyi şeyler yapmayı, ibadet etmeyi, zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden kimselerdi." buyurarak Hz. İshak'ın da Peygamber olduğunu bildirmiştir."⁴²⁸

"Salihlerden bir peygamber" ifadesinin özellikle somut işlem dönemindeki çocuklar tarafından literal anlaşılma riski taşıdığı açıktır. Salih kavramının bu dönem çocuğu tarafında erkek ismi olarak bilinmesi, sonrasında ayete manâsının çok ötesinde anlamlar yüklemesi olasıdır. Dolayısıyla ayetin seviyeye uygun bir dille, mesajını vurgulayacağı bir şekilde, olay örgüsüne dahil edilerek aktarılması halinde her seviyede anlaşılması beklenmektedir. Çocuğun ancak anladığı bir metin yoluyla dini gelişiminin desteklenebileceği açıktır. Öte yandan diğer ayette kullanılan Vahyetmek kavramının da bazı çocuklar için kapalı bir ifade olduğu düşünülmektedir. Aslında, alandaki tecrübelerimizle çocukların vahiy kavramını bildikleri gözlemlenmiştir ancak, "Vahyetmek" ifadesinin onlara yabancı geldiği görülmüştür. Dolayısıyla da bu kavramın yer aldığı ayetin de çocuklar tarafından anlaşılması için açıklamaya veya anlaşılır ifade edilmeye ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca anlatım dili yönüyle kısaca her iki sayıda da yalın bir anlatımla okuyucu ile buluşmuştur. İçerik Kur'an'a uygunluğu yönüyle de değerlendirilmiş ve ayetlerle çelişen bir anlatım görülmemiştir.

Tablo 34 Hz. İshak Kıssasının Ayet İçeriği

Yıl-Sayı	İlgili Ayet	Metin İçinde Aktarılış Biçimi Örneği
1980 4. Sayı	<i>Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılıp zekât vermeyi vahyettik. Onlar, bize hep kulluk ettiler. (Enbiya Suresi 73. Ayet)</i>	Metinde doğrudan ayet kullanımı mevcuttur. "Onları (Peygamberleri) buyruğumuz altında insanları doğru yola götüren önderler yaptık. Onlara iyi şeyler yapmayı, ibadet etmeyi, zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden kimselerdi."(s.14)
2011 369. Sayı	<i>İyi insanlardan (seçilmiş) bir peygamber olarak ona İshak'ı da müjdeledik. (Saffat Suresi 112. Ayet)</i>	Metinde doğrudan ayet kullanımı mevcuttur. "Salihlerden bir peygamber olarak ona (İbrahim'e) İshak'ı müjdeledik..." (s.3)

⁴²⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 369, s.3.

⁴²⁸Diyanet Çocuk Dergisi, 1980, S. 4, s.14.

Görsel Kullanım

Yapılan incelemede, Hz. İshak peygamberle ilgili metinlerde sadece 369. sayıda görsel kullanıldığı görülmüştür. 369. sayıda ise pek çok peygamber aynı sayıda işlenmiş ve sayfa tasarımı da buna göre planlanmıştır. Dolayısıyla bu sayfada evet bir görsel kullanılmıştır ancak görsel doğrudan Hz. İshak peygamber ile ilgili değildir. Seçilen görsel çocukları metinlere dahil etmek niyetiyle canlı renlerden seçilmiş ve dikkat çekici bir yapıda sunulmuştur. İlgili görsel şu şekildedir:

Şekil 46 Diyanet Çocuk Dergisi 369. Sayı, s.3.

Görüldüğü gibi tasarımda canlılık ve dikkat çekici olmak gözetilmiş ancak birkaç peygamberin konu edildiği tasarımda metne uyum dikkate alınmamıştır. Bu haliyle de sayfanın çocukların ilgisini çekerek görsellerin metni vurgulayacağı düşünülmektedir.

1.2 DERGİDE HAKKINDA BİLGİ VERİLEN PEYGAMBERLER

Çalışmanın bu bölümünde 2011 yılında yayınlanan yazı dizisinde peygamberleri tanıtan metinler ele alınmıştır. Bu yazı dizisinde, baştan sona Kur'an'da ismi geçen bütün peygamberler konu edilmiştir. Ancak burada kendisinden yalnızca bir defa bahsedilen peygamberler incelenmiştir. Diğer metinler ilgili peygamberin ele alındığı bölümde değerlendirildiği için burada tekrar konu edilmemiştir. Bu bölümde ele alınan peygamberler; Hz. Zülkarneyn, Hz. Yakup, Hz. Harun, Hz. Üzeyir, Hz. İlyas, Hz. Zülkifl, Hz. Elyesa, Hz. Lokman ve Hz. Zekeriyya'dır. Bahsedilen peygamberlerin ele alındığı metinler kavram kullanımı, içerik ve yapı ile görseller yönünden incelenmiştir.

Tablo 35 Yıllara Göre Tanıtılan Peygamberlerin İşlenme Biçimine Ait Tablo

YIL	SAYI	BAŞLIK	ANLATIM	GÖRSEL	GÖRSEL İÇERİĞİ	KAPALI KAVRAM VE İFADE	AYET
2011	370. Sayı	Hz. Zülkarney n (a. s)	Yaşadığı dönem, kendisine verilen güçler ve Kur'an'da bahsedilme sıklığına dair ana özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Kudret	Kehf, 84
2011	370. Sayı	Hz. Yakub (a. s)	Hz. Yusuf'un babası olması ve Kur'an'da bahsedilme sıklığına dair ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Hidayet Bahşetmek	En'am 84
2011	370. Sayı	Hz. Harun (a.s)	Hz. Musa'nın kardeşi olması ve Kur'an'da bahsedilme sıklığına dair ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	-	Saffat, 120
2011	371. Sayı	Hz. Üzeyir (a.s)	Kur'an'da bahsedilme sıklığı, Peygamberliğinin net olmaması ve yüz sene uyumasına dair ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Aleyhissela m	Tevbe, 30
2011	371. Sayı	Hz. İlyas (a.s)	Kur'an'da bahsedilme sıklığına dair ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Aleyhissela m Nesil	Saffat, 129-130
2011	371. Sayı	Hz. Zülkifl (a. s)	Kur'an'da bahsedilme sıklığına dair ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	-	Enbiya, 85
2011	371. Sayı	Hz. Elyesa (a. s)	Kur'an'da bahsedilme sıklığına dair ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Tevrat	En'am, 86
2011	371. Sayı	Hz. Lokman (a.s)	Peygamber mi Allah dostu mu olduğuna dair netlik olmadığı, Kur'an'da bahsedilme sıklığı, oğluna verdiği nasihatlerin Kur'an'da yer alması ve "hekimlerin piri" olarak anılması konusunda ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Andolsun Hikmet	Lokman , 12

2011	371. Sayı	H. Zekeriyya (a. s)	Kur'an'da bahsedilme sıklığı, Hz. Meryem'e yakınlığı ve Yahudiler tarafından şehit edilmesine dair ana hatlarıyla özet anlatım.	Var	Çocuk Görseli	Nesil Bahşetmek	Al-i İmran, 38
------	-----------	---------------------	---	-----	---------------	-----------------	----------------

Kavram Analizi

Goldman'a göre çocuk 14 yaşında bile halâ zaman zaman Tanrı düşüncesinde insani terimlerle düşünebilir.⁴²⁹ Antropomorfizm' in izlerinin soyut düşünebilme yetkinliğine geçişi ifade eden bu dönemde bile bulunması kavram seçim ve öğretiminin önemini başka bir boyutuyla ortaya koymaktadır. Bu anlamda, Hz. Zülkarneyn peygambere dair 370. Sayıda yer alan kudret kavramı dikkat çekmektedir. Kavramın ifade biçimi şu şekildedir:

"Biz, onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve kendisine her konuda bir yol verdik."⁴³⁰

Ayet içinde yer alan kudret ifadesinin insan için kullanıldığı açıktır. Eğer Allah'ın güç ve kudreti ifade ediliyor olsaydı kavram, soyut olanı nitelediği için somut işlem dönemindeki bireylerin Allah tasavvurlarına eklenilerek her çocuğun kendine özel oluşturduğu bir anlama sahip olacaktı. Ancak burada Hz. Zülkarneyn için söylendiği açık olacak şekilde kullanılmıştır. Zülkarneyn peygamberden bahseden satırlarda, örnek olarak verilen nimetlerin de sayılması anlaşılabilirliği desteklemiştir. İfadeler şu şekildedir:

"Hz. İbrahim zamanında yaşamış, onun duasını almıştır. Allah bulutları onun emrine vermişti. Ordusuyla bütün dünyaya hâkim olmuş ve İslam'ı yaymıştır. Çok zengin ve çok cömertti."⁴³¹

"Biz ona (İbrahim'e) İshak'ı ve Yâkub'u bahşettik. Hepsini hidayete erdirdik..."⁴³² ifadesi ise Hz. Yakub'un konu edildiği metinde geçmektedir. Somut dini düşünce düzeyindeki çocukların da anlayabileceği şekilde yerine aynı anlamı ifade eden ve daha güncel, anlaşılır kavramların gelmesi mümkünken bu haliyle kavramın bazı çocuklar için kapalı kalacağı düşünülmektedir. "Hidayete erdirmek" kavramında da durum benzerdir.

⁴²⁹ Ronald Goldman, 1965, s.20.

⁴³⁰ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.2.

⁴³¹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.2.

⁴³² Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.2.

“Hidayet” ve “ermek” kavramlarının soyut yapılarının, somut düşünce dönemindeki bireylerce anlaşılması veya ilk anlamıyla zihinlere yerleşme riski söz konusudur.

Hiz. Üzeyir ve Hiz. İlyas kıssasında geçen aleyhisselam kavramının da her çocuk için anlaşılır olmayacağı değerlendirilmektedir. Daha açık ve her seviyedeki çocuğun anlayabileceği şekilde ifade edilebilecek olan, saygı ifadesi olarak kullanılan bu kavramın Arapça olduğu bilinmektedir. Yetişkin teolojisine ait olan ve kullanan pek çok kimsenin bile anlamını bilemeyebileceği bu ve benzeri kavramların açıklanarak kullanılması gerektiği düşünülmektedir.

Elyesa peygamberin tanıtıldığı metinde geçen “Kur'an'da adı 2 defa geçmektedir. İlyas peygamberin yanından hiç ayrılmamış, ondan Tevrat'ı öğrenmiştir”⁴³³ ayetindeki “Tevrat” ifadesinin her çocuk için anlaşılır olmayacağı düşünülmektedir. Metnin mesajını anlamada kilit bir rolde olan ve Allah'ın göndermiş olduğu dört kutsal kitaptan biri olan bu kavramın dergi eliyle açıklanmasının eksik ve yanlış öğrenmelerin önünü keseceği düşünülmektedir.

Hiz. Lokman'ın konu edildiği metinde yer verilen ayette derginin okuyucu kitlesi için kapalı olacağı düşünülen kavramlar söz konusudur. “Andolsun, biz Lokmân'a 'Allah'a şükret.' diye hikmet verdik...”⁴³⁴ ayetinde yer alan “Andolsun” ve “hikmet” kavramının derginin okuyucularını büyük bir kısmı için anlaşılması güç ifadeler olduğu düşünülmektedir. Derin anlamını idrak etmek her çocuk için mümkün olmasa bile bu gibi kavramların yer aldığı ayetlerin kullanımında en azından basit bir açıklamanın yer alması gerektiği söylenebilir.

Hiz. Zekeriyya ile ilgili bilgi verilen metinde yer verilen ayette geçen “nesil” ve “bahşet” kavramları da kapalı olarak değerlendirilmektedir. "Orada Zekeriyya, Rabbine dua etti: Rabbim, bana katından hayırlı bir nesil bahşet..."⁴³⁵ Yine katından şeklinde ifade edilen kısmın da bir kısım okuyucu için metni kapalı hale getiren bir kullanım olduğu düşünülmektedir.

⁴³³Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.2.

⁴³⁴Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.3.

⁴³⁵Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.3.

İçerik ve Yapı Analizi

Goldman'a göre din dili analogi, metafor, teşbih ve diğer araçları da kullanan ikincil bir dildir. Bu dilin anlaşılması ancak analoginin, metaforun ve benzetmenin dayandığı deneyimleri elde etmekle mümkündür. Sınırlı deneyim çocukların bazı kavramları anlamalarını engelleyecektir. Öte yandan Goldman, İncil öğretimin ortaöğretimden önce yapılmasını sistematik tarih öğretimi olarak görmekte ve uygun bulmamaktadır.⁴³⁶ Zülkarneyn peygamberin ele alındığı sayıda yukarıda kavram öğretimi kısmında da ele alınan ayet doğrudan aktarılmıştır.

"Biz, onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve kendisine her konuda bir yol verdik."⁴³⁷

Derginin hedef grubunda din eğitiminde entelektüel öğretim için uygun olarak soyut düşünebilen ve henüz soyut düşünce yetkinliğine ulaşamamış bireyler olduğu bilinmektedir.⁴³⁸ Bu bireylere ayeti doğrudan aktarmak yerine metnin içinde kapalı anlamlardan arınmış haliyle aktarılmasının da uygun olacağı düşünülmektedir. Ayet içinde yer alan, "her konuda yol verdik" ifadesinin literal anlaşılma ihtimali olduğu gibi var olan literal bakışı da artırması beklenmektedir. Ancak öte yandan metnin içinde yer alan bilgilendirme sayesinde gücün ve kudretin nispet edildiği kişinin bir insan olduğu görülmektedir. Bu sayede ifadenin küçük bir açıklamaya ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir.

Çocukların kutsalla tanışmalarına imkân vermesi açısından dergide yer alan ayetler önemlidir. Ancak ayetlerin, metinde yer alan olay örgüsüne dahil edilerek ve anlaşılır kavramlarla ifade edilmesi halinde bu tanışıklığın gerçekleşmesi mümkün görünmektedir. Hz. Yakub' un konu edildiği metinde yer alan ayet şu şekildedir:

"Biz ona (İbrahim'e) İshak'ı ve Yâkub'u bahsettik. Hepsini hidayete erdirdik..."⁴³⁹

Kullanılan ayette, kavram analizinde de söz ettiğimiz kapalı kavramlar sebebiyle mesaj açık ve anlaşılır değildir. Yazılan meallerde yer alan kavram ve ifadelerin çoğu güncel dilde yer almayan ve çocukların yabancı olduğu kavramlardır. Üzerinden

⁴³⁶ Ronald Goldman, 1965, s.102.

⁴³⁷Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.2.

⁴³⁸ Ronald Goldman, 1965, s.102.

⁴³⁹Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 370, s.2.

onlarca yıl geçmiş meallerdeki dilin çoğunlukla korunmasının ve çocuklara yönelik yayınlarda bu dilin seviyeye indirilmemesinin, çocuğun dini gelişimini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Öte yandan ayetlerde yer alan kapalı ifadeler ve mesajı anlamamak çocuğun, kutsal kitapla bağ geliştirmesine de engel olacaktır.

Hiz. Harun’la ilgili aktarılan metin açık ve anlaşılır bulunmuştur. Metinde yer alan ayette de derginin seslendiği kitle için anlaşılamayacak bir kavram veya anlatım söz konusu değildir.

Hiz. Üzeyir’e dergide yer alan metinde anlaşılır bir üslup tercih edilse de yer verilen ayette anlaşılmayacağı düşünülen ifade kullanımı söz konusudur. Metinde yer verilen ayet şu şekildedir:

“Yahudiler "Üzeyr, Allah'ın oğludur.' dediler. Hristiyanlar da “İsa Mesîh Allah'ın oğludur.” dediler. Bu, onların ağızlarıyla geveledikleri sözleridir.”⁴⁴⁰

Ayetin mesajının açık olduğu ve hedef kitle içinde yer alan çocuklar tarafından anlaşılabilmesi düşünülse de “mesih” kavramının dikkat çektiği söylenebilir. Kur’an’da Hiz. İsa için kullanılmış bu kavramın ufak bir açıklamayla veya önerdiğimiz sözlük bölümünde yapılacak bir tanımlamayla aydınlatılması gerektiği düşünülmektedir. Zira kavramın çocuk tarafından merak edilmesiyle yöneleceği bilgi araçlarında, filtresiz olarak yanlış veya eksik bilgilerle karşılaşma ihtimali oluşabilir. Bu nedenle derginin özellikle bu gibi kavramları çocuklara en doğru şekilde aktarmayı vazife edinmesi gerektiği düşünülmektedir.

Hiz. İlyas ve Hiz. Zülkifl’e dair bilgilere yer verilen metinlerde, anlatım düz, yalın ve anlaşılırdır.

Hiz. Elyesa ile ilgili bilgi veren tanıtıcı metinde bir ayet kullanılmıştır. Ayette derginin seslendiği kitle için anlaşılamayacak kavram veya anlatım söz konusudur. Ayet hem ön bilgi gerektiren bir anlatıma sahiptir hem de “alemlere üstün kıldık” ifadesinin somut işlem dönemindeki bireyler için açık ve anlaşılır olmadığı düşünülmektedir. Ayete aşağıda yer verilmiştir.

⁴⁴⁰Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.2.

"İsmail'i, Elyesa'ı, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık." ⁴⁴¹

Çocukların Kur'an'la tanışmalarına ve belki ayetlerle düşünmelerine yol açabilecek şekilde ayetleri olay örgüsüne dahil etmek ve aktarmak önemlidir. Ancak, Goldman'ın ifade ettiği gibi din eğitimi sürecinde amacımız, anlaşılmasa da ayetleri dayatarak, ezberletmek değildir. Tamamen kutsalla yakınlaşmalarına imkân verecek şekilde açık, anlaşılır ayetlerin çocuklara rehberlik etmesi mümkündür. Ancak burada söz ettiğimiz gibi yazarın somut işlem döneminin de okuyucu kitlesi içinde yer aldığını düşünerek ayeti açıklaması veya sadece kapalı olduğu düşünülen ifadeyi (âlemlere üstün kıldık) açması gerektiği düşünülmektedir. Bu kavramların açıklanmaları halinde metinde bulunan anlatımın yalın olduğu söylenebilir.

Hiz. Lokman ile ilgili metinde yer verilen ayet şu şekildedir:

"Andolsun, biz Lokmân'a 'Allah'a şükret.' diye hikmet verdik..."⁴⁴²

Metinlerde yer verilen ayetlerde kapalı kavramlar yerine, mesajın çocuklara ulaşabileceği bir dil ve üslup belirlenmelidir. Bu mümkün değilse bile ayetin doğrudan anlamı değil, yaklaşık ama anlaşılır anlamının verilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında hikmet kavramının anlamının da her çocuk tarafından bilinmeyeceği düşünülmektedir. Ayrıca soyut yapısı gereği somut işlem dönemindeki çocuklar kavramın içerdiği anlamı da tam anlamıyla anlayamayabilirler. Ancak yine de basit bir açıklamaya yer verilmesi halinde kafa karıştırıcı olmayan bir ayet olduğu düşünülmektedir.

Açık anlaşılır bir metin, ama kapalı kavrama yer verilen ayet aktarımı yanında dergide Hiz. Lokman'ın oğluna öğütlerine yer verilmemiştir. Çocukların bir babanın rehberliğinde; yumuşak bir dille, ruhu okşayan ve ilgi çekici bir yapıda bu mesajlarla karşılaşması önemli görülmektedir. Ancak çocukların hedef mesajları almalarını kolaylaştıracak bu diyaloga ne olay örgüsüyle hikayeleştirme tarzında ne de salt bilgi aktarımı şeklinde yer verilmemiştir.

⁴⁴¹Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.2.

⁴⁴²Diyanet Çocuk Dergisi, 2011, S. 371, s.3.

Görsel Kullanım

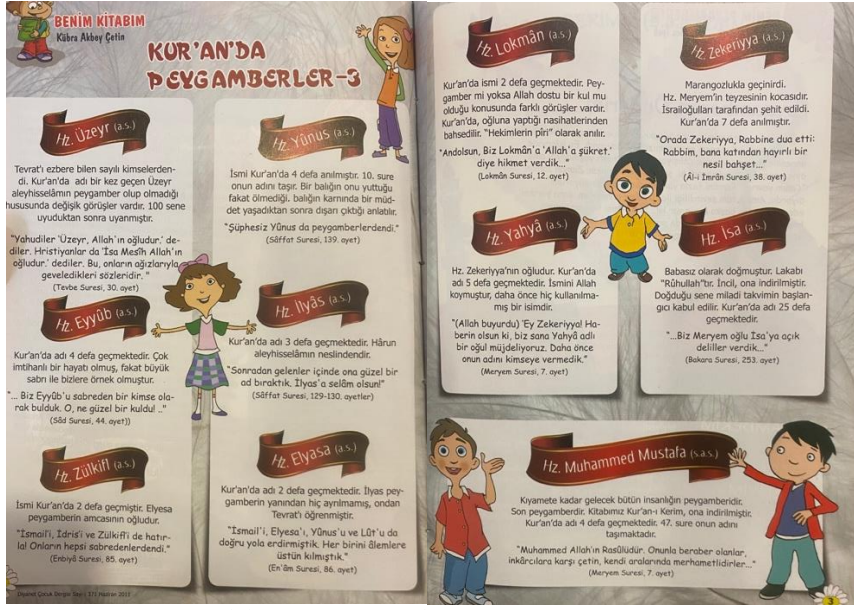
Tablo 19’da belirtildiği gibi 2011 yılında yayınlanan 369, 370 ve 371. sayılarda bulunan yazı dizisinde daha önce hiç bahsedilmeyen peygamberleri tanıtıcı metinler yer almıştır. Tanıtıcı metnin yanında numarasıyla birlikte bir ayet aktarımı da bu metinler içinde yer almaktadır. Toplu halde, yan yana iki sayfada bulunan, peygamberleri tanıtan bu metinlerde metnin doğrudan içeriği ile ilgili değil genel anlamda çocuklar için ilgi çekmesi umulan görseller kullanılmıştır. Bu anlamda bu kısımda ele alınacak görsellerde metin-görsel uyumu aranmamıştır. İlgili görseller aşağıda örneklendirilmiştir:

Şekil 47 Diyanet Çocuk Dergisi 369. Sayı, s.2,3.

Şekil 48 Diyanet Çocuk Dergisi 370. Sayı, s.2,3.

Şekil 49 Diyanet Çocuk Dergisi 371. Sayı, s.2,3.

Görüldüğü gibi tanıtıcı metinlerin bulunduğu tasarım içinde metin uyumu gözetilmemiş ancak ilgili yaş grubu için dikkat çekici görsellerin yer aldığı bir bütün oluşturulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA VE SONUÇ

TARTIŞMA

Diyanet Çocuk Dergisi'nde kıssalar belli aralıklarla başvuru alan bir içerik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dergide yer alan ayetlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca yayınlanan meallerden edinildiği ve genel anlamda yanlış bilgiye rastlanmadığı söylenebilir. Anlatım dili konusunda da yıllar ilerledikçe kısa dilinde ilk yıllarda görülen pek çok yanlış son yıllara doğru terk edilmiştir. Kavram kullanımında ise yıllara sâri bir iyileşme tespit edilememiştir. Biz peygamber kıssaları özelinde yaptığımız incelemelerde kavram kullanımında yeterince titizlik gösterilmediği sonucuna ulaşmış olsak da 2009 yılında çalıştığı yüksek lisans tezinde, Diyanet Çocuk Dergisi'ni çeşitli yönleriyle inceleyen Demiryürek, derginin yapısal ve içerik özelliklerini ele almıştır.⁴⁴³ Demiryürek ortaya koyduğu bu çalışmada doküman inceleme metodunu kullanmıştır. Diyanet Çocuk Dergisi'nin 2007-2008 yıllarında yayınlanmış 24 sayısını örneklem olarak belirlemiş ve bu sayılardan çeşitli bulgular elde etmiştir. O, yaptığı bu çalışmada derginin, kullanılan üslup ve dil bakımından seviyeye uygun olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dergide doğru yazım ve anlatım olduğunu ortaya koyarken aynı zamanda derginin çocukların kelime hazinesini geliştirecek nitelikte olduğunu belirtmektedir.⁴⁴⁴ Derginin son yıllara doğru çocuklara yönelik metinlerde yer alması gereken ilkelere uygunluğu önemseydiği bir gerçektir. Yapısal olarak sürekli bir iyileşme içindedir ancak dergi ilk yıllarında yer yer iki yer yer üç sütunlu, uzun, detaylı anlatımlarla görülmektedir. Bu durum derginin geniş muhatap kitlesinin tamamına uygun bir durum değildir.⁴⁴⁵

Yıldız ise 2012 yılında yayınladığı makalesinde Diyanet Çocuk Dergisi'nin 1985-2004 yılları arasındaki sayılarını incelemiştir. O, çalışmasını inanç ve ibadet öğretimi ekseninde yürütmüştür. Din öğretiminde kaçınılması gereken olumsuzlukların dergi için ne ölçüde geçerli olduğu da aynı şekilde ele aldığı bir durumdur. O, bulgularında, temel

⁴⁴³ Gökçe Demiryürek, Gökçe, *Türkiye Çocuk, Diyanet Çocuk ve Ebe Sobe Çocuk Dergilerinin Yapısal Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2009.

⁴⁴⁴ Gökçe Demiryürek, a.g.e., s.74.

⁴⁴⁵ İkrâm Çınar, "Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Bazı Özellikler", *Eğitim Dergisi*, 2009, 22.21, 21-30.

inanç esaslarına aykırı, batıl ya da yanlış bilgiye rastlamadığını belirtmekte, derginin yıllar içinde kendini yenilediğini eklemektedir.⁴⁴⁶

Dergide güncel siyasetin yayınları etkilediği, yaptığımız incelemede karşımıza çıkan önemli bir konudur. Bu durum çeşitli tarihlerde yapılan diğer çalışmalarda da ortaya konmuştur. Örneğin Sarı Diyanet Çocuk Dergisi özelinde Türkiye’de çocuklar için siyer çalışmalarını ele aldığı yüksek lisans tezinde, derginin 2000 ve 2019 yılları arasında yayınlanan sayılarını ele almıştır.⁴⁴⁷ Doküman inceleme yöntemiyle derginin yıllar içindeki siyer anlatımını ele almaya çalışan Sarı, dergiden elde ettiği bulguları; Mesleki Yetersizlikten Kaynaklı Hatalar, Siyasi, Dinî, İdeolojik veya Savunmacı Yaklaşımlardan Kaynaklı Hatalar, Ekonomik Kaygılar veya Orijinalite Sağlama Arzusundan Kaynaklı Hatalar, Görsel Hatalar şeklinde başlıklandırmış ve başlıklar altından ilgili metinlerden çeşitli örneklerle yer vermiştir. Sarı, derginin; konu seçimi, içerik belirleme, kullanılan görseller, anlatım üslubu, işlenen kavramlar gibi pek çok hususta toplumsal olaylardan etkilendiğini ve içerisinde bulunduğu siyasi atmosfere göre yayın politikasının değiştiğini belirtmektedir.⁴⁴⁸ O, elde ettiği bulgulara, çocukların Hz. Peygamber (sav)’in hayatıyla bağlantılı kavramları kolay kavramalarına yardımcı olması için, yıllar içerisinde yazınsal ürünlerin ivme kazandığını tespit etmiştir. Sarı ayrıca, dergide yıllar içinde, Hz. Peygamber (sav)’in hayatına dair konuların toplumsal ve siyasal yaşamla bağlantılı olarak ele alındığını, nicelik ve niteliklerinde farklılaşmalar olduğunu belirtmektedir. Aydın⁴⁴⁹ da aynı şekilde derginin güncel siyasetten etkilenme durumunu ortaya koymak adına Nisan sayılarını ele almıştır. Milli bayram ve kutlu doğum haftasına yer vermedeki yaklaşımda değişim olup olmadığının ele alındığı bu çalışma sonucunda, derginin güncel siyasetten yola çıkarak yayın politikasında çeşitli değişiklikler yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Biz içerikten ziyade bu durumun, aşağıda tabloda belirttiğimiz üzere kıssa aktarımındaki yoğunluğu etkilediği sonucuna ulaştık. Bu nedenle resmi bir kurum tarafından çıkarılan derginin ülkedeki politik yaklaşımın uzağında kalamadığı söylenebilir.

⁴⁴⁶ Zafer Yıldız, “Diyanet Çocuk Dergisinin Din Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/1, S.15, s.387.

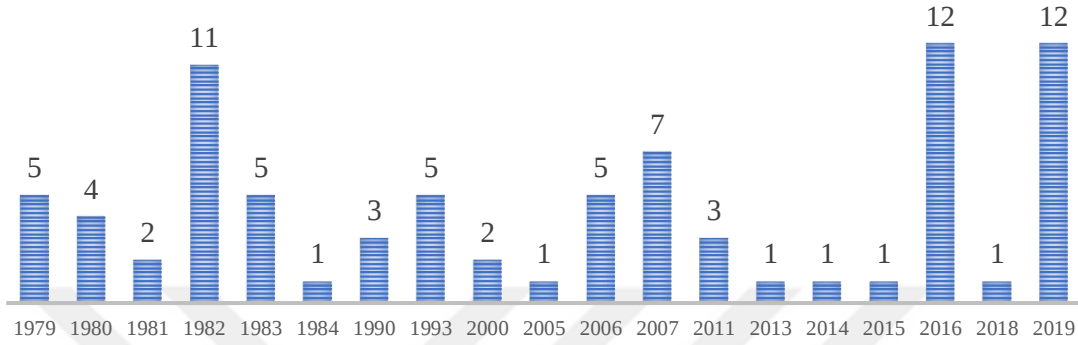
⁴⁴⁷ Nurgül Sarı, 2020.

⁴⁴⁸ Nurgül Sarı, a.g.e., s.89.

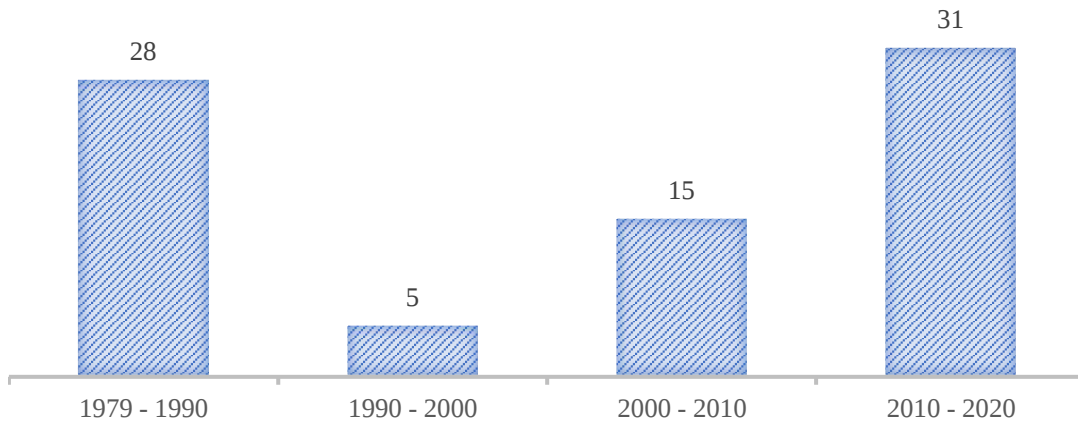
⁴⁴⁹ Kenan Aydın, 2015.

Derginin yayınlandığı ilk yıllarda temel düzeyde, entelektüel bilgi vermek niyetiyle peygamberlere dair bölümlerin olduğu görülmektedir. Ancak yayın politikasının zaman zaman değiştiği kıssalara hiç yer verilmeyen yılların olduğu yapılan toplu incelemede dikkat çekmiştir. Değişen yazarlarla, editörlerle birlikte ülkede yaşanan gelişmelerin bu yayın politikasını etkilediği düşünülmektedir.

Tablo 36 Yıllara Göre Kıssaların İşlenme Sayıları

Tablo 37 Dönemlere Göre Kıssaların İşlenme Sayıları

Tablolarda görüldüğü gibi yıllar içinde kıssaların işlenme sıklığında belirgin değişiklikler vardır. Dönem dönem farklılaşan yazarlar ve editörler dergi içeriğinde oluşan değişimlere sebep olarak görülebilir. Bu değişimin sebep olduğu ufak çaplı yenilikler doğal karşılanabilir. Ancak belirtilmelidir ki yıl yıl yapılan incelemede görüldüğü gibi kıssaların işlenme sıklığındaki sapmalar majör boyutta değildir. Ortaya konan ufak çaplı sapmalarda da belirli temel bir etken görülmemektedir. Ancak on yıllık periyotlarla dergide gerçekleşen değişim incelendiğinde tabloda belirtildiği gibi 1990-2000 yılları arasında kıssa aktarımında belirgin bir düşüş göze çarpmaktadır.

1990-2000 yılları arasında kıssa aktarımında görülen bu düşüşün nedeni incelendiğinde güncel siyasetin derginin yayın politikasını etkilediği düşüncesi ortaya

çıkıştır. Aslında Türkiye'nin 12 Eylül 1980 tarihinde bir darbe yaşamıştır. Ancak Türkiye'nin yaşadığı darbe sürecinde derginin yayın politikasında kıssaların ve derginin dini içeriğin bu durumdan olumsuz etkilenmediği görülmüştür. Özellikle darbeden kısa bir süre sonra yürürlüğe giren 1982 anayasasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunlu dersler arasında okutulmasının güvenceye alınmasıyla din eğitiminde pay sahibi olan yayınların da olumsuz etkileneceği bir durum oluşmamıştır.⁴⁵⁰ Bu nedenle Diyanet Çocuk Dergisi'nde de o yıllarda aktif siyasetin dergideki dini içeriği olumsuz etkilemediği, incelediğimiz kıssa metinleri özelinde söylenebilir.

Ancak on yıllık periyotlar incelemesinde görüldüğü gibi kıssa içeriğinde 1990-2000 yılları arasında anlamlı bir düşüş mevcuttur. Özellikle 1997 Şubat ayında yapılan Milli Güvenlik Konseyi toplantısı sonrası "köktendinci" faaliyetlere yönelik 28 Şubat kararları olarak bilinen kararların alınmasının ülkede oluşturduğu iklimden pek çok alanın etkilendiği bilinmektedir. Türkiye siyasi atmosferinde zorlu ve gergin bir döneme girilmesine yol açan 28 Şubat kararları din eğitimi süreçlerini de etkilemiştir. 1997 öncesinde de ülke siyasetinde gergin bir zeminin bulunduğu ancak kararların yayınlanmasıyla etkinin tüm alanlara yayıldığı söylenebilir. Nihayetinde bahsedilen 10 yıllık dönemde, kıssa aktarımında bariz bir düşüş yaşanmasında derginin güncel siyaset gereği, temkinli bir yayın politikası izlemesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Doğrudan dergiye yönelik bu çalışmalarda ortaya konan bulgular çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Araştırmamızda, derginin yayınlandığı ilk yıllarda ortaya konan kıssa metinlerinde yoğun bir anlatım görülmüştür. Sayfalarca süren anlatım görsellik ve tasarım noktasında da eksik olduğu için derginin kitlesindeki çocukları yoracak bir yapıda olduğu düşünülmektedir.

Kıssaların anlatım dilinde pedagojik hassasiyetin oluşması, bilgisayarın ve internetin sağladığı kolaylıkların da etkisiyle yıllar geçtikçe bir iyileşme görülmüştür. Bu iyileşme derginin daha profesyonel bir ekibin elinden çıkmasıyla da açıklanabilir. Bu iyileşmenin özellikle 2000 sonrası dönemde gerçekleştiği söylenebilir. Sarı da bu konuda benzer bir tespiti çalışmasında ortaya koymuştur.⁴⁵¹ Derginin yıllar içinde tasarım, görsel öğeler, anlatım dili gibi pek çok açıdan kendini yenilemesi Yıldız'ın da makalesinde yer

⁴⁵⁰ Mustafa Tavukçuoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Din Derslerinin İlkokul Programlarındaki Yeri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2022, s.147-167.

⁴⁵¹ Nurgül Sarı, 2020, s.89.

verdiği bir tespittir. Ancak yıllar ilerledikçe süren bu istikrarlı iyileşmenin 2015 yılında başlayan “Peygamberler Yolu” isimli yazı dizisinde sürdürülemediği düşünülmektedir. 2015 yılı aralık ayında başlayan bu yazı dizini hazırlayan yazarın anlatım dilinin derginin seslendiği kitle içinde bulunan somut işlem dönemindeki çocuklar için anlaşılır olmadığı düşünülmektedir. Ortaya konan devrik cümlelerle örülü metinlerde çocukları sıkacak ve metinden uzaklaştıracak bir yapı görülmektedir.

Diyanet Çocuk Dergisi’nde yer alan kısa metinlerinde ayetlerin yer yer tırnak içinde ayet olduğu vurgulanarak aktarıldığı, kimi zaman da metne ve olay örgüsüne yedirilerek aktarıldığı görülmüştür. Ayetlerin koyu punto ve tırnak içinde aktarılması özellikle 2019 yılındaki metinlerde dikkat çekmektedir. Öncesinde tırnak içinde aktarım uygulamaları mevcut olmakla birlikte koyu puntunun pek tercih edilmediği söylenebilir. 43 yıllık periyotta, peygamberlerin konu edildiği metinlerde, ayetlerin numarasıyla aktarıldığı tek dönem ise 2011 yılında başlayan ve peygamberlerin tamamını içeren yazı dizisinde görülmektedir.

Ayetlerin seviyeye uygun aktarılması konusunda ise yıllar ilerledikçe doğrudan bir iyileşme tespit edilememiştir. Ayetlerin on yıllar öncesindeki çeviriler esas alınarak aktarılmasıyla, okuyucuların anlamakta güçlük çekmeleri muhtemel pek çok kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavramların kiminin basit bir açıklamayla anlaşılacak biçimde olması ve derin anlamlar içermesinden dolayı metinlerin mesajının çocuklara ulaşmasını etkileyeceği düşünülmektedir. Öte yandan ancak bağlamı bilindiğinde açıklayıcı ve anlaşılır olabilecek ayet kullanımı da söz konusudur. Bu durumun ise çocukların kutsalla bağını etkileyeceği söylenebilir.

Özellikle ilk yıllarda, kısa metinlerinin tamamen Kur’an ayetlerinden alıntılandığı ve bu şekilde olay örgüsü oluşturulduğu görülmektedir. Dergide aktarılan bilgilerin ise sadece Kur’an kaynaklı olduğu, Kur’an dışında başka bir bilgi kaynağının esas alınmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle peygamberlerle ilgili metinlerde herhangi bir bilgi yanlışlığı da tespit edilmemiştir. Yıldız da söz ettiğimiz makalesinde batıl ya da yanlış bilgiye rastlamadığını belirtmektedir.⁴⁵²

Hedef kitlesi 7-14 yaş aralığı olan derginin bu geniş muhatap kitle seviyesi, anlatımlarda seviye düzeyinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle yapılan

⁴⁵² Zafer Yıldız, 2012, s.387.

incelemede hem somut ve soyut düşünce süreçlerindeki gelişim dönemine denk gelen bu yaş dönemi ikiye ayrılarak incelenmiştir.

Peygamberlerin işlendiği sayıların incelendiği tablolarda belirtilen kavramların pek çoğu soyut işlem döneminde bulunan birey için anlaşılır olsa da aynı kolaylık somut işlem döneminde bulunan bireyler için söz konusu değildir. Yine yapılan incelemede bu durumda olan kavramların kullanım sıklığında yıllara göre belirgin bir değişiklik tespit edilememiştir. İlgili kavramların kullanımı kıssaya ve kıssayı aktaran yazara göre değişmiş ancak yıllar geçtikçe net bir iyileşme yakalanamamıştır. Diyanet Çocuk Dergisi'nin ağırlıklı olarak muhafazakâr diyebileceğimiz ailelerin çocukları tarafından okunuyor olması belki söz konusu ettiğimiz bazı kavramların kapalı olarak değerlendirilmesini engelleyecektir. Ancak yaptığımız incelemede derginin 2013 yılından itibaren sayılarını internet ortamına taşımış olması, öte yandan bir telefon uygulaması üzerinden içeriği herkese sunmuş olması bu incelemenin daha titizlikle yapılmasını gerekli hale getirmiştir. Okuyucuların kavramları kategorize ederek şemalar oluşturabilmeleri ileri öğrenmelerini büyük ölçüde etkilemektedir.⁴⁵³ Oluşturulan şemaların doğru olması sonraki öğrenmelerin önünü açmaktadır. Bu nedenle dergide yer alan kavram ve ifadelerin dergi eliyle bağlamı içinde açıklanmasının çocukların öğrenmelerini olumlu etkileyeceği ve yeni öğrenmeleri kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Derginin, çalışmamızda her seviyede çocuk için anlaşılabilir şekilde değerlendirdiğimiz kavramların benzerlerini 1985-1986 ve 1991-1992 yıllarında “Dinî Kelimeler-Kavramlar” başlığıyla okuyucuya sunduğu ve bu yolla metnin mesajının ulaşmasındaki sınırlılıkların önüne geçmeyi hedeflediği görülmektedir.⁴⁵⁴ Ancak belirtmelidir ki bu uygulamanın yapıldığı yıllarda dergide herhangi bir kıssa aktarımı söz konusu değildir.

Piaget'in benzetmesiyle, yanlış veya eksik öğrenilen kavramlar, kavramlardan örülü bir duvardaki eksik tuğlalardır.⁴⁵⁵ Çağrışım yoluyla birbirine eklemlenerek yeni öğrenmelere yol açan kavramların, zihne en doğru şekliyle yerleşmesi bireyin zihinsel gelişimini destekleyecektir. Eksik öğrenmeler ise diğer öğrenmelerle bağ kurmayı engelleyecektir. Bu nedenle dergide yer alan kıssa metinlerindeki kavramların

⁴⁵³ Nuray Senemoğlu, 2005, s.285.

⁴⁵⁴ Zafer Yıldız, 2012, s.382.

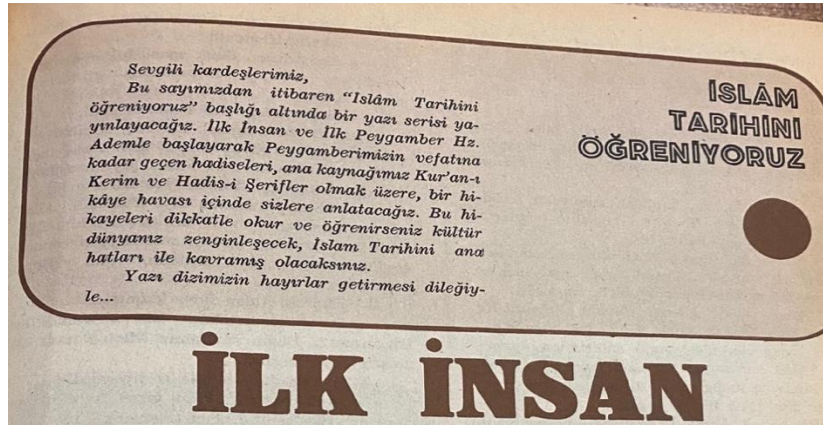
⁴⁵⁵ Hasan Çetinel, 2019, s.111.

açıklanması sadece o metnin anlaşılmasını değil zihinsel gelişimi ve dolayısıyla dini gelişimi destekleyen bir durumdur. Bu nedenle dergide anlamı kimi çocuklar için kapalı kalabilecek kavramların açıklanması gerektiği düşünülmektedir. Öte yandan soyut ifadelerin bağlamı içinde öğrenilmesinin kolaylaştığı bilinmektedir. Bu anlamda olay örgüsüne sahip kısa metinlerinin bu kavramların öğrenilmesinde önemli bir imkan olduğu düşünülmektedir.

Derginin kıssalara yer verme niyetine dair dergide yalnızca iki defa bir açıklama yapıldığı görülmüştür. 1982 yılında yayınlanan 18. sayıda derginin yeni bir yazı dizisine başladığını ifade eden giriş metni okuyucuya sunulmuştur. Yazı dizisinin amacının İslam tarihini öğretmek olduğu, Hz. Adem'le Hz. Muhammed (s. a. v) arasında geçen olaylardan ve şahıslardan okuyucuyu Kur'an ve hadisler yol göstericiliğinde bilgilendirmek olduğu belirtiliyor. Aynı zamanda bu yazı dizisinin belirtilen amacı hikâye havası içinde gerçekleştirmeyi hedeflediği de aktarılmaktadır. Okuyucudan bu yazı dizini okuyup öğrenmelerinin beklendiği de açıkça belirtilmektedir. Ancak kıssaların Kur'an'da yer alma amacıyla uyumlu bir şekilde çocukların kendilerinde çeşitli hisseler çıkarmasının, derginin hedeflerinden olup olmadığı belirtilmemiştir.

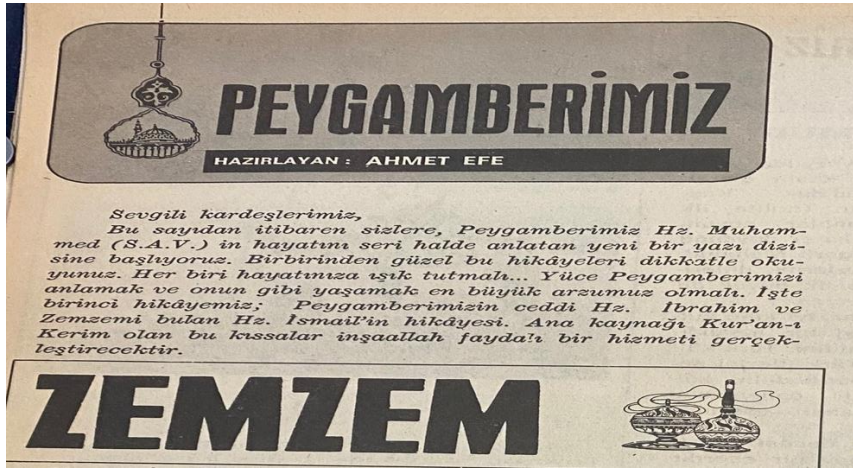
Kıssa metinlerinin genel olarak geleneksel anlatımla oluşturulduğu görülmektedir. Yalnızca 2016 yılında çocukların ağzından onların içeriğe dahil olmasını temin eder biçimde karaktere büründürerek anlatım örnekleri görülmektedir. Bu yazı dizisi dışında kısa metinleri sırf tarihi bir olayı anlatır gibi aktarılmıştır. Çocukların metinler üzerinde düşünerek belli çıkarımlar yapmalarına imkân verecek uygulama ve alıştırmalar, etkinlikler kısa metinlerinin önemli bir eksiği olarak görülmektedir. Çünkü bu gibi etkinliklerin konunun hangi yaşamsal bağlama oturduğunun ortaya çıkmasında ve okuyucunun kafasında bir zihinsel şema oluşmasında etkili olacağı düşünülmektedir.⁴⁵⁶

⁴⁵⁶ Ahmet Yemenici, *Kur'an'daki Hz. İbrahim Kıssasının Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri Açısından Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

Şekil 50 Diyanet Çocuk Dergisi 18. Sayı

Derginin peygamber kıssalarını bazen bir seri halinde art arda bazen de güncel tarihle bağlantılı olarak aktardığı görülmüştür. 18. Sayıda ise kıssaların bir seri halinde başlatıldığı belirtilen bu metinde kıssaların İslam tarihinin bir parçası olarak öğretileceği ve bunun okuyucuların kültürünü artıracakları belirtilmektedir. Kıssaların bu metinde hikâye olarak ifade edilmesi⁴⁵⁷ ve mesajlarına vurgu yapılmaması dikkat çekmektedir. Kur'an kıssalarının sadece bir tarihi malumat olarak aktarılmadığı, yaşandıkları tarihten bağımsız bugün bize söyleyecek sözleri olduğu için Kur'an'da aktarıldıkları bilinmektedir.⁴⁵⁸ Ancak bu metinde, kıssaların Kur'an'da yer alma amacının vurgulanmadığı görülmüştür. Öte yandan dergiye konu edilmesi, sadece kültürlenmeye destek olma ve İslam tarihini öğretme şeklinde açıklanmıştır.

Şekil 51 Diyanet Çocuk Dergisi 35. Sayı

Anlatım dilinde de birkaç sayıda kıssaların verdiği mesaj özellikle son paragrafta vurgulanırken çoğu sayıda sadece tarihte yaşanmış bir olayın anlatılması havası hakimdir.

⁴⁵⁷ Mustafa Kara, 2018, s. 57-73.

⁴⁵⁸ Mustafa Kara, a.g.e., s.64.

Kıssanın mesajına dikkat çeken ve okuyucunun okuyup geçmeden bu mesajı düşünmesini hedeflediğini söyleyebileceğimiz sayılar şu şekilde örneklendirilebilir:

“Hz. Salih'in hayatı bizlere güzel bir örnek Bizler Allah'a ne kadar çok inanır ve iyi işler yaparsak, Allah bize o kadar yardımcı olur. İşlerimiz yolunda gider ve huzurlu oluruz. Daima iyi niyetli olalım ve yaptığımız iş her ne olursa olsun onu en güzel şekilde yapmaya gayret edelim. Salih yaşayıp, iyilerle beraber olmanız dualarıyla...”⁴⁵⁹

“Semud kavminden alacağımız pek çok ibretler vardır. Yüce Allah, Semud kavmine bazı sorumluluklar yükleyerek onların olgunlaşmasını, iradelerinin güçlenmesini istemiştir. Ancak onlar sabırsızlanarak işin kolayına kaçmışlar, bu sorumluluğu taşıyamayıp Allah'a saygısızlık etmişlerdir. Sonuçta zarar eden yine kendileri olmuştur.”⁴⁶⁰

“Bu hadisede Habil, ağabeyine karşı koyacak gücü olduğu hâlde kavga etmemiştir. Allah'a olan saygısı ve sevgisi onu engellemiştir. Barıştan yana tutumu sebebiyle hem günahattan kurtulmuş hem de insanlığa güzel örnek olmuştur. Ayrıca haksız yere öldürüldüğü için ilk "şehit" olmuştur.”⁴⁶¹

“Vay be! dedi. Hz. Nuh peygamber, kavminin kendisiyle alay etmesine, onu aşağılamalarına ve ölümle tehdit etmelerine ve inananlara acımasızca davranmalarına bile sabrederek, tebliğini merhametle sürdürmüş. Ama zafer, Allah'ın izniyle inananların olmuş ve onlar, Allah'a şükrederek, kalplerinde, imanın huzuruyla yaşamaya devam etmişler, dedi ve ekledi: Artık gemileri daha da çok seviyorum. Bundan sonra gemileri her gördüğümde Hz. Nuh'u ve kavmini hatırlayarak daha çok heyecanlanacak ve gemilere el sallayarak selam vereceğim...”⁴⁶²

“Ad Kavminin yaşadıklarında da bizler için önemli dersler vardır. Özellikle son yıllarda ortaya çıkan içme sularının azalması, sel felaketleri, kuraklık, ormanların yok olması, çevre kirliliği gibi sorunların büyük bölümü insan kaynaklıdır. Bizler israfa kaçarsak, ürettiğimizden çok tüketirsek, kirliliğe sebep olursak sorunlarımız daha da

⁴⁵⁹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2006, S.307, s.13.

⁴⁶⁰ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 329, s. 23.

⁴⁶¹ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 323, s. 23.

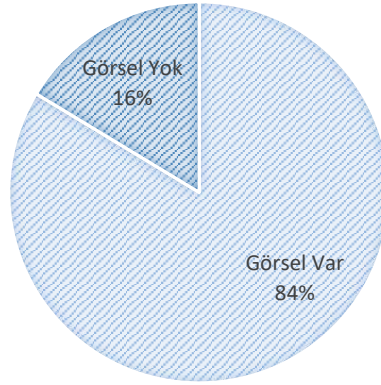
⁴⁶² Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 426, s. 13.

büyüyecek belki de bu nimetler elimizden uçup gidecektir. Unutmamalıyız ki nimetlerin kadrini bilmek en büyük ibadettir.”⁴⁶³

“Hz. Eyyûb' un sabrı her zaman insanlığa örnek oldu. "Eyyûb sabrı" deyimiyle dillere: bir "sabr kahramanı" olarak da kalplerimize yerleşti.”⁴⁶⁴

Bu örnekler dışında peygamber kıssaları ile okuyucunun buluşturulma niyetine dair kıssa metinlerinde veya derginin bir başka bölümünde bir açıklama görülmemiştir. Bu vurgunun yapıldığı bölümlerde çocukların kıssadan alacakları mesaj bir anlamda yazarınkiyle sınırlandırılmış olmaktadır. Bu yaklaşımla yazarın çocuklar için teoloji yaptığı söylenebilir. Yönlendirme yapılan bu sayılı metinler dışında dergide yer alan diğer kıssalarda çocuğun kıssa ve mesajıyla baş başa bırakıldığı görülmüştür. Çocuğun anlam dünyasının özgür bırakıldığı bu metinlerde ise çocuk teoloji yapılmasına imkan tanınmıştır.⁴⁶⁵

Dergide yer alan toplam 105 kıssa incelenmiş, bu inceleme sırasında 87 kıssada görsel öğelere yer verildiği görülmüştür. 17 kıssada ise metin herhangi bir görselle desteklenmemiştir. Görsel kullanımına ilişkin dağılım aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Şekil 52 Kıssalarda Görsel Kullanım Oranı

Yıllara göre bakıldığında kıssaların yer aldığı metinlerin büyük bir kısmında görsel öğelere yer verildiği görülmektedir. Derginin çıkarıldığı ilk yıllarda ise görsel unsurlardan yeterince faydalanılmadığı söylenebilir. Bu durum dönemin imkanları ile

⁴⁶³ Diyanet Çocuk Dergisi, 2007, S. 327, s. 23.

⁴⁶⁴ Diyanet Çocuk Dergisi, 2016, S. 432, s. 10.

⁴⁶⁵ Halise Kader Zengin, 2019, *Çocuk Teolojisinde Öncü bir İsim: Prof. Dr. Beyza Bilgin*, s. 215.

ilişkilendirilebilir. Görsel öğelerin kullanımı zaman geçtikçe gelişen imkanlarla birlikte önemi fark edilmiş ve kullanım sıklığı artmıştır.

Kıssa metinlerinde yer alan görsel öğelerin metin içeriğine ve derginin hedef kitlesi olan 7-14 yaş grubuna uygunluğu incelenmiştir. Bu görseller incelenirken görsellerin; metnin anlaşılması, çocuğun dikkatini çekerek onu etkileyebilmesi diğer bir ifadeyle çocuğa ulaşabilmesi için sahip olması gereken kriterler esas alınmıştır. İlk olarak görsellerin, metnin içeriğine ve vurgulanan olaylara ilişkin olup olmadığı incelenmiştir. İkinci olarak ise görsellerin, yaş grubunun bilişsel ve duyuşsal seviyesine uygun olarak seçilip seçilmediği konusu değerlendirilmiştir.

Yapılan incelemede bazı görsellerin kıssa içeriğiyle tamamen uyumsuz olduğu, bu uyumsuzluğun yanı sıra kullanılan görselin kıssanın etki alanına herhangi bir katkısı olmadığı tespit edilmiştir.

Kullanılan görseller incelendiğinde genel olarak uygunsuzlukların aşağıda belirtilen hususlardan kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bu uygunsuzlukların bir kısmı kıssa metniyle görselin ilişkisine dayanırken bir kısmı yaş grubuna uygun seçilmemesinden kaynaklanmaktadır.

- İçerikten tamamen bağımsız görsel kullanımı
- Görselin kıssa içeriğiyle zayıf bağlantısı olması
- Kullanılan görsel öğelerin birbirinden kopuk olması ve bütünlük oluşturmaması
- Kullanılan görselin kıssanın geçtiği dönemi yansıtmaması

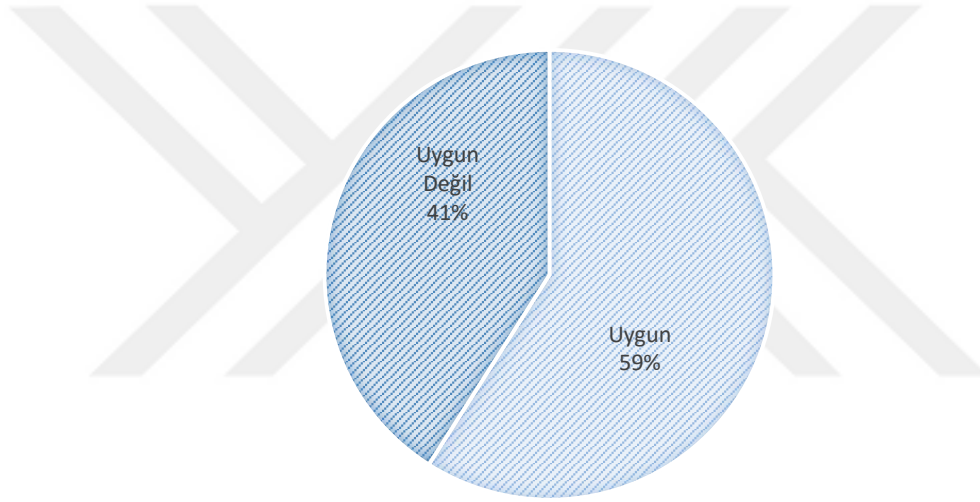
Görsel kullanımında çocuğun yaş seviyesi önemli bir faktördür. Görselin kullanılma amacının çocuğun dikkatini çekerek onun metni anlamlandırma sürecini desteklemesi olduğu düşünülecek olursa görsellerde anlaşılır, dikkat çekici ve merak uyandırıcı olma özelliklerinin karşılanması gerektiği söylenebilir.⁴⁶⁶ Bu sebeplerle Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer alan kıssalarda kullanılan görseller yaş seviyesine uygunluğu dikkate alınarak incelenmiştir. Yapılan incelemede ortaya konan tespitler aşağıdaki gibidir.

- Görselin açıkça anlaşılacak ve korkutucu öğeler taşıması

⁴⁶⁶ Vefa Taşdelen, “Çocuk Edebiyatında Görsel Öğeler”, *Çocuk ve Medeniyet* 1.1 (2016): 125.

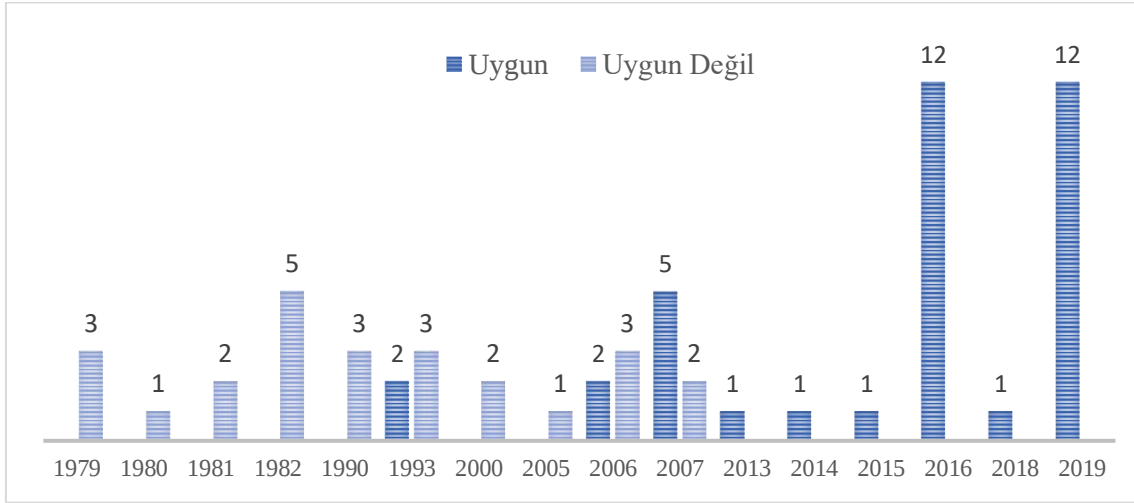
- İlgi uyandıracak ve dikkat çekecek özellik taşıması
- Kullanılan görselin, metnin okunmasını engellemesi
- Kullanılan görselin yaş seviyesine uygun olmaması

Derginin yayınlandığı ilk yıllarda seçilen görsellerin siyah beyaz oluşu, kıssaya uyumunun gözetilmemesi, metne göre görsel boyutunun küçük olması, pedagojik açıdan uygunluğun yakalanamaması ve içerikle uyumun sağlanamamış olması gibi hususlar dönemin imkanlarıyla açıklanabilir. Çocuklara yönelik eğitim faaliyetlerinin çeşitlenmesi, pedagojinin öneminin giderek artması ve teknik imkanların da gelişmesiyle zamanla dergide yer alan görsel ve tasarım seçimindeki başarı göze çarpmaktadır. İncelenen kıssalarda yer alan görsellerin belirtilerin esaslara göre uygunluğu aşağıda belirtildiği gibidir.

Şekil 53 İncelenen Kıssalarda Yer Alan Görsellerin Uygunluk Oranı

Yıllara göre dergide yer alan görsellerin değişimi incelenmiş ve yıllar ilerledikçe seçilen görsellerin metin içeriğine ve hedef yaş grubuna uygunluğunun sağlandığı görülmüştür. Kıssalarda yer alan görseller incelendiğinde 2000 yılından sonra görsel seçiminde bir iyileşme göze çarpmaktadır. Bu yıllar aynı zamanda internetin ülkemizde yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla da ilişkilendirilebilir. Bu etki özellikle derginin dijitale geçtiği 2013 yılı sonrasında daha net şekilde görülmektedir. Derginin yıllara göre geçirdiği değişim şekil 54’te belirtilmiştir.

Şekil 54 Görsel Seçimde Uygunluğun Yıllara Değişim Grafiği

2013 yılından sonraki sayılarda yer alan görsel seçimlerinde ise yaş seviyesine uygunluk, merak uyandırıcı görsellere yer verilmesi, tasarımın etkileyici olması, metin içeriği ile görsel uyumun yakalandığı görülmektedir.

SONUÇ

Araştırmanın bulgularından hareketle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Çalışmada, derginin 43 yıllık periyodunda kıssalara yer verilen 82 sayı ve toplam 105 peygamber kıssası incelenmiştir. Araştırma sonucunda, kıssaların işlenme sıklıklarının peygamberlerin Kur'an'da geçme sıklığıyla doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle ulu'l azm olarak belirtilen peygamberlerin Kur'an'da zikredilme yoğunluğuna paralel olarak Diyanet Çocuk Dergisi'ne de sıkça konu oldukları görülmüştür. Ulu'l azm peygamberler daha yoğun işlense de Kur'an'da geçen peygamberlerin tamamı dergiye en az bir defa konu olmuşlardır. Aynı zamanda kıssaların somutlaştırmaya müsait olmaları da işlenme sıklığını etkilemiş görünmektedir. Bu durum da derginin muhatap kitlenin gelişim seviyesini dikkate aldığı şeklinde yorumlanmıştır. Dergide kıssalar genelde bir yazı dizisi şeklinde, Hz. Adem'den başlanarak sırayla her sayıda bir peygamber işlenerek aktarılmıştır. Kıssanın uzun olması halinde devam edilen sayıda kalınan yerden devam edildiği de olmuştur. Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Nuh kıssalarının ise zaman zaman, bir yazı dizisine bağlı olmadan bağımsız aktarıldığı belirlenmiştir. Bu kıssalar, Kurban Bayramı, hac mevsimi ve aşure günü özelinde ilgili tarihlerde aktarılmıştır. Son yıllarda sürdürülmeyen bu uygulama 1980'li yılların tamamı ve 1990'ların başında görülmüştür.

2. 1979-2022 arası derginin 43 yıllık periyodunda 1979, 1982, 1983, 1993, 2006, 2007, 2011, 2016 ve 2019 yılları kıssa aktarma yoğunluğu anlamında dikkat çekmektedir. Öte yandan derginin editörleri incelendiğinde bu tarihlerle uyumlu olarak her birinin en az bir kez dergide, peygamber kıssalarını içeren yazı dizisine yer verdiği tespit edilmiştir. 18. ve 35. sayılarda kıssaların aktarılma amacı okuyucuya sunulmuştur. Her iki metinde de kıssalardan; ibret almak, ders çıkarmak ve yaşananlardan yola çıkarak, peygamberleri model edinmek yönünde herhangi bir vurgu görülmemiştir. Tüm bu bulgular sonucunda, derginin kıssaları tarihi bir malumat olarak görüp bu niyetle aktardığı ancak birkaç yazarın kıssalardaki mesajı vurgulama amacı güttüğü sonucuna ulaşılmıştır.

3. Derginin ilk yıllarında yayınlanan kıssaların detaylarla örülü, görsel öğelerden mahrum, yoğun ve yorucu bir tarzda olduğu belirlenmiştir. Derginin ilk yıllarında söz ettiğimiz bu görsellikten mahrum, yoğun ve yorucu anlatım 1990

tarihine kadar sürmüştür. 1990 tarihinden itibaren kıssaların aktarılma biçiminde belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu nedenle derginin kıssaların aktarılma biçimini, tasarım ve yazı puntosu gibi faktörleriyle zamanla muhatap kitle seviyesiyle daha uyumlu hale getirmeye çalıştığı kanaatine varılmıştır. Bu anlamda son yıllarda yayınlanan metinlerin çoğunda çocuğa görelilik ilkesine uyumun sağlandığı sonucuna varılmıştır.

1990 yılı aynı zamanda kıssa içeriklerinde de sadeleşmenin başladığı tarih olarak kabul edilmiştir. Kıssalar detaylardan arınmış ve sayfalarca süren anlatım noktalanmıştır. Aynı zamanda yer yer üç sütun şeklinde tasarlanan sayfalarda görsel öge baskın hale gelerek puntolar büyümüş ve anlatım ilgi çekici hale getirilmeye çalışılmıştır. Anlatımda, tasarımda ve kullanılan görsellerde görülen bu iyileşmenin yıllar ilerledikçe sürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle uzun kıssalarda detaylardan arınmış, anlaşılır bir dil arayışı son yıllara doğru belirginleştiği düşüncesine ulaşılmıştır. Kıssaların içeriği konusunda ise 2007 ve 2011 yıllarında başlanan yazı dizisinin; özet, kısa bilgilerle her peygamberi tanıtmak amacıyla olduğu ve bu anlatımın entelektüel bilgi aktarımı seviyesinde olduğu belirlenmiştir. Derginin kıssa aktarımında genel anlamda geleneksel anlatımı tercih ederken 2016 yılı özelinde anlatımda karaktere bürünme yönünde bir çaba içerisinde bulunduğu sonucuna varılmıştır.

4. Dergide kıssalar tematik olarak işlenmemiştir. Her bir editörün kendi dönemleri içinde muhakkak kıssaları konu edinmesi ise kıssaların mesajlarını vurgulayarak bir kazanım elde etmenin ötesinde, kıssaların aktarılacak doğal bir içerik olarak görülmesi şeklinde değerlendirilmiştir.

5. Derginin kıssaları aktarırken birincil kaynağının Kur'an olduğu belirlenmiştir. Kur'an odaklı oluşturulmuş kıssa metinlerinin ilk yıllarda ayet odaklı hikâyeleştirildiği tespit edilmiştir. Tırnak içinde ayet vurgulanmasa bile diyaloglarda yer verilen ifadeler ayetlerden oluşturulmuştur. Son yıllara doğru ise tırnak içinde, yer yer koyu puntoyla belirtilerek ayetler kıssa içinde ayrıca aktarılmıştır. Bu aktarımın çocukların kutsal kitapla tanışmasına ve bir ayet öğrenmiş olmasına katkısı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte dergide kıssa metinleri içinde yer verilen ayetlerin gerek içerdiği kavramlar gerek bağlamı gerekse mesajı yönüyle her zaman, okuyucuların tamamı için anlaşılır olmadığı

sonucuna varılmıştır. Öte yandan İncelenen kıssa metinlerinde Kur'an-ı Kerim'le çelişen herhangi bir bilgi yanlışlığı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

6. Derginin kapak tasarımı hep renkli olmasına rağmen içerik 1990 tarihine kadar renkli sunulmamıştır. Bu tarihe kadar kullanılan görseller aynı zamanda çoğu kez metinle uyumsuz ve anlaşılması güç yapıda olduğu belirlenmiştir. Zaman içerisinde tasarım ve kullanılan görseller yönüyle derginin değişime girmesi, bilgisayarın ve internetin yaygınlaşmasıyla yayıncılıkta görülen ilerlemenin dergiye de yansıdığı kanaatini oluşturmuştur.

7. Dergide, yıllar ilerledikçe sayfa tasarımı ile kullanılan görsellerin metinle ve çocukların seviyesi ile uyumlu hale geldiği belirlenmiştir. Bu durum, derginin gelişmeleri takip ederek okuyucu kitlesinin ilgisini, seviyesini dikkate aldığı ve kendini yenilediği şeklinde yorumlanmıştır. Kıssa metinlerinde görsel-metin uyumunda devamlılığın da özellikle 2016 yılı sonrasında yakalandığı kanaatine varılmıştır.

8. Kıssa metinlerinde kullanılan dil ve bilgi yoğunluğu yönüyle her geçen yıl belirlenmiş muhatap kitle (7-14 yaş) seviyesine uyum yakalanmaya çalışılmıştır. İyileşmenin açık ve devamlı görüldüğü bu durum yanında kavram kullanımı konusunda aynı değerlendirme yapılamamaktadır. Kullanılan kavramların her çocuk için anlaşılır olması ve yeni öğrenmelerin yolunu açması konusunda düzenli bir iyileşme görülememiştir. Bununla birlikte çeşitli kıssalarda yer alan mucize gibi olağanüstü durumlarda anlatımın seviyeye uygun oluşturulduğu görülmüşken helak gibi durumların, çocukların Allah ve peygamber tasavvurlarında, olumsuz izler oluşturmayacak şekilde anlatımına yeterince dikkat edilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

9. Kıssa metinlerinde gerek bilgi yoğunluğu gerek anlatım dili gerekse kullanılan görseller yönüyle yıllar içinde bir iyileşme ivmesi görülmektedir. Bu seyir, belli bir bilişsel seviyedeki çocuklara seslenildiğinin farkında olunması şeklinde yorumlanmıştır. Bu anlamda son yıllara doğru kavram ve kısmen görsellik kullanımı hariç olmak üzere incelenen boyutlarda çocuğa görelilik ilkesine uyumun yakalandığı sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

- Somut işlem döneminde olan çocukların, anlamını bilmedikleri kavramlarla sık sık karşılaştıkları bu metinlerin, her çocuk için asgari düzeyde anlaşılır olması gerekmektedir. Bu nedenle dergide, oluşturulacak ilgili kavramlar bölümüyle metinlerin her çocuk için anlaşılması sağlanabilir.
- Kıssalarda yer verilen ve çoğu yetişkin için bile kapalı olduğu düşünülen ayetlerden yola çıkarak, çocuklara yönelik, anlaşılır ve hayata uygulanabilir ayetlerin yer aldığı “Çocuk Kur’an’ı” veya “Çocuklar için Kur’an” çalışmalarının artırılması önerilmektedir.
- Muhatap kitle genişliğinin metinlerin dilini belirlemeyi zorlaştırması sebebiyle derginin muhatap kitlesini daraltmanın, kitleye seslenmeyi ve etki bırakmayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Derginin muhatap kitleyi örneğin, 7-11/12-14 şeklinde ayırmasının, yayınların etkisini artıracak önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.
- Dergideki yayınların muhatap kitlenin seviyesine uygunluğunun değerlendirilmesi, ayet aktarımında yaş döneminin dikkate alınması, dil, üslup ve tasarım gibi yayınların niteliğini, etkisini artıracak pek çok konuda iyileşmeye destek olması adına bir akademik danışma kurulu oluşturulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.
- Helak olan kavimlere ait kıssaların, özellikle somut işlem döneminde yer alan çocuklara nasıl aktarılması gerektiğine dair alanda çalışmaya rastlanmamıştır. Kıssaların, din eğitime sıklıkla konu edildiği düşünüldüğünde bunun önemli bir eksik olduğu söylenebilir. Buradan yola çıkarak;
Her kıssa ve kıssaların her bölümü olduğu gibi çocuklara aktarılmalı mı?
Helak olan kavimlere ait kıssalar çocuklara nasıl aktarılmalı? Sorularının alanda cevaplanmayı bekleyen sorular olduğu ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Akıncı, Adem, “Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, C.10, S. 13, s.42-64.

Akyürek, Süleyman, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, 1. Baskı, İstanbul, Dem Yay., 2004.

Akyürek, Süleyman, “Kur'an ve Eğitim”, X. Kuran Sempozyumu, Ankara, Fecr Yayınları, 2007.

Arpağuş, Hatice Kelpetin, “Mitoloji Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 2003/2, s.11.

Atik, Aslıhan, *Ernest Harms ve Ronald Goldman'ın Dini Gelişim Kuramları Bağlamında Dini İçerikli Çocuk Kitapları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2016.

Avest, İna Ter, “İlköğretim Çocuklarının Sorgulayıcı Dini Gelişimi (İbrahim Peygamber Örneği)”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar*, Ankara, 2004, s. 379-424.

Ayaş, Mehmet, “Kader-Kaza” Kavramının Öğretimi ve Kavram Yanılgıları Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2020, C. 5, S. 3, s. 358-380.

Ayaydın, Nesrin, *Din Öğretiminde Soyut Kavramların Öğretilmesiyle İlgili Problemlerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Aybey, Salih, “Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23:1 (2018): s.174.

Aydeniz, Nurullah, Toruk, İsa, “Din Eğitiminde Çocuk ve Hikâye”, *Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi*, C. 8, S. 39, s. 342-349.

Aydın, Ayhan, *Eğitim Psikolojisi*, 14. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2009.

Aydın, Ayhan, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Alfa Yay., İstanbul, 2000.

Aydın Betül, Can Gürhan, Ersanlı Kurtman, vd., *Eğitim Psikolojisi*, 2. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2011.

Aydın, Kenan, *Türkiye’de Çocuk Dergiciliği: Diyanet Çocuk Dergisinin İçerik Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2015.

Aydın, Mehmet Zeki, “Ailede Din Eğitimi”, Din Eğitimi Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege Grafiker Yay., Ankara, 2012. s.151-186.

Aytaş, Gıyasettin, Yalçın, Alemdar, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yay., 5.Baskı, Ankara, 2011.

Batar, Yusuf, “Kur’an Kıssalarının Bazı Eğitsel Özellikleri”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 7, S. 1, s.81-103.

Bilecik, Sümeyra, “Bir Din Eğitimi Materyali Olarak Çocuk İncilleri”, *Marife*, Bahar 2014, s.9-30.

Bilecik, Sümeyra, “DKAB 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Uygunluğu Üzerine Bir İnceleme”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, S.2, s.105-129.

Bilgin, Beyza, *Beyza Teyzedden Hikayeler 1*, Ankara, Akid Yay., 1986.

Bilgin, Beyza, Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi*, Ankara, Akid Yay., 1991.

Bilgin, Beyza, *Din Öğretimi*, Ankara, Gün Yay., 2000.

Bilgin, Beyza, *Elli Bin Yıllık Bir Gün*, Gün Yay., Ankara, 2007.

Bilici, Ali Baz, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2014.

Bulut, Saliha, *İlköğretim Ders Kitaplarının Görsel Boyut ve İçerik Tutarlılığı Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, DİB Yay., Ankara, 2007.

Creswell W. John, *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri*, 2.Baskı, Anı Yay., Ankara, 2019.

C. Yu, Anthony, “Edebiyat ve Din”, Çev. Âdem Çalışkan, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 4, S. 1, 2004, s.227-253.

Çalışkan, Âdem, “İslami Çocuk Edebiyatı”, *OMÜİFD*, Samsun 2001, S.12-13., s.409-436.

Çetinel, Hasan, “Kavram Olgusu; Dini Kavramların Öğretimi, Önemi ve Sınırlılıkları Üzerine”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47.47, 2019, s.89-114.

Çolak, Mikail, *7-12 Yaş Dönemi Çocuklara Yönelik Hz. Peygamber’i Anlatan Kitapların Dini Gelişim Teorileri Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.

Çınar, İkrar, “Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Bazı Özellikler”, *Eğitim Dergisi*, 2009, S.22, s.21-30.

Dağlıoğlu, Elif, *Okul Öncesi Çocuklarına Yönelik Yayınlanan Hikâye Kitaplarının Şiddet ve Korku Öğeleri Açısından İncelenmesi*, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 2009, S.23.s.512-524.

Dam, Hasan, *İlköğretim 1. Kademe Öğrencilerinin Din Hakkında Sordukları Sorular ve Bu Sorular Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1996.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İFAV. Yay., İstanbul, 2013.

Demirel, Şener, *Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı*, Ankara, Pegem Akademi, 2009, s.1

Demiryürek, Gökçe, *Türkiye Çocuk, Diyanet Çocuk ve Ebe Sobe Çocuk Dergilerinin Yapısal Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2009.

Dilidüzgün, Selahattin, *Çağdaş Çocuk Yazını*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.

Eroğlu, Ahmet Hikmet, et al. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, 2008.

Erdal, Kelime, “Eğitim Değerleri Açısından Çocuk Kitapları”, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Akademik Bakış, S.17, Bursa, 2002.

Goldman, Ronald, *Readiness for Religion-A Basis For Developmental Religious Education*, The Seabury Press, New York 1965.

Goldman, Ronald, *Religious Thinking from Childhood to Adolescence*, New York: The Seabury Press, 1964.

Gottlieb, Eli, “Dini Düşüncenin Gelişimi”, Çev: Cemil Osmanoğlu & Mustafa Ulu, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 12, S.1, 2012. s.269-289.

Gönen, Mübeccel, vd., “İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerine Yönelik Çocuk Kitaplarının, İçerik, Resimleme ve Fiziksel Özellikleri Açısından İncelenmesi”, *Eğitim ve Bilim*, 2011, 36.160.

Gülpak, Emine, “Kur’an Meallerinin Muhatapları Tarafından Anlaşılabilirliğine İlişkin Bir Araştırma”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, 33, s. 169-198.

Hood, W. Ralp, “Dini Gelişim Kuramları”, (Çev. M. Doğan Karacoşkun), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, S.4.

Hökelekli, Hayati, *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa,1980.

İnanç, Banu Yazgan, Bilgin, Mehmet, Atıcı, Meral Kılıç, *Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Nobel Kitapevi, Adana, 2004.

İzgü, Muzaffer, “Çocuk Kitapları Okul Kitaplarının Yerini Almamalıdır”, *I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, AÜEBF Yayınları, 2000.

Kandemir, Yaşar, *Çocuk Yayınlarına Temel Yaklaşımlar*, İstanbul, Çocuk Edebiyatı Yıllığı, Gökyüzü Yayınları, 1987.

Kara, Mustafa, “Kur’an Kıssalarını “Hikâye” Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2018, C. 2, S. 1, s.57-73.

Karaca, Faruk, *Gelişim Teorileri*, Dem Yay., İstanbul, 2007.

Karaman, Hayreddin, Çağrı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kafi, Gümüş, Sadrettin, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2020.

Karakaya, Zeki, “Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2006, 6.4, s.23-37.

Karaosman, Muhammet, “Kur’an’dan Hareketle Doğal Afetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2020, C. 4, S. 3, s.98-120.

Kelpetin, Arpaguş, Hatice, “Mitoloji, Kur’an-ı Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, 25.

Kılıç, Sadık, *Kur’an’da Günah Kavramı*, 1. Baskı, Konya, Hibaş Yay., 1984.

Korukçu, Adem, Işıkdoğan, Davut, (2013). *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Cemal Tosun, Mizrap Polat(Ed.) Kavram Öğretimi (s. 352-369)1. Baskı, Ankara, Pegem Akademi.

Köylü, Mustafa, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, 3. Baskı, Ankara, Nobel Yay., 2013.

Lüle, Esra, “Yedi Farklı Çocuk Kitabının Çocuk Yazını İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Güz 2007, 8.13, s.17-30.

Mehmedoğlu, A.U. & Aygün, A., “James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S.1, 2006, s.118-140.

Mehmedoğlu, Yurdağül, “Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyum*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1997.

Oğuzkan, Ferhan, *Çocuk Edebiyatı*, Ankara, Anı Yay., 2006.

Ok, Üzeyir, *İnanç Psikolojisi*, Ankara, Birleşik Kitapevi, 2007.

Okay, Orhan, “Edebiyat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay. İstanbul, 1994, s.10/395-397.

Okumuşlar, Muhiddin, “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, 21.21, s. 237-252.

Osmanoğlu, Cemil, *Basamak Teorileri Açısından Dini Gelişim, İnanç Gelişimi ve Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Oruç, Cemil, “Din Eğitimi İçin Çocuk Teolojisi ve İlahiyat Fakülteleri İçin Bir Öneri”, *İlahiyat Fakültelerinde Kalite ve Verimlilik Sempozyumu*, İstanbul, 2013.

Oruç, Cemil, “Piaget’nin Bilişsel Gelişim Kuramının Erken Çocukluk Din Eğitimine Yansımaları: Ronald Goldman’ın Bulguları Çerçevesinde Din Eğitiminin İmkânı”, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Kongresi*, İstanbul, 2016.

Oruç, Cemil, “Çocuk Medyalarında Dinin Sunuluşu”, *Çocuk ve Medeniyet*, 2021, 6.12: 147-171.

Önder, Mustafa, “Sevgi, Din Dili ve Hikayelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2013, C. 6, S. 3, s. 1285-1298

Özkan, Nazmiye, Yılmaz, Bülent, “Çocuk Kitaplarında Dil Sorunu”, *Bilgi Dünyası*, 2001, 2.2, s.147-168.

Pakdemirli, M. Nur, “İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Haziran 2011, 9. 21, s.99-129.

Sarı, Nurgül, *Diyanet Çocuk Dergisi Özelinde Çocuklar İçin Siyer Çalışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2020.

Selçuk, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

Senemoğlu, Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, 12. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005.

Sever, Sedat, “Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır?” *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 2007, s. 41-56.

Sever, Sedat, *Çocuk ve Edebiyat*, 1.Baskı, Ankara, Kök Yay., 2013.

Şener, Osman Zahit, *Dini Tarihi Kaynaklı Olağanüstü Anlatıların Dini Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi ve Hz. Ali Cenknameleri'nin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2021.

Şener, Osman Zahit, “Çocuk Edebiyatında Dini, Kültürel ve İdeolojik Aktarım Bağlamında Dini Çocuk Edebiyatı”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, C.8, S. 2, s. 1238-1260.

Şengül, İdris, “Kur’an Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi”, 1. Kur’an Sempozyumu, Ankara, 1994.

Şimşek, Eyüp, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 4, S.1, 2004.

Şimşek, Tacettin, *Çocuk Edebiyatı*, Ankara, Rengârenk Yay., 2002.

Şimşek, Tacettin, *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*, Ankara, Grafiker Yay., 2016.

Şirin, Mustafa Ruhi, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul, Uçan At Yay., 2019.

Tamminen, Kalevi, Nurmi, Kari E., “Gelişimle İlgili Teoriler ve Dinî Tecrübe-I”, *ERUIFD*, 2012, S.14, s. 63-87.

Taşdelen, Vefa, “Çocuk Edebiyatında Görsel Öğe”, *Çocuk ve Medeniyet*, 2016, 1.1, s.123-135.

Tavukçuoğlu, Mustafa, “Cumhuriyet Döneminde Din Derslerinin İlkokul Programlarındaki Yeri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2022, 6.6.

Toruk, İsa, “Din Eğitiminde Çocuk ve Hikâye”, *Premium Sosyal Bilimler E-dergisi*, C. 8, S. 39, 2024.

Tosun, Aybiçe, Polat, Mizrap (2013). *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Cemal Tosun, Mizrap Polat (Ed.), Kıssa, Öykü ve Şiir ile Öğrenme, (s.371-390) 1. Baskı, Ankara, Pegem Akademi.

Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara, Pegem Akademi, 8.Baskı, 2002, s.23.

Turanalp, Muhammet Fatih, *Dini İçerikli Çocuk Kitaplarının Öğretmen Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017.

Ülgen, Gülten, *Kavram Geliştirme*, 3. Baskı, Ankara, Pegem Yay., 2001.

Üstündağ, E.N., Bakan, U., “Türkiye’de Cumhuriyet Sonrası Çıkan Çocuk Dergi Kapak Tasarımlarının Görsel Analizi”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2022, 12.2, s.1419-1440.

Yağcı, Samet, “Çocuklara Yönelik Peygamber Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme: Okul Öncesi İçin Peygamber Hikâyeleri Örneği”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2022, 14, s. 37-61.

Yalçın, Alemdar, Aytaş, Gıyasettin, *Çocuk Edebiyatı*, Ankara, Akçağ Yay., 2011.

Yapıcı, Mehmet, “İlköğretim Dilbilgisi Konularının Çocuğun Bilişsel Düzeyine Uygunluğu”, *İlköğretim Online Dergi*, 2004, C.3, S.2

Yavuz, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara, DİB Yayınları, 1983.

Yüksel, Büşra, *Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından Behiç Ak’ın Kitaplarında Görsel Tasarım, Değerler ve Metin İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2020, s.8.

Yavuz, Kerim, *Günümüzde İnançın Psikolojisi*, İstanbul, Boğaziçi Yay., 2013.

Yavuzer, Haluk, *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, Ankara, Remzi Yayınları, 2010.

Yemenici, Ahmet, *Kur'an'daki Hz. İbrahim Kıssasının Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri Açısından Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

Yıldız, Murat, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., 2007.

Yıldız, Mualla, *Çocuklukta Manevi Yaşam*, Ankara, Grafiker Yay., 2020.

Yıldırım, Ali & Şimşek Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 12.Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021.

Yıldırım, Suat, “Kur’an-ı Kerim’de Kıssalar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3.

Yıldız, Zafer, “Diyanet Çocuk Dergisinin Din Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, Sayı 15, s. 373-374.

Yılmaz, Asiye, *Kur’an’daki Kıssaların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008.

Yılmaz, Macit, “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur’an Kıssaları ve Kullanılışı”, *İslami İlimler Dergisi*, 2014, C. 9, S. 1, s.137-154.

Yılmaz, S. A., *İmam-Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Allah Tasavvuru: İstanbul/Esenler İlçesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Yüksel, Büşra, *Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından Behiç Ak’ın Kitaplarında Görsel Tasarım, Değerler ve Metin İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2020.

Zengin, Halise Kader, “T.C. Diyanet İşleri Başkanlığının Çocuk Kitapları Yayınlarından İnanıyorum Serisi Üzerine Bir İnceleme”, *Dini Araştırmalar*, Haziran 2012, Cilt 15, Sayı 40

Zengin, Halise Kader, “Beyza Bilginde Din Eğitimi, Din Eğitiminde Beyza Bilgin”, *Çocuk Teolojisinde Öncü bir İsim: Prof. Dr. Beyza Bilgin*, 2019, s.205-224.

zengin, Nesrin, *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*, İstanbul, Efa Yay., 2003, s.45.

İnternet Kaynakları:

Yücel, İrfan, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/diyanet-isleri-baskanligi> (Erişim: 12. 05. 2024)

Şengül, İdris, “Kıssa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--kuran> (Erişim: 05.05.2024)

Harman, Ömer Faruk, “İbrahim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim--peygamber> (Erişim, 25.04.2024)

Harman, Ömer Faruk, “Nuh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nuh> (Erişim, 15.04.2024)

Harman, Ömer Faruk, “Musa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musa--peygamber> (Erişim, 15.04.2024)

Harman, Ömer Faruk, “Süleyman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman> (Erişim, 15.04.2024)

Harman, Ömer Faruk, “İsa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/isa> (Erişim, 15.04.2024)

Harman, Ömer Faruk, “Lût”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/lut> (Erişim, 15.04.2024)

Millî Eğitim Bakanlığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatı <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318> (Erişim 25.10.2023)

Yücel, İrfan, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/diyanet-isleri-baskanligi> (Erişim 25.10.2023)

Türk Dil Kurumu, “Kıssa”, 2024, <https://sozluk.gov.tr> (Erişim 25.10.2023)

Yazıcı, Hüseyin, “Hikâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/hikaye> (Erişim 10.10.2023)

Şahin, M. Süreyya, “Kısas-ı Enbiyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kisas-i-enbiya> (Erişim, 15.04.2024)

ÖZET

1979-2022 YILLARI ARASI DİYANET ÇOCUK DERGİSİNDE YER ALAN PEYGAMBER KISSALARININ DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Merve PEKSÖZ ERAY

Kur'an- ı Kerim'de, dinin anlaşılması ve yaşanması konusunda insana rehberlik ederek, modellerden öğrenme imkânı sunan kıssalara yoğun biçimde yer verilmiştir. Yetişkinlere seslenen bu anlatı, çocukların din eğitimi süreçlerinde de başvurulacak önemli bir kaynaktır. Yaşamı boyunca gelişim seyri içinde olan bireyin dini anlayış, kavrayış ve yaşayış konusunda da gelişim adımlarını takip ettiği bilinmektedir. Bu nedenle kıssaların hem kalıcı kazanımlar oluşturması hem de dini gelişimi desteklemesi için çocuklara aktarılırken seviyenin dikkate alınması önemlidir. Çocuk edebiyatı ürünlerinden Diyanet Çocuk Dergisi de modellerden öğrenmeye imkân sağlayan kıssalara çeşitli sayılarda yer vermiştir. Ancak alanda, Diyanet Çocuk Dergisi'nde yer verilen bu kıssaların dini gelişimi dikkate alarak incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle dergide yer verilen kıssa metinleri, Ronald Goldman'ın ortaya koyduğu kuramdan yola çıkılarak incelenmiştir. Çalışmanın amacı dergide yer verilen kıssa metinlerindeki anlatımın, kullanılan kavramların, görsel öğelerin derginin hedef kitle (7-14 yaş) olarak belirlediği seviyeye uygunluğunu ortaya koymaya çalışmak ve yıllara göre tüm bu alanlardaki değişimi gözlemlemektir. Bu çalışmada veriler, doküman inceleme yöntemi ile toplanmış, içerik analizi ile yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda Diyanet Çocuk Dergisi'nin ilk yıllarda ortaya konan yoğun yorucu anlatımı zamanla terk ederek yıllar içinde hem içerik hem tasarım yönüyle hitap ettiği çocukların seviyesini yakalamaya çalıştığı sonucuna varılmıştır.

Temel Kavramlar: Kıssa, Dini Gelişim, Dini Gelişim Kuramları, Din Eğitimi, Çocuk Edebiyatı, Diyanet Çocuk Dergisi.

ABSTRACT

In the Qur'an, narratives that guide individuals in understanding and practicing the religion and provide the opportunity to learn from models are extensively included. This narrative, which addresses adults, is an important source that is also used in the religious education of children. Throughout an individual's life, it is well-known that they follow developmental steps in terms of their understanding, comprehension, and practice of religion. Therefore, it is important to consider the level when conveying narratives to children, aiming for both lasting impact and support for their religious development. The Diyanet Çocuk Journal, one of the children's literature products, also included narratives that enable learning from models in various issues. However, no study has been found that examines these narratives featured in the Diyanet Çocuk Journal regarding religious development. The short story texts in the Diyanet Çocuk Journal have been analyzed based on the theory proposed by Ronald Goldman. The aim of the study is to demonstrate the suitability of the narrative, the concepts used, and the visual elements in the short story texts featured in the journal for its target audience (ages 7-14), and to observe the changes in all these areas over the years. In this study, data was collected by document review method and interpreted by content analysis. As a result of the study, it has been concluded that the Diyanet Çocuk Journal gradually abandoned the intense and exhausting narrative style seen in its early years, aiming to align its content and design with the level of children it addresses.

Keywords: Narrative, Religious Development, Religious Development Theories, Religious Education, Children's Literature, The Diyanet Çocuk Journal.